

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

5345-5346

059

7-53

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ
Տ Ա Ր Ե Յ Ո Յ Յ

1904

ՆԱՀԱՆՋ ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

معارف نظارت جلیله سنک سنه ۱۳۱۹ اغستوس ۱۹ تاریخلو
و ۱۱۰ نومرولی رخصتنامه سیله طبع اولنمشدر

Կ. ՊՈԼԻՍ
ՏՊԱԳՐ. ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ ԵՒ ՈՐԴԻ

1903

9502-24

ՆԱՀԱՆՁ ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

1904

ԵՒ ԲՈՒՆ ՏՈՄԱՐԱԿԱՆ ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

ՏՅՂԶ — ՏՅՂԷ = 4396 — 4397

ԵՒ ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ ՀԱՅՈՑ

ՌԵՄԴ — ՌԵՄԴ = 1353 — 1354

Գիր տառայն է	ԸԷ
Եօթներեակն	ԴԷ
Վերադիրն	ԻԴ
Իննեւտասներեակն	3
Տանուտէրն	Խեցգեթին

Բուն ժայնքն աձ, բձ, գձ, դձ, աջակողմեան դասուն են, սկսեալ ի Բուն Բարեկենդանէ:

7927-57

ՇԱՐԺԱԿԱՆ ՏՕՆԻ ԵՒ ՄԻՋՈՑԻ

Օր Ծննդեան	Երեքշաբթի	Յունուար	6
Միջոց ու տիբ		աւուրք	13
Առաջաւորաց Բարեկենդան	Կիրակի	Յունուար	18
Սուրբ Սարգիս	Շաբաթ	»	24
Բուն Բարեկենդան	Կիրակի	Փետրուար	8
Օր Տեառնընդառաջի	Շաբաթ	»	14
Ջատիկ	Կիրակի	Մարտ	28
Օր Աւետման	Երեքշաբթի	Ապրիլ	7
Երեւման Սուրբ Խաչ	Կիրակի	»	25
Համարժեքման	Հինգշաբթի	Մայիս	6
Հոգեգալուստ	Կիրակի	»	16
Բարեկենդան Լուսաւորչի	Կիրակի	Յունիս	6
Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ, Գիւտ Շաբաթ	»	»	12
Բարեկենդան Վարդավառի	Կիրակի	»	27
Վարդավառ	»	Յուլիս	4
Միջոց Վարդավառի Եօթներեակք			6
Բարեկենդան Ս. Աստուածածնի Կիրակի Օգոստ.			8
Վերափոխումն Ս. Աստուածածնի	»	»	15
Միջոց Աստուածածնի Եօթներեակք			4
Բարեկենդան Սուրբ Խաչի	Կիրակի	Սեպտեմբ.	5
Խաչվերաց	»	»	12
Բարեկենդան Վարագայ Խաչի	»	»	19
Վարագայ Սուրբ Խաչ	»	»	26
Միջոց Խաչի Եօթներեակք			8
Գիւտ Սուրբ Խաչի	Կիրակի	Հոկտեմբեր	24
Ս. Հրեշտակապետք	Շաբաթ	Նոյեմբեր	6
Յիսնակաց Բարեկենդան	Կիրակի	»	21
Սուրբ Յակոբայ Բարեկենդան	»	Գեկտեմբեր	12
Ս. Յակոբայ Մժքնայ	Շաբաթ	»	18
Միջոց ու տիբ աւուրք			12
Բարեկենդան Ծննդեան	Երեքշաբթի	Դեկտեմբ.	28

ՀԱՅ ԼԱՑԻՆԱՅԻՈՑ

Շրջանն լուսնի, որ է ոսկեթիւն	5
Շրջանն արեգակնային փոքր	9
Վերադիւրն	13
Ինդիկտիոնն Հռովմէական	2
Կիրակագիրն	3-2
Իսկ Զատիկ նոցա միով եօթնեկալ յառաջ է քան զմերն:	

ՇԱՐԺԱԿԱՆ ՏՕՆՔ ԼԱՑԻՆԱՅԻՈՑ

Եօթնասներորդ Կիրակի (Նոր Տոմար) Յունուար	31
Օր մոխրոց » Փետրուար	17
Զատիկ » Ապրիլ	3
Համբարձումն » Մայիս	12
Հոգեգալուստ » »	22
Ամենասուրբ Երրորդութիւն » »	29
Տօն Սուրբ Հաղորդութեան » Յունիս	2
Առաջին կիւրակէ Գալստեան » Նոյեմբեր	27

ԱՄՍԱՄՈՒՏՔ ՏԱՃԿԱՑ

Զիլգատէ	1321	Օր 30	Յունուար	5
Զիւհիճճէ		» 30	Փետրուար	4
Մուհարրէմ	1322	» 30	Մարտ	5
Սէֆէր		» 29	Ապրիլ	4
Րէպիլ էվվէլ		» 30	Մայիս	3
Րէպիլ ախըր		» 29	Յունիս	2
Ճէմազիլ էվվէլ		» 30	Յուլիս	1
Ճէմազիլ ախըր		» 29	»	31
Րէճէպ		» 29	Օգոստոս	29
Շապան		» 29	Սեպտեմբեր	27
Րամազան		» 30	Հոկտեմբեր	26
Շէվվալ		» 30	Նոյեմբեր	25
Զիլգատէ		» 29	Դեկտեմբեր	25

ՆՇԱՆԱԻՈՐ ԱՒՈՒՐԻՔ ՏԱՃԿԱՑ

Դուրպան Պայրամը Զիւհիճճէ 10	Փետրուար 13
Աշուրէ կիւնիւ Մուհարրէմ 10	Մարտ 14
Մէվլուտ Րէպիլ էվվէլ 12	Մայիս 14
Դանտիլ կէճէսի Րէճէպ 6	Սեպտեմբեր 3
Միրան կէճէսի » 27	» 24
Պէրան կէճէսի Շապան 15	Հոկտեմբեր 11
Դատըր կէճէսի Րամազան 27	Նոյեմբեր 21
Րամազան պայրամը Շէվվալ 1	Նոյեմբեր 25

ՉՈՐԱ ԵՂԱՆԱԿՔ

Դարուն եւ հասարակած ի Մարտի 8
Ամառ եւ արեւադարձ ի Յունիսի 9
Աշուն եւ հոտաշտակած ի Սեպտեմբերի 10
Զմեռ եւ արեւապարձ ի Դեկտեմբերի 9

ՏԱՐԵՄՈՒՏՔ

Փրկչական Թուականին (հին տոմար) 1904	Յունուար 1
Թուին Հայոց ըստ յետին սովորուե. 1353	» 1
Տաճկաց Ելմտական Թուականին 1320	Մարտ 1
Տաճկաց հիճրէթի Թուականին 1322	» 5
Փոքր Թուականին Ազարիայի 289	» 21
Բուն Թուականին Հայոց 4397	Օգոստոս 7
Սովորական հաստատուն Թուին Հայոց 1354	» 11
Հրէից Թուականին 5665	» 28
Հատինաց Թուականին (նոր տոմար) 1905	Դեկտեմ. 19

ՆԱԽԱՐԱՐՈՒՆՔ

Մարտ 4. Մանեկաձեւ խաւարումն Արեգակի, անտեսանելի ի Կ. Պոլիս: — Օգոստ. 28. Բոլորական խաւարումն Արեգակի, նոյնպէս անտեսանելի ի Կ. Պոլիս:

ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ ԵՒ ՈՐԴԻ

ՏՊԱԳՐԻԶ—ՀՐԱՏԱՐԱԿԻԶ

Կ. Պոլիս, Պապը Ալի Ճասսէսի, Իգսաւ լրագրին դեմ

Թ Ի Ի 38

ՏՊԱՐԱՆՍ մասնաւոր ոյժ տուած է նամակագրութեան, այցաքարտերու, հրաւիրագիրներու, հաշուեցուցակներու, ընթացիկ գործերու պատրաստութեան եւ կարող է խիստ մաքուր եւ գեղեցիկ, խրանամալ տպագրութեամբ հայթայթել վաճառատանց տպագրելի պիտոյքը անհամեմատ աժան գիներով:

Կ'ստանձնէ գաւառի մեծ հեղինակներու երկերու տպագրութիւնը, իր վրայ առնելով Մէարիֆէն եւ Ուսուլն. Խորհուրդէն վաւերացնելու գործողութիւնը, փորձի սրբագրութիւնները եւ կազմի աշխատութիւնը: Մի անգամ ձեռագիրը յանձնուելով տպարանիս, ամենակարճ ժամանակի մէջ հեղինակին կը տրուի բոլորովին պատրաստ հատորներ խիստ մաքուր եւ խնամեալ տպագրութեամբ ու կաղմով:

ԳՐԱՏՈՒՆՍ կը հայթայթէ ամէն տեսակ գրքեր ու դասական պիտոյքներ անհաւասարելի զեղչեր ընելով: Իր հրատարակութիւնները տասնըհինգէ ա-

ւելի են՝ որոնք եթէ ուղղակի գրատունէս ուզուին՝ անմրցելի դիւրութիւններով կը հայթայթուին:

Գաւառէն Պատ. հեղինակներ ու հրատարակիչներ որոնք կ'ուզեն իրենց գրքերը Պոլիս եւ գաւառներու մէջ ծանօթացնել եւ արագօրէն ծախել, խիստ շահաւոր գործ մը ըրած կ'ըլլան եթէ գրատանս դիմեն, իբր կեդրոնատեղի ծառայելու իրենց գրքին, որովհետեւ իր աւօրեայ յարարերութիւններով գրատունս ամէն դիւրութիւն ունի գործ մը ճանչցնելու հասարակութեան:

ՀՐԱՏԱՐԱԿԶԱԿԱՆ ճիւղ մըն ալ հաստատած ենք որու նպատակն է դիւրութիւններ ընծայել այն հեղինակներուն որոնք կարեւոր երկ մը պատրաստած են և սակայն միջոցնին չներեր հրատարակելու գայն: Այն Պատ. հեղինակները՝ գրքին պատրաստութեան անհրաժեշտ ամբողջական ծախքին մէկ մասը կանխիկ վճարելով, մենք կ'ստանձնենք անոր տպագրութիւնը եւ մեր գրատան մէջ իրենց հաշւոյն ծախելով հասոյթէն համեմատաբար մաս մը վար կը դնենք՝ մինչեւ որ բոլոր ծախքերը գանձուին, անկէ ետքը հեղինակը ամբողջովին տէրը կը դառնայ իր գրքին:

Տպարան-գրատունս տպագրիկ գործառնութիւններ ալ կ'ընէ, եթէ յանձնարարութիւններու փոխարժէքը ապահովուին ո՛ր եւ է կերպով (օրինակի համար Պոլիս, որոշեալ պայմանաժամով վճարելի փոխանակագիր մը՝ ծանօթ վաճառականի մը վրայ, եւլն.):

Լատին.		ՔԵԱՆՈՒՆԻ ՍԱՆԻ	ՅՈՒՆՈՒԱՐ	ՁԻԴԱՏԷ	Տաճկաց	Գառն
Օր		ՕՐ 31		ՕՐ 30		
Սոյն ամսոյ մէջ 1 ժամ եւ 12 վայրկ. ցերեկն երկարի Առաջին օրը 9 ժամ 56 վրկ., վերջին օրը 11 ժամ 8 վրկ. է						
14	1	ԵՂ. ՊԱ. Գ. օր պահոց ծննդեան: ՆԱԳԱՆԴ: Տարեմուտ 1904 նահանջ Յուլականին Բրիստոսի: Տ.Տ. Բ. 27: Յ.Տ. 24: Բ.Տ. 24: Մ. Ա. 17: Լ.Տ. Յ.Տ. 14: Տ.Տ. Շ.Տ. 26 և Գ.Տ. 68: Լ.Տ. Թ.Տ. 26: Յ.Տ. Տ.Տ. Ա.Տ. 17: Տ.Տ. 26: Տ.Տ. և Բ.Տ. 47: Գ.Տ. 27:	26	68		
15	2	Ուր. ՊԼ. Գ. օր պահոց ծննդեան:	27	69		
16	3	Շ.Տ. աճ. Ե. օր պահոց ծննդեան: Սրբոց Բարսղի հայրա- պետին եւ եղբորն Գրիգորի Նիսացւոյն, Սեդրեատորոսի Հռոմայ Հայրապետին եւ Արքայ Եփրեմի Խուրբի Ասորոյ:	28	70		
17	4	Կիր. ալ. Ե. Կիւրակէ Յիսն. Պահր ծննդեան: Լ. Ա.Տ. 27: Ա.Տ. 27:	29	71		
18	5	Բ.Տ. ԲԱ. ձրագալոյց ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Բրիստոսի: Նաւակատիք յերեկոյին: Յ. Տ. 27: Գ.Տ. 27: Յ.Տ. 27: Տ.Տ. Ա.Տ. 27: Լ.Տ. 27: Տ.Տ. 27: Տ. Տ. 27: Գ.Տ. 27:	1	72		
⑦ Ե.Տ. Լ.Տ. 18. Գ.Տ. 8: Տ.Տ. 18: Գ.Տ. 8:						
19	6	Կ.Տ. ԲԼ. ՏՕՆ ԵՆԵՂԵԱՆ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱՆԱՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆ Տեառն մերոյ Յիսուսի Բրիստոսի: Ուտիք է մեզ ունի օր: Յ.Տ. Մ.Տ. 18: Տ.Տ. 18:	2	73		
20	7	Կ.Տ. ԳԱ. Բ. օր ծննդեան: Յիշատակ մեռելոց: Յ.Տ. Յ.Տ. 18: Գ.Տ. 18: Գ.Տ. 18:	3	74		
21	8	ԵՂ. ՊԼ. Գ. օր ծննդ: Լ. Ա.Տ. 27: Գ.Տ. 27: Յ.Տ. 27: Ա.Տ. 27: Տ.Տ. 27: Գ.Տ. 27:	4	75		
⑧ Ե.Տ. 18. Գ.Տ. 24. Տ.Տ. 24: Գ.Տ. 24:						
Տար. ծննդ. Օսկար Բ. Բագ. Շուէտ-Նորվեկիայ (1829)						
22	9	Ուր. ՊԱ. Գ. օր ծննդեան:	5	76		
23	10	Շ.Տ. ՊԼ. Ե. օր ծննդեան:	6	77		
Տար. գահկ. Էռուարտ Է. Բագաւորին Անգլիոյ (1900)						
24	11	Կիր. աճ. Զ. օր ծննդեան:	7	78		
25	12	Բ.Տ. ալ. Ե. օր ծննդեան:	8	79		
26	13	Կ.Տ. ԲԱ. Լ. օր ծննդեան: Տօն Անուանակոչութեան Տեառն:	9	80		
⑨ Ա.Տ. 1. Գ.Տ. 5. Գ.Տ. 25: Ա.Տ. 25: Գ.Տ. 25:						
27	14	Կ.Տ. ԲԼ. Պահր: Լ.Տ. Յ.Տ. 27: Տ.Տ. 27:	10	81		

Լատին.		ՔԵԱՆՈՒՆԻ ՍԱՆԻ	ՅՈՒՆՈՒԱՐ	ՁԻԴԱՏԷ	Տաճկաց	Գառն
Օր		ՕՐ 31		ՕՐ 30		
Տար. ծննդեան Վիլիւմ Բ. Կայսեր Գերմանիոյ (1859)						
28	15	ԵՂ. ԳԱ. Տօն ծննդեան Սրբոյն Յովնանու Կարապետին: Ա. Ուր. 27: Գ.Տ. 27:	11	82		
29	16	Ուր. ՊԼ. Պահր:	12	83		
30	17	Շ.Տ. ՊԱ. Սրբոց Պետրոսի հայրապետին, Վլասայ եպիսկո- պոսին եւ Արքիեպիսկոպոսի սարկաւազին: Յ.Տ. Ա.Տ. 27: Գ.Տ. 27: Տ.Տ. 27: Տ.Տ. 27:	13	84		
31	18	Կիր. ՊԼ. Ա. Ձկնի ծննդեան: Բարեկենդան պահոց Առա- ջաւորաց: Յ.Տ. Ա.Տ. 27: Գ.Տ. 27: Տ.Տ. 27: Տ.Տ. 27:	14	85		
1	19	Բ.Տ. աճ. Ա. օր պահոց Առաջաւորաց: Լ. Փ.Տ. 27: Գ.Տ. 27: Տ.Տ. 27: Տ.Տ. 27:	15	86		
2	20	Կ.Տ. ալ. Բ. օր պահոց Առաջաւորաց: Յ.Տ. Ե.Տ. 27: Գ.Տ. 27: Տ.Տ. 27: Տ.Տ. 27:	16	87		
⑩ Լ.Տ. 1. Գ.Տ. 1. Գ.Տ. 31: Ա.Տ. 31: Գ.Տ. 31:						
3	21	Կ.Տ. ԲԱ. Գ. օր պահոց Առաջաւորաց: Լ. Վ.Տ. 27: Գ.Տ. 27:	17	88		
4	22	ԵՂ. ԲԼ. Գ. օր պահոց Առաջաւորաց:	18	89		
5	23	Ուր. ԳԱ. Ե. օր պահոց Առաջաւորաց եւ յիշատակ առաք- ման Յովնանու մարգարէին առ Նիւուէացիս: Լ. Ա.Տ. 27: Գ.Տ. 27:	19	90		
6	24	Շ.Տ. ՊԼ. Սրբոց Սարգսի զօրավարին, եւ որդւոյ նորա Մարտիրոսին եւ չորեքտասան զինուորացի: Լ. Տ.Տ. 27: Գ.Տ. 27:	20	91		
7	25	Կիր. ՊԱ. Բ. զկնի ծննդեան: Հարսանիք: Յ.Տ. Գ.Տ. 27: Ա.Տ. 27: Տ.Տ. 27:	21	92		
8	26	Բ.Տ. ՊԼ. Սրբոց Ատովմանց զօրավարաց եւ Թէոդորոսի զինուորին:	22	93		
Վ.Տ. 1. Գ.Տ. 8. Գ.Տ. 48: Տ.Տ. 48: Գ.Տ. 48:						
9	27	Կ.Տ. աճ. Սրբոց Սուրբասեանց վկայից: Յ.Տ. Փ.Տ. 27: Գ.Տ. 27: Տ.Տ. 27: Տ.Տ. 27:	23	94		
10	28	Կ.Տ. ալ. Պահր:	24	95		
11	29	ԵՂ. ԲԱ. Սրբոց Ոսկեանց քահանայից: Յ. Գ.Տ. 27: Գ.Տ. 27: Տ.Տ. 27: Տ.Տ. 27:	25	96		
12	30	Ուր. ԲԼ. Պահր: Յ.Տ. Հ.Տ. 27: Գ.Տ. 27: Տ.Տ. 27: Տ.Տ. 27: Տ.Տ. 27:	26	97		
13	31	Շ.Տ. ԳԱ. Սրբոյն Իսահակայ Պարթեւի Հայրապետին մերոյ, ցերեկն 1 ժամ 50 վայրկեան երկարի:	27	98		

Լատին	Օր	ՇՈՒՊԱԹ	ՓԵՏՐՈՒԱՐ	ՁԻԼՀԻՃՃԷ	Տախան	Գրառ
		ՕՐ 29		ՕՐ 30		
		Սոյն ամսոյ մէջ 1 ժամ 4 վայրկեան ցերեկն երկարի:				
		Առաջին օրը 11 ժ. 12 վ. է, իսկ վերջին օրը 12 ժ. 16 վ.				
14	1	† Կիր. զկ. Գ. զկնի ծննդեան, Հարսանիք :	Լ. Բառ Բառ	28	99	
15	2	Բշ. դձ. Սրբոցն Մարկոսի եպիսկոպոսին, Պիոնի քահանային, Կիւրղի եւ Բենիամինի սարկաւազացն, եւ վկայիցն Արղմանի, Որմզդանայ եւ Սայենի: Թ*.	Տեւրդարացի:	29	100	
16	3	Գշ. զկ. Սրբոց Դեոնդեանց քահանայից:		30	101	
		ⲓ Եւ. Լաւն. Ժ. 11. Բ. 44: Ձեռն եւ աչքեր:				
17	4	Դշ. ամ. Պահր: Տա. Մեհեմ (30 օր): Լ. Օր Մարտի: Հ. Ա-		1	102	
18	5	† Եշ. ակ. Սրբոց Վարդանանց զօրավարաց, հազար երեսուն եւ վեց վկայից:		2	103	
19	6	Ուր. բձ. Պահր:		3	104	
20	7	Շր. բկ. Կոստանդնուպոլսոյ Ս. Ժողովոյն, հարիւր յիսուն հայրապետացն: Յայտ. Մեհեմ (30 օր):		4	105	
		ⲓ Եւ. Լաւն. Ժ. 9. Բ. 37: Տ. Պահր Լաւն:				
21	8	† Կիր. զկ. Ա. Քառասնորդաց: Բուն Բարեկենդան: Թ. Յեւրոպի ձեռնաց, եւ երեսն Թեոդորոսաց զայնց. եւ Բառ Բառ լինելուն: Տ. ձեռքէ ելելու զե հաւա. օր էլանելու ջերմութեան յօրո:		5	106	
22	9	Բշ. ամ. Ա. օր մեծ պահոց:		6	107	
23	10	Դշ. ակ. Բ. օր մեծ պահոց: Թ*.	Ղարաբագի զհաւանի:	7	108	
24	11	Դշ. բձ. Գ. օր մեծ Պահոց: Թ*.	Վարդա, եղբայրացն: Լ. Մարտի, առաւելոյ:	8	109	
		ⲓ Աւ. Լաւն. Ժ. 9. Բ. 52: Հաւանութեան աչքեր:				
25	12	Եշ. բկ. Դ. օր մեծ պահոց: Տ. Արեւի:		9	110	
26	13	Ուր. զձ. Ե. օր մեծ պահոց: Տ. Գարգառ զայն, եւ օր:		10	111	
27	14	† Շր. զկ. Տեմուրնի Դիմիւս, Տօն սրբոյն Թեոդորոսի զօրավարին: Եւ Թ*:	Ա. Ներհա (31 օր):	11	112	
28	15	† Կիր. դձ. Բ. Կիւրակէ Քառասնորդաց: Տ. ձեռքէ աչք:		12	113	
29	16	Բշ. զկ. Բ. օր մեծ պահոց:		13	114	

Լատին	Օր	ՇՈՒՊԱԹ	ՓԵՏՐՈՒԱՐ	ՁԻԼՀԻՃՃԷ	Երկրորդ	Դրոշմ
		ՕՐ 29		ՕՐ 30		
1	17	Դշ. ամ. Բ. օր մեծ պահոց: Լ. Մարտ: Հ. Փահր Լաւն:		14	115	
2	18	Դշ. ակ. Ժ. օր մեծ պահոց:		15	116	
		ⲓ Եւ. Լաւն. Ժ. 11. Բ. 37: Աչքեր օր:				
3	19	Եշ. բձ. ԺԱ. օր մեծ պահոց:		16	117	
4	20	Ուր. բկ. ԺԲ. օր մեծ պահոց:		17	118	
5	21	Շր. զձ. ԺԳ. օր մեծ պահոց: Սրբոցն Կիւրղի երուսաղիմայ հայրապետին եւ միւս Կիւրղի եւ մօրն նորա Աննայի: Թ. Տեմուրնի Եւ Եւրոպի ձեռնաց զայնց:		18	119	
6	22	† Կիր. զկ. Գ. Կիւրակէ Քառասնորդաց: Անառակին: Տ. ձեռքէ աչք: Եւ Եւրոպի ձեռնաց զայնց: Եւ Եւրոպի ձեռնաց զայնց:		19	120	
7	23	Բշ. դձ. ԺԵ. օր մեծ պահոց: Լ. Թարգիստ: Առաւելոյ:		20	121	
8	24	Դշ. զկ. ԺԶ. օր մեծ պահոց: Թ*. Գրգառ զայն Ս. Յովնան: Կարգի:		21	122	
9	25	Դշ. ամ. ԺԷ. օր մեծ պահոց: Թ*. Գրգառ զայն Ս. Յովնան:		22	123	
		ⲓ Վ. Լաւն. Ժ. 3. Բ. 31: Յարաւան զայն:				
10	26	Եշ. ակ. ԺԸ. օր մեծ պահոց: Պառաւանց ցուրտ որ տեւէ եօթն տիւ ուն զիշեր:		23	124	
11	27	Ուր. բձ. ԺԹ. օր մեծ պահոց:		24	125	
12	28	Շր. բկ. Ժ. օր մեծ պահոց: Սրբոյն Յովհաննու երուսաղիմայ հայրապետին, եւ հայրապետացն մերոց Յովհաննու իմաստասիրին Օմնեցոյ, Յովհաննու Որոտնեցոյն եւ Դրիզորի Տառնեացոյն:		25	126	
13	29	† Կիր. զձ. Դ. Կիրակի Քառասնորդաց: Տնտեսին:		26	127	
		Գերեկն 2 ժամ 54 վայրկեան երկարի				

[illegible]

Համարներ		ՆԻՅՈՒՆ	ԱՊՐԻԼ	ՍԷՆԵՐ	ՏԻՄՈՒՄ	ԵՂՈՒՄ
ՕՐ 30					ՕՐ 29	
1	18	† Չորրորդ Կիրակի: ԳԼ. ԻԲ. օր Յինանց (Կարմիր Կիրակի): Լ. Մ. օր Յինանց: Ե. Ե. օր Յինանց:			15	176
2	19	ԲԶ. դձ. ԻԲ. օր Յինանց:			16	177
3	20	ԳԶ. դԼ. ԻԲ. օր Յինանց. Ա. Ա. օր (30 օր): Լ. Գ. օր Խ. օր. Զ. Լ. օր:			17	178
4	21	ԴԶ. աձ. ԻԲ. օր Յինանց. Յ*. Կ. օր:			18	179
5	22	ԵԶ. աԼ. ԻԶ. օր Յինանց:			19	180
6	23	Ուր. Բձ. ԻԵ. օր Յինանց: Յ*. Ս. Գ. օր: Տ. Խ. օր:			20	1
7	24	ՇԲ. ԲԼ. ԻԸ. օր Յինանց:			21	2
Շ Վ. օր. Ի. 18 օր. 38: Ա. օր. օր:						
8	25	† Հինգերորդ Կիրակի: Գձ. ԻԲ. օր Յինանց, Տօն Երեւման Օրոյ Խաչին, Յ Մ. օր. Ա. օր:			22	3
9	26	ԲԶ. ԳԼ. Լ. օր Յինանց:			23	4
10	27	ԴԶ. դձ. ԼԱ. օր Յինանց, Յ. Շ. օր. Կ. օր:			24	5
11	28	ԴԶ. դԼ. ԼԲ. օր Յինանց:			25	6
12	29	ԵԶ. աձ. ԼԳ. օր Յինանց, ԼԴ*. Զ. օր:			26	7
13	30	Ուր. աԼ. ԼԴ. օր Յին. Յ. Ե. օր. Ե. օր. Ե. օր. Ե. օր:			27	8
ՅԵՐԵՒԱՆ 4 ժամ 58 վայրկեան երկաթի:						

Համար.		ՄԱՅԸՍ	ՌԵՊԻՒԼ ԷՎԿԷԼ	Տարեկալ	Խառնիկ
Օր		Օր 31	Օր 30		
Սոյն ամսոյ մէջ ցերեկն 46 վայրկեան երկարի Առաջին օր 14 ժ. 23 վրկ. է, իսկ վերջին օր 15 ժ. 23 վ.					
14	1	Շր. բձ. Լե. օր Յինանց: Յ. երէկայ Մարգարէի:	28	9	
15	2	† Վեցերորդ կիւրակէ. բկ. ԼՁ. օր Յինանց: Յ. Գեորգիոս Աթոռի Լեւոնի (30 օր):	29	10	
☉ Եւ. Լ. ի. 17. ր. 38: Արեւելի էլուսի:					
16	3	ԲՁ. գձ. Լե. օր Յինանց: Տ. Ռեւելի Էվկէ (30 օր):	1	11	
17	4	ԴՁ. գկ. ԼԸ. օր Յինանց: Տ. Մարգարէի (30 օր):	2	12	
Տար. ծն. եւ գկ. Ալեքսան Ժ. Բագ. Սպանիոյ (1886)					
18	5	ԴՁ. դձ. ԼԹ. օր Յինանց:	3	13	
19	6	† ԵՁ. դկ. Խ. օր Յինանց. Համարձուսն Բրիտանի Տեառն մերոյ յերկինս: Յ*. Հեթանոս Գրեգորի:	4	14	
Տար. ծննդ. Նիկոլա Բ. կայսեր Ռուսիոյ (1868):					
20	7	Ուր. աձ. ԽԱ. օր Յինանց: Յայ. Մարգարէ (30 օր): Հ. Սեւե- րի Լեւոնի Պետրիկոսի օր է կէտ յայտնի (2 օր):	5	15	
21	8	Շր. ալ. ԽԲ. օր Յինանց: Յ*. Յեթանոս Աւետարանի:	6	16	
☉ Յերիւսալ. ի. 19. ր. 3: Տ. Պարգէ ձեւի:					
22	9	† Եօթներորդ կիւրակէ. բձ. ԽԳ. օր Յինանց: Երկրորդ Մարգարէի, Յ. Եայտայ Դարգարէի: Լ*. Հեթանոս:	7	17	
☾ Աւ. Խ. ի. 16. ր. 53: Պարտ էլուսի:					
23	10	ԲՁ. բկ. ԽԴ. օր Յինանց: Լ*. Բ. օր Հեթանոսի:	8	18	
Տար. գկ. Կարոյ Բագարիան Ռուսիոյ (1866)					
24	11	ԴՁ. գձ. ԽԵ. օր Յինանց:	9	19	
25	12	ԴՁ. գկ. ԽԶ. օր Յինանց:	10	20	
26	13	ԵՁ. դձ. ԽԷ. օր Յինանց. Երկնային վիճակ. ի յիշատակ վիճակաւ յետուսեան Մատանեայ առաքելոյն	11	21	
27	14	Ուր. դկ. ԽԸ. օր Յինանց: Պարգ. Տ. Մեղի:	12	22	
Տար. Բագար. Նիկոլա Բ. կայսեր Ռուսիոյ (1897)					
28	15	Շր. աձ. ԽԹ. օր Յինանց:	13	23	

Համար.		ՄԱՅԸՍ	ՌԵՊԻՒԼ ԷՎԿԷԼ	Տարեկալ	Խառնիկ
Օր		Օր 31	Օր 30		
29	16	† Կիր. ալ. Ե. օր Յինանց: Հոգեգալուստ (Պէտրիկոսի): Յ. Պետրիկոսի: Լ. Տեառն Երեմիայի:	14	24	
☉ Լ. Լ. ի. 14. ր. 23: Գեորգիոս օր:					
30	17	ԲՁ. բձ. Բ. օր Հոգեգալուստ: Պարգ:	15	25	
31	18	ԴՁ. բկ. Գ. օր Հոգեգալուստ: Պարգ:	16	26	
1	19	ԴՁ. գձ. Դ. օր Հոգեգալուստ: Պարգ: Լ. Յեթանոս	17	27	
2	20	ԵՁ. գկ. Ե. օր Հոգեգ. Պարգ. Ա. Շեք (30 օր): Լ*. Տեառն Ս.	18	28	
3	21	Ուր. դձ. Զ. օր Հոգեգա. Պարգ. Յ. Կարապետի:	19	29	
4	22	Շր. դկ. Է. օր Հոգեգալուստ:	20	30	
5	23	† Կիր. աձ. Ա. Կիւրակէ Յարութեան, եւ յիշատակ եղի- այի մարգարէին: Աւելի Կար. Հարաւի: Եթեալ: Յ*. Տեառն Երեմիայի: Լ. Բարեկիցի: Կարգ յայտնի:	21	31	
6	24	ԲՁ. ալ. Սրբոց Հովսէփիանց կուսանաց: Յ. Պարգ յայտնի: Լ. 36 օր:	22	32	
Տար. գահ. Եօթիկոս Ա. Բագ. Յուստատի. (1863):					
☾ Վ. Բ. ի. 12. ր. 15: Արեւելի օր:					
7	25	ԴՁ. բձ. Սրբոց Գայիանեանց կուսանաց:	23	33	
8	26	ԴՁ. բկ. Պարգ:	24	34	
Տար. Բագար. Յարութեան Եօթիկոս Աւետարանի 1867:					
9	27	ԵՁ. գձ. Սրբոց Յովսէփիանց կարապետին եւ Ամանագին- եայ եպիսկոպոսին:	25	35	
10	28	Ուր. գկ. Պարգ: Լ. Տեառն Երեմիայի:	26	36	
11	29	† Շր. դձ. Սրբոց Կիրիլի Լուսաւորչին եկի ի վիրապէն: Լ. Բարեկիցի: Կարգ յայտնի:	27	37	
12	30	† Կիր. դկ. Բ. Տեառն Կաղողիկէ եկեղեցւոյ Սրբոց Էջմիածնի: Հարաւի:	28	38	
13	31	ԲՁ. աձ. Սրբոց մանկանց Բեթլեհէմի եւ Ակակիոսի վկա- յին, Մովսիսայ քահանային եւ Կողբատիոսի զինաւորին:	29	39	
Սոյն ամսոյ մէջ 5 ժ. 44 վայրկեան ցերեկն երկարի					

Լատին	Օր	ԹԷՄՈՒԶ	ՅՈՒԼԻՍ	ՏԷՄԱԶԻԼ ԷՎՎԷԼ	ՕՐ 30	Տառեր	Խառնվել
		Սոյն ամսոյ մէջ 56 վայր. ցերեկն կարճանայ					
		Առաջին օր 15 ժ. 22 վ. իսկ վերջին օր 14 ժ. 16 վ. է:					
14	1	ԵՂ. զի. Դ. օր պահոց Վարդա: Տ. ձեռնէ ԷԷԷԷ (30 օր):				1	70
		Տար. Խաստատութեան կառավար. Ֆրանսայի (1789):					
15	2	Ուր. աճ. Ե. օր պահոց Վարդավ: Յ.* Գէր Տէր Ս. Ար-				2	71
		տառէն:					
16	3	Շր. ալ. Յիշատակ Տապանակին հնոյ եւ տօն նորոյ Սուրբ				3	72
		Եկեղեցւոյ, Նաւակատր: Տ. Հրէայ (30 օր): Լ. Տառ հա-					
		րէնէն Ս. Արտառէն:					
17	4	Կիր. Բ. ՎԱՐԴԱՎԱՆ: Տօն Այլակերպութեան Տեառն մերոյ				4	73
		Յիսուսի Քրիստոսի:					
18	5	Կիր. Բ. օր Վարդավառի, Յիշատակ մերոյ:				5	74
19	6	ԳՂ. ԳՂ. Դ. օր Վարդավառի, Յ. Հրէայ (30 օր):				6	75
20	7	ԴՂ. զի. Պահր: Յ. Սրբապետ Կիւրի: Լ. Մարտի:				7	76
		Ս. Բ. Բ. 3. Բ. 11: Պարտ է գրել էլ:					
21	8	ԵՂ. զի. Սրբոյն Եսայեայ մարգարէին: Լ. Եւրպէս Գրէ-				8	77
		տառէն Եւրպէս Եւրպէս, Եւ Գրէ Եւրպէս:					
22	9	Ուր. զի. Պահր: Լ. Մարտի Մարտի:				9	78
23	10	Կիր. ալ. Սրբոյն Սաղէոսի առաքելոյն մերոյ եւ Սան-				10	79
		դրատոյ կուսին:					
		Ս. Եւրպէս Բ. 14. Բ. 13: Տ. Պարտ է Եւրպէս:					
24	11	Կիր. ալ. Բ. զկնի Վարդավառի: Յ. Եւրպէս Եւրպէս:				11	80
25	12	ԲՂ. ԲՂ. Սրբոյն Կիրիստոսի եպիսկոպոսին, եւ քառա-				12	81
		տուն եւ հինգ վկայիցն եւ կուսանացն Յուստինեայ,					
		Եւփիմեայ եւ Քրիստինեայ: Լ. Յիւրպէս Եւրպէս:					
26	13	ԴՂ. ԲՂ. Սրբոյն Աթանասիոսի եպիսկոպոսին, եւ տասն				13	82
		աշակերտացն եւ հինգ վկայիցն: Լ. Այլայ Եւր Ս. Առաքէ:					
27	14	ԴՂ. ԳՂ. Պահր:				14	83
		Ս. Լ. Բ. 16. Բ. 10: Արտառ է օր:					
28	15	ԵՂ. զի. Սրբոյն Նախահարցն Աղամայ, Արեւի. Սեթայ, Ե-				15	84
		նովայ, Ենովայ, Նոյի, Մեքիսեղիկի, Արարիւմու, Ի-					
		սահակայ, Յակովբայ, Յովսեփայ, Մովսիսի, Ահարոնի, Ե-					
		ղիազարու, Յեսուայ, Սամուէլի, Սամիսոնի, Յեփթայի,					
		Բարակայ, Գեղէնի եւ այլոց Նախահարցն:					

Լատին	Օր	ԹԷՄՈՒԶ		Տառեր	Խառնվել
		ՕՐ 31	ՅՈՒԼԻՍ	ՕՐ 30	
29	16	Ուր. զի. Պահր: Լ. Մարտի Եւրպէս Եւրպէս:			16 85
30	17	Շր. զի. Սրբոյն որդւոց եւ Յոռանց Սրբոյ Հօրն մերոյ Գրի-			17 86
		գորի Լուսաւորչին, Արիստակիսի, Վրթանիսի, Յուսկանի,			
		Գրիգորիսի եւ Դանիէլի: Յ. Մարտի Եւրպէս Եւրպէս:			
		Տար. Գահ. Վիք. Էմման. Դ. քաղ. Բապտիզ (1900)			
31	18	Կիր. աճ. Դ. զկնի Վարդավառի, Հարսանիք:			18 87
1	19	ԲՂ. ալ. Սրբոյն Մակարայեցւոցն Եղիազարու քահանային,			19 88
		Եւ Շամունեայ եւ Եոթն որդւոց նորին: Ա. Դար (30 օր):			
		Լ. Օրտառ:			
2	20	ԳՂ. ԲՂ. Սրբոյն երկոտասան մարգարէիցն Ովսեայ, Ամով-			20 89
		սայ, Միքիայ. Յովսեփայ, Արքիու, Յովսանու, Նաւումայ,			
		Ամբակումայ, Սոփոնիայ. Անգեայ, Զարարիայ եւ Մաղա-			
		րիայ: Յ. Եւրպէս Եւրպէս:			
3	21	ԴՂ. ԲՂ. Պահր:			21 90
4	22	ԵՂ. զի. Սրբոյն կուսանացն Սոփիայ եւ երկոց զստերացն			22 91
		Պիստոսի, Եւփիսի եւ Ազապեայ: Յ. Մարտի Մարտի:			
		Եւրպէս Եւրպէս: Փառաւ հայրապետի: Լ. Ս. Դարտի:			
		Ս. Բ. Բ. 20. Բ. 40: Պարտ է Եւրպէս:			
5	23	Ուր. զի. Պահր:			23 92
6	24	Շր. զի. Սրբոյն Անտոնի ճգնաւորին: Լ.* Տառ Այլայ Եւրպէս:			24 93
		Եւրպէս:			
7	25	Կիր. զի. Դ. զկնի Վարդավառի Հարսանիք: Յ. Այլայ:			25 94
		Եւր Ս. Արտառ:			
8	26	ԲՂ. աճ. Սրբոյն Թէոդոսի Թագաւորին եւ Եոթն մանկանցն			26 95
		Եփեսոսի: Յ. Ս. Պարտի Եւրպէս:			
9	27	ԴՂ. ալ. Սրբոյն Կիրակոսի եւ մօրն Յուդիտայի: Յ.* Պար-			27 96
		տի Եւրպէս:			
		Տար. քաղաղ. Էմմանու Է. քաղ. Անգիլիոյ (1902)			
10	28	ԴՂ. ԲՂ. Պահր:			28 97
11	29	ԵՂ. ԲՂ. Սրբոյն Վահանայ Գողթնաւորին եւ վկայիցն Գոր-			29 98
		դիոսի, Պողիքոսի եւ Գրիգորիսի: Լ. Յիւրպէս Եւրպէս:			
12	30	Ուր. զի. Պահր: Յ. Եւրպէս Եւրպէս: Լ. Եւրպէս (29 օր):			30 99
		Ս. Բ. Բ. 5. Բ. 44: Այլայ Եւրպէս:			
13	31	Շր. զի. Սրբոյն հայրապետացն Աթանասի, Կիւրղի եւ Գրի-			1 100
		գորի Աստուածաբանին: Յ. Բարտի Եւրպէս Եւրպէս:			
		Տ. ձեռնէ Եւրպէս (29 օր):			
		Գերեկն 1 ժամ 4 վ. կարճանայ:			

[illegible]

Լատին.	Օր	ԱՂՈՍԹՈՍ	ՕԳՈՍՏՈՍ	ձԷՄԱԶԻԼ ԱԽԸՐ	Գրիգորյան	Հռոմեական
		ՕՐ 31		ՕՐ 29		
29 16	† ԲԶ. զվ. Բ. օր Վերափոխման: Յիշատակ մեռելոց: Լ. Գլխադրման Յուլիանոս Մարտիրոս:				17	116
30 17	ԳԶ. դձ. Գ. օր Վերափոխման: Լ. Ռադիկոս Կոստան:				18	117
31 18	ԴԶ. դվ. Դ. օր Վերափոխման: Պահր. Ա. Նարեկ (30 օր):				19	118
	Տար. ծննդ. Վիլիելմինս քաղաք. Հոլանդացի (1850):					
1 19	ԵԶ. աձ. Ե. օր Վերափոխման: Լ. Սեդուկի:				20	119
	Տարեդարձ Գահակալուժեան Օգոստոսիան Սուլիան					
	ԱՊՏ-ԻՆԼ-ՀԱՄԻՏ Բ. ԿԱՅՍԵՐ ԹՈՒՐԻԿԻՈՑ					
	11 Շապան 1293 եւ 19 Աղոսթոս 1292 (1876)					
2 20	Ուր. ալ. Զ. օր Վերափոխման: Պահր.				21	120
3 21	Շր. բձ. Է. օր Վերափոխման: Յ. Թադևոս Կոստան:				22	121
	Շ Վր. Կ. Զ. 10. Բ. 18: Պարտիկ Կեր:					
4 22	† Կիր. բվ. Ը. օր Վերափոխման:				23	122
5 23	ԲԶ. գձ. Թ. օր Վերափոխման:				24	123
6 24	ԴԶ. զվ. Սրբոցն Յովակիմայ եւ Աննայի ծնողաց Ս. Աստուածածնի, եւ Կանանցն Խղաքերից:				25	124
7 25	ԴԶ. դձ. Պահր.				26	125
8 26	ԵԶ. դվ. Սրբոցն Երեմիայ մարգարէին: Լ*. Նար. Ս. Անդրէ:				27	126
9 27	Ուր. աձ. Պահր.				28	127
10 28	Շր. ալ. Սրբոց առաքելոցն Թովմայի, Յակոբայ եւ Շմաւոնի: Լ. Թեմ (30 օր), եւ Կոստան 5665 Նահանգ Կոստան:				29	128
	Շ Նար. Լ. Զ. 4. Բ. 13: Հոստիլի Կոստան:					
11 29	† Կիր. բձ. Գ. զվնի Վերափոխման: Գլխադրման Ս. Աստուածածնի, Հարսանիք: Յ*. Գլխադրման Յուլիանոս Մարտիրոս Կոստան: Տ. Բեդեկ (29 օր). Կոստան:				1	129
12 30	ԲԶ. բվ. Սրբոց Ստեփաննոսի Ուլնեցոյն, եւ Դոմարինեայ, Ծամիղոսի, Տուքիկոսի եւ Ռատիկոսի. Լ. Նար. Կոստան:				2	130
13 31	ԴԶ. գձ. Սրբոց մարգարէից Եզեկիէլի, Եզրի եւ Զաքարիայ Ծօրն Յովհաննու Մկրտչին: Յ*. Գլխադրման Ս. Աստուածածնի:				3	131
	Յերեկն 2 ժամ 38 վայրկեան կարճանայ					

ՀԱՅԻՍՏԱՆԻ		ԻԼՈՒԼ	ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ	ՐԵՃԷՊ	ՑԱՆԿԱՅ	ԽՈՒՐԴԱՆԻՔ
ՕՐ		ՕՐ 30		ՕՐ 29		
Սոյն ամսոյ մէջ ցերեկն 1 ժամ 39 վրկ. կարճանայ:						
Առաջին օրը 12 ժմ. 36 վրկ. է, իսկ վերջին օրը 10 ժմ. 51 վ.						
14	1	ԴՉ. ՎԼ. Պահր:	Յ. Սեփեթի Սեփեթի:	Եկեղեցւոյ տարեւոր:	4	132
15	2	ԵՉ. ՊՃ. Սրբոյն	Յովհաննու Կարապետին	եւ Յորայ արդարոյն:	5	133
16	3	Ուր. ՊԼ. Պահր:	Լ. Եփեթի Եփեթի:	Տ. Գալստիէ Կէփեթի:	6	134
Չ Ա. Բ. Ժ. 22. Բ. 55. Անդրէիսի վարդապետ:						
17	4	ՇՐ. ԿՃ. Երկիրոյ Ս.	Ժողովոյն երեք հարիւր	ուծեւտան	7	135
18	5	Կիր. ԿԼ. Դ.	գլխի վերափոխման:	Բարեկենդան պահոց Ս. Խաչի:	8	136
Տար. զահ. Օսկար Բ. քաղ. Շուէմ-Նորվէկիոյ (1872):						
19	6	ԲՉ. ԲՃ. Ա.	օր պահոց Խաչի:	Յ. Մեփեթի Գրեթեփեթի:	9	137
20	7	ԴՉ. ԲԼ. Բ.	օր պահոց Խաչի:	Եկեղեցւոյ տարեւոր:	10	138
21	8	ԴՉ. ԿՃ. Գ.	օր պահոց Խաչի:	Յովնու Ս. Աստուածածնի	11	139
22	9	ԵՉ. ՎԼ. Դ.	օր պահոց Խաչի:	Եկեղեցւոյ տարեւոր:	12	140
23	10	Ուր. ՊՃ. Ե.	օր պահոց Խաչի:	Յայտ Լուսնի (30 օր):	13	141
Նախապէս Կարապետի եւ Եկեթի Կարապետ:						
Յ Ի Կեթի, Ժ. 19. Բ. 32. Տ. Պահրի Կեթի:						
24	11	ՇՐ. ՊԼ. Տօն	Եկեղեցւոյ ի նաւակատիս	Սրբոյ Խաչի:	14	142
25	12	Կիր. ԿՃ. Կ.	օր պահոց Խաչի:	Յայտ Լուսնի (30 օր):	15	143
Չ Ա. Բ. Ժ. 1. Բ. 46: Զարեհի օր:						
26	13	ԴՉ. ԿԼ. Տօն	Խաչի:	Յիշատակ մեռելոց:	16	144
27	14	ԴՉ. ԲՃ. Տօն	Եկեղեցւոյ:	Յ. Խաչի Եւ Պահ:	17	145
28	15	ԴՉ. ԲԼ. Պահր:	Տօն Եկեղեցւոյ:		18	146
Տար. ծննդ. Գարուս Ա. քաղ. Փարթուկալի (1863):						
29	16	ԵՉ. ԿՃ. Տօն	Եկեղեցւոյ:	Լ. Մեփեթի Գրեթեփեթի:	19	147

ՀԱՅԻՍՏԱՆԻ		ԻԼՈՒԼ	ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ	ՇԱՊՈՐ	ՑԱՆԿԱՅ	ԽՈՒՐԴԱՆԻՔ
ՕՐ		ՕՐ 30		ՕՐ 29		
30	17	Ուր. ՎԼ. Պահր:	Տօն Խաչի:	Ա. Թեփեթի (30 օր):	20	148
18	18	ՇՐ. ՊՃ. Տօն	Խաչի:	Լ. Զարեհի:	21	149
19	19	Կիր. ՊԼ. Բ.	գլխի Խաչի:	Լ. Տօն Վարդապետ:	22	150
Չ Վ. Բ. Ժ. 22. Բ. 1: Մեթի Կեթի:						
320	ԲՉ. ԿՃ. Պահր:	Սրբոյն Մամասայ,	Փիլիկոսիմոնի եւ Սի-	23	151	
421	ԴՉ. ԿԼ. Պահր:	Սրբոյ կուսանացն	Փեթրոսեայ եւ Մարի-	24	152	
522	ԴՉ. ԲՃ. Պահր:	Սրբոյ հայրապետացն	Բարադամու Անթի-	25	153	
623	ԵՉ. ԲԼ. Պահր:	Սրբոյ իշխանացն	Սիմոնի եւ Սարգիսի:	26	154	
724	Ուր. ԿՃ. Պահր:	Տօն Խաչի:	Տօն Վարդապետ:	27	155	
825	ՇՐ. ՎԼ. Պահր:	Սրբոյն Դեղորայ	գործարհն եւ Արդարոյն	28	156	
926	Կիր. ՊՃ. Դ.	գլխի Խաչի:	Տօն Վարդապետ	29	157	
Սոյն ամսոյ մէջ ցերեկն 4 ժամ 16 վ. կարճանայ:						
1027	ԲՉ. ՊԼ. Սրբոյն	Դաւթի Դիմեցւոյն	եւ վկայիցն	Ղաւթոսի	1	158
1128	ԴՉ. ԿՃ. Սրբոյն	Եւստաքեոսի, եւ կնոջ	Թեփեթիստեայ եւ	2	150	
1229	ԴՉ. ԿԼ. Պահր:	Սրբոյն իշխանացն	Սահակայ եւ	3	160	
1330	ԵՉ. ԲՃ. Սրբոյն	Իշխանացն Սահակայ	եւ Ղաւթոսայ:	4	161	
Յ. Տօն Ս. Գրեթեփեթի Կարապետի Կարապետ:						
Յ. Գալստիէ Կարապետ:						

Լատին.		ԹՂՇՐԻՆԻ ԷՎՎԷԼ	ՀՈԿՏԵՄԵՐ	ՇԱՊԱՆ	Տարեկան
Օր		Օր 31		Օր 29	
Սոյն ամսոյ մէջ 1 ժամ 18 վայրկեան ցերեկն կարճանայ:					
Առաջին օրը 10 ժ. 56 վ. է, իսկ վերջին օրը 9 ժ 35 վ.					
14	1	Ուր. բկ. Պահր: Յ. Առեւայ առեւելք:			5 162
15	2	Շր. գծ. Սրբոց եօթանասուն եւ երկու աշակերտաց Բրիստոսի Լ. Թեւելայ խաչ:			6 163
16	3	† Կիր. զկ. Դ. զկնի Խաչի: Երկրորդ կիրակէ եօթն շաբաթուց: Հարսանիք:			7 164
☉ Առ. Ժ. 14. Բ. 24: Բարեկարգ եղանակ:					
17	4	Բշ. դծ. Սրբոց Փոկասու հայրապետին, եւ Երանոսի հետեւողին առաքելոց:			8 165
18	5	Դշ. զկ. Սրբոց կուսանացն Թեկոյեայ, Վառվառեայ եւ Պեղազեայ: Լ. Ղալառ առեւելք:			9 166
19	6	Դշ. ած. Պահր: Տա. Սահգ (30 օր): Յ. Թալայ առեւելք:			10 167
20	7	Տար. գահ. Բարդուա Ա. քազա. Փորրուկայի (1888):			
21	8	Շր. ալ. Սրբոց Պանդալէոնի բժշկին, Երմոզեայ քահանային եւ Եւպրատեայ կուսին:			11 168
22	9	Ուր. բծ. Պահր: Լ. Ուրալայ խաչ:			12 169
	10	Շր. բկ. Սրբոց Թարգմանաց վարդապետացն մերոց Մեսրոպայ, Մովսէսի, Մովսիսի քերթողին, Դաւթի անյաղձ փիլիսոփային, Գրիգորի Նարեկացւոյն եւ Ներսիսի Կլայեցւոյն: Յ. Յալայ Տեւեղեգ:			13 170
23	11	† Կիր. գծ. Ե. զկնի Խաչի: Երրորդ կիրակէ եօթն շաբաթուց: Հարսանիք: Յա. Սահգ (30 օր):			14 171
24	12	Բշ. զկ. Սրբոց Գրիգորիսի Աղուանից կաթողիկոսին (Յիշատակ գիւտի նշխարաց), եւ սրբոց հարցն՝ Թաթլոյ, Վարդոսի, Թովմասու, Անտոնի եւ Կրօնիդեայ, եւ եօթն խոտանարակացն՝ որք յինանկեան վանան կատարեցան: Լ. Ռալայ խաչ: Տ. Պեղալ խաչ:			15 172
☉ Ի Կալայ, Ժ. 5. Բ. 1: Տ. Պահր: Արեւ:					
☉ Լ. Լ. Ժ. 19. Բ. 38: Պահր օր:					
25	13	Դշ. դծ. Սրբոց առաքելոցն Անանիայ, Մատթիայ, Բառնաբայ, Փիլիպպոսի, Յովհաննու, Շիղայի եւ Սիդոնոսի:			16 173
Տարեդարձ Ծննդեան Օգոստոսիա Սուլթան					
ԱՊՏԻԻԼ ՀԱՄԻՏ Բ. ԿԱՅՍԵՐ ԹՈՒՐԿՈՅ					
(1258 Շապան 16 = 1842 Սեպտեմբեր 10)					
26	14	Դշ. զկ. Պահր:			17 174
27	15	Եշ. ած. Սրբոց Դիոնեսիոսի Արիսպագացւոյն, եւ առաքելոցն՝ Տիմոթէոսի եւ Տիտոսի:			18 175
28	16	Ուր. ալ. Պահր: Լ. Առեւելք: Սահգ եւ Յալայ:			19 176

Լատին.		ԹՂՇՐԻՆԻ ԷՎՎԷԼ	ՀՈԿՏԵՄԵՐ	ՇԱՊԱՆ	Տարեկան
Օր		Օր 31		Օր 30	
29	16	Շր. բծ. Սրբոց Աւետարանացն Մատթէոսի, Մարկոսի, Լուկասու եւ Յովհաննու: Յ. Ղալառ առեւելք:			20 177
30	17	† Կիր. բկ. Զ. զկնի Խաչի: Զորորդ կիրակէ եօթն շաբաթուց: Հարսանիք: Ա. Դալայ (30 օր):			21 178
31	18	Բշ. գծ. Սրբոց Դուսկիանոսի հարկապետին, եւ Յովսէփայ Աստուածածորն, եւ Յովսէփայ Արեմապետոյն, եւ Բարեկարգին Բրիստոսի Հազարու եւ քերց նորա Մարմայի եւ Մարիամու: Յ. Ղալառ առեւելք:			22 179
1	19	Դշ. զկ. Սրբոց Թեոդոտոսի քահանային, եւ Զինոնի գիւնաւորին եւ Մակարայ եւ Եղորսեայ եւ Ռամելայ: Յ. Յալայ խաչ: Լ. Ղալառ առեւելք:			23 180
2	20	Դշ. դծ. Պահր: Յ*. Մարտիայ խաչ: Տա. Ե. Մարտիայ: Լ. Յալայ:			24 181
3	21	Դշ. զկ. Սրբոց Խորիմեանց եւ վկայիցն Արտեմեայ եւ Գրիստափորի, եւ երկուց կանանցն Կալինիկեայ եւ Ակիլինեայ:			25 182
Տար. գահակ. Նիփոա Բ. Կայսեր Ռուսիոյ (1894)					
4	22	Ուր. ած. Պահր:			26 183
5	23	Շր. ալ. Սրբոց երկոտասան վարդապետացն՝ Ռեթէոսի, Դիոնեսիոսի, Մեղեմարոսի, Անանասի, Կիւրղի Երուսակիմացւոյն, Եփրեմի խուրին Ասորոյ, Բարսղի Կեսարացւոյն, Գրիգորի Նիւսացւոյն, Գրիգորի Աստուածարանին, Եպիփանու Կիպրացւոյն, Յովհաննու Ոսկեբերանին եւ Կիւրղի Աղեքսանդրացւոյն:			27 184
6	24	† Կիր. բծ. Ե. զկնի Խաչի: Գիւտ Խաչ, Հինգերորդ Կիրակէ եօթն շաբաթուց: Հարսանիք:			28 185
7	25	Բշ. բկ. Սրբոց Անաստասայ քահանային, եւ Վարդոսի եւ Թեոդորոսեայ եւ որդւոց նորա եւ որոց ընդ նմա կատարեցան:			29 186
8	26	Դշ. գծ. Սրբոց Հիպոլիթեանց որք ի Սամուսատ կատարեցան: Յ*. Դեփրեայ խաչ: Տ. Դալայ (30 օր) եւ Դալայ:			1 1
9	27	Դշ. զկ. Պահր, Լ. Դալայ (30 օր):			2 2
Տար. ծննդ. Զուարթ Բ. քազ. Անգլիոյ (1841):					
10	28	Եշ. դծ. Սրբոց Սեւերիանոսի Սեբաստացւոյն եւ Բաբելայ Երմոյն, եւ Ռեթէոսի եւ չորից աշակերտաց նորին:			3 3
11	29	Ուր. զկ. Պահր:			4 4
12	30	Տար. ծննդ. Վիքոր Էմման. Դ. քազ. Իտալիոյ (1869)			
13	31	Շր. ած. Սրբոց Յովհաննու Ոսկեբերանին:			5 5
		† Կիր. ալ. Բ. զկնի Խաչի: Վեցերորդ կիրակէ եօթն շաբաթուց: Հարսանիք:			6 6
Գերեկն 5 ժամ 34 վայրկեան կարճանայ					

Փոխադրուած ըլլալով՝

ՊԵՂՍ, ՊԱՊԸ ԱՆԻ ՀԱՏՏԷՍԻՍ, ԹԻՒՅՏ, ԻՊՏԱՄ ԼԵՍԳՐԻ ԳԷՄ

Մտացած է տպագրական նոր

կազմակերպութիւններ

ազիւ, հանդէսներ, ԵՐԶԱՐԵՐԱԿԱՆՆԵՐ, հարսանիքի հրաւիրագիրներ, նամակագրութիւններ, այլաբաններ, եւ սպագրութեան վերաբերեալ ամէն տեսակ պիտիւններ։ — Տպարանին սեփական 2000է աւելի պատկերները յանախորդաց տրամադրութեան տակ են ձրի։

Անմեղքելի մաքրութիւն եւ ճշդապահութիւն։

Գաւառներէն ալ կ'ընդունի ամէն տեսակ յանձնարարութիւններ։

(ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ)

Գիտէ՛ք արդեօք թէ ի՞նչ կը նշանակէ Քօնսէր բառը եւ թէ ուսկի՞ց ծագած է։ Ո՛չ. լաւ ուրեմն, ես ձեզի ըսեմ, քանի որ եթէ չըսեմ, կարելի է չէք կրնար գիտնալ։ Քօնսէր բառը լատիներէն conserve բառէն կ'ծագի եւ կ'նշանակէ մաքառիլ, կռուիլ, իրաւ որ լատիներէն գիտնալը շատ աղէկ բան մ'է եղեր, եւ Քօնսէր բառն ալ շատ ճիշդ յարմարեր է, քանի որ բուն պայքար մ'է, որ սալօնի մէջ կ'մղուի խելքի, յանգի եւ ձայնի դէմ, եւ սոսկալի պայքարին զոհն է մեր ականջի թմրուկը եւ երկրորդ զոհն է մեր խելքը։

Աստուածաշունչի մէջ կը կարդանք որ Եգիպտոս տասը տեսակ պատուհաս ունեցաւ, Բարիդ ալ տասը տեսակ Քօնսէր ունի, միայն թէ Աստուած չթողուց որ աս տասը տեսակ պատուհասները միահողայն Եգիպտոսը հարուածեն, այն ինչ կ'թողու որ աս տասը տեսակ Քօնսէրները հարուածեն Բարիդը, մասնաւորաբար Մեծ Պահոց մէջ զղջումի եւ ապաշխարանաց օրեր, որով կ'հաստատուի թէ՛ Քօնսէրն երկնային պատիժ մ'է։ Կարծեմ մեր ընթերցողները աւելի գոհ կ'ըլլան եթէ այս նիւթը՝ տեսակ մը քրիստոնէական վարդապետութեան պէս՝ հարց-պատասխանի ձեւով պարզենք։

Օրինակի աղաքաւ, սապէս հարցում մը։

— Ի՞նչ է Քօնսէրը։

— Քօնսէրը տանջանքներու տեղ մ'է, ուր՝ դա-

տապարտեալները իրենց հանգիստը կ'կորսնցնեն, եւ նուազածունքներուն հետ շարունակ կը տանջուին:

— Քանի՞ տեսակ քօնսէր կայ, — Բարեգործական քօնսէր, նպաստից քօնսէր, ժողովրդային քօնսէր, սալօնի քօնսէր, գլիւպի քօնսէր, ամաթէօռի քօնսէր, պսակեալ երկերու քօնսէր, մեծ պանդոկներու քօնսէր, պարտէզներու և ուրիշ հասարակ տեղերու քօնսէր, և վերջապէս եկեղեցիներու քօնսէր:

— Որո՞նք կ'երթան քօնսէր:

— 1. Անոնք որ երաժշտութիւն կ'սիրեն. — 2. Անոնք որ երաժշտութիւնը չեն սիրեր՝ բայց երգչուհին կ'սիրեն. — 3. Անոնք որ երաժշտութիւնը չեն սիրեր՝ բայց ստիպուել են տոմսակ առնելու. 4. — Անոնք որ երաժշտութիւնը չեն սիրեր, բայց բարեկամ մը ճրի տոմսակ մը տուած է՝ պայմանաւ որ զինքը ծափահարեն. 5. — Անոնք որ երաժշտութիւնը չեն սիրեր, բայց կեանքէ յուսահատ՝ անձնատպանութեան գաղափարներ կ'տածեն:

— Ի՞նչ տանջանքներ կ'կրէ մարդ քօնսէրի մէջ:

— Շատ տեսակ են տանջանքները: Ֆիզիքական տեսակէտով, մարդս անհանգիստ կ'նստի, մարտդութիւնը դժուարաւ կ'կատարէ, տաքէն կ'նեղուի, ոտքերը կ'ուռնին եւ գլուխը կ'այրի, բերաններէ ելած շունչերով կ'տոչորի մէկ կողմէն, միւս կողմէն ալ օդի հոսանքէն կ'սառի:

Աշխարհային յարաբերութեանց տեսակէտով ալ մարդ՝ ստիպուած է նստիլ անանկ բարեկամներու քով՝ որոնց երեսը տեսնել չուզեր, չկրնար դիտել այն կիներ՝ որու համար հոգի կուտայ, ստիպուած է ո'չ յօրանջել, ո'չ հազալ եւ ո'չ գաւազանը գետին ձգել. նսեւ ստիպուած է հիտցում եւ դարմանք յայտ-

նել, եւ ամէնէ անշահ կամ չհասկցած կտորներուն ծափահարել:

— Ուրիշ տանջանքներ ալ չկա՞ն:

— Այո՛, մասնաւոր տանջանքներ ալ կան, անոնց որ երաժշտութիւնը կ'սիրեն: Անոնք են կեղծ նօթեր, փուֆներ, քեմօրի և սօքրանօյին իրենց ֆէյֆին համեմատ երգելով՝ դաշնակին ծայրը իրարու ժամադիր ըլլալ, և առանց երկար բարակ սերտելու՝ երգել կամ դաշնակ ածել:

— Քօնսէրէ խոյս տալու համար ի՞նչ միջոց պէտք է բանեցնել:

— Պէտք է վտանգաւոր առիթներէ խոյս տալ, այսինքն՝ պէտք չէ ճանչնալ ո'չ աշխարհիկ կիներ՝ որ տոմսակներ կ'ծախէ բարեգործական քօնսէրի համար, ո'չ արուեստագէտ՝ որ իւր «տարեկան քօնսէրը» կուտայ, ո'չ երգիչ, ո'չ երգչուհի, ո'չ դաշնակահար, ո'չ սրնգահար, ո'չ ջութակահար, ո'չ քնարահար եւ ոչ իսկ կօպալահար (timbalier) որ soloներու համար յաւակնութիւն ունենայ, ո'չ նուագաշարդար՝ արու կամ էգ՝ ինչ սեռէ կ'ուզէ թո՛ղ ըլլայ, ո'չ նուագաշարդարի բարեկամ կամ ազգական, ո'չ ամաթէօռ մը որ ստիպուած ըլլալով շատ մը տոմսակներ առնելու՝ մէկ քանի հատը քեզի կ'խօթէ, ո'չ հեղինակ, ո'չ ուսուցիչ՝ որ կ'աշխատի իւր աշակերտը յառաջ քշել, ո'չ քօնսէրութեամբ մէջ աղջիկ ունեցող մայր մը, ո'չ աշխարհիկ կին մը՝ որ կ'կարծէ թէ աղւոր ձայն, առատ շունչ եւ մեքօս ունի, ո'չ քօքօթ մը՝ որ կ'ուզէ արուեստագէտուհի երեւալ, եւ որուն դուն ալ քանի մը մանր մուկն ծառայութեանց համար սրտով երախտապարտ ճանչնաս ինքզինքդ. ո'չ ամէնէ մտերիմ բարեկամիդ օրինաւոր կիներ կամ սիրուհին, կամ քոյրը, ո'չ մէկ մարդ մը՝ որ կնոջ մը հետ յարաբերու-

թիւն ունենայ եւ ո՛չ մէկ կին մը որ մարդու մը հպի :

— Ան խեղճերը որ քօնսէրի մէջ կ'տանջուին՝ ի՞նչ երեւոյթ ունին :

— Կարծես թէ բարոյական ու ֆիզիքական տեսակ մը թմբուկութեան ենթարկուած են , եւ այս երեւոյթը մեծ ցաւ կ'ազդէ մարդուս , եւ անանկ կ'կարծուի թէ անբուժելի է : Սակայն սրահէն դուրս ելածուն պէս՝ մաքուր օդը զիրենք կ'կազդուրէ եւ շատ չանցնիր իրենց սովորական կերպարանքը կ'ըստանան :

— Ասոնց մէջ կ'գտնուի՞ն անանկներ , որոնք գէշ վարակուած ըլլան :

— Այո՛ , կան շատեր որոնք գէշ կերպիւ վարակուած են : Ասոնք անգիտակիցներ են , եւ իրենց տըխուր կացութիւնը չեն զգար . իրենց աչքերը անտվոր կերպիւ կ'փայլին , զարմացման այլանդակ ձևերու շարժումներ կ'ընեն , ուրախութեան տարօրինակ հառաջներ կ'արձակեն , ցնորեալներու պէս ձեռքերնին իրարու կ'ղարնեն , հիացմամբ իրենց դրացիներնուն հետ կ'իօսին , զոր կեանքերնուն մէջ առաջին անգամ տեսած են , մէկ խօսքով մտաւորական խանգարման ամէն ցաւալի նշանները ցոյց կուտան :

— Ի՞նչ կ'նշանակէ այս խօսքը , երաժշտութիւնը բարբեր կ'ամոհէ :

— Այս բառերը բնաւ նշանակութիւն չունին :

— Ի՞նչ կ'մնայ մեզ ընել քօնսէր գացողներուն համար :

— Ամէն իրիկուն համեստօրէն հանուիլ , եւ քօնսէր գացող թէ՛ մեր բարեկամները եւ թէ՛ թշնամիները Աստուծոյ յանձնարարել : Ամէն :

Ա Գ Ա Հ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ամէն մարդկային ձիրք իր ծայրայեղութիւնն ունի , ըսաւ Հանրի Վէրանտ , առանց անոր յառաջադիմութիւն չկայ . ես ալ ճիշդ ասոր համար ներողամիտ եմ ազահութեան՝ որ ուրիշ բան չէ , այլ զգուշութեան ծայրայեղութիւնը : Ասկէ դատ քանի որ շատ բան ալ կ'պարտիմ ազահութեան , պէտք է որ միշտ յիշեմ երբ բաղդը դէմս կ'հանէ այն ողորմելի արարածներէն մին՝ որոնց համար աշխարհ դրամարկը ձեւ առած է : Երբ 23 տարեկան էի՝ ամառուան երեք չորս ամիսները Սիւսէ-լէ-Ռովը ըսուած մեծ գիւղաքաղաքը կ'անցնէի : Գեռ հոն կ'տեսնուին Սեբթիմիոսի օրէն մնած բաղնիքներ եւ Ֆիլիք Օկիւսթի ժամանակ շինուած դղեակ մը , գիւղաքաղաքին չըրջակայքը ընդարձակ անտառներ կան՝ բարձրաբերձ ծառերով՝ գետինն ալ անուշաբոյր խոտերով պատած , ուր այծի մեծութեամբ կովեր , սեւ խոզեր եւ չէկ ոչխարներ կ'արածեն : Հոն կ'անանին նաև վիթխարի ջորիներ եւ արջի նման մազոտ էջեր եւ խոշոր ձիեր : Գիւղացիք ալ շատ հարուստ են , բնականէն աչքերնին բաց՝ առեւտուրի մէջ ալ վարպետ են , եւ արդէն Մօնպարի ընկերներուն ձեռքով դիզուած ստակ շատ կայ , ես որբ էի : Նիւթական վիճակս ալ խեղճ բան մ'էր , եղեւիններու , կաղամախիի , հաճարի անտառ մը , ցորենի մէկ քանի արտեր , մէկ քանի ջուրի աւազաններ , ահա՛ հօրմէս մնացած ժառանգութիւնը , ասոնց տարեկան վարձքը հազիւ մէկ քանի հազար ֆրանք կը բռնէր եւ այս գումարով հազիւ կրնայի ապրիլ : Ինծի համար խելացի միջոց մը կար : Թեզս

լմնացնելուս պէս՝ ծերունի տօքթէօս Գարօնի յաջորդել և անոր աղջկան հետ ամուսնանալ, որ 30000 Փրանքի մօտ եկամուտ ունէր: Գարօնի բաղձանքն աս էր. աղջկանն ալ միտքը եղած էր: Բայց ես բնաւ համակրութիւն չէի զգար աս քիչ մը կռուարար, եգիպտացորենի ալիւրի գոյնով և աչքերն ալ կանանչ խնձորի նմանող աղջկան համար, որուն քալուածքն ալ՝ գիւղի թղթատան ցրուիչին քալուածքին կ'նմանէր: Ես հոգի կուտայի օրիորդ Գլէր Բրէզի համար, որ յաւերժահարսի պէս կարծես կ'առհէր դաշտերուն մէջ, խարտեաշ մազերը արեւի լոյսով կ'ցոլային, մորթին գոյնն ալ անտառին մէջ բուսած սպիտակ ծաղիկները կ'յիւնեցնէին: Բայց այս կենդանի հարստութիւնը էսպէրեան պարտէզին մէջ կ'գտնուէր: Գիւղերի եւ Դրէրի աղջիկները վիշապից հետ արթուն կը հսկէին վրան. կամ սա դիցարանական ոճը թողլով պարզ խօսելու համար, Օր. Բրէզ 100000 Փրանքի եկամուտ եւ կրկնապատիկ ալ յոյսեր ունէր ապագային: Ծնողքն ալ թէ պնդակազմ եւ թէ հաստատաւ միտ մարդեր էին. գիտէի որ ինծի պէս անկուտիին բերնին պատառը չէր ան. ինքզինքիս կ'ըսէի, միշտ, բայց... մտքէս ալ չէի կրնար բոլորովին վանել սա գաղափարը, և գոնէ հեռուէն տեսնելու համար այս հրաշագեղ երեւոյթն՝ անտառին շուրջը կ'յաժէի:

* * *

Բարեկամ մ'ունէի ի Սիւսէ-լէ-Ռովը: Ասի ծեր ամուրի մ'էր, զձուձ, ճենճոտ եւ բնդի մէկը, որ Ծիլիփ-Օկիւսթի դղեկին մէկ սենեակը կ'ընակէր միս մինակ: Գիւղաքաղաքին մէջ երբեք լսուած չէր որ աւազակներ եկած ըլլան, ուստի այս մասին վախ չունէր: Այս անձը գիւղին մէջ՝ կ'ծծի առաջին մեծ դերը կ'կատարէր, բայց չիտակը խօսելու համար վաշ-

խառութիւն չէր ընել, հետեւաբար չեմ կրնար ըսել թէ՛ մարդու արիւն կ'ծծէր, այլ ամէն բանի վրայ կը շահագործէր, արմտեաց վրայ, կալուածներու վրայ, հողի վրայ, եւ 6-7 միլիոն շինած էր: Երբեք պղնձէ փարա մ'անգամ չէր վատնէր. կարելի է՝ հազիւ թէ կշտանալու չափ չոր հաց մը կ'ուտէր, իսկ հագած զգեստներն ալ չնչին գնով ասդիէն անդիէն առնուած աղտոտ ցնցոտիներ էին: Իրեն հետ ծանօթացայ երբ օր մը՝ գետը ինկած չափէն աւելի ջուր կ'լլած՝ խեղդուելու մօտ էր: Զինքը ազատեցի, ան պնդեց թէ կեանքը փրկած եմ եւ վրաս մեծ սէր կապեց: Երբեմն կ'երթայի տեսնելու եւ ինծի մեծ համակրութիւն կը ցուցնէր: Բնութեամբ այլանդակ՝ բայց թէ՛ խելացի էր եւ թէ մարդոց եւ իրաց մեծ փորձառութիւն ունէր: Անտառին շուրջ նշմարեց իմ տրամուլթիւնս, բնաւ չհարցափորձեց, բայց միշտ կ'հսկէր, եւ օր մը երբ աղօրիք մը դարձնելու աստիճան կ'հառաջէի, ինձմէ աւելի հառաջելով, գոչեց. « Խեղճ տղայ, ի՞նչ ունիս, զուրցէ նայիմ: Ադ ի՞նչ երեւոյթ է, կարծես թէ քօլէրայէ բռնուած ես »:

Մարդս երբ վիշտ մ'ունենայ, կ'ուզէ ուրիշին սըրտին մէջ թափել: Աս սիրտը կ'ներկայանար. գոհ եղայ, ուզածիս չափ մօտիկ ըրաւ, բայց դեղին աչքերը աստին անդին դարձնելով՝ միշտ կ'կրկնէր.

— Բան մ'ընել անկարելի է... մանաւանդ չիտակը խօսելով իրաւունք ալ չէ ասանկ հարուստ մարդիկ իրենց աղջիկն քեզի պէս անկուտիին տան: Բայց նայինք, կ'ուզեմ բան մ'ընել ձեզի համար, բայց անանկ բան մը որ քսակիս չդպչի:

Այս գաղափարը իր միտքը շատ կ'յոգնեցնէր:

— Բան մ'ընել առանց քսակին փաստելու:

Ան օրէն ի վեր միշտ մտմտութի մէջ էր, և յա-

ճախ կ'կրնէր թէ՛ կ'ուզէր բան մ'ընել, բայց առանց փարա մը վատնելու:

*
* *

Առաւօտ մը, բարեկամ շատ ուրախ զուարթ գրտայ: Իր ամէնէն նուազ աղտոտ զգեստը հագած էր, արեթի (գալ) նմանող փեղոյր մը դրած էր, և աղտոտ ձեռքերն իրարու կ'շփէր:

— Քալէ՛ նայիմ, հետս եկուր, ըսաւ, եւ քիչ մ'ալ շուտ ըրէ սա Բրէլենց տունը երթանք: Ինծի նմանող բոլոր խենդերուն պէս չկրցայ մերժել իմ խենթութեանս առարկայ ընելու ցաւալի հաճոյքը:

Հաւանութեան նշան մ'ըրի եւ ձերունին կծծեց առանձին ճամբաները, — վառն զի իր ամենափոքրիկ գործերն անգամ ծածուկ ընելու մոլութիւնն ունէր: — Զիս Բրէլենց տունը տարաւ: Ծամբան խիստ ուրախ զուարթ կ'երեւէր, եւ աս ուրախութիւնը իրեն կ'վայլէր ձիւղ ինչպէս պարահանդէսի հագուստ մը կրնայ վայելել ութսուննոց պառաւի մը, և այս ուրախութիւնը աւելի եւս շատցաւ, երբ Պ. Բրէլի ներկայացանք, որ զինուորականի քիւի մ'էր, մօրուքին ձեռով եւ հաստ յօնքերով, եւ արհամարհանօք գլխէս մինչեւ ոտքերս կ'չափէր զիս, այն ինչ աղտոտ ու ձենձոտ ընկերակցիս պատկառանք կ'յայտնէր:

— Պարո՛ն, ըսաւ կծծին սովորական բանաձևերէն վերջ, եկած եմ ձեզի զարմանալի խնդիր մ'ընելու: Եւ այն ինչ Բրէլ ապշած երեսը կ'նայէր:

— Այո՛, շատ զարմանալի խնդիր մը... բայց ինծի համար քաղցր պարտաւորութիւն մ'է. այս երեսասարդն իմ կեանքս փրկեց, ուտի ես ալ կ'ուզեմ որ Օր. Բրէլի ձեռքը իրեն շնորհէք: Ասի ինծի մեծ հաճոյք պիտի պատճառէ:

Բրէլ զարմանքէն եւ բարկութենէն կաս կարմիր կտրեցաւ. կծծին պաղարիւնութեամբ կը շարունակէր:

— Այո՛, աս ինծի մեծ հաճոյք պիտի պատճառէ:

— Զեր տարիքին եւ դիրքին համար, գոչեց Բրէլ, կ'ներեմ ձեր ընթացքը:

— Եւ ի՞նչ պատճառաւ ընթացքս ներուելու պէտք ունի, հարցուց կծծին քաղաքավար կերպիւ:

— Վասնզի, պատասխանեց միւսը կոշտութեամբ, դուն պէտք էիր գիտնալ թէ՛ աղջիկս երբեք աղքատի մը չեմ տար:

— Բարեկամս աղքատ չէ՛, պատասխանեց կծծին առանց վրդովելու:

— Բառերու վրայ չխաղանք. բարեկամդ իր ունեցածով հազիւ կրնայ ապրիլ:

— Այո՛, հիմա... բայց քանի մը տարիէն պիտի հարստանայ, և կարելի է քեզմէ աւելի պիտի հարստանայ: Եւ ձեռքը ուսիս վրայ դնելով՝

— Քեզ կ'որդեգրեմ ըսաւ, եւ արտօրնօք յարեց. պայմանաւ որ մինչեւ մեռնիլս բան մը չպիտի առնես: Բրէլ աւելի կարմրեցաւ, վայրկեան մը շուարած մնաց, եւ շատ չանցած, ինքզինքը գտնելով՝ ժպտեցաւ, եւ գրեթէ խոնարհաբար.

— Ադ տարբեր բան է, ըսաւ, միայն թէ պէտք է որ աղջկանս ալ հաւանութիւնն առնուի:

*
* *

— Է՛հ, ի՞նչ կ'ըսես, կ'հարցնէր կծծին, երբ իւր բնակարանը կ'վերադառնայինք: Տեսա՞ր, ի՛նչպէս յաջողեցայ. ահա՛ քեզի բարիք մ'ըրի առանց փարա մը վատնելու: Ուրախութենէն ձեռքերը կ'շփէր և կ'խնդար, ինչ կերպով որ կը խնդայ դանակը՝ երբ յեսանէն կ'չփուրի: Բայց շատ չանցաւ, տխուր երե-

ւոյթ մ'առաւ, երեսը կախեց եւ վայրկեան մը լուռ կենալէ վերջը մոմաաց.

— Հոգ չէ, եղածը եղած է, բայց իրաւունք չէ, ասանկ բարիքները ձրի չեն ըներ, ուղուր չէ: Մտիկ ըրէ, պզտիկ բարեկամս, պէտք է որ ինծի բան մը տաս. սա Արմուազի ջուրի աւազանը տուր:

Ուղածը տուի ամենայն սիրով:

Տարիներ անցնելէ վերջ, երբ գնաց Սիւռ-լէ-Ռուվրի գերեզմանատան մէջ իւր նախահարց միանալու, քանի՜ քանի անգամներ ես եւ կինս կ'երթայինք հանգչելու այդ ջուրի աւազանին մօտ՝ որ ծերունիին միլիոններուն հետ մեզի վերադարձած էր: Յունիսի վերջալուսին ժամանակ, երբ հրեղէն ամպերը աւազանին վճիտ ջուրերուն մէջ կ'ցոլանային, մենք ալ ներողամիտ ոգւով եւ սրտով եւ խորին երախտագիտութեամբ կ'մտածէինք ազահներուն եւ ազահուութեան վրայ:

Թարգմ. Գ. ԽՅՐԱՍԱՆՃԵԱՆ

Ժ. ՍՕՂՈՓ

ՊԱՐԱԶԱՆՈՒՄ...

Ի Ն Ը Տ Ա Ր Ի Ա Ռ Ա Ջ

Դպրոցի գրասեղանս կիսատ ձգած... փողոցները ձրիաբար չափելու եւ ուսումնասիրելու արուեստին էի տուած ինքզինքս, քանի որ աջէս ու ձախէս, առանց քաշուելու, կը պնդէին թէ... եթէ ո՛չ կատարեալ՝ գոնէ կէս-կատարեալ Եգեբոս մըն էի: Եւ գիտնալ պէտք է թէ... այս ըսողները խմաստուն մարդիկ

էին եւ անոնց խօսքին չհաւատալ, պարզապէս աւանակութիւն էր:

Եւ ես այդ պատգամը իմ ճակտիս նետած օրէն սկսեալ... ինքզինքս փողոցները նետեցի: Առաւօտուն կանուխ անկողնէս կ'ելլայի ու փորս ամենափառաւոր տեսակէն կշտացնելէ ետք դուրս կը նետուէի տունէն, Գռէտի Լիօնէի պաշտօնեայի մը պէս.

եւ... en route

Առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, Բերայի շիտակը, լայնքը, երկայնքը, եւ քառակուսի տարածութիւնը կը չափէի եւ չորս տեսակ լեզուով ալ սիրաբանութիւն կ'ընէի... օգին մէջ. ասոր ի փոխարէն չորս հեղ ամենափառաւոր տեսակէն տփոց կերած եմ, թո՛ղ զկանայս եւ զմանկտիս:

Ամէն մարդ մէկ բանի մը մասնագէտ կ'ըլլայ, ես երկու մասնագիտութիւն ձեռք բերեր էի, մէկը կիներուն ետեւէն ի՞նչպէս պտտիլը, եւ միւսը... պատերուն ծանուցումները կարդալը:

Եւ այս գիտութիւնը ամբարած տտենս, նա՛ սաչափ էի: Լսողները կը զարմանային եւ ինծի կը չընորհաւորէին իբր ապագայ Այվաղեան մը, կամ Ուսումնական Խորհրդի քարտուղար մը:

Աշխարհիս վրայ անօգուտ բան չի կայ, ըսած են իմաստունները. որոնք ապահովաբար, Տնտեսական եւ Դատաստանական Խորհուրդներու գոյութիւն ունենալը չեն գիտեր եւ կամ երբեք Պատրիարքարանի դռնէն ներս չեն մտած:

Բայց թէ ինչո՞ւ աս երկան յառաջաբանը, քանի որ պատմելիքս երբեք առնչութիւն չունի անոնց հետ եւ գէշ գէշ երեսս պիտի նայիք, առանց գիտնալու թէ... դատաստան չըրած մէկը չեն դատաւարտեր:

Յառաջաբանը, ո՛ր եւ է նիւթի համար, պանիր հացի

պէս պէտք է. ճիշդ ինչպէս որ, քեզի համար եւս մը պէտք է, անմիջապէս միմեկմարեալ համար... Հաճի Միսիթար մը և տարին քանի՜ օր ըլլալը գիտնալու համար... Նշան Պէրպէրեանին՝ Տարեցոյցը պէտք է եւ... ainsi de suite:

Պատմութիւնս սկսած թուականը 189. դեկտ. չեմ գիտեր քանի՜ին էր:

Բարի սովորութեանս համեմատ Բերայի շիտակը կը շափէի եւ պատերուն ազդէրը աչքէ կ'անցընէի:

Յանկարծ պատի մը վրայ հետեւեալ շողշողուն ազդէր աչքիս կը զարնէ:

ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԴԻՄԱԿԱՌՈՐ ԵՒ ԱՆԴԻՄԱԿ

Ի ՆՊԱՍՏ ԳՐԱԳԵՏՆԵՐՈՒ ԵՒ ԽՄԲԱԳԻՐՆԵՐՈՒ

ԱՆՍՈՎՈՐ ԵՒ ՇՔԵՂ ԵՐԵՎԱՆԻ

Պատուաւոր մարդիկը միայն պիտի ընդունուին:
Ծան. Այս գիտեր ժամը 9 1/2ին (Ը. Ե.) Օսկոնի սրահին մէջ

Կեանքիս մէջ, կեանքէս աւելի պաշտած եմ... աղւոր կիները, և աղւոր կիներով լեցուն պարահանդէսները. հոգիս կուտամ... նոյն իսկ սատանային, այդ տեսակ տեղեր ներկայ գտնուելու համար: Եւ հիմա առիթը հիանալի էր, և փախցնելը տխրաբանութիւն:

Վայրկեան մը միայն խորհեցայ. յանկարծ լոյս մը կածկլտաց գանկիս խորը — ինչպէս կ'ընեն գրականօրէն — լոյսը մը որ սիկառիս համար կ'ընար օգտակար ըլլալ, բայց պարահանդէս երթալու համար լոյսի պէտք չունէի... տոմսակ մը պէտք էր:

Ա՛հ թշուառական, ոսկի մը, բայց ուրկէ՞ և ինչ-

պէ՞ս գտնալու էր: Թէեւ 899 ոսկինոց աղջիկ մը մոմով, խունկով կը փնտռէի, բայց այդ վայրկեանին ի՞նչ օգուտ ունէր ինծի: Հաւատացէք եթէ մէկը այդ միջոցին... ոսկիի մը փոխարէն, այդ 899 ոսկինոց աղջիկը ուզէր առնել, առանց այլ եւ այլի հաւանութիւնս պիտի տայի, վստահ ըլլալով որ այդ տեսակ աղջիկ մը, դեռ ծնած չէ եւ կամ շատ շատ հիւսիսային բեւեռին մէջ կը գտնուի:

Ճակատս՝ որ խորշումած էր, յանկարծ պարզուեցաւ, գիւտ մը ըրած էի եւ վստահ անոր յաջողութեանը, մօրեղբօրս տունին կողմը սկսայ երթալ շուտ շուտ:

Վերէն վար բարակ անձրեւ մը կը մաղուէր, և կծու ցուրտ մը, ոսկորներուս խորը թափանցած, կարծես խրատել կ'ուզէր ինծի, որպէսզի ետ կենամ այդ խորհրդէն:

Մօրեղբայրս տունն էր... ծեր խռփած մը, որուն անդիւի աշխարհ ճամբորդելուն կ'սպասէի... տենդագին անհամբերութեամբ, քանի որ Բերայի աշխարհիկ կեանքին մէջ մօրեղբօրս ունեցած հարստութիւնը ինծի շատ մը բաներ շնորհելէ զատ՝ կարգուելու հաւանականութիւնն ալ պիտի շնորհէր:

Դուռը կը զարնէմ: Գուզեմս դուռը կը բանայ, ապուշ կ'ըլլած իմ թրջած հաւու կերպարանքէս և թեւէս բռնելով:

— Ի՞նչ է ան, ադ ի՞նչ կերպարանք է, թափ թաց ես կտրեր, ուրկէ՞ կուգաս կոր:

— Զրհեղեղէ՛ն, կը պատասխանեմ, բան մը ըսած ըլլալու համար, եւ... թեւի հարուածով մը մէկ կողմ կը հրեմ զայն ու սանդուխներէն վեր կը վազեմ, մտածելով որ պարահանդէսը սկսելու ժամը կը մօտենայ:

— Քա՛, Մաքրիկ, ո՞վ է ան, կը պոռայ մօրեղ-

բայրս վերէն, ուղտերու կարաւան մը փախցնելու աստիճան ուժով:

Սանդուխին բաղրիքը պինդ բռնած էի, ապա թէ ոչ, ինքզինքս դարձեալ դուռին առջեւ պիտի գլուխէի... այնչափ վախցուց ինծի այդ ձայնը:

Յոյսերս մէկիկ մէկիկ օդը կը ցնդէին, քանի որ միտքս դրած էի մօրեղբօրս եկած տոմսակն առել եւ անով պարահանդէս երթալ: Որովհետեւ ինչպէս գիտէք կամ չգիտէք, մօրեղբայրս ծնեալ Գենարիոսեան, 65 տարեկան, վաճառական գոմէշի, կովու եւ ամէն տեսակ մորթեղինաց, հաստատեալ յամին Ռիֆի, թուրք Գրիստոսի, ամսեանն Արեգի եւ ըստ Հիւանդանոցի ընդարձակ օրացոյցին, վկայեալ Սամաթիոյ Սահակեան վարժարանէն, խիստ բարեհամբոյր, Փրանսերէնը... Պօղոս պատուելիէն սովորած, եւ չորս անգամ ամուսնացած, փորձառու մարդ մըն էր, որուն տարին հինգ անգամ թատրոնի, պարահանդէսի, տոմսակ կուգար, իբր ծանօթ բարեսէր եւ փարայ տուող մարդ: Ամէն մոլութենէ քիչ թէ շատ ունէր... Գարկիլի կը խմէր, ջրհանկիրի մը չափ կը հայհոյէր եւ... բարկացած ատեն, Տէրը հեռու ընէ, ձեռքը անցածը պատուհանէն վար կը նետէր:

Ոտքերս կթոտիլ կ'սկսէին, վախնալով որ մօրեղբօրս գէշ մէկ վայրկեանին կը հանդիպիմ եւ ամէն բան ջուրը կ'իյնայ, պարահանդէսս ալ մէկտեղ:

Բայց քանի որ չաբաթը մէկ անգամ Ամենափրկիչ եւ տարին մէկ անգամ ալ Արմաշ կ'երթամ... ըստ ընկալեալ սովորութեան, նախ ինքզինքիս եւ ասպա ուրիշներուն կենացը աղօթելու համար, բան մը որ շատ հեղ կ'աղատէ ինծի, երեւելի եւ աներեւոյթ փորձանքներէ, այդ օրն ալ նոյնը պատահեցաւ եւ... մօրեղբայրս հակառակ ինծի չսիրելուն,

լաւ ընդունելութիւն մը ըրաւ եւ ինծի իր քովը նստեցնելով, բարեսիրաբար հարցումներ ըրաւ, ընտանիքիս, իմ առողջութեանս, եւ ի՞նչ առթիւ ատ իրիկունը հոն իյնալուս վրայ... տանձի մը պէս Ասիկա ապահովաբար կը պարտիմ Արմաշի Աստուածամօր, որ շատ անգամ ինծի մեղքի ծովերէն... ցամաքը հանած է:

Զարմանալի բան մըն էր մօրեղբօրս այս խաղաղ երեւոյթը եւ ինծի հանդէպ ցուցած տաք վերաբերումը: Բայց չմոռնամ ըսելու թէ, վերջէն իմացայ որ այդ իրիկունը երկու ոսկինոց ապրանք մը քսան երկու ոսկիի կ'լեցուցեր է, գաւառացի յաճախորդի մը:

Ի՛նչ պէտք հիմա երկար բարակ հոս պատմեմ թէ՛ ինչե՛ր ըրի, ի՛նչ ձեւեր գործածեցի եւ Նուպարեան բառարանէն ի՛նչ բառեր ինծի օգնութեան կանչեցի համոզելու համար մօրեղբայրս, որպէսզի ունեցած պարահանդէսի տոմսակը ինծի տայ:

Եւ վերջապէս առի, բայց հաւատացէ՛ք որ երբեք մտքէս չպիտի ելլայ այդ յիշատակելի օրը. շատ դաւեշտական էր, ճիշիքս տեսնելու արժանի եւ թօլաեանին քար հանելու աստիճան միմոսական էր: Ձեռքերս դէպ ի վեր համբարձած, ծունկի վրայ ու գլուխս քիչ մը դէպ ի աջ հակած էի դիտմամբ, եւ աչքէս ալ, շատ չէ, քանի մը կաթիլ արցունք հանեցի, գործը շուտ տեսնելու համար եւ... ինչպէս ըսի, երկու վայրկեան վերջը տոմսակը գրպանս էր:

Ի ծննդենէ մինչեւ այսօր ճիշդ վեց անգամ չէնքով շնորհքով երջանիկ եղած եմ: Ա. — Այն օրը երբ քսաննոց թիւթիւնը գրպանս, սիկառ ծխել սկսայ: Բ. — Դպրոցէն փախչիլս՝ թուաբանութեան դասէս, եւ ֆեաղդտհանէ երթալս: Գ. — Մեր համեստ փողոցի դրացուհիներէն աղուորիկ Մառիքային այտե-

ընն վարդ մը փրցներս՝ առանց գէշ մտքի։ Դ. — Տանտէրս՝ որ ինձի մէկ հեղ մը տօլապը դնելու անմըտութիւնը գործած էր և որուն տոկոսովը փոխարինեցի... վեց ամսականը տօլապը դնելով։ Ե. — Աշխարհաբար նարեկը կարդացած օրս եւ Զ. — Այն օրը՝ երբ... տասը քայլ հեռուէն Այվազեանը ներկայացուցին ինձի։

Եւ այդ օրն ալ... տոմսակ մը ունենալուս համար տօնելի օր մը եղաւ ինձի... Թէեւ օրացոյցներուն մէջ զանց առնուած է։

Հիմա փողոցն եմ ու քալելէ աւելի կը վազեմ ճիշդ տէրտէրի մը պէս, որ ջոջ մեռելի մը ժամուցէն անմասն մնալու երկիւղէն կը վազէ։ Կէս մէջքէս վար ցեխ, եւ անկէց վեր ջուրին մէջ թաթխուած էի, աչքիս բան մը չէր երեւար եւ ոչ իսկ՝ քովէս անցնող կիները, որոնց շրջագոստը չեմ գիտեր մինչեւ ուր տեղեր բարձրացած էին... ցուցադրելով... խելքս գլխէս տանելիք բաներ։

Տասը վայրկեան հեւ ի հեւ վազելէ վերջ, Օտէօնի դուռը կը հասնիմ. բազմութիւն մը անօրինակ ու տարօրինակ խռնուած է մուտքի դրան առջեւ։ Տունի կառքեր միշտ դուրս կը թափեն չիք գալալիներու ու skioլթի կիներու մթերք մը։

Տոմսակը ձեռքս վեր կ'ելլամ սանդուխներէն... փառաբանելով հօրեղբայրս, որ պատճառ պիտի ըլլար, առանց անդիի աշխարհը ճամբորդելու, գաղտփար մը կազմել... արքայութեան աննման հեշտութիւններուն վրայ։

Entrez... S. V. P. Կ'ըսէ չիք պարոն մը, որ ձեռքիս տոմսակը քննութեան բովէ մը անցուցած էր և ճիշդ անոր դէմը գտնուող գրարարագէտ-գրագէտ մը, ձայնին մէջ տեսակ մը չեղաւ դնելով։

«Մտէ՛ք ընդ դրունս սա, զի այս դուռն Տեառն է և արդարք միայն մտանեն ընդ սա... հանդերձ մէկ ուկինոց տոմսակաւ»։

Դպրոցին մէջ բաւական գլուխս ճաթեցուցած էի, այս նախադասութեան աշխարհաբարը գտնալու համար. բայց... ցաւ է ըսել թէ չէի գտած ու հիմա մէջը գտնուող տոմսակ բառէն վայրկեանական լուծեցի այդ նախադասութիւնը... ներս մտնելով։

Վրձինս այնչափ լաւ չէ, նկարելու եւ նկարագրելու համար պարահանդէսին շլացուցիչ երեւոյթը, կիներուն շնորհալիութիւնն ու գեղեցկութիւնը, նայուածքներու խօսունութիւնը և խօսքերուն էն տէգօթութենքը... զօնօնքիներուն կարմիր ու կանանչ իրարու նետուիլը, զորն ասեմ կամ զորն խոստովանիմ... զի անթիւ են մարդուս խելքը գլխէն թուցընելու պատճառները։

Ելեքտրական վառ ցոլքերու տակ, ու աղւոր կիներու սեղմ շրջանակի մը մէջ գտնուէ և ելիր քարոզէ թէ արքայութիւնը հոն է ուր... մեծ պահքին ծով բռնողները... Խաչին Արմաշ գացողները, Աշխարհաբար նարեկ (որ թարգմանեց Գասիմ եւ ընթերցողներուն նուիրեց Մանգուսի) կարդացողները միայն կը բնակին։

Հակառակ ասոնցմէ եւ ոչ մէկը գործադրելու, հաւատացէք որ մի միայն... տոմսակով մըն ալ այդ բանը ձեռք բերի։

Բերայի Հայ-Լայնը իր ներկայութիւնովը, եկած էր ալ աւելի փայլ մը տալ պարահանդէսին, որ արդարեւ հիանալի էր։ Բայց չէք գիտեր ի՞նչ աղւոր, ի՞նչ անուշ էակներ կային հոն, հում հում ուտուելիք, կըրծուելիք մարմիններ, սնդուսէ մորթ, գեղեցիկ, ու կըր պարարտութիւններ պէտք եղած տեղերը։

Մէկ հատ մը կար, մէկ հատ մը, ա՛խ, տեսնելու արժանի կտոր մը: Գինովցնող, մեռցնող զոյգ մը աչքեր, համբոյրի հրաւիրող բերան մը, նուրբ, ճերմակ ձեռքեր, աղնուականի ոտքեր, վերջապէս ան ամէն *accessoire*ները, որոնցմով ազնոր ըսուելու արժանի կ'ըլլայ կին մը: Եւ երեւակայեցէք ճիշդ այդ նկարագրած հուրիիս քով, Պատրիարքարանի պաշտօնեայ մը, որուն հետ արդէն սանկ ծանօթութիւն մ'ունէի: Բայց որս՞ւ խելքէն մտքէն կ'անցնէր թէ . . . այդ բարեկամս, տէր եւ տնօրէնն է եղեր այդ տեսակ կնկան մը, կամ ուրկէ՞ ուր այդ իրիկունը ձեռք ձգեր է:

Բայց այդ բարեկամս ալ նկարագրելիք թիւի մըն էր, *Musée grevin*ի մէջ ցուցադրելիք թիւի մը, ոչ աւելի եւ ոչ պակաս: Ունայնամիտ՝ ինչպէս ոչ ոք և ինքնահաւան՝ վերջէն հարստացած մարդու մը պէս:

Երեւակայեցէք կարմիր թուշեր, սանկ թիզ մը վար կախուած, ռնգունքներ՝ որոնց մէջէն . . . ես սա՛ հասակովս անվտանգ կրնայի անցնիլ, աչքեր մը՝ որոնք . . . հիւանդանոցին մէջ շատ տեսած եմ եւ ասոնց վրայ աւելցուցէք՝ խոշորկէկ ոտքեր ու ձեռքեր, որոնք ամէն մեղքիս վրայ ձեռնոց ալ կը կրէին եւ պիտի ունենաք *inventouree* անոր գլխուն:

Հայերէնս կարճ եւ տգեղութիւններ որակող ածականներուս պաշարը համեստ ըլլալուն, ակամայ կը հրաժարիմ նկարագրելէ, անոր կազմուածքին միւս մոտերն ալ:

Սրահին ողբերգութիւնը տակաւ իր վերջին գազաթնակէտին կը հասնէր եւ սիրաբանութիւնները *flirti* սահմաններէն անցնելով՝ կամաց կամաց լուրջ հանդամանք մը կ'առնէին և երկիւղալի էր որ ուրիշ բաներ ալ տեղի ունենային, եթէ Աստուած մի՛ աւրասցէ, այդ պարահանդէսը, որ մէկ գիշերուան հա-

մար սարքուած էր, երկու—երեք գիշեր շարունակուէր անընդհատ:

Ինչե՛ր, ինչե՛ր չպիտի ըլլային հետեւեալ օրը, ամուսնալուծումներ, էրիկ կնկան կռիւներ եւ գէշը հոն է որ . . . այս տարուան մեխերուն չափ պիտի աժանային *Commanditaire*ներն ու ամուսնալուծում պահանջողները:

Դադարի նշանը տրուեցաւ, տասը վայրկեանի համար, ու յողնած, թուլցած զոյգեր, հեւ ի հեւ՝ պիւֆէն կը յառաջանային, յանկարծ, վերը յիշած բարեկամս ու իր ընկերուհին որ պարահանդէս մտած ատենս մէկ հեղ տեսնելէ վերջ կորսնցուցած էի և, հակառակ շատ մը փնտռողքներուս չէի գտած, եկան ճիշդ քովս նստան: Բախդը ոտքովը եկած էր և զայն փախցնելը անմտութիւն պիտի ըլլար:

Եւ դառնալով բարեկամիս, նախ սկսայ անոր հետ խօսիլ անկարեւոր նիւթերու վրայ, որոնք երբեք առնչութիւն չունէին պարահանդէսին հետ, բայց իմ միտքս տարբեր էր: մէկ քարով երկու թռչուն զարնել կ'ուզէի, ի՞նչ մեղքս պահեմ:

Կամաց կամաց գեղանի ընկերուհիին հետ խօսիլ սկսած էի, որ բաւական վարդացած կին, ամէն խօսքիս պատասխան կուտար եւ ամէն բանի տակէն կ'ելլէր: Անդին բարեկամս, ուրիշի մը հետ խօսակցութեան մտած էր, եւ ես շատ տաք *flirti*ի մը սկըսած էի, սա ընկերուհիս հետ, որուն սրունքներուն կը դաչէին իմիներս առանց ուղեղու, առանց գէշ մտքի, քանի որ . . . սրահը այնքա՛ն նեղ էր եւ բազմութիւնը այնքա՛ն շատ:

Աշխարհը իր լայն առումովը հասկցած, ուսումնասիրած ու ապրած կին մըն էր ան և ես գիտնալով ասիկա, ուղեցի սա՛նկ փորձ մը ընել ու խօսքս ուղղելով իրեն:

— Կրնա՞ք արդեօք, ըսի, ձեր թեւը շնորհ ընել ինծի յաջորդ վախին :

— Ա՛, ամենայն սիրով, ինչո՞ւ չէ՛. « Սիրեցէք ձեր նմանները եւ օգնեցէ՛ք անոնց, ձեր ձեռքէն եկածին չափ » կ'ըսէ Աւետարանը, եւ ես պատճառ մը չունիմ հակառակը կատարելու, բայց միայն ձեռքէս եկածը, կը հասկնա՞ք, քանի որ la plus jolie fille du monde ne peut donner que ce qu'elle a : Զէ՞ :

— Ա՛... հարկաւ, տիկին — առանց գիտնալու թէ տիկին է, թէ օրիորդ — հարկաւ, ատիկա տիեզերական կանոն է, ինչպէս պիտի ըսէր Քրիզանթէմ, մարդ մի միայն ունեցածը կուտայ. ուստի եթէ անպատեհութիւն մը չկայ, ձեր ընկերոջը խօսիմ այս մասին եւ չեմ յուսար որ այդ երջանկութենէն զրկէ ինծի :

Ու դառնալով բարեկամիս, որ ձեռքի ու ոտքի շարժումներով գրական բանավէճի մը վրայ կը քարոզէր.

— Ներողութիւն, սիրելի՛ բարեկամ, ըսի, կը ներէ՞ք արդեօք որ ձեր գեղանի ընկերուհիին հետ վալս մը դառնալու երջանկութիւնը ունենամ :

Բարեկամս, իրմէ չսպասուելիք զայրոյթով մը ոտքի ելաւ եւ շանթահարող նայուածքով մը ինծի դառնալով՝

— Բայց... կի՛նս է, պարո՛ն :

* *

Ի՞նչ յուսախաբութիւն եւ ի՞նչ անկում :

Այդ ինը տարի առաջուան պարահանդէսին մէջ գլխուս եկած ձիւնը ի՞նչ տարօրինակ էր : Խաչ վկայ, հիմակուան ամուսինները շատ բռնուելիք տեղեր ունին հիներուն քով, այս տեսակ պզտիկ բաներու երբեք կարեւորութիւն չեն տար, սկսեալ յամի Տեառն 18..ի, երբ ստեղծուեցաւ ամուսնալուծութիւնը... յօշինչէն :

ԲԱՆԱԳՈՂ ԼՈՌՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Օ Դ Տ Ա Կ Ա Ր Խ Օ Ս Ք Ե Ր

Ամէն բան նոր եղած ատենը աղւոր կ'երեւնայ : Պէտք եղած ատենը օգնութիւնը ընողը, կրկնապատիկ ըրած կ'ըլլայ :

Ուրհաստին չկրցածը՝ դիպուածը կ'ընէ :

Ամէն տեղ բարեկամ ունենալը աղէկ բան է :

Ամէն մարդ աղւորը իր վրայ կը բաղդատէ :

Ամէնէն հարուստները ամէնէն ծակաչք կ'ըլլան :

Հաճելի խրատները շատ քիչ անգամ օգտակար կ'ըլլան :

Շատին աչք տնկողը բան մը չունենար :

Եթէ մէկուն ծառայութիւն մը ընելու ըլլաս, մտածէ որ կեանքը շատ կարճ է եւ ընելիքդ որքան շուտ կատարես՝ այնքան լաւ է :

Ամէնուն ալ բարեկամ եղողը, բոլորին ալ թըշնամի կ'ըլլայ :

Չարախօս մարդը չկրնալով մինչեւ պատուաւոր մարդուն բարձրանալ, անոր վրայ անուանարկութիւններ կ'ընէ՝ զայն մինչեւ իրեն իջեցնելու մտքով : Անձնագովութեան արտէն աւելի շատ կի՛ն կը մեռնի քան թէ սիրոյ պատճառաւ :

Աստուծոյ համար աւելի հաճելի են ողորմածութիւնն ու արդարութիւնը՝ քան զոհ եւ պատարագ մատուցանելը :

Ծառան մէկ տէր մը միայն ունի. փառամոլը այնքան տէրեր՝ որքան որ մարդ կայ իր բարձրանալուն ականատես :

Բարիք ընել ուզողին արգելք մի ըլլաք, եւ եթէ ձեր ձեռքէն կուգայ բարիք գործել՝ դուք ալ ըրէք :

Ամէն դիրք արժանի է ներուժի երբ զայն կրողը միայն կը տառապի:

Պարզութեան մէջ ապրող արդարին զաւակները երջանիկ կ'ըլլան:

Եթէ ձիերը չըլլային էշերուն երկվար պիտի ըսէին: Զերմակ հաւկիթէն շատ անգամ սեւ վառեակ մը կ'ելլէ:

Կեանքը գործունէութիւն մը ունենալու է: Մնացածն ջուրը կը ներխ: Պարապ անցում կեանք մը կանխահաս մահ է:

Կոյրերը հայելիի պէտք չունին:

Մոլութեան մը հետեւանքներէն վախնալը առաքինութեան մը տեղ կը բռնէ:

Իրեն եղած օգնութեան յարգը գիտցողը միայն արժանի է անոր:

Ամէն մարդու ձեռք է ուղղել իր կեանքը:

Աւտուն կանուխ ծախողը իրիկուան կը պարէ:

Երբ մարդու խիղճը իր պարտականութիւնը կը յիշեցնէ իրեն, ամէնէն մեծ նուաստութիւնը սպելու է ինչ ընելիքին մասին ուրիշին խորհուրդ հարցնելը:

Խմող մարդը միշտ պարտք կ'ունենայ:

Գռեհիկ փառասէրները սպասելու գերագոյն արհեստը չեն գիտեր:

Երիտասարդութեանդ մէջ չհաւաքած հարստութիւնը՝ ծերութեանդ մէջ ի՞նչպէս ձեռք պիտի անցնես:

Աստուած չուզեր որ մէկը կորսուի, հապա ա-մէնքն ալ զղջան:

Դաստիարակութիւնը արհեստ մըն է, որու մէջ գիտնալու է ժամանակը օգտակար կերպով անցնել սորվելու համար ժամանակ կորսնցնել:

Երբ պէտք չունեցած առարկադ գնես՝ վերջը քեզի անհրաժեշտ եղածն ալ ծախելու կ'ստիպուիս:

Ապերախտի մը հօշիկները ներկեցէք, պիտի ըսէ որ զանոնք այրել կ'ուզէք:

Տղաքները ոչ անցեալ ունին ոչ ապագայ, և ինչ որ մարդուն բնաւ չպատահիր, կը վայելին ներկան:

Ծոյլ հովիւը գայլին բարեկամ կ'ըլլայ:

Յաճախ տեղէն հանուած ծառը պտուղ չտար:

Առանց յանցանքի տղաքը պատժելով՝ անոնց վատահոլութիւնը կը կորսնցնէք:

Շատ մարդեր իրենց կեանքի առաջին մասին մէջ կը պատրաստուին կեանքերնուն երկրորդ մասը թըռուառութեամբ անցնել:

Խօսած միջոցին շրջահայեաց չեղող մէկը շատ դժուարութիւններու պիտի հանդիպի:

Ամէն մարդ կ'ուզէ աղէկ երեւալ, բայց ոչ ոք կ'աշխատի աղէկ ըլլալ:

Ամէն պարագայի մէջ անանկ ուղղամտութիւնով մը վարուեցէք որ այլեւս ձեր մէկ խօսքին վրայ ամէն մարդ հաւատայ:

Քանի լեզու որ խօսիս այնքան մարդ կ'արժես:

Անգործութիւնն է որ կ'ստորնացնէ մարդս և ոչ թէ մարդը:

Կայ բան մը որու տեղը ուրիշ բան չկրնար բռնել և որ սակայն ամէն բանի տեղ կը բռնէ. այդ է երիտասարդութիւնը:

Լաւ է բարեկամները ընտրել ճաշակի ու յարմարութեան տեսակէտով, տաժանելի է զանոնք սիրա-շահիլ շահու ակնկալութեամբ:

Աղքատին ողորմողը՝ Աստուծոյ վաշխով փոխ տըռած կ'ըլլայ:

ԹՐԸՍԹՆԵՐԸ

Նոր բառ մը աւելցաւ աշխարհիս բոլոր լեզուներու բառարանին մէջ։ Այդ բառը՝ որ միեւնոյնն է ինչ ցեղ որ ալ ըլլայ զայն արտասանողը՝ Թրքսն է։ Պահ մը մտովի Ամերիկայի մէջ կարծենք ինքզինքնիս, Բիէրբօն Մօրկաններու, Քարնէկներու, Ռօքֆէլլերներու երկիրը, իրաւ որ մեծ մարդեր են ասոնք։ Ռօքֆէլլեր 25 հազար գործաւորի կը հրամայէ, 200 շոգենաւ ունի եւ 70000 վազոնի տէր է։ ցերեկի եւ գիշերուան բոլոր ժամերուն իր մարդիկը կ'աշխատին շոգենաւներու կամ կառասոսմարու վրայ՝ աշխարհիս բոլոր մասերուն մէջ։ այս մարդուն իշխան անունը կուտան, Բէքրոյի իշխան կ'ըսեն իրեն։ Բայց Նիւ Եորքի մէջ մէկ հատիկ չէ այս մարդը։ Քարնէկին կայ, Պոդպասի իշխանը, որ ամիսը 8 միլիոն ամսական կը վճարէ իր 25,000 գործաւորներուն։ Հաւէմէյրը կայ, Շաքարի իշխանը որ 30 հազար հոգի կը բանեցնէ։ Քլարքը կայ, Պիլմօի իշխանը, Ֆարվէլ՝ երկրագործութեան իշխանը, վերջապէս Մօրկան՝ Մովի իշխանը։

Եւ երբ կը հարցնենք թէ ի՞նչպէս այս մարդիկը կարող եղեր են ասանկ հարստութիւններու տիրանալու որոնց քով՝ Եւրոպական ամէնէն մեծ դրամատէրին ունեցածը ոչինչ կ'երեւայ, սա պատասխանը կ'ընդունինք, մէկ խօսք մը միայն որ կը բաւէ բացատրել թէ ի՞նչպէս այսինչը միլիարդներու տէր եղած է մինչդեռ անոր դրացին աւուր հացի կարօտ կը մնայ, եւ այդ պատասխանն է Թրքսը։

Իրաւ ալ Ամերիկայի մէջ ամէն կողմ Թրքսները

կը բուսնին։ քանի մը տարի առաջ 353 Թրքսներ կային 29 միլիառ դրամագլուխով, այսօր ատոնք ալ իրենց մէջ լուծուելով՝ Թիւր 183ի իջաւ, որոնք կը բովանդակեն 2029 ճարտարարուեստական ընկերակցութիւններ, 1902ին միսի Թրքսը 500 միլիոնի շահ մը ըրաւ, վերջերս Պրն. Մօրկան հարբուխէ բռնուելով։ լուր տարածուեցաւ թէ ծանր հիւանդ է եւ անմիջապէս ամերիկեան Թուրքերը ինկան մէկ միլիառ 40 միլիոնի ֆլաս մը պատճառելով։

Ի՞նչ է ուրեմն ԹՐԸՍԹԸ, որ այնքան բացառիկ ազդեցութիւն մը ունի ճարտարարուեստի ու սեղանաւորական աշխարհի վրայ, ֆլասաբէ՞ր է թէ ոչ օգտակար։

×

Ենթադրեցէք որ 4 — 5000 հոգինոց պզտիկ քաղաքի մը մէջ 10 հատ կարկանդակավաճառ կան։ Այս տասը խանութպանները իրենց յաճախորդները ունին որոնք որոշեալ գումարէ մը աւելի չեն ծախսեր կարկանդակ գնելու համար։ Դիւրին է հասկնալ թէ այդ ծախսուած գումարը գրեթէ նոյնը մնալով՝ ամբողջ գիւղին համար՝ կարկանդակավաճառներու թիւը քանի շատնայ՝ այնքան ալ անոնց իւրաքանչիւրին ծախած կարկանդակին թիւը կը քիչնայ, հետեւաբար ըրած շահերնին ալ նոյն համամասնութեամբ կը նշուազի։ Ամէն մէկ կարկանդակ շինող զատ խանութի վարձք կը վճարէ, խանութ կը շահէ, աշխերտ կը բռնէ, տուրք կը վճարէ։ Տասը կարկանդակավաճառի համար կ'ընէ 10 խանութի վարձք, 10 խանութի կարասի, 10 աշակերտ, եւայլն։ Բոլոր այս վատնուած դրամին Ընդհանուր ծախք կ'ըսեն, եթէ գիւղին մէջ մէկ կարկանդակավաճառ մը միայն գտնուէր, ի-

ընն ըրած ընդհանուր ծախքը 10 անգամ աւելի քիչ պիտի ըլլար և 10 խանութներուն ալ յաճախորդներն ամբողջ իրեն պիտի գային։ Անշուշտ այս տասնեակ խանութպաններն իրարու հետ մրցելու համար գիները պիտի գեղջեն, մէկուն քառասուն փարայի ծախածը միւսը քսանի պիտի տայ, երրորդ մը 10 փարայի պիտի իջեցնէ, ուրիշ մը երեք հատը քսան փարայի պիտի տայ, և որպէսզի կարենայ շահ մը ընել այդ գեղջուած գինէն՝ իւրին տեսակը պիտի գէշցնէ, դրուած ալիւրէն քիչ մը պիտի գողնայ, վար տեսակ նիւթեր պիտի խառնէ հետը, և իբր վերջաբան... կարկանդակները չպիտի ծախուին, որովհետեւ թէ անհամ են և թէ քաղաքին սպառումին անհրաժեշտ եղած քանակին քանի մը պատիկը աւելի կը պատրաստուին։ Կարկանդակավաճառները խանութին վարձքը վճարելու անկարող պիտի ըլլան, ապրուստին չպիտի կրնան հանել ու պարտքի տակ պիտի իյնան։ Ա՛րդ, այս չարիքին առաջքը առնելու համար ի՞նչ կ'ընեն։ Օրին մէկը 10 խանութպանները իրար կը ժողուըռին, փոխանակ զիրար կործանելու կ'որոշեն ընկերակցիլ իրարու հետ։ Եւ թէ խանութը կը գոցեն՝ այսինքն 7 շաբաթականով տղայ կը ճամբեն, 7 խանութի վարձքէ կ'ազատին և մինակ երեք խանութները կը պահեն՝ որոնք այլ եւս մրցումէ չեն վախճար։ Խանութնին գողցողները ունեցած ապրանքնին երեք բաց մնացած խանութներուն մէջ կը դնեն և ի փոխարէն կ'ստանան արժէթուղթեր՝ զորս երեք խանութի տէրերուն կազմած առեւտրական ընկերակցութիւնը հրապարակ կը հանէ։ Այսպէսով ընդհանուր ծախքը անհամեմատ կերպով կը քիչնայ։ Երկրորդ՝ փոխանակ շատ մը կարկանդակներ պատրաստելու որոնք առանց

ծախուելու պիտի հոտէին, սպառումին համեմատ կ'իջեցնեն անոնց քանակութիւնը, այսպէսով գիները չեն կտորիւ, վերջապէս՝ եթէ ալիւրը շաղուելու կամ հաւկիթը զարնելու կատարելագործեալ մեքենայ մը կայ, խանութպաններու ընկերակցութիւնը կրնայ զայն բերել տալ, մինչդեռ առաջ եւ ոչ մին պիտի համարձակէր այդպիսի ծախքի մը տակ մտնելու, ի նկատ առնելով իր գործերուն սահմանափակութիւնը։ Կարկանդակավաճառներու այս նոր ընկերակցութիւնը երկու երեք անգամ աւելի քիչ ծախք կ'ընէ՝ քան առաջուան տասը խանութպանները եւ սակայն անոնց ամբողջին ըրած շահը, և գուցէ ա՛լ աւելին կ'ընէ իր նոր գործառնութիւններովը՝ քանի որ յաճախորդներու թիւը անփոփոխ է։ Ահա շահ մը այն գործին մէջէն ուր սնանկութիւն միայն կը տեսնուէր։ Կարկանդակավաճառներու թրքութն է այս։

Ինչ որ ըսինք պզտիկ սահմանի մը վրայ, միեւնոյն սկզբունքով է որ կը կազմուին ամբիկեան արդէ ճարտարարուեստական ընկերակցութիւնները։

Մրցակիցներու կողմէ մեծ քանակութեամբ ու աժան գինով հրապարակ հանուած ու չծախուելու աստիճանի հասած ապրանքի մը արժէքը բարձրացնելու համար է որ թրքութները կազմուած են։ 1873էն 1877, առեւտրական ու ճարտարարուեստի տագնապաններ անպակաս էին Միացեալ Նահանգաց մէջ այդ թուականներուն։ Տեղական ճարտարարուեստը զարգացնելու համար Մօրրիլ, Մաքինլի, Տինկլէյ՝ օրէնքներ քուէարկել տուին, որով եւրոպական արտադրութիւնները չէին կրնար Մ. Նահանգաց հրապարակներուն վրայ մրցակցի դիրքը բռնել։ Եթէ եւրոպական ո՛ր եւ է երկիր ըլլար այս տեսակ օրէնք մը քուէարկողը՝ ներքին ճարտարարուեստի ու վա-

ճառականութեան եռանդը գուցէ պաղէր, բայց Ամերիկայի պէս երիտասարդ ու գործունեայ երկրի մը մէջ տեղական արտադրութիւնը քաջալերութիւն գտաւ ու արագօրէն զարգացաւ: Դրամ ունեցողները արհեստաւորներուն փոխ տուին, ասոնք ալ գործիքներին կատարելագործեցին. և Մաքինիի բարձրացուցած պաշտպան պատնէշին տակ ամերիկեան ճարտարարուեստը հսկայացաւ: Զգալով որ ինք ալ կրնայ մրցիլ Հին Աշխարհի հետ, իր արտադրութիւններովը ողողեց Եւրոպան: Բայց ճիշտ այդ միջոցին Եւրոպան ալ իր դուռները գոցեց ամերիկեան արտադրութիւններու դէմ, որով Մ. Նահանգները ստիպուեցան իրենց մէջ ծախել իրենց արտադրածը. յաճախորդները քիչցան և գինները սոսկալի կերպով ինկան. ապրանքները սկսան չծախուիլ:

Յիշեցնենք թէ երբ ո՛ր և է արտադրութիւն չի ծախուիր՝ դրամատէրը ձեռք կը քաշէ գործէն եւ գործաւորն ալ տունը կը մնայ տուանց գործի ու հացի:

Գործարանատէրները իրարու հետ համաձայնեցան. փոխանակ իրարու հետ մրցելով զիրար կործանելու, ճարտարարուեստի ընկերակցութիւն մը կազմակերպեցին՝ հիմնուած փոխադարձ վստահութեան վրայ: Ինչ գործ ընողները գործարանին գոցեցին և նոր ընկերակցութեան շահակից եղան, իսկ մեծ դրամագլուխի տէր եղողները ամբողջ գործին ուղղութիւնը իրենց ձեռքն առին ու այսպէսով կարելի եղաւ պատրաստուած ապրանքին քանակութիւնը հաւասար բռնել անոր ունեցած սպառումին հետ: Ասանկով այդ արտադրութեան յարգը կը բարձրանայ հրապարակին վրայ:

Մինչեւ հոս աղէկ. բայց անգամ մը որ մէկ կամ երկու դրամատէրեր իրենց ձեռքին մէջ կեդրոնա-

ցնեն ո՛ր և է նիւթի մը առուտուրը՝ ալ անկէ վերջը կրնան շահագործել զայն ուղղածուն պէս գինները բարձրացնելով, եւ կազմուած թրքսթներուն մեծագոյն մասը այս նպատակին համար է միայն:

Հիմա կարող եղանք բացատրել թէ ի՞նչ է քրքսթը: Տեսակ մը շահագլխութիւն է որ մեծ աստիճանի վրայ կը կատարուի:

Առաջները՝ դրամատէրները ամբողջ նահանգի մը ցորենը կը գնեն եւ յետոյ գինը կը սղցնեն եղեր. հիմա այդպիսի բան մը անկարելի է, քանի որ ամենակարճ միջոցի մէջ երկաթուղիներն ու շոգեմաններն ահագին քանակութեամբ պէտք եղած ապրանքէն կը փոխադրեն հոն: Ասոր համար է որ հիմակուան շահագլխութիւնները (այսինքն քրքսթները) կը կայանան նոյն իսկ ապրանքը արտադրող կեդրոնը ձեռք ձգելուն վրայ: Օրինակի համար ձիերու կամ ծառերու թրքսթ չլլար, քանի որ ամէն ագարակապան կրնայ ձի մեծցնել ու ծառեր բազմացնել. բայց բերթօլի և լօքսթօլի թրքսթ կ'ըլլայ, ինչու որ շատ քիչ տեղերէ բերթօլ կ'ելլէ կամ շատ քիչ գործարաններ կըրնան լօքսթօլի չինել:

Բայց թրքսթները միշտ շահով ու գինները բարձրացնելով չէ որ գործին մէջէն կ'ելլէն. շատ անգամ եւ գրեթէ միշտ կ'ստիպուին գինները ցած պահել. օրինակի համար, երկաթուղիներու թրքսթը միմիայն այն տեղերու երթեւեկութեան գինները կրնայ բարձրացնել՝ ուր ժողովուրդը ստիպուած է երթալու, բայց հոն ուր պտոյտի եւ զբօսանքի համար կ'երթան՝ հոնտեղի երթեւեկութեան գինները շատ աժան ըլլալու են, եթէ ոչ մարդ չերթար, եւ տեսնուած է որ երբ երկաթուղիներու ընկերութիւնները միմիայն ան-

հրաժեշտ երթեւեկութիւններու հասոյթով բաւականանան՝ շուտով սնանկ կը հռչակուին :

Թարգմ.

Զ. Ն. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Պ Ա Տ Մ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Մ Ը

Իր բաղդէն դժգոհ մարդ մը՝ միշտ կը գանգատէր Աստուծոյ. « Աստուած իմ, կ'ըսէր, ուրիշներուն հարըստութիւն կուտաս, ինծի բան մը չես տար, ի՞նչպէս կրնամ գործ մը գտնել՝ քանի որ բնաւ ստակ չունիմ » :

Ծերունի մը լսեց այս խօսքերն ու ըսաւ.

— Կարծածիդ չափ աղքատ չես դուն, միթէ Աստուած երիտասարդութիւն և առողջութիւն չէ՞ պարգեւած քեզի :

— Այո՛, կրնամ պարծիլ երիտասարդութեանս եւ առողջութեանս վրայ :

Ծերունին այն ատեն երիտասարդին աջ ձեռքը բռնեց ու հարցուց.

— Կ'ուզե՞ս այս ձեռքդ կտրել, եթէ հարիւր ոսկի տամ քեզի :

— Օ՛, ո՛չ :

— Չա՞խ ձեռքդ :

— Ո՛չ ալ ան :

— Եթէ հազար ոսկի տամ, կոյր ըլլալ յանձն կ'առնե՞ս :

— Աստուած չընէ, միլիոններ ալ տաս, նորէն չեմ յանձն առներ :

— Տե՛ս, ըսաւ ծերունին, Աստուած քեզի ի՞նչ հարստութիւն տուեր է եւ դուն ելեր կը տրտնջաս :

Զ Ո Ի Ա Ր Ժ Ա Լ Ի Ք

Գիշեր ատեն գինով մը փողոցները կը պտըտէր՝ իր տանը ճամբան գտնելու համար. Միջոց մը աչքերը դէպի երկինք վերցուց ու տեսնելով պայծառ լուսինը՝ հարցուց ուրիշ մարդու մը. « Ի՞նչ է սա երկինքը : » Անցորդն՝ որ նոյնպէս գինիէն թմրած էր, նայեցաւ լուսինին եւ ըսաւ. « Ա՛ն, ան... աստեղացի չէ » :

Խելացի գիւղացի մը հարուստ ագարակապանի մը այցելութեան գնաց. Գիւղացին ակնածելով՝ մէկ թիղ հեռու նստաւ ագարակապանէն. իսկ ան՝ նեղանալով գիւղացիին ընթացքէն՝ հարցուց ծաղրածու կերպով մը. « Ո՞րչափ է քու եւ իշուդ մէջ եղած զանազանութիւնը :

— Մէկ թիղ, պատասխանեց գիւղացին » :

Վարդապետ մը քարոզ տալու համար սեղանին վրայ ելաւ, եւ իբր բնաբան՝ ըսաւ. « Դուն ո՞վ ես » : Այս խօսքերէն յետոյ, մի քիչ սպասեց որ ժողովուրդն մտածէր ու լաւ հասկնար քարոզին միտքը. Բայց նոյն միջոցին երկայնահասակ մէկն՝ որուն վրայ քարոզիչը իր ակնարկը ձգած էր՝ եկաւ մէջտեղն, կարծելով թէ քարոզիչն իրեն կ'ուղղէ հարցումը և ըսաւ բարձր ձայնով. « Ե՛ս, Մըկօ քըզիրն եմ... քեզի քէհեան եմ, եկեր եմ այս տեղ կարեւոր գործի մը համար » :

Երկու ամուսին դուրս կը նայէին պատուհանէն, երբ բարձր ձայնով էշ մը զռաց:

— Կը լսե՞ս, Գէորգ, ըսաւ կիսն ամուսնոյն, քու բարեկամդ կը զռայ:

— Շատ ճշմարիտ է պատասխանեց ամուսինը, միայն կնկան կողմէն բարեկամ է:

— Օղին ձեր ամենամեծ թշնամին է:

— Այո՛, Տէ՛ր հայր, բայց միթէ Աւետարանին մէջ չէ՞ գրուած թէ՛ « սիրեցէ՛ք ձեր թշնամիները »:

— Այո՛, գրուած է, բայց տեղ մ'ալ չէ՛ գրուած թէ՛ թշնամիներնիս պէտք է կլլել:

— Քանի՞ տարեկան ես, հարցուցին գիւղացիին:

— Երեսունըութը կամ քառասունըութը:

— Ի՞նչպէս, միթէ տասը տարին քեզի համար միեւնոյն բա՞ն է:

— Է՛հ, երկան՝ ըրիր. ես կը համրեմ իմ ստակները, ոչխարները, բայց ոչ իմ տարիները, որովհետեւ ո՞վ կրնայ գողնալ դանոնք:

— Աս ի՞նչ կը նշանակէ, որ իմ մօրուքս ճերմկցած է, մինչդեռ քու գլխիդ մազերը:

— Կը նշանակէ որ ես գլխով շատ աշխատեմ եմ, իսկ դու չեմքիով:

— Մարդ մը ագահի մը տունը գնաց եւ տեսաւ որ նա ճանճ բռնելու դրաղած է. վերջապէս ճանճ մը բռնեց ու շաքարամանին մէջը ձգելով խուսիւր գոցեց: Ներս մտնողն հարցուց. « Ինչո՞ւ այդպէս ըրիր »:

— Իմանալու համար թէ՛ ծառան շաքարը կը գողնա՞յ, պատասխանեց ագահը »:

Վարդապետ մը ու փոքրաւորը կը ճամբորդէին:

— Անթի՛ եմ, ըսաւ փոքրաւորը վարդապետին, հաց ուտենք, հայր սուրբ:

— Հիմա ինչո՞ւ ուտենք, երեկոյին նորէն կ'անթե՛նանք, ըսաւ վարդապետը:

Փոքրաւորը ձայն չհանեց և լուռ ու մուկ շարունակեցին ճամբանին: Վարդապետը՝ փոքրաւորը բարկացնելու համար դրպանէն Աւետարանը հանեց ու կարդալ սկսաւ. իսկ անոր ձին սկսաւ քայլերը կամացցնել, ծանապարհին՝ մէկը մօտեցաւ փոքրաւորին և հարցուց.

— Վարդապետը ո՞ւր կ'երթայ:

— Երկինք, պատասխանեց փոքրաւորը:

— Բայց շատ դժուար, որ դուք այս ընթացքով երթաք այն տեղ:

— Ո՛չ, կ'երթանք, ըսաւ փոքրաւորը, որովհետեւ հայր սուրբը աղօթք կ'ընէ, ես ալ ծով պահեր եմ:

Աղքատ մը ըսաւ հարուստի մը.

— Պարոն, դուք պէտք է ինծի շատ ուղորմութիւն տաք ձեր հարստութենէն, որովհետեւ մենք երկուքս ալ մէկ ընտանիքի զաւակ ենք, քանի որ յառաջ եկած ենք Ադամ ու Եւայէն:

— Այո՛, ըսաւ հարուստն, ահա՛ քեզի հինգ փառանոց մը, և հաւատա որ եթէ քու միւս ազգականներդ ալ այդչափ տան, դուն ինձմէ աւելի շատ հարուստ կ'ըլլաս:

Ձիւ վրայ նստած պարոն մը՝ գիւղացիի մը պատահեցաւ, որ պարկերով ցորեն բեռցուցած էր իշուն վրայ ու ջաղացք կ'երթար: Պարոնը հարցուց.

— Գիտե՞ս, ի՞նչ տարբերութիւն կայ իշու եւ ձիու մէջտեղ։

— Այն տարբերութիւն, որ էջը իր վրայ ցորենի պարկեր կը տանի, իսկ ձին՝ ապուշ մարդ մը։

ԱՇԽԱՐՀԻՍ ՎԱԽՃԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ՆԵՐ

Արդեօք աշխարհս վերջ պիտի ունենա՞յ օրին մէկը։ Միթէ պիտի գա՞յ օր մը, արհաւիրացի օր մը, որ մարդկային ցեղն ու իր գործերը պիտի ոչնչանան, որ կեանքը պիտի անհետանայ մեր մոլորակին երեսին, որ այդ մոլորակը պիտի դադրի արեգակնային դրութեան մասը կազմելէ եւ պիտի ջնջուի անհունին մէջէն։ Մեռնիլն օրէնք մ'է ապրող բանի մը համար։ Արարչագործութեան ամէն մասերուն պէս երկնից համաստեղութիւններն ալ այս օրէնքէն չեն կրնար խուսափիլ։ Լուսինը մեռած աշխարհ մըն է անտարակոյս, ինչո՞ւ համար ուրեմն երկիրս ազատ պիտի մընայ բոլոր տիեզերքին վիճակուած բաղդէն։

Աշխարհօ եթէ պիտի վերջանայ՝ ե՞րբ եւ ի՞նչպէս տեղի պիտի ունենայ կործանումը։ Ո՞րչափ ժամանակ եւս երկիրս հիմակուան դիրքը պիտի պահէ։ Արդեօք ձերութեան եւ տկարութեան նշաններ կուտա՞յ։ Գերագոյն վայրկեանին հասնելու պահուն ի՞նչ երեւոյթներ տեղի պիտի ունենան։ Միթէ լեռները պիտի տափախնան եւ ջուրը խուժէ երկրագնտիս մակերևոյթը, եւ կամ միթէ խաւարին մէջ, սառնասառոյց ցուրտի՞ մը մէջ, կամ ընդհանուր հրդեհի՞

մը մէջ է որ մահուան զանգակը պիտի հնչուի։ Արդի գիտութիւնը կ'ընդգլխակալէ եւ իր քննութեան կ'ենթարկէ այս հարցումն որ միշտ մարդոց մտածման առարկան եղած է։ Ամէնէն յետեւալ բնութեան մէջ, ամէն ժողովուրդ իր ուզած կերպովը երեւակայած է այս ջնջման վէս երեւոյթն, իր հանճարին, հաւատալիքներուն, երկրին բնութեան համեմատ պատկերացում է զայդ իր մտքին մէջ։

Նոր կտակարանի մէջ Յայտնութեան գիրքը այսպէս կը պատմէ աշխարհիս վախճանը։ «Այն ատեն անդունդին տակէն մուխ մը ելաւ՝ նման ահագին հընոցի մը։ Երկրաշարժ մը եղաւ, եւ արեւը այծի մազէ տոպրակի մը նման սեւցաւ։ Լուսինը նուաղած էր, երկնից լուսաւորներն երկրիս վրայ ինկան։ Երկիրներ քաշուեցան նման վարագոյրի մը՝ զոր կը ծալեն։ Լեռներն ու կղզիները տեղերնին փոխեցին եւ երկինքի մէջ մեծ պատերազմ մը եղաւ։ Միքայէլ եւ իր հըրեշտակներն կը կռուէին վիշապին դէմ, որ մեծ օձն էր։ Յետոյ լուսեցաւ ձայն մը երկինքէն, որ կ'ըսէր․ «Հիմա է փրկութիւնը, զօրութիւնը, իշխանութիւնը մեծ Աստուծոյն»։ Յետոյ տեսայ նոր երկինք մը եւ նոր երկիր մը»։

Հին աշխարհին ջնջումն, նոր աշխարհի մը ծնունդը, ահա՛ կրկին պատահածը՝ զոր յայտնեցին հազարաւոր աւանդութիւնք, Ըլլայ հիւսիսային, Ըլլայ հարաւային երկիրներուն մէջ։ Քննենք հիւսիսային ժողովուրդ մը։ Բանանք Սքանտինաւիոյ սրբազան գրուածքներն։ Հոն ցուրտը պիտի Ըլլայ ջնջող տարրը․ սառուցեալ կլիմաներու սովորած, հետզհետէ սաստկացող ցուրտի մը մէջ է որ Սքանտինաւիացիք աշխարհիս վախճանը կ'երեւակայեն։ «Այն տարին երեք յաջորդական ձմեռներ տեղի պիտի ունենայ․ բո-

լոր բոյսերը պիտի ջնջուին եւ անտառին ու դաշտին կենդանիները մեռնին : Լեռները պիտի սկսին դողալ, ծովը դուրս պիտի տայ լոռերը (Ջրային բոյս) . ձուկերն ու բոլոր նաւարեկեայներ, որոնք դարերէ ի վեր անդուստններուն մէջ կը թափառին : Իրարու զարնուած ասկորներուն ձայնը բոլոր աշխարհի պիտի արձագանք տայ : Մուրակները պիտի խաւարին , երկնային մարմինները մարին , վերջապէս Զէնրիա գայլը արեւը պիտի ուտէ եւ Մուսկարմ գայլը լուսինը , մինչդեռ ծովը ցամաք խուժելով՝ կեանքը պիտի ջնջէ եւ այս աւեր երկիրը՝ առանց լոյսի ու ջերմութեան աշխարհը՝ պատերազմի դաշտ մը պիտի ըլլայ երկու աստուածներու կռիւին , Բարեւոյ եւ Չարի աստուածներուն : Մարդիկներուն մահուանէն ետքը պիտի գայ Պանեառօքը , աստուածներու մահը : Փճացած աշխարհի վերջին մնացորդները պիտի գլորին առանց սահմանի ովկիանոսի մը մէջ :

« Բայց ալիքներուն ծայրէն պիտի ծնանի դաւաբազեղ աշխարհ մը , հոն դաշտերն իրենց պտուղները պիտի տան առանց ցանուելու : Բոլոր ասառապտնքները պիտի դադրին եւ չարիքը գոյութիւն չպիտի ունենայ » :

Հնգիկները՝ տաք երկրի բնակիչ՝ ընդհակառակն հուրը կործանիչ պատճառը կը նկատեն : Սքանտինաւիացիներու պէս իրենց համար ալ՝ աշխարհիս վախճանէն առաջ տեղի պիտի ունենայ մեծ պատերազմ մը բարւոյն եւ չարին աստուծոյ միջեւ : Գերագոյն օրը վերջ պիտի տայ կռուոյն՝ զոր կը մղեն չարերն ու բարիները՝ ստեղծագործումէն ի վեր : Բարւոյն ոգին , Որմիդդ պիտի յաղթանակէ չարի ոգիին՝ Արհմին , որ խաւարչտին անդունդի մը մէջ գլորելով՝ պիտի լափուի հալած պղինձով : Բայց երկրագունտն՝ այնչափ

երկար ատեն տառապանաց եւ ցաւոց բնակավայրն՝ ինքն ալ տեղի պիտի տայ նորածին աշխարհի մը : Հին աշխարհը պիտի դանդաշէ . լեռները պիտի տապալին՝ աւերիչ բոցերու հեղեղներու մէջ : Ամենայն ինչ պիտի անհետանայ , Ասկէ ետքը պիտի կազմուի նոր աշխարհ մը , ուր մինակ Որմիդդ պիտի իշխէ » :

Նեղոսի պարբերական ողողումներէն արդատաւորուած երկրի մը մէջ ապրող եւ այդ գետին բարութենէն կամ բարկութենէն ամենայն ինչ ընդունելու վարժուող եգիպտացիք , Նեղոսէն դատ ուրիշ միջոց մը չէին տեսներ աշխարհիս աւերման : « Երեք հազար տարիէն , կ'ըսէին անոնք , փոխանակ իր բարերար ջուրերով ոռոգելու՝ Նեղոս՝ եգիպտոսը պիտի ողողէ հուրով եւ աշխարհ պիտի կորսուի գետին տաւածած բոցերով » :

Այս նկարագրութիւններն երկրիս վախճանը կը ներկայացնեն ամէնասոսիալի երեւոյթի մը տակ . մինակ՝ հեռաւոր ժամանակի մը համար ըլլալով վախը կը փարատի : Բայց ենթադրեցէք որ մարդիկ այս աղէտները մօտաւոր ժամանակի մը համար երեւակայեն , ենթադրեցէք որ անոնք համոզուած ըլլան թէ իրենք երկրիս վախճանին հանդիսատես պիտի ըլլան , որ քանի մը օրէն , քանի մը ժամէն պիտի տեսնեն իրենց աչքով իսկ մեր մոլորակներուն վար թափիլը , տարբերուն իրար խառնուիլը եւ կեանքի անհետացումը : Սոսկումնին արդեօք ո՞րքան մեծ պիտի ըլլար : Եւ իրաւ ալ մարդիկ այս սոսկումը ունեցած են : Այնպէս կարծած են թէ մեր թուականին հազարերորդ տարին , երկրիս վերջին տարին պիտի ըլլայ , Հոգիները ճնշող այս արհաւիրքը այնքան մեծ եղած է որ պատմութեան մէջ նշանաւոր եղած է :

Թուրէնժի մէջ վանական մը , Յայտնութեան գրքի

մէկ մութ կէտին վրայ յենլով՝ 960ին յայտնեց թէ՛ Նեուի գալուստը (Հակաքրիստոս) և երկրիս կործանումը տեղի պիտի ունենայ հազարերորդ տարին 25 մարտին։ Մարդիկ յուսահատեցան, սրտերնին լեցուեցաւ վհատութեամբ մը, աշխատելէ ու գործելէ դադրեցան և անէացան վերջին վայրկեանի արհաւիրքին մէջ, Արտասովոր ձմեռներ, դժնդակ տաքեր վրայ հասան և շտուած հրաշքներ տեսնուեցան։ Օրլէանի մէջ, կը պատմէ քրօնիկագիր մը՝ Ռատու կլապէր, մարմարիոնէ Գրիստոսը լացաւ շատ օրեր արցունք թափեց։ Նորէն Օրլէանի մէջ և նոյն տարին պահապանները Մայր եկեղեցիին դուռը բացած ատեննին հազգին մեծութեամբ գայլ մը տեսան որ զանգակատուն երթալով շուանը խածաւ և առաւօտեան ժամերգութեան կոչնակը հնչեցուց։ Տարի մը վերջը քաղաքն ամբողջ մոխիր դարձաւ։ Միւսնոյն ատեննիքը՝ Վեսուվ լեռը սովորականէ շատ աւելի բերաններէ դուրս ժայթքեց բոցեր, ձծումբ, քարեր և դարչահոտ կազեր։ Ովկէանոսին մէջ հիւլային կէտ մը տեսնուեցաւ, այնչափ մեծ որ արշալոյսին գլուխը տեսնուելով՝ և ձուկը միշտ լողալով, պոչը կէս օրէ երեք ժամ վերջը միայն տեսնուեցաւ գորտերու անձրւանք տեղի ունեցան, քայրերու ահագին կտորներ վար թափեցան։

Երբ ճակատագրային ժամը հասաւ, ժողովուրդը խռնուեցաւ և կեղեցիներուն մէջ՝ վերջին դատաստանին նշանին սպասելով։ Աշխարհիս վախճանը չեկաւ. քանի օրը կը յառաջանար՝ մարդիկ սիրտ կ'առնէին։

Հազարերորդ տարուան այս սարսափին տեղ եկաւ տարբեր հնուդող մը։ Գիսաւորի մը վախը։ Ամէն գիսաւոր աղէտի մը նախագուշակը կը համար-

ուէր. անոնց ձեւն իսկ երեւակայութիւնները վախցնելու հակամէտ էր, սուրի մը, դիւային հրէշի մը, կամ վիշապի մը կերպարանքը տեսնել կը կարծէին անոր մէջ, ԺԸ. դարուն մէջ գիսաւորի մը երեւումը՝ աշխարհիս վախճանին մէկ նշանը համարուած էր։ « Հրաշալի պատմութիւններու » հաւաքածոյի մը մէջ կը տեսնենք « Ճառ՝ վերջին Նոյեմբեր 1577ին երեւցած գիսաւորին վրայ » գլուխին տակ յետագայ գուշակութիւնը։ « Արդ, բնաւ պէտք չէ կասկածիլ թէ այդ նշաններն ու հրաշքներն աշխարհիս վախճանին և Աստուծոյ վերջին դատաստանին մօտենալէն զատ ուրիշ բան մը ըսել ուզեն »։

1773 ապրիլ 21ին, Լալանտ աստղաբաշխը յայտարարած էր թէ Գիսաւորեանց կաճառին պիտի ներկայացնէ աշխատասիրութիւն մը « Երկրիս մօտենալու վրայ եղող գիսաւորներուն » վրայ։ Անմիջապէս կարծեցին թէ՛ աղէտ մը, կործանում մը պիտի պատահի, Բարիզի արքեպիսկոպոսին աղաչեցին որ աղօթքներ կատարել տայ երկնից բարկութիւնը մեղմացնելու համար։ Լալանտ ստիպուեցաւ հրապարակաւ ըսածներն ետ առնել։ 1861 Յունիս 30ին, երկիրս և իր արբանեակը Լուսինը՝ Թափառաշրջիկ լուսաւորներու հսկայ ամպի մը մէջ մխրճեցան և ամէնէն մեծ թանձրութեան մէջ կտրեցին անցան երկինքի աւելածուն՝ գիսաւորի մը պոչը։ Աստեղագէտերը երկնակամարին փոսփորափայլումը տեսան նման հիւսիսայգի մը, Պարզ մահկանացուները բան մը չտեսան, կը քնանային, սոյն տեսարանը գիշերը տեղի ունեցեր էր։ Ուրեմն երկիրս կրնայ եղեր չըրջապատուիլ գիսաւորին պոչէն առանց վնասուելու։

Բայց ի՞նչ պիտի պատահէր եթէ ոսկեղօծ ամպամածին մէջ ընկղմելու տեղ՝ մէկէն ի մէկ գիսաւոր-

րին կեդրոնին զարնուէինք : Հակառակ շատ մը գիտուններու ըսածին , ինչպէս Հէրշէլ և Տապինէ , որոնք կը պնդեն թէ գիտաւորները Տեսակներ ոչինչներ եղած ըլլան , հաւանական է որ այս մարմիններուն կեդրոնը հաստատուն ըլլայ , և երկինքէն ինկող քարերն՝ ձերութեան աստէն բռնուած գիտաւորներու բեկորներն ըլլան : Հոյակապ Լաբլաս՝ նկատելով երկրիս և գիտաւորի մը կեդրոնին բաղխման հետեւանքներն , կ'ըսէ . « Երկրագնդիս առանցքն ու թաւալման շարժումը փոխուելով՝ ծովերը պիտի թողուն իրենց նախկին դիրքերը և նոր հասարակածի մը վրայ պիտի խուժեն , ապրող էակաց մեծ մասը պիտի խեղդուին այս համախարհային ջրհեղեղին մէջ , կամ կ'որսուին երկրագունտին ցնցումէն » : Եթէ Լաբլաս գիտցած ըլլար մեքենական զօրութեան ջերմութեան փոխուելը՝ իր մարգարէութիւնն անշուշտ աւելի սոսկալի կերպով պիտի պատմէր : Երկրիս եւ գիտաւորի մը պէս հսկայական մարմիններու բաղխումը , ըստ արդի գիտութեան օրէնքներուն , անակահազին քանակութեամբ ջերմութիւն յառաջ պիտի բերէր որ երկրիս շոգի դառնալով անմիջապէս հրաշէկ հեղանիւթի մը վիճակը պիտի առնէր : Կենդանիներն ու բոյսերը , ծովերն ու ցամաքներն ալ պիտի ցնդէին մութի պէս :

Երկրագնդիս սպառնացող վտանգը մինակ գիտաւորը չէ : Մեր գոյութիւնը կախում ունի մոլորակային կենաց մեծ բաղխիչէն՝ Արեգակէն . թող արեւու կենդանացուցիչ ճառագայթներն անհետանան եւ երկիրը ընդարձակ գերեզմանատուն մը պիտի ըլլայ : Մեծ բանաստեղծ Պայրըն երգած է այլ եւս կորուստի դատապարտուած աշխարհի մը արհաւիրներն : « Երազ մը ունեցայ , որ ամբողջովին երազ մը չէր :

Փայլուն արեգակը մարած էր : Մոլորակները իրար կը բաղխէին անհուն միջոցին մէջ , զրկուած իրենց ճառագայթներէն և առանց հետեւելու որոշեալ ճամբու մը : Սառած երկիրը՝ կոյր ու խաւար , կը ծածանէր միջոցին մէջ և զոր լուսինը ալ չէր լուսաւորէր : Առաւօտ կ'ըլլար կ'անցնէր ու յաջորդ առտուն կուգար առանց ցերեկ ըլլալու : Մարդիկ մոռցած էին իրենց կիրքերն այս ամայութեան սարսափին մէջ , բոլոր սրտերը սառած , անձնասէր աղօթքի մը մէջ լոյսը կը թախանձէին , Հոյակապ չէնքեր , խեղճուկ խրճիթներ , ամէն տեսակ բնակարաններ կ'այրէին՝ այս յուլիտենական խաւարը լուսաւորելու համար : Գաղաքները հրոյ ճարակ եղած էին , և մարդիկ հաւաքուելով իրենց հրկիզեալ բնակարաններուն շուրջը , զիրար վերջին անգամ մըն ալ կը դիտէին » :

Այդ բանաստեղծի երազն , յիշաւի երազ մը չէ : Գիտութիւնը կ'ընդունի մինչեւ աստիճան մը՝ երկրիս սոյն կորուստը խաւարին մէջ , որովհետեւ ալ արեգակը չի նկատեր իբրեւ անշիջելի և յաւերժ տեւող գունդ մը : Անոր զօրութիւնը կը նուազի , ինչպէս ամէն մարմին որ ջերմութիւն և լոյս կը սփռէ : Մեծ բնագէտ Հերմոլձ կը կարծէ թէ արդէն արեւը գրեթէ բոլորովին սպառած է այն զօրութիւնը զոր կը պարունակէր մեր մոլորակային դրութեան ծնունդ տրուող նախնական միգամածը . հաշուած է թէ այդ զօրութեան ⁴³⁵ 1/3487 մասն արդէն սպառած է : Նոյնպէս կ'երեւի թէ արեւու բիծեր կ'ոչաճնիս այդ զօրութեան նուազումին նշաններն են :

Արեգական պաղելու պարագային մեր գունդին համար աստիճանական ու դանդաղ մահ մը պիտի ըլլայ : Որչափ որ արեգակը մարի , երկրիս վրայ ալ նոյն համեմատութեամբ լոյսն ու ջերմութիւնը պիտի

պակտին, ինչ որ պիտի ազդէ բուսաբերութեան եւ կենդանիներու աճման վրայ: Այրեցեալ գօտիի բոյսերուն տեղ պիտի դան բարեխառն կլիմայի բոյսերն իսկ ասոնց տեղ պիտի բռնեն բուսեալին բոյսեր: Միեւնոյնը պիտի ըլլայ կենդանեաց համար ալ: Այս կենդանական աշխարհի աղքատացման մէջ մարդը մինչեւ վերջը գոյութիւն պիտի ունենայ: Կամաց կամաց, երբ դարեր ու շատ դարեր անցնին, ովկէանոսները՝ լեցուած սառնակոյտերով, ցամաքները՝ ծածկուած սառնարաններով, պիտի իյնան բացարձակ խաւարի մէջ: Յաւիտեանականութեան մէջ ա՛լ լռութիւն, ամայութիւն, մահու իշխանութիւնը պիտի տիրէ:

Վրդ դարուն վերջացող շաբթուան մէջ՝ ծանօթ աստղաբաշխ Սըր Բօպէրթ Տօլ, ի Լոնտոն Արքայական ճեմարանին մէջ իր հինգերորդ բանախօսութիւնն արտասանեց, որու նիւթն էր «Մեծ գլուխներ բնութեան գրեհն»: Խօսելով Հրատի և երկրի միջեւ հաղորդակցութեան կարելիութեան վրայ՝ անցաւ Արեգակի վախճանին, որու մասին հետեւեալն ըսաւ.

«Արեւը օրէ օր կը քաշուի, կը հատնի: Ճիշդն ըսելով՝ ասիկա այնպիսի իրողութիւն մըն է որ ժամանակէ մը ի վեր ծանօթ էր: Ճշգիւ հաշուելով գտած է արեգակնային շրջագծին ամիոփումը կամ կարկամութիւնը, որ օրական գրեթէ 23 սանդիմէդր է: Եւ որովհետեւ արեւուն շրջագիծը 1,376 000 քիլոմէդր է, մեր անձնական մտահոգութիւնք սահմանափակ ըլլալու են: Սակայն կը տեսնուի թէ՛ արեգակն 8 քիլոմէթր կը կորսնցնէ շրջագիծէն մէն մի դարու տեւողութեան մէջ, և Վիրգիլիոսի ատեն իր սահմանին ճառագայթն 80 քիլոմէթր աւելի երկայն էր քան այսօր: Վերջապէս 8600 տարիէն ճիշդ կէս

առ կէս պիտի նուազի: Դիւրին է հաշուել թէ զանդուածին ինչ ահագին նուազութեան կը համապատասխանէ շրջագծի այս ամիոփումը: Այդ ժամանակի մարդիկն ա՛լ ոչ պիտի լուսաւորուին և ոչ ալ պիտի տաքնան: Աչքերնին անհունապէս խորոցած՝ իրենց ակնակապիճներէն դուրս պիտի ելլեն, ինչպէս նաեւ կենդանիներունը: Պտուղները պիտի չհասունանան այլ եւս, բուսաբերութիւնը պիտի դադրի եւ չորնայ: Ոյժն ու կամքը կամաց կամաց պիտի հեռանան երկրէս: Պիտի ըսէք թէ մարդիկ ածուխով թող տաքնան, աւա՛ղ, հանքածուխի բոլոր պաշարը սպառած պիտի ըլլայ: Մուշտակ պիտի հագնին, կ'ըսէք. բայց մուշտակաւոր կենդանիները շատոնց անհետացած՝ ջնջուած պիտի ըլլան: Եւ մարդկութիւնը՝ ցուրտէն սառած, մերկ, գինիէ ու բանաստեղծութենէ զուրկ. Հոմերոսի Էոսին պէս ի զուր վերջին ճառագայթ մը պիտի խնդրէ մեռնելու համար»:

Արեւուն զօրութիւնը ընդհակառակն կ'աւելնայ՝ ուրիշ երկնային աշխարհի մը հետ ընդհարմամբ. փութանք ըսել թէ այս հանդիպումը բնաւ կարելի չէ. միջոցին մէջ թաւալող աշխարհները իրարմէ ահագին հեռաւորութիւններով զատուած են: Մեզի ամէնէն մօտ գտնուող լուսաւորը որ Սանթոր համաստեղութեան մասը կը կազմէ, մենէ 43 միլիոն քիլոմէթր հեռացած է, իր լոյսը մեզի գալու համար 4 ու կէս տարի պէտք է:

Գիտաւորի մը պատահումը, արեգական աստիճանաբար ցրտացումը, մինակ չեն երկրիս վախճանը բացատրող ենթադրութիւններուն մէջ:

Երկրիս կեդրոնը գտնուիլ ենթադրուած հրաշէկ զանգուածին բաղդատմամբ, երկրիս կեդրին ոչն-

չութիւնը շատերուն վախ տուած է թէ կրնայ ըլլալ որ այդ կեղեւը փլչի: Ուրիշներ շատ հեռու չեն տեսներ այն օրը ուր լեռներն անձրեւներու և մթնոլորտային ուրիշ ազդակներու միջոցաւ պիտի հարթանան. այն ատեն երկիրս կատարեալ գունտ մը պիտի ըլլայ, որու մակերեւոյթը ամբողջովին պիտի ծածկեն ուկէանու ջուրերը. ա՛յ ցամաք չպիտի գտնուի, ամէն կողմ ծով մը պիտի տարածուի 200 մէթր խորութիւնով:

Եթէ ընդունինք այս ազէտներէն որ եւ է մին, կը մնայ գիտնալ թէ ո՞ր թուականին տեղի պիտի ունենայ այդ. կարելի՞ է արդեօք մօտ ի մօտոյ հաշուել տնրիները, դարերը զոր դեռ կրնանք ապրիլ: Ութը տարի առաջ եղած գուշակութեան մը նայելով՝ 1899 Հոկտ. 19ը մեր վերջին օրն էր. այսպէս յայտարարած էր Տօքթ. Ռոտովֆ. այս դժբաղդութեանց գուշակը մեզ կը վախցնէր գիտաւորի մը ընդհարմամբ. սակայն գիտաւորն իր կոչին չպատասխանեց, մինակ լէօնիտներու խուժէն մի քանի ասուպներ երկինքը լուսաւորեցին:

Կրնանք ուրեմն սահման մը դնել կեանքին երկընդունդիս երեսին վրայ ունեցած գոյութեան: Նշանաւոր գիտուններ չեն վարանիր թուանշաններ տալու: Պիւֆօն ըսած է թէ 25,000 տարուան մէջ ցուրտը այնքան սաստիկ պիտի ըլլայ որ երկրիս երեսը բնակիլ անկարելի պիտի դառնայ: Լըվէռիէ 35 միլիոն տարի կը շնորհէ մեր արեգակնային դրութեան: Լեռներու յարգարման ջատագովները 6 միլիոն տարի կուտան. ուրիշներ կը ցուցնեն թէ 10 դարէն երկիրս անապատ մը պիտի ըլլայ, դիակ մը նման լուսինին: Պարզ ենթադրութիւններ են ասոնք, առաւել կամ նուազ մտացի տրամաբանութիւններու վրայ

հիմնուած և որոնք իրարու հետ իսկ չեն համաձայնիր. ենթադրելով թէ սպառնալիքը արեգակէն դայ՝ մեզի կեանք բաշխող այդ լուսաւոր գունդը դեռ անհաշուելի զօրութիւն ունի պահած: Բնութեան տեսարանները մարդոց աչքին այնչափ ատեն պիտի շարունակուին պարզուիլ որ, մտքով իսկ չենք կրնար յղանալ դայն, որով բնաւ տրամադիր չենք լատին բանաստեղծին վհատումին մասնակից ըլլալ, որ հիւանալի ոտանաւորներով կ'ենթադրէր թէ Բնութիւնը երեւնալով մարդուն կը գանգատի որ՝ ծերացած, յոգնած ու սպառած է:

Թրգմ. Զ. Ն. Պ.

ԹԷ ԻՆՉՈՒ ԵՍ ՉԵՄ ՅԱՋՈՂԻՐ

Երէկ ամենայն պարզութեամբ տօնեցինք անյաջողութեանս յիսնամեակը: Շրջապատած էին զիս զաւակներս, թոռներս, հարսերս և ազգականներս, ու կը շնորհաւորէին յիսուն տարի անընդհատ կենաց պայքարը մղելուս առթիւ, և որովհետեւ այս յիսնամեայ գործունէութեանս միջոցին՝ օրը օրին ապրելով չէի յաջողած նիւթական ու եւ է սպառազայ պատրաստել ինձ և իմիններուս, առ ի չգոյէ ուրիշ լաւագոյն արդիւնքի, փափկանկատութեամբ կը բաւականանային դրուատել լոկ « առողջ կազմուածքս ու ընտանեւէր ոգիս », բան մը որ թէեւ գգուիչ է իմ հասակս ունեցող 65 տարեկան ծերունւոյ մը համար, սակայն բնաւ գոհացուցիչ չի կրնար համարուիլ երբ ի նկատի առնուի որ յիսուն երկար տարիներ աշխատել, տքներ, տառապել եմ մի միայն օ-

բապահիկ մը հայթայթելու համար, ակամայ ստիպուած ըլլալով համակերպիլ այն պատուէրին թէ « վասն վաղիւն մի հոգայցէք », մինչդեռ այս կէս դարու շրջանին մէջ քանի՛ քանի՛ անձինք չոր գետնէն ոտքի ելլելով՝ իրենց բազդը շինեցին, և հիմա ամէն երկրաւոր բարիքներ կը վայելեն:

Իրա՛ւ, ես ինչո՞ւ չի յաջողեցայ, կ'ըսէք, արդեօք: Եթէ վայրկեան մը կը կասկածիք որ ծոյլ էի, ցոփակեաց էի, չռայլ, գինեմոլ, անառակ էի, գիացած եղիք որ պարտական պիտի մնաք, որովհետեւ այդ մոլութիւններէն մէկուն գերի չըլլալէ ի զատ, ընդհակառակն առանց անձնագովութեան կը համարձակիմ ըսել թէ շատ պարկեշտ, աշխատասէր և քիչ մըն ալ առաքինի էի:

Արդ, այսքան բարեմասնութիւններով ինչո՞ւ չի յաջողեցայ հապա:

— Չեմ գիտեր. ես խօսիմ, դուք դատաստան ըրէք:

×

Ճիշդ այսօրուան պէս միտքս է՝ 1842 Աստուածածնայ վերափոխման երեքշաբթի օրն էր, առաւօտուն հայրս զիս շուկայ բերելով ոսկերիչ Ա... աղային քով աշակերտութեան տուաւ. այն ատեն 15 տարեկան էի ու քիչ շատ գրել կարգալ գիտնալուս՝ սոյն թուականը արձանագրեցի ժամագրքիս ետին:

Ոսկերիչի աշակերտ ըլլալը դիւրին բան չէր մեր օրերը. չեմ գիտեր հիմակ ինչպէս է: Այն շատ մը քիմիական բաղադրութեանց կարմիր, կանաչ գոլորշիներն ու արտաբուրած գարշիլի հոտերը մինչեւ մէկ երկու շաբաթ այնքան տաղտկացուցին զիս որ չնչին պատճառներ կը փնտռէի խանութէն հեռանալով մա-

քուր օդ շնչելու, ու այն ջուրի հաստափոր սափորները — որոնցմով ջուր կրել ուրիշ պարագաներու մէջ գուցէ պատիժ համարէի — հիմա մէյմէկ յուսոյ հրեշտակ կ'երեւային աչքիս, ու ականդէտ կ'սպասէի որ խանութին ջուրը սպառի եւ ես ալ սափորները լեցնելու պատրուակաւ երթամ դեգերիմ:

Երկար չտեւեց այս տաղտուկն, ընտելացայ ամէն տեսակ ծովի ու մուխի և սկսայ մասնակցիլ կամաց կամաց խանութին աշխատութիւններուն: Այն միակ բանն որ սոսկում կը պատճառէր ինձ, վարպետիս տունը երթալն էր. ո՛րչափ կը փափաքէի որ վարպետս հեռաւոր թաղ մը նստած ըլլար եւ կամ բնաւ ընտանիք ունեցած չըլլար. որովհետեւ լուր օրերը տուն կը զրկէր զիս ու հոն չարաչար կ'աշխատեցնէին, մերթ աղբիւրէն ջուր կրել տալով, մերթ բաշինքը ծրար զրկելով, մերթ տղան խաղցնել առաջարկելով և մերթ ալ տասնեւչորս գրկաչափ խորունկ հորէն ջուր քաշել տալով, մինչդեռ մեր տունը ո՞վ պիտի համարձակէր այսպիսի նուաստ ծառայութիւններ սպասել ինձմէ:

Երեք տարիի չափ այսպէս կէս մը աշակերտութիւն և կէս մը սպասաւորութիւն ընելով՝ արհեստին մէջ բաւական հմտութիւն ստացայ, և եթէ քիչ մըն ալ համբերութիւն ունենայի՝ կարելի է առաջնակարգ ոսկերիչ մը ըլլայի, սակայն նկատելով որ վարպետս շատ չնչին շաբաթական մը կուտար, և ժամագործ մըն ալ գոհացուցիչ չաբաթական վճարել կը խոստանար, մանաւանդ որ ժամագործութիւնը աւելի շիֆ և աւելի շահարեւ արհեստ մըն էր, վարպետս ձգելուս պէս ժամագործին խանութը տեղաւորուեցայ: Ոսկերչութեան մէջ ունեցած վարժութիւններս շատ նպաստեցին ինձի և տարի մը շանցած սկսայ վար-

պետիս հաւասար ժամագործ մը նկատել ինքզինքս, ըստ որում ինչ որ վարպետս երկու ժամ աշխատելով չէր կրնար շինել, կէս ժամուան մէջ կը շինէի ես և յուսացուածէն շատ աւելի լաւ։ Ըսէ՛ք, խենդութիւն չէ՞ր այլեւս սպասել որ վարպետս հարկւրները դըրպանը լեցնէ և շաբթու գլխուն մատին ծայրով բան մըն ալ ինծի տալ բարեհաճի։ Այս խնդիրը ի նկատ առնելով կը տոշորուէի զատ խանութ մը բանալու երեւակայութեամբ։ սակայն դժբաղդաբար ո՛չ վարպետէ մը պահանջուած տարիքն ունէի և ոչ ալ սպասկառանքն, ուստի կամայ ակամայ ստիպուեցայ ժամագործի խալիֆայութիւնս շարունակել երեք չորս տարի, ամէն ամառգլուխ խանութը թողուլ սպառնալով և շաբաթականի յաւերում ձեռք բերելով։

×

Քսանը հինգ տարեկան էի երբ իղձերուս պսակուելը տեսայ․ ժամագործի վարպետ եմ, զատ խանութի տէր, ալ ինչ կ'ուզեմ․ ինծի այնպէս կը թուի որ ամէն մարդ մատով կը ցուցնէ զիս և փողոցներէն անցուղարձիս աղջիկները իրարու կը փսիսան․ «Քա՛, կ'անցնի կոր, ժամագործն է»։ Շուկային մէջ առիթներ կ'ստեղծեմ ժամագործի տիտղոսս յեղ յեղելու և ամէն անգամ որ աշակերտս տեղ մը ղրկեմ, խանութէս բաւական հեռանալէն ետքը կը պոռամ․ «Ծօ՛, ինծի նայէ՛, չմոռնաս հա՛, ես սահաթճիին աչկերտն եմ, սահաթճին մախսուս բարեւ ըրաւ ըսէ՛, սախըն վարպետս չըսես հա՛, մարդը չի հասկնար, սահաթճին ըսէ՛ հա՛»։

Վերջապէս առջի ամիսները ամբողջ ուշս գրաւողը «սահաթճին» ու «ժամագործն» էր, և չորս կողմս երիտասարդներ տեսնելով՝ կը զարմանայի թէ ինչ

երեսով ընկերութեանց մէջ կրնային մտնել առանց ժամագործ ըլլալու»։ Հաստատ համոզումս այն էր որ ինծի նման զատ խանութի տէր ժամագործի մը պարզ մէկ հաճութիւնը բաւական էր ուզած աղջիկն իրեն կնութեան առնելու, սակայն նկատելով որ ինքնօգնութեամբս փառաց զապաթնակէտը հասած եմ, և թէ պէտք չունիմ կնկանս շնորհիւ անուն մը շինելու, որոշեցի թողուլ մեծատունները եւ ամուսնացայ աղքատիկ՝ այլ պարկեշտ ու գեղեցիկ աղջկան մը հետ։

Տարիներու հետ մէկտեղ ժամագործութեան մօտ ալ կամաց կամաց կ'անցնէր, ու սրտիս խորէն կը մտածէի թէ՛ ժամագործ մը ինչ կրնար ըլլալ, շատ շատ ընտանիք մը կրնար ապրեցնել, եւ այս բաւական չէր ինծի համար, աւելի լաւագոյն գործ մը կը փնտռէի, որ ընտանեացս ապագան ապահովէի, որովհետեւ երեք զաւակներու հայր եղած էի։

Օր մը քանի մը գիւղացիներ խանութ գալով՝ հինգ վեց կտոր հին դրամ ծախել ուղեցին ինծի, թէ եւ այդ դրամներուն արժէքը չէի գիտեր, սակայն կշռելով՝ արծաթի գնով առի, եւ հետաքրքրութենէ մղուած իսկոյն դիմեցի մէկ քանի անքիֆանիներու, որոնք իմ գնածէս յիսնապատիկ աւելի գին առաջարկեցին, գումար մը՝ զոր ես ամսուան մը մէջ չէի կրնար շահիլ ժամագործութեամբ։

Մնաս բարո՛ւ ժամագործութիւն․ այն օրուընէ սկսեալ անթիքածի էի այլ եւս, ու խելքս միտքս տուած էի հնութիւններ ձեռք ձգելու․ եթէ դժուարին կէտ մը կար, ան ալ արհեստէն չհասկնալս էր, սակայն այնչափ եռանդ ունէի՝ որ քիչ ատենէն հըրապարակի վրայ գտնուած անթիքածիներուն մեծագոյն մասին չափ կը հասկնայի հնութիւններէ։ Այլ

եւս ստակ շահելու միջոց մը չէր ինծի համար ան-
թիքաճութիւնը, այլ պարզապէս մոլութիւն մը որ
գիշեր ցերեկ ետեւէն ձգած կը քաշէր կը տանէր զիս
հոն, ուր հնութիւն մը, կամ հնութեան վերաբերեալ
խօսակցութիւն մը կար. կը փափաքէի որ բոլոր տու-
ներուն ծակոճուկը պտտէի ու գտնուած հնութիւն-
ները երեւան հանէի. Գանի՛ քանի՛ շաբաթներ ջըն-
ջին յոյսերով մեծամեծ ծախքերու ենթարկուած եմ
հնութիւն մը ձեռք անցնելու համար ու չեմ յաջո-
ղած. իրաւ է որ ժամագործութենէ խիստ շատ կը
շահէի այս արհեստովս, սակայն կանոնաւոր շահ մը
չըլլալով՝ եկածին պէս կ'երթար. շատ անգամ ամբողջ
շաբաթներ հինգ փարա չէի շահեր, եւ օր մ'ալ մեծ
գումար մը ձեռք անցնելուս պէս՝ հին ծակերուն տե-
ղը կը գոցէի:

* * *

Եգիպտոս կը գտնուիմ հնութեանց որրանը, կը
գիտեմ չեմ յագեցնար. մէկ կողմէն կը գնեմ, միւս
կողմէն կը ծախեմ Եւրոպացոց եւ ջուրի պէս ստակ
կը շահիմ. Ի՞նչ տեսակ անթիքաքներ կ'ուզէք որ ա-
ռած ու ծախած չըլլամ. սակայն այս կեանքն ալ
զարմանալի երեւոյթ մը ունի, շատ կը շահիմ եւ կը
ծախսեմ, ընտանեացս կը ղրկեմ, եւ ամառը խուն
մեծ գումար մը չեմ աւելցուցած, այնպէս որ եթէ
հիւանդութիւն մը կամ ձախորդութիւն մը պատահի,
հոգին վրայ եմ:

Աւելի լաւագոյնը գտնելու յոյսով Եգիպտոսէն
կ'անցնիմ Եւրոպա, կը պտտիմ Հռոմ, Բարիզ, Լոնտ-
րա եւ Աթէնք. Գործերս յաջող են, բայց ոչ ապա-
գայ մը շտկելու չափ, ըստ որում ինչպէս կը տես-
նաք, թէեւ շատ կը շահիմ, սակայն շատ ալ կը ծախ-

սեմ անհրաժեշտ պէտքերուս համար. որովհետեւ ես
ապրուստի ետեւէ չեմ պտտիր, այլ մեծկակ շահ մը
կը փնտռեմ այսչափ աշխատութիւններուս փոխարէն:

Թրիէսթէ գտնուած ժամանակս բարեկամներէս
մէկը կը համոզէ զիս որ մեծ քանակութեամբ շաքար
առնենք եւ առանձին նաւ մը վարձելով Պոլիս բե-
րենք ծախենք, ու այնչափ մեծ շահեր կը ցուցնէր
որ անթիքան, հնութիւնը, Եգիպտոսն ու Եւրոպան
բոլորն ալ մոռնալով՝ ունեցած ստակնիս կը վճարենք
մնացածին համար ալ մուրհակ մը տալով՝ նաւ մը
շաքար կը բեռցնենք եւ կը դառնանք Պոլիս. Երկու
ամիսէն կը ծախենք. կը փոխենք եւ խնդումներս կը
վերադառնանք ի Թրիէսթ. Երկրորդ նաւ մ'եւս՝ եր-
րորդին արդէն մեծ հարուստ մը ըլլալու մատ մը
մնացեր էր, սակայն անակնկալ պատճառներ այնչափ
կը կոտրեն շաքարին գինը, որ Պոլսոյ մէջ մեր դրա-
մագլուխը վրայ տալէ զատ, մեծկակ գումար մ'ալ
պարտական կը մնանք գումար մը՝ զոր կարելի չէ
վճարել ո՛չ ժամագործութեամբ եւ ոչ ալ անթիքա-
ճութիւնով:

Ա՛լ այնուհետեւ հարիւրաւոր անգամներ կ'իյնամ
ու կ'ելլամ, մերթ շահելով, մերթ կորսնցնելով, մերթ
Եւրոպա, մերթ Եգիպտոս, մերթ Հնդկաստան, մերթ
Կովկասիա երթալ գալով եւ տեսակ տեսակ ապրանք-
ներ առնելով ու ծախելով. վերջապէս այսօր 65 տա-
րեկան հասակիս թեւակոխած եմ, 50 տարի է առեւ-
տրական ասպարէզին մէջն եմ եւ նիւթական որ ե է
ապագայ չեմ յաջողած ձեռք բերել, այն միակ դը-
րամագլուխը՝ որ ձեռքս մնացած է այժմ, փորձա-
ռութիւնն ու խրատն է. բայց դժբաղդաբար ո՛չ նը-
պարափաճառէն եւ ո՛չ հացագործէն կարելի չէ քրէտի

ձեռք անցնել՝ խրատն ու փորձառութիւնը երաշխա-
ւորութիւն տալով :

Ըսէ՛ք, կ'աղաչեմ, ես ինչո՞ւ չեմ յաջողիր :

ՔԱՍԻՄ

ՀԱՐՑ ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ

— Ինչո՞ւ համար չափահաս աղջիկները դիւրա-
խաբ չեն ըլլար :

— Փորձուած ըլլալուն համար :

— Ինչո՞ւ համար աղջկան մը սիրտը յարգի է :

— Շատերէ խնդրուած ըլլալուն համար :

— Ի՞նչպէս ամէն բան կարելի կ'ըլլայ :

— Վարժութեամբ :

— Ե՞րբ երեւան կ'ելլէ երկու սիրահարաց գաղտ-
նիքը :

— Երբ նորը յաջորդէ :

— Ե՞րբ աւելի հիւանդ կ'զգայ կին մը ինքզինքը :

— Երբոր ամուսինը հարստանայ :

— Մարդ իր ամենամեծ հաճոյքը ո՞ւր տեղ կրնայ

փնտռել :

— Իր տան մէջ :

— Դժբաղդութիւնը մինա՞կ կուգայ :

— Երբե՛ք :

— Ո՞ր աղջիկները վարժուհի կ'ըլլան ընդհանրա-

պէս :

— Անոնք որ աւելի բաներ սորվելու փափաք եւ

սէք ունին :

— Հիմակուան երիտասարդներն ե՞րբ կ'ուզեն ա-
մուսնանալ :

— Երբոր դրամին հատնի :

— Ե՞րբ կը մնանկանայ վաճառական մը :

— Երբոր կ'ամուսնանայ :

— Ասելութիւն մը ի՞նչպէս ծախու կ'առնուի :

— Ապերախտ մը հարկադրելով :

— Ի՞նչ է հնարքի մայրը :

— Պէտքն ու կարօտութիւնը :

— Ո՞րն աւելի խելացութիւն է, ամուսնանա՞լը՝
թէ չամուսնանալը :

— Երկուքն ալ :

— Որո՞նք եղան ֆաւրիին յարգը կոտորողները :

— Մանկանց պարտիզպանուհիները :

— Ո՞րն է բարձր ձեռքը :

— Ան՝ որ կուտայ ազնուօրէն :

— Ի՞նչ կը պահանջէ խոհեմութիւնը :

— Պէտք է ժամանակ տալ ժամանակին :

— Ի՞նչ բանով կը ճանչցուի մարդու արժանիքը :

— Խօսէ՛, որպէս զի ճանչնամ զքեզ :

— Ե՞րբ կ'սկսի ծերութիւնը :

— Քոքողութեան թուականին :

— Ի՞նչ տեսակ բան է նորեկուկ ազնուականու-
թիւնը :

— Ձորիին հարցուցին թէ հայրդ ո՞վ էր : — Ձին
մօրեղբայրս է, պատասխանեց :

— Աղուէսը ե՞րբ կը հսկէ :

— Երբ հաւը կը ննջէ :

— Ինչո՞ւ համար ամառը մէկ երկու ամիս արձա-
կուրդ կը տրուի ուսանողաց :

— Գիտցածնին ալ մոռցնել տալու համար :

— Ինչո՞ւ համար Զատիկի եւ Մանուգի առթիւ այ-
ցելութեան կ'երթան :

- Օգին գէշութեան վրայ խօսելու համար :
 — Ե՞րբ վարձակալ մը նստած տունին չհաւնիր :
 — Երբոր վարձքերը դիպուին :
 — Ինչո՞ւ համար գործուած մեղքերու թողութիւն
 կը արուի :
 — Կրկին գործուելու համար :

ՅԱԿՈԲ ՀԱՃԵԱՆ

ԱՆԻՈՂԵՄ ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

Ա Ր Ջ Ա Գ Ա Ն Դ Ի Ն

- Սիրե՞ս սեսնել՝ քարմ կուսական
 Դեմքն հայունեաց նորաբողբոջ...
 — Ո՛չ :
 — Ի՞նչ, անոնց մեջ միքե չիկա՞ն
 Անկեղծ սիրտեր սիրադողբոջ...
 — Ո՛չ :
 — Զի՞ մսներ մեջն անոնց ունկան
 Քարոզչին խրատն յեկեղեցւոջ...
 — Ո՛չ :
 — Է՞հ, գէթ գիտե՞ն փակել բերան
 Կամ խօսիլ ի վայել տեղւոջ...
 — Ո՛չ :
 — Հոգւո՛վ ալ բարձր, ազնուական
 Չե՞ն մեր տիկնայք հարուստ ու ջոջ...
 — Ո՛չ :
 — Հնազա՞նդ են իրենց երկան
 Իբրեւ իրենց միակ տիրոջ...
 — Ո՛չ :

- Յարգ կ'ընծայե՞ն գէթ տեական
 Իրենց աւագ տալ ու ներոջ...
 — Ո՛չ :
 — Հապա գորով, սե՛ր տեական
 Զիկա՞յ ընդ մեջ հարս ու կեսրոջ...
 — Ո՛չ :
 — Մարդ հեռասես ու խոհական
 Պարտի՞ք անսալ խօսքին կնոջ...
 — Ո՛չ :
 — Պատասխաններդ են ժխտական
 Զանո՞նք կրկնեմ ես մեծագոյ...
 — Ո՛չ :
 — Կանանց ձեռքէն ուրա՛ն որ կան
 Ա՛լ չե՛մ կրնար փրկել իմ պոյ...
 — Ո՛չ :

ԱՂԵՐՍ. Գ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ԿՆՈՋ ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

Ա Ր Ջ Ա Գ Ա Ն Դ Ի Ն

- Մարդը կ'ըմբռնե՞ քե մասալ կուսին,
 Սիրող սրտն ի՞նչ նուրբ ծաղկի բողբոջ է...
 — Չե՛:
 — Կառգրւիլ առանց դրամօժիտի յոյսին,
 Կ'ըսալասուի՞ աշօր ո՛ր եւ է մանջէ...
 — Չե՛:

- Է՞ն, կ'արժե՞ որ կոյսն ըսպասուած փեսին
Համար երագուն, անձկա՛ւ հառաջե... — Զե':
- Հեգ, հրմայաթափ ամեն նոր հարսին
Ողբն ու գանգասանին հովու *սրտո՛ւնջ* է... — Զե':
- Ամեն մարդ, իբրեւ հայր, եւ ամուսին,
Իր սանձնած պարտքերն աղէկ կը նանչե՞... — Զե':
- Գիտե՞, նախ, երբոր նստին, կամ խօսին
Սիրով ակնածիլ աներ-գոհանջե... — Զե':
- Երբ իր ֆով անկեղծ գուրգուրանք պակսին,
Իր կնոջն գորով, սէր կը ներշնչե՞... — Զե':
- Ինքն անգին գա՞նձ մ'է յասկուրեանց մասին
Որ կնոջն այնքան խստապահանջ է... — Զե':
- Կը զգա՞յ իր վարմունքն յանախ կո՞ւս ու սին
Որով կնոջ գողսր հոգի՛ն կը ճանջե... — Զե':
- Մարդոց սրնապարծ եւ անմիտ ԵՍին
Կին, յար գլխիկոր, այո՛, մրմնջե... — Զե':
- Միտս փառաւորութի՞ արեւու լոյսին
Դաժանն այն գոր կինն *երիկ* կը կոչե... — Զե':

ԱՂԵՔՍ. Գ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ ԵՒ ՈՐԴԻ

ՏՊԱԳՐԻԶ—ՀՐԱՏԱՐԱԿԻԶ

Կ. Պոլիս, Պապը Ալի ճասսէսի, *Իզսաւ* լրագրին դէմ

Թ Ի Ի 38

ՔՍԱՆ ԵՒ *** ԴԱՐՈՒ ԶԱՇ ՄԸ

Սնունդներու խնդիրը տարաբանական հարց մըն է : Ածխական բքուէն՝ ածուխ առնելով, ջուրէն՝ ջրածին եւ օդէն ալ բքուածին ու բորակածին առնելով կարելի պիտի ըլլայ առանց ուրիշ նիւթի օգնութեան պատրաստել մեզի անհրաժեշտ սնունդը :

Է. ՊԵՐԹԸԼՈ

Իրաւ որ ստորնացուցիչ բան է մտածել թէ եօթանասուն տարեկան մարդ մը իր կեանքին վեց ամբողջ տարիները անցուցած է մի միայն կերակուր ուտելու համար :

Եւ սակայն ապրելու համար մարդ ուտելու է՝ ինչպէս որ կը քնանայ կամ կը խմէ. պէտք է մարտողութեամբ եւ նիւթերու իւրացումով՝ մարդկային մարմինին մաշած գործարանները նորոգուին :

Դժբաղդարար , որկլամովութեան եւ նրբաճաշակութեան հետեւանքով , մարդիկ սնանկելու տեղ կ'ուսեն : Արդարեւ աշխատող մէկուն օրական պէտքը 120 կրամ ալպիւմին , 90 կրամ ճարպ եւ 330 կրամ օսլայ , ընդամենը 540 կրամ է 24 ժամուան համար , բայց ապրելու համար մարդ օրական 540 կրամէն շատ աւելի բան կ'ընդունի , որովհետեւ իրեն սնունդին անհրաժեշտ այս տարրերը խառնուած են մեծ քանակութեամբ անպէտ նիւթերու հետ : Ակռաներուն , լեզուին , ստամոքսին , աղիքներուն դերը ճշդիւ կը կայանայ կերուած ահագին քանակութեամբ կերակուրներուն մէջէն զատելով ձծել 540 կրամի անհրաժեշտ սնունդը , մնացեալն արտաքսելու համար մարմինէն դուրս : Թէեւ կերակուրներուն պարունակած ոչ-օգտակար մասը բաւական մեծ քանակութիւն մըն է , սակայն մոռնալու չէ ջուրը՝ որ ահագին համեմատութեամբ մաս կը կազմէ մեր կերածներուն , օրինակի համար , գետնախնձորին 100ին 4ը՝ անօգուտ է , բայց 100ին 75ն ալ ամբողջ ջուրէ կազմուած է , նոյնպէս միսին 100ին 5ը օգտակար չէ՝ բայց 100ին 62ը ջուր է :

Գիտունները որ ամէն բան պարզելու եւ դիւրացնելու եւ շուտով կատարել տալու կ'աշխատին , անշուշտ պիտի փորձեն սնունդներուն մէջէն զատել հանել բոլոր աւելորդ նիւթերը եւ մանաւանդ զանոնք ուռեցնող ահագին քանակութեամբ ջուրը : Ասանկով պիտի յաջողին ամբողջ ճաշ մը կազմող սնունդի նիւթերը սեղմեցնել պզտիկ հապի տուփի մը մէջ . բայց այն ժամանակ չպիտի կրնանք ա'յս ինչ կերակուրը սիրել եւ ուրիշ մը չսիրել , մեր բարեկամներուն գեղեցիկ համադրումներ հրամցնել , որովհետեւ այն ատեն բոլոր կերակուրները անկերպարան , անճանաչ

բան մը պիտի ըլլան , նարտի խաղի զարի չափ խորանարդ մը պիտի ներկայացնէ մեր աղւորիկ ձուկերը , խորոված միսի խոշոր կտոր մը պզտիկ բուլի մը ձեւը պիտի առնէ . գաւաթ մը կաթը՝ սիսեռի չափ գունտ մը պիտի դառնայ , նոյնպէս մեր թէյը , գինին , ջուրը , եւայլն :

Այս դրութեամբ 300 քիլոնոց ահագին կով մը , զտուելով , ճնշուելով , 7½ քիլոյի սնունդ տուող պզտիկ կոյտի մը պիտի վերածուէր : Եւ մարդ մը , որ սովորաբար , տարուան մը մէջ իր ծանրութեան եօթանգամ աւելի զանազան ուտեստեղէն կ'սպառէ , այս կերպով հաղիւ 1½ անգամ սննդատու հիւթերու պէտք պիտի ունենայ :

Ճնշեալ սնունդներու գիւտը միակ անհատական տեսակետով օգտակար չպիտի ըլլայ , երկրախոյզներ , ճամբորդներ ամենամեծ դիւրութիւն մը պիտի վայելեն : Բեւեռախոյզ Նանդէն եթէ ուզէ նորէն Հակարջային սառոյցներու մէջ նոր արշաւախուս մը կազմել , չպիտի ստիպուի իր շոգենաւին ամբողջ կէսը ուտեստեղէնով լեցնել : Մինակ ինքը պիտի կրնայ քաշել տանիլ բալխիրի մը մէջ՝ երեք տարիներ բաւելու չափ սնունդ :

Բայց մի՛ կարծէք որ հոս կանգ կ'առնէ սնունդներու վրայ եղած յառաջադիմութեան գաղափարները . Երբ տարրաբանական գիտութիւնը իր ձեռքին տակ ունենայ պէտք եղածին չափ զօրութիւն արտադրող ոյժ մը , այն ատեն մարդուն սննդառութեան միջոցները հիմնովին պիտի փոխուին , որովհետեւ սովորական կերակուրներուն կամ անոնց չտուած նիւթերուն տեղ մարդուն պիտի մատակարարէ ուղղակի այն նիւթերը , որոնք մարմինին կենդանի մընալուն անհրաժեշտ նիւթերը կը ձեւացնեն . այն ատ-

տեն արուեստակեալ կերպով պիտի շինեն իւղը, շաքարը, նոյն իսկ ասոնք կազմող պարզ մարմիններու միջոցաւ։ Ա՛լ գիւղացին կամ երկրագործը չպիտի վախնայ կարկուտէն կամ երաշտութենէ, որովհետեւ ո՛չ արտ պիտի ըլլայ մշակուած, ո՛չ ալ այգի։ Քիչ մը սեւ պղպեղ առնելու համար, փոխանակ նպարաւաճառին դիմելու՝ դեղագործին պիտի դիմէք։ Նոյն պէս իւղ, շաքար, եայլն, ամէն ինչ գնելու համար, ԹԹՈւԱԾԻՆ, բնածուխ ջրածին եւ ուրիշ քանի մը պարզ մարմիններու միջոցաւ՝ գործարաններու մէջ պիտի պատրաստուին հաց, միս, կաթ, գինի եւլն։ Եւլն։ Անշուշտ ան ատեն ղեկավոր օգապարիկը հրնարուած կ'ըլլայ։ Զբօսաշրջիկները՝ իրենց ԹՂԹապանակին մէջ քանի մը ամսուան ուտելիքը դնելով՝ պիտի հեծնան այդ ղեկավոր օգապարիկներուն մէջ եւ օդին մէջ բարձրերէն Թռչելով՝ աշխարհիս շրջանը պիտի ընեն։

Սիրուն կեանք չէ՞ ասիկա։

Թարգմ.

Ձ. Ն. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Օ Գ Տ Ա Կ Ա Ր Խ Օ Ս Ք Ե Ր

Երբ կը տեսնես որ բանի մը կը տենջաս՝ ատիկա անարգէ, չսխալելու միակ միջոցն այս է։

Դանդաղօրէն հնազանդիւր՝ հնազանդիւ չէ բնաւ։

Քեզի սիրողին վերքերը՝ քեզի ատողին տուած համարոյրներէն աղէկ է։

Խելացի մարդն ո՛չ ուրիշին գործերուն կը խառնուի, ո՛չ ալ կը Թողու որ ուրիշները իր գործերուն միջամտեն։

Մի՛ ըսէք « Ահա՛ մեղք գործեցի, պատիժս ալ պիտի գայ », որովհետեւ Աստուած ամէն բան իր ժամանակին կ'ընէ։

Անճարակ դերձակը՝ յանցանքը մկրատին վրայ կը ձգէ։

Առատաճեռնութիւնը շատ տալուն մէջ չկայանար, այլ յարմար ատենին հասնելուն։

Ամէն մարդու հետ սիրով վարուէ, բայց եւ ոչ մէկուն խորհուրդ հարցուր։

Կանխիկ դրամէն աւելի պերճախօս բան չկայ։

Դատ ունեցող ագահը՝ անպատճառ կը կորսնցընէ դատը։

Փորձը կը հաստատէ թէ՛ իր անձին համար ներողամիտ, եւ ուրիշին համար խիստ ըլլալը՝ մի եւ նոյն պակասութեան արդիւնքն է։

Արդէն աղքատ եղողը՝ մի՛ տրտմեցնէք, եւ տառապողին օգնութեան հասնելու համար մի՛ դանդաղէք։

Ձեր գործերուն մէջ ջանացէք օգտակար ըլլալ եւ ո՛չ թէ փայլիլ։

Գործունէութիւնը յաջողութեան մայրն է։

Աստուած կը հսկէ ուղղամիտ մարդուն վրայ եւ անոր գործերը կը պաշտպանէ։

Յարդի կապոցին մէջ ասեղ չեն փնտռեր։

Ընտանի օջախէն աւելի տաք կամ աւելի պաղ բան չկայ։

Կեանքին վախճանը սկիզբին հետ համաձայնեցընել գիտցողը՝ ամենէն երջանիկ մարդն է։

Մեղաւորին ինչքին ու հարստութեանը մի՛ նախանձիր, որովհետեւ չես գիտեր թէ անոր վախճանը ի՞նչ պիտի ըլլայ։

Գէշ հողի վրայ աղւոր պարտէզ չըլլար։

Ամէնէն աւելի գեղեցիկ յատկութիւններն են զորս չարերը իբր գէշ կը դատապարտեն :

Դո՛ւք բարիք ըրէք, թո՛ղ ուրիշներ ուզածնին ըսեն :

Քիչ կտաւէն՝ կարճ հագուստ կը շինուի :

Անկեղծ բարեկամութեան մէջ անուշութիւն մը կայ, զոր չեն կրնար հասկնալ գէշ սիրտ ունեցողները :

Դատելէ առաջ՝ արդարութիւն սորուեցէք եւ խօսելէ առաջ բան գիտցէք :

Ժամանակը կ'ամրացնէ բարեկամութիւնը, բայց սէրը կը պակսեցնէ :

Հազար բարեկամը քիչ է, մէկ թշնամին շատ է : Ինքնիրեն եկող հիւրը կշտացնելը շատ դժուար է : Եթէ գործունեայ ըլլաք, հոննձքերնիդ առատ կ'ըլլայ եւ անօթութիւնը ձեզնէ միշտ հեռու կը փախչի :

Երջանիկ ըլլալու համար սիրտը հաշտեցնելու է պարտաւանդութեան հետ :

Քու թշնամիիդ մեռնելուն վրայ մի՛ ուրախանար, որովհետեւ ամէն մարդ ալ պիտի մեռնի :

Սիրոյ մէջ կիները՝ այրերէն շատ աւելի հեռուները կ'երթան, բայց էրիկ մարդիկ կը գերազանցեն զանոնք բարեկամութեան մէջ :

ՆՇԱՆԱԻՈՐ ՄԻԱԿԱՆԻՆԵՐ

Անհիպալ. — Կարգեղոնացի զօրավար, Հռովմայեցւոց դէմ ըրած արշաւանքին միջոցին՝ ճահիճներու մօտ բանակ դնելով՝ ծանր հիւանդութիւն մը ունեցաւ եւ Քանի ճակատամարտէն քիչ առաջ՝ մէկ աչքը կորսնցուց :

Պանայկիս. — Անսիրի պատերազմին մէջ յաղթութեամբ թափէրլանի առաջը տարուեցաւ, տեսնելով որ այս վերջինը զինք տեսած ժամանակ կը խնդայ, անոր երեսին տուաւ որ, այս կերպով կ'անպատուէ իր յաղթութիւնը :

— Ո՛չ, ըսաւ Թափէրլան, քու դժբաղդութիւնդ չէ՛ որ կ'անարգեմ, այլ խնդալս չեմ կրնար բռնել, երբ կը մտածեմ որ Աստուած որչա՛փ հոգը չընէր եւ բանի տեղ չի դնէր մարդկային զօրութիւնը, եւ զայն ինծի նման կաղի մը եւ քեզի պէս միականիի մը ձեռքը կը յանձնէ :

Քամոյեկնս. — Բորթուկալցի նշանաւոր բանաստեղծ, Մաւրիտանացւոց դէմ կռուած ժամանակ ի Սէօթա, հրացանի հարուած մը մէկ աչքը պայթեցուց :

Ֆլօթ Բիեռ. — Փիլիպպոս Գեղեցիկի նշանաւոր նախարարը :

Լեոն Կամպեքքա. — Ճարտարախօս եւ քաղաքագէտ Ֆրանսացի : Ըստ ոմանց տղայութեան տառն ընկերներէն մին խաղի ժամանակ ձախաւելութեամբ մէկ աչքը ֆլասեց. ուրիշներ ալ կ'ըսեն թէ՛ երկաթագործի մը աշխատիլը դիտած ժամանակ հրաշէկ երկաթի կայծ մը դուրս ձգեց աչքը :

Լիզուրկոս . — Սպարտացի օրէնագէտ , իրարանցումի մը մէջ գաւազանի հարուած մը աչքը հանեց :

Փիլիպպոս . — Հայր Մեծն Աղէքսանդրի : Փիլիպպոս՝ Ասթէր անուն ճարտար նետածիգ մը նախատած էր իբր անվարժ : Ասթէր անգամ մը Փիլիպպոսին պաշարած մէկ քաղաքին մէջ գտնուելով՝ զինքը նախատողին նետ մը արձակեց , որուն վրայ գրուած էր , « Փիլիպպոսի անվարժ » : Նետը նպատակին հասաւ : Փիլիպպոս զայն քաղաքը նետել տուաւ սա արձանագրութեամբ . « Երբ Փիլիպպոս քաղաքն առնէ՝ Ասթէրը կախել պիտի տայ » : Քաղաքն առնուեցաւ , Ասթէր կախուեցաւ , բայց Փիլիպպոս միականի մնաց :

Բեպիլիւս Հօրասիոս Բօլիւս . — Հռովմայեցի , մինակ ինքը պաշտպանած է Տիրերիս գետին կամուրջը , ուրկէ Բօրսէնայի զինուորներն անցնելով Հռոմ պիտի մտնէին : Երբ Հռովմայեցիք կամուրջը փլցնելով անցքը գոցեցին , Հօրասիոս գետը նետուեցաւ եւ ընկերներուն միացաւ : Կ'երեւի թէ՝ այս միջոցին իր մէկ աչքը կորսնցուց :

Ա.Ջ.ԲԵՐՈՒ ԱՌՈՂՋՈՒԹԻՒՆԸ

Աչքերը որ ամէնէն փափուկ գործարաններն են մարդուն , անգամ մը տկարանալէն ետքը , ա'լ չեն կրնար առաջնական զօրութիւնն ու առողջութիւնը վերստանալ :

Ձեր եւ ձեր աղոց անկողինները բնաւ պատուհաններու առջեւ մի՛ ձգէք , այնպէս որ լոյսը ուղղակի աչքին զարնէ , նոյնպէս աշխատութեան սե-

ղաննիդ մի՛ դնէք անանկ ձեւով մը որ ձեր կռնակը պատուհանին դարձած ըլլայ . կարդացած ժամանակնիդ նայեցէք որ լոյսը ամբողջովին ձեր գիրքին վրայ իյնայ եւ որքան որ կարելի է քիչ զարնէ երեսնուդ : Այս խորատները մեծ բաներ չեն , բայց շատ օգտակար են :

Տղաքները — Եւ շատ անգամ ալ մեծ մարդեր — կարդացած ժամանակնին սովորութիւնը ունին քթերնին գրքին մէջ խօթելու , մինչդեռ գլուխը շիտակ բռնելու է եւ գիրքը կամ տետրակը բարձր : Այս ունակութեան չվարժեցնելու համար դպրոցականի գրասեղաններուն վրան շիտակ շինելու տեղ՝ լաւ է բարձր ու քիչ մը ծուռ շինել , իսկ ոտքի վրայ՝ գիրքը ձեռքը կարդալու համար՝ անիկա այնքան բարձր բռնելու է որ առանց գլուխը ծռելու կարելի ըլլայ տեսնել :

Գիշերը վառած արուեստական լոյսերն ալ մեծ աղդեցութիւն ունին աչքերնու վրայ : Երբ լամպարով կամ ճրագով կ'աշխատիք , միշտ ձախ կողմերնիդ դրէք զայն . ասիկա շատ դժուար բան մը չէ , բայց լուսաւորուելու համար ամէնէն ընտիր միջոցն է : Ասկէ զատ լամպարին տաքութիւնը գլուխնիդ չզարնելու համար լուսամտիդ դրէք :

Զօրաւոր եւ ուղղակի աչքի զարնող լոյսը շատ գէշ հետեւանքներ կ'ունենայ աչքին վրայ , եւ նոյն իսկ հիւանդութիւններ յառաջ բերելով՝ կուրութիւն կրնայ պատճառել : Հասարակածային այրեցեալ երկիրներուն բնակչաց աչքերը միշտ կծկուած ու դարախոտ են՝ արեւուն կիզիչ ճառագայթներուն պատճառաւ . նոյնպէս հիւսիսային սառուցեալ դաշտերու բնակիչները ենթակայ են աչքի տեսակ մը հիւանդութեան , որ յառաջ կուգայ անդադար ձիւնին ցո-

լացիկ սպիտակութիւնը դիտելէն :

Անկողինի մէջ պառկած կարդալն ամէնէն գէշ սովորութիւնն է աչքերուն համար :

ԵՐԱՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՊԱՏԱՌԻԿՆԵՐ

Սառած ցորեններ. — Սառած ցորենները կարելի^ո է միթէ աղատել աղբի կամ պարարտութեան միջոցաւ, երբ բոյսերուն ցօղունները տակաւին ուժով են : — Ո՛չ՝ որովհետեւ անգամ մը որ բոյսին արմատը սառի, այլ եւս չկրնար իր նախկին առողջ վիճակին վերադառնալ, եւ ցորենի հասկը եթէ հասուննայ իսկ՝ հիւանդութեան շատ ընդունակ կ'ըլլայ : — Սառած դաշտ մը նորէն հերկելէ ու ցանելէ զատ լաւագոյն միջոց մը չկայ : Այս երկրորդ հերկին համար կը գործածուի աչնան ցորեններ՝ որոնք ուշ հասունցող կ'ըլլան :

Ձիուն տրուելիք խնամքներ. — Առողջ ձի, — Առողջ ձին ո՛չ վէրք կ'ունենայ եւ ո՛չ ալ տկար կ'ըլլայ, շատ քիչ կը պառկի, իր վրայ ամէն ինչ զուարթութիւն մը կը ցուցնէ. աչքերը պճլտուն կ'ըլլան եւ գլուխն ու ականջներն միշտ կը շարժեն : Միշտ ուշադիր վիճակ մը կ'ունենայ, հանգիստ կեցուածք մը կը ցուցնէ եւ դիւրութեամբ տեղէ մը ուրիշ տեղ կ'երթայ : Աչքին թարթիչները միշտ թրջած կ'ըլլան, բերանը՝ պաղ, երիկամունքը կակուղ եւ ճկուն, շնչառութիւնը հանգարտ ու կանոնաւոր, մաղերը դիւրաւ չեն փրթիր : Ծաշի պահուն, ձին կը ցուցնէ թէ՛

անօթի է : Ախորժակը գոհացուցիչ ու կանոնաւոր կ'ըլլայ : Աղբը՝ սովորական ձեւով, եւ մէզը վտիտ ե դեղնագոյն :

Հիւանդ ձի. — Հիւանդ ձին վիրաւորած կ'ըլլայ կամ անանկ տկարութիւններ կ'ունենայ որ կ'արդիւնեն զինքը աշխատելէ եւ կամ աշխատութեան ատեն անհանգստութիւն կուտան իրեն :

Արտաքին վէրքերը եւ դուրսէն ունեցած հիւանդութիւնները տեսնելը դիւրին է, եթէ այդ տկարութիւնները թեթեւ ըլլան, ձին կը պահէ իր առողջութեան ժամանակի ունեցած յատկութիւնները :

Երբ հիւանդութիւնը ներքին է՝ ձիուն արտաքին տեսքը գուշակել կուտայ այդ :

Հիւանդ կենդանին բոլորովին անտարբեր կ'ըլլայ զինքը շրջապատող առարկաներու նկատմամբ, տխուր արտայայտութիւն մը կ'ունենայ. գլուխը կախ կը մնայ, կրթնած անդամներն միշտ կը փոխէ կամ չորս ոտքերուն վրայ անշարժ կը քամուի, երբեմն կ'ըլլայ որ շատ կը պառկի, երբեմն ալ բնաւ. ախորժակը անկանոն կ'ըլլայ եւ շատ անգամ յարդին վրայ յառած կը մնայ առանց ուտելու : Գրեթէ միշտ ջերմ կ'ունենայ, աչքերը կը կարմրին, կը դեղնին կամ ափգոյն կը մնան, թերանը տաք կամ չոր կ'ըլլայ, եթուքը ցամքած, երիկամունքը՝ եթէ մատով կոխուի թեք ու անզգայ կը մնայ, եւ երբեմն ալ շատ կը ցաւի. շնչառութիւնը կ'արագանայ եւ անկանոն կը դառնայ, երակի զարկը խիստ արագցած կամ անզգալի, ջերմութիւնը շատ բարձր, մէզը՝ թանձր ու կարմիր, քալած ժամանակը ցաւառիթ բան մը ունենալը կը մատնէ :

Անսովոր պէտքերն հոգալը, պնդութիւնը կամ փորհարութիւնը՝ մարսողական խողովակի հիւանդու-

Թիւն մը կը ցուցնեն : Յարաճուն ու ցաւառիթ հազը, եւ կարճ՝ նեղուած կամ խիստ արագցած շնչառութիւնը կողորդի կամ կուրծքի տկարութիւն մը կը մատնանշեն :

Զեւմ ունեցող ձիեր . — Ձիու մը ջերմ ունենալն հասկնալու համար շնչառութիւն, երակներու զարկին ու մանաւանդ մարմինին ջերմութեանը կը նային : Երբ շնչառութիւնն արագ է, երակներն խիստ շուտ զարնեն և մարմինին տաքութիւնն ալ բարձր է՝ կըրնայ հասկցուիլ որ կենդանին ջերմ ունի :

Շնչառութիւնը ի՞նչպէս ֆննել . — Ձիու մը շնչառութիւնը քննելու համար՝ կենդանին առջեւը կը կենան ուսին մօտ, կամ մէկ կողմը՝ քիչ մը ետեւօք՝ անանկ որ կարելի ըլլայ լաւ տեսնել կուրծքին ելուէջն : Երբ ձին առողջ է, այդ շարժումն ծանր ու կանոնաւոր կերպով տեղի կ'ունենայ, Չափահաս ձիուն կուրծքի ելուէջն տասը կամ տասներկու անգամ տեղի կ'ունենայ մէկ վայրկեանի մէջ, իսկ պզտիկներունը՝ տասը չորսէն տասն և հինգ անգամ :

ԱՎՆՅԻ ՍԱՐԱՔ ՄԸ

— Բարի՛ լուս, եէէն աղա :

— Ասծու բարին, Լիւկ, ի՞նչ կու բտռտես ֆէօստեղվանուցս :

— Էֆէնտըմ, բամմանքիդ եկա ուր, բան մը ի՜նչ փատէ տի անիմ, չգիտեմ թը՝ խապուլ տի անէ՞ք թը չէ՛ :

— Խօսէ տեսնիմ թը ի՞նչ է, ձառքէս ուր դայ

նը պաշ իւստիւնէ . մընչու թէ՛օրոս, նըկէց խայֆէ ըսէ :

— Էֆէնտըմ, վէլիեաթէն մեր Բռթիկէօնց հաճի Նիկողոս աղային, էֆէնտըմ, աղբօրորդին եկեր է, արզու կանէ ուր տեղ մի սարֆութիւն անէ, հալ պու քի մինակ որ անէ նը՝ զաննս չի տի կրրար պէ՛ճէրմիլ անէր, քընչիւմ, Լստըմպօրու հիմակու շան տղութենէն մալիւմաթ մը չի կալլեր :

— Չըսես թը, իշուս մէյն է եղեր, Լստըմպօրու շանտըղութիւնը իշ ճիվերս է ուր, էս քանի տս ուր ես գիտեմ նը, Պիթ-Բաղարի թէ՛օր ֆըռլտալս կու դարձնեմ :

— Նիհայէթ էֆէնտըմ, իրիյկունը ծառադ իրենց օտան կօնչեցին, իֆատէի հալէրին քէսպ արի, վէ ըսի թը հէլէ քըչիյ մը սապու արէք ուր, Կթլիկէօնց հաճի աղան տեսնեմ ըսիմ ուր, ան ինչ ուր կամինը անպէս ընենք, չգիտեմ թը ի՞նչ էմր տի անէք :

— Էֆէնտըմ, էկէր Կթլիկէօնց հաճի աղան եսիմ ուր նը, մէյ մը տի բերես ատ տղան ուր տի տեսնիմ, չը գիտեմ թը փարա ունի՞ :

— Էֆէնտըմ, չը գիտեմ ամմա զաննս տաս տաս վերկու օսկի կու կալլէ, վէ ինքն ալ զաննս ֆէօս է, դուրսը կօյներ է, էմր արէք ուր ներս դայ :

— Մընչու թէ՛օրոս, դի՛րսը մէյմին է կօյներ, կօնչէ ուր ներս դայ :

— Կօնչեմ, աղա... Տղա՛, իս նայէ ուր ըսիմ, աղաս քեզ կը կօնչէ, էթէյներդ վրայ բեր ու մտի ներս :

— Հը՛, էկայ... ծառայ իմ աղա, պաքնիմ ձեռ վիդ, բարի լուս :

— Ասծու բարին, միշու, որոնցմէ՞ էս ուր :

— Ծառայ իմ աղա, թէզպէկէօնց Մերուքին թէ՛օրնիմ, զաննս տի ճօշաս :

— Մնչու, գիտես թը տի ճօշնամ, չըսե՞ս ուր մեզի խնամի կու սեպուիս :

— Ծառադ չը գիտիմ. ֆախաթ վիլաեաթը մեծ աղբօրս կնիյը կ'ըսէր թը՝ Լսարմաօլ ուր էրթաս նը, Կթիլիկէօնց աղան քեզի բարեգործութիւն մը ունմիչ կ'անեմ ուր տնէ, քընչիւյ, կ'ըսէր թը բամանքիդ համար, աստուածապաշտ հէրիֆին մէյն է :

— Ատ աստուածապաշտութիւնը տիկէր մատտէ է, ֆախատ, արպու կանեմ ուր քեզ քովս առնեմ վէ մարդ անիմ ամմա, անկըծիդ ծալը տի գոցես, աշվիդ տի բանաս, ֆէօս տեղը Պիթ Բազարի կասին, մարդուն գլխի ֆէսը ուսուլիյ մը վար կու ձգին վէ « Եէրտէն պուլտուք » բսելով մէզաթը կու հանին. որո՞ւ տիւն կու կարդաս :

— Ատ խուսուսին էֆքեար մի կալէր, դուք ուր իս խապուլ ուր անիք նը, ես գիտեմ ուր ի՞նչ թաւուր տիխաթ տի անեմ գործիս :

— Խապուլ կանիմ. ֆախատ քովդ քանի մը օսկի կու կալլես եղէր, ատ տի տաս ուր սա՞ տուիը աը ձգիմ, քըմչիւյ քովս ուր ձգիմ նը՝ խելքս բան մը չի կը յրեր :

— Կու հասկնամ թը իչ կու խօրըթես. հրամմէ, 10 օսմանցի ու 2 ֆրանսուդ է :

— Տիւր ու օնցիբ էֆէնտըմ սանտուխին գլուխը նատի ուր, թէնպիհաթս ասօր թէքմիլ տի անիմ, ա-կօնչդ իս արէ :

— Խօսէ՛ տեսնիմ, էֆէնտըմ :

— Էֆէնտըմ, մեր սարֆութիւնը աճայիպ արհեստ մին է, մէսէլա, կը տեսնես ուր մէկը ֆրանկ-սուդի օսկի մը կու բերէ, վէ կըսէ թը « Սարաֆ չունու պօղ ». կ'առնես էֆէնտըմ վէզնէին աշքը կու դնիս, էքսիւք տիւր կըսիս ու հիյ տասը զուրուչ

կուտաս ձեռքը ու տէֆ կանես. աշվիդ բանաս ու գործիդ տիխադ ուր անիս նը, բարան իր վէօտքովը քեզ կուգայ կու գտնէ :

— Էս ուր ըսեմ նը խելքս կը կը յրէ ուր ատ քէն-թէնեըը ույտուրմիչ տի անիմ :

— Ինչ ուր է նը, հիմայէկս էս Ղալաթա տի օնցնիմ քեզ ֆէօս բերող հէրիֆին հետ, քեզ տես-նիմ, տիխաթ արէ, կեցիր բարով :

×

— Է՛օֆ, է՛օֆ, է՛օֆ. փառք գթութեանդ, Տէր, փառք, բա՛ց էֆէնտըմ ողորմութեանդ դուռ-ուրտիքը, զրկէ տեսնիմ եաղու պալլու միւշթէրի մի ուր ժամ մի առաջ սիլա անիմ Սամսօնի թարիխէօլ :

— Պաքսանա՛, սարաֆ, լիրայը մէճիտիյէ իլէ գաջա՞ պօզուկօրսուն :

— Էֆէնտըմ, հէլէ վէր կէօրէմ ալթունըն եիւ-զիւնի քի սէօյլէմ :

— Թօհաֆ, ալթըն կէօրմէ՞տին մի հիչ, ալ պա-գալըմ, եէնի օսմանիլը լիրասը սանա :

— Հը՛, տըկից վէզնէն ներս բեր, Թէօրօս :

— Ճանըմ վէզնէ իլէն նէ՞ իլին վար :

— Էֆէնտըմ, սապու էթ ուր սէօյլէմ, պու ալ-թուն էքսիւք տիւր :

— Օլան՛, էքսիւք ալթըն օլո՞ւր մը հիչ. սէն քաչ քուրուչ վէրէճէքսէն օնու սէօյլէ :

— Էֆէնտըմ, եէթմիչ պէշ զուրուչ վէրէսիլիւ-րիւմ, քիւմչի, պու հէմ քէսիւք տիւր, հէմ էքսիւք տիւր, պէօյլէ էկէր վէրիբսէն իկիրմի փարա տա պէն քազանուրում :

— Չա՛թ, փա՛թ, քի՛ւթ :

— Նէ՛ վուրույօրսուդ էֆէնտըմ, պանա սարաֆ-լըդ մը էօյրէտէճէքսիւզ :

— Սէնի կիտի խըմպըլ, էքսի՛ք, հէ՛,
— Մնչիւ Թէօրօս, նըկէց զաֆթիւէ մին կօնչէ
ուր հասկցնիմ սըվէօր տատին ու կաթին:

— Հա՛ թամամ, չաղըրթաըր զապթիյէի քի
սանա կէօսթէրէ յիմ:

— Բէք է յի, հէլէ պիր ազ տուր քի սէօյլէյէմ,
ահա կէլիեօր. պաքսանա չավուչ աղա, շու հէրիֆի
ալսանա:

— Գալտըր պագալըմ շու հէրիֆի, էքսիք տիր,
հէ՛:

— Պուեուրուն պագալըմ, աղա:

— Մնչո՞ւ Թէօրօս, իս կու տանին:

— Ի՞նչ տըլլի, այօլ. իշթէ աղաս է ու կուգայ
դարնիգաս:

— Մնչո՞ւ, իշ կու փտուտեն հոս աս մարդիկը,
ի՞նչ կու բանիք:

— Պաքսանա՛, ուստա, պունա էվէլ սարաֆլըք
էօյրէթ տէ սօնրա թէգկեահա օթուրթտուր:

— Էֆէնտըմ, հօշ կէօրիւն, ճահիլլիկինէ վէրիւն:

— Վալլահա սէն կէլմէզսէ իտին քէնտի չաղըրթ-
տըղը զապթիյէ իլէ սիւրիւք սիւրիւք կէթիւրտէճէք
իտիմ իշտէ պէն կիտիյօրու՛մ, պու աղայա տուա իտին:

— Տիւն՝տավրի մնչու, աս ի՞նչ է ուր բաներ էս:

— Ճանըմ, ո՞ւր սայպէր ես ուր կերթայ. բռնէ
ուր միւրաֆա տի ըլլիմ. տեսնիմ թը ան վէօ՞վ է
ուր իս տի ծնծէ. աճապ բամամնքդ դիտե՞ս թը...:

— Հիւրիւթիւ մի աներ ուր ըսիմ. էս ան հէ-
րիֆն ուր կու ճօշնիմ նը, գէշ մարդ մին չէ. էճապ
ի՞նչ արիր ուր քնթիդ բերնիդ բակուց:

— Ճանըմ, բան չիկար, ինծի չես հաւտար նը
Թէօրէօսին հարցուր:

— Մէօ, Թէօրօս, չիտտակը տի խօրըթես, տայ-

նուզրայ ի՞նչ կար ուր աս խըւլթուն հանեցիք:

— Էֆէնտըմ, չիտաին ուր կ'ուզես նը թէնպիհա-
թիդ կէօրէ թարիխ մի բռնեց վէ ասկէ խաթի նա-
զար էրկու օր է ուր վիլայէթէն էկէր է, ուզեց ուր
վաղը սիլա մի անէ: Ես աս տարիքնիմ էկեր եէթմիշ
հինգ ղուրուշ Օսմանցիի օսկի չիմ տեսեր ու չիմ լսեր:

ՀԱՐՍԻ ՄԸ ՊԱՏՐԱՆՔԸ

Կեսուրս ութսուննոց պառաւ մըն է եւ չգիտեմ
ինչո՞ւ դեռ կը շարունակէ ապրիլ. եթէ հասարակ
կիներէն ըլլար՝ բնաւ մտահոգութիւն չպիտի պատ-
ճառէր ինձ իր գոյութիւնը: Բայց Աստուած իմ, ա-
սանկ արարած ալ կ'ըլլայ եղե՞ր աշխարհիս երեսը:
Աղջիկտեսի եկած օրը ի՞նչ փափուկ էր, այն ի՞նչ
լեզու, ի՞նչ գորով, ի՞նչ սէր: Երբ նշանուեցայ՝
պարզապէս կը գուրգուրար վրաս, եւ իր այցելու-
թիւններուն ժամանակ բնաւ չէր ներեր, որ վայր-
կեան մը ոտքի վրայ կենամ, իմ ամենաթեթեւ մէկ
աշխատանքս անհնարին վիշտ կը պատճառէր իրեն,
եւ ժամերով ծարաւէ կը տանջուէր, որպէսզի չգրկուի
իմ ներկայութենէս՝ երբ ջուր բերելու երթամ: Վայր-
կեանէ վայրկեան խանդաղատանքը կ'աւելնար վրաս
եւ միջոց չէր անցներ որ քանիցս չհամբուրեր զիս:

Ամէն անգամ որ մեզի հիւր մնար, ուրիշ բան չէր
խօսակցութեան նիւթը՝ եթէ ոչ աննման գեղեցկու-
թիւնս, հիանալի հանճարս ու անսգիւտ առաքի-
նութիւններս: Արդեօք ո՞ր բանը կար, որ ես ըրած
ըլլայի ու հիացում չազդեր իրեն, միշտ բոլոր ա-

բարձրագույն արդէկ կողմէն կը նայէր եւ մինչեւ իսկ շատ մը տղայական յիմարութիւններու տարբեր մեկնութիւններ կուտար: Օր մը պատահմամբ գաւաթ մը կտորեցի, և կեսուրս այնչափ ուրախացաւ, այնչափ բարի հետեւութիւններ հանեց այս գաւաթին կտորուելէն, որ փոխանակ ձախաւերութեանս վրայ ամօնալու՝ քիչ մնաց որ կեսրոջս աւելի հաճոյք պատճառելու համար երկրորդ գաւաթ մը եւս կտորել ուզէի:

Որովհետեւ հասակս կարճ էր՝ միշտ արհամարհանքով կը խօսէր երկայնահասակներուն վրայ, յաճախ բացազանչելով. « Աղջիկ ըսածդ հարսնցուիս պէս կլտրիկ ըլլալու է, արեւուն մեռնիմ », եւ այնչափ կը դրուատէր կարճահասակ կնոջ առաւելութիւնները, որ ծնողքս, հակառակ իմ կարճ հասակիս նկատմամբ իրենց տաժած առջի մտահոգութեան՝ հիմա այս գաղբած տարիքնուն մէջ՝ ոգեւորութիւն մը կ'զգային՝ գաճաճներու նոր սերունդ մը մատակարարելու:

Ճաշի ժամանակ զիս քովը կը նստեցնէր, եւ ծընողքէս գաղտնի միտին համեղ կտորներն ու միրգերուն ընտիրները պնակիս մէջ կը տեղաւորեցնէր, քթին տակէն կամացուկ մը «կե'ր» մուտալով, որո՞ւն բերնին էր ինկեր՝ սեղանին գլուխը ինձ հրաման մը տալու. իսկոյն երեսը կը թթուեցնէր ու սեղանէն կը քաշուէր, «հարամ ըրիք, զաւկիս քիթէն բերնէն բերիք, որբ էր գիտես որ», եւ ուրիշ դժգոհական ձեւեր ու արտայայտութիւններ ընելով:

Կեսրոջս մեր տունը եղած օրերը անկարելի բան էր, որ ես առտուն կանուխ քունէս ելլէի. առջի իրիկուընէ զիս ծոցը կ'առնէր, ու գլուխս թեւին վրայ հանգչեցուցած՝ մերթ մազերս կը շոյէր եւ մերթ ալ

սիրազեղ համբոյրներ կը դրոյմէր ճակատիս «ձագո՛ւկս, տես Աստիկը (նշանածս) Հաճի Պէքիրէն չէքեր աւեր է քեզի, հատ մը կ'ուտե՞ս, անուշիկս», և ճառելով մեր ապագայ երջանկութեանը վրայ՝ հեշտօրօր երազներու մէջ կը քնացնէր զիս: Աշխարհէ կ'անցնէր, եթէ առտուն իրմէ առաջ անկողնէս ելլելը տեսնէր. իսկոյն շալը կը փնտռէր, որ ձգէ տուն երթայ, եւ ես կեսրոջս կամքին հակառակ չի վարուելու համար՝ կ'սպասէի անկողնիս մէջ որ ինքը գար ու գորովալից համբոյրներով զիս արթնցնէր. — «ձագո՛ւկս, ե՛լ ալ»:

Իսկ ծնողքս, տեսնելով կեսրոջս ինձ նկատմամբ տաժած արտակարգ գորովը, ուրիշ բանի չէին կըրնար վերագրել այս բարեբաղդութիւնը՝ եթէ ոչ այն ուխտերուն ու աղօթքներուն, որոնցմով խնդրած էին իրենց մէկ հատիկ աղջկան համար այնպիսի բաղդ մը որ աչքերնին բաց չերթային մեռած ատեն, եւ շատ անգամ երբ առանձին կը մնայինք՝ մայրս թեզանիքները վեր քաշելով կ'ըսէր հօրս:

— Բա՛, ոտքդ պազնեմ, ասանկ սէր չըլլար, կեսուրր պիտի խենթենայ Աղաւնիիս վրայ:

— Գիտե՞ս ինչ ազնուական կնիկ է ան, ամիրայի թոռ է, հարստութիւն տեսած մարդու զուակ:

— Ո՛ւյ կայծակներու գայ ու Սուրբիկը, որ խօսք խառնեց տէ, քիչ մնաց պատճառ պիտի ըլլար աղջկանս խամէթին:

— Ինչ որ է, իշթէ աչքովդ կը տեսնես կոր եա՛, գիտցի՛ր կնկանը արժէքը տէ՛ աղջկանը բախտը ձեռքէ մի՛ փախցնէր, ան որ Աղաւնիին աշխատելուն կը նեղուի կոր նէ՛ պէտք չէ ըրածը, դուն աշխատէ անոր տեղը:

— Բա՛, խե՞նթ ես, ո՞վ անոր գործ կը ձգէ,

աղջկանդ խենդութիւնը, որ աչք մտնեմ ըսելով՝ ամէն բանի կը վազէ, կեսուրն ալ կը բարկանայ: Քա՛տեանաս, Արթաքի աղա, երէկ Շաղիկը հոս էր, անչափ գովեց մանչը որ արեւուն մեռնիմ, քովս նրստեցնէի տէ կարօտս առնէի:

«Հայրն ի՛նչ գործէ՝ որդին նմին նման», մայրը չը տեսնա՞ս, անիկա որի՛ տղան է:

Ու այսպէս՝ ամէն կողմէ բարեբախտ՝ անհամբեր կ'սպասէինք Մեծ Պահքի վերջանալուն ու Առջի Պըսակին գալուն:

Եւ եղաւ օր մը, կեսուրս մեզի եկաւ խոժոռ դէմքով, կոտրած սրտով, երեսէն իյնողը հազար կտոր կ'ըլլար:

— Խե՞ր է, հաճի խնամի, ցա՞ւ մ'ունիք:

— Երնէ՛կ թէ մէկ ցաւ ունենայի, Աստիկս օրթախէն կը զատուի կոր:

— Թո՛ղ զատուի, ի՞նչ կայ ատոր մէջ հոգ ընելիք:

— Անանկ մ'ըսեր, խանութին մէջի ապրանքներուն ստակը տալու է, չէ նէ օրթախը ուրիշին պիտի ծախէ:

Եւ այս յառաջարանէն վերջը կ'սկսի երկար «Երեմիական» մը. թէ ի՞նչ չարիքներ պիտի ծագին խանութին ապրանքներուն ուրիշին ծախուելէն, և թէ Աստիկ ո՛րչափ պիտի փնասուի ասանկ շահաւոր գործ մը ձեռքէ փախցնելուն. թէ մեր ամուսնութիւնը քանի՛ հաւանական վտանգներու պիտի ենթարկուի այս դժբաղդութենէն, և թէ ընդհակառակն նշանածիս այս խանութին տիրանալը ի՞նչ երջանկութիւն պիտի բերէ թէ՛ մեզի եւ թէ ծնողացս համար, ևլն. ևլն.:

Բայց կարծեմ չըսի, թէ հայրս ի՛նչ կարողու-

թեան տէր էր: Իր ամբողջ հարստութիւնը կը կազմէին տուն մը ու խանութ մը, զոր իր ծնողքներէն ժառանգելով՝ երիտասարդութենէն ի վեր անոնց վրայ ո՛չ բան մը աւելցած էր եւ ո՛չ ալ պակսած. պահեստի ստակ ալ չունէր, օրէ կը վաստկէր, օրէ կ'ուտէր:

Իմ նշանուելէս առաջ հօրս ծրագիրը պարզ էր. տուն-փեսայ մը առնել ու ծերութեան ժամանակ մէկտեղ իյնալ մէկտեղ ելլալ, սակայն խնդիրը փոխուեցաւ երբ ես նշանուեցայ, որովհետեւ կեսրոջս խօսքին նայելով՝ նշանածս այնչափ շատ կը վաստկէր որ ծնողքս չէին կրնար հաւատալ այնպիսի մէկու մը տուն փեսայութեան լուծին տակ մտնելուն: Բայց իրենց համար հոգ չէր թէ ի՛նչ պիտի ըլլային, բաւական էր որ ես երջանիկ ըլլայի ամուսինովս ու կեսուրոջմովս, զիրենք ալ հարկաւ Աստուած կը հոգար, մանաւանդ թէ կեսուրս այնպիսի խոստումներ կ'ընէր իրենց և այնչափ խնամք ունէր իրենց վրայ որ այս տեսակ պաշտպան մը ունենալէ վերջ՝ ապագայի վրայ խորհիլ պարզապէս էւելհոգութիւն էր, որովհետեւ կեսուրս ինչ որ խոստանար՝ կը կատարէր անպատճառ, որուն բազմութիւն օրինակներն արդիւնքով ցոյց տուած էր շատ պարագաներու մէջ:

Աստիկին օրթախէն բաժնուելուն և խանութէն ելլելուն խնդիրը քիչ մը դժուար էր, չէ թէ դրամագլուխին բաժնուելուն և բազդին կաղալուն համար, այլ մանաւանդ որ կեսրոջս ուղղակի մեզի դիմելը պարզապէս այս աւետիսը տալու դիտումով չէր, այլ թաքուն նպատակ մը կար ատոր տակ, ու մեր ընտանիքի անդամներէն և ոչ մէկին համար գաղտնիք մ'էր այլեւս թէ՛ օգնութիւն մը կ'ուզուէ հօրմէս, եւ այն ալ ի՛նչ օգնութիւն, 500 ոսկիի գու-

մար մը՝ խանութին ապրանքները գնելու համար, գումար մը դոր կարելի էր ձեռք բերել միմիայն մեր տունն ու խանութը գրաւի դնելով:

Այն և յաջորդ գիշերները ամենեւին աչքս չի գոցեցի. արդեօք Աստիկա կը տառապէ՞ր, արդեօք ներքնապէս կը վշտանա՞ր ընկերէն բաժնուելուն, արդեօք հայրս պիտի ընէ՞ր այդ գոհողութիւնը, արդեօք երջանկութիւնը ընդգրկելու պահուս պիտի հարուածէ՞ր զիս բախտը: Ամբողջ կեանքս կուտայի՝ եթէ հնար ըլլար նշանածիս օգնելու, կը սիրէի գայն, եւ ի՞նչ սէր... վայրկեան մը երեւակայութենէս չէի կրնար հեռացնել կորովի կազմուածքն ու ժպտուն դէմքը, աղբ աչերն ու առնական հասակը. ո՛հ, կը սիրէի, այո՛, գերին եղած էի իր կատակներուն, եւ կարծես դեռ ականջիս կը հնչէր իր վերջին «մնաս բարով»ը: հապա նայուածքը... եթէ ինծի մնալու ըլլար, չէ թէ տուն մը, չէ թէ խանութ մը, բոլոր աշխարհի հարստութիւնը կը յանձնէի իրեն, Բայց հայրս, — որովհետեւ ինք չէր Աստիկին նշանածը, — բոլորովին տարբեր կողմէն կը նայէր գործին:

— Ի՞նչ կ'ըսես, կնիկ, աճապա մեր գլխուն տօլապ մը պիտի դարձնեն:

— Քա՛, ինչի՞ս տօլապն է. քուկին հինգ հարիւր ոսկիիդ կարօտ էին զահէր. օրթախէն զատուեր է նէ, փարա կ'ուզէ քի տայ:

— Աղէկ ամմա, ես ծերութեանս ատենը Փրկիչ չեմ կրնար նետուիլ. տունն ու խանութը երթայ նէ՛ մեզի շուրը տուր:

— Քա՛, ու՞ր պիտի երթայ. ան որ հաւատարմութիւն չունիս նէ աղջիկդ ալ մի՛ տար. տունդ աղջկանմէդ արժէքաւոր է զահէր. տունդ չպիտի

ծախես, տարուան մը համար րէհինի պիտի դնես. տարի մը ետքը կենէ քուկդ է. մէյ մ'ալ ետքը որի՞ պիտի մնայ որ, անմահ ախպօրդ, որ ծախէ ըրախի տայ:

— Խեղքէ չհասնիր կոր, կնիկ, տունն ու խանութը առնելէն ետքը, մեզի դուրս ձգեն նէ՛...

— Քա՛ մեղայ, Աստուածամար, մարդ չլսէ. աս ի՞նչ խօսք է որ, Արթաքի աղա, էյ էր որ Աղաւնիին կեսուրը լսէ նէ, հեղ մըն ալ տուններնիս ոտք չկոխեր. մեր վրայ կը խենթենայ նէ՛. Ան ի՞նչ կնիկ է քի, հիշ ատանկ բան կ'ընէ՞:

Վերջապէս մօրս համոզիկեր խօսքերն մէկ կողմէն, իմ գաղտագողի արցունքներս միւս կողմէն, ստիպեցին խեղճ հայրս համակերպելու, և շաբաթ մը վերջ, գրաւի դրուելու համար տունն ու խանութը նշանածիս անունին փոխանցուած էին:

×

Եթէ նսայի մարգարէ մը ըլլայի, «Լո՛ւր երկին և ունկն դի՛ր երկիր» ով պիտի սկսէի այս պարթեւութիւնը, բայց բանը բանէն անցնելէն վերջ ի՞նչ օգուտ: Ո՛հ, արցունքներս կը խեղդեն զիս, ու չեմ կրնար այլ եւս շարունակել: Բայց ինչո՞ւ լռեմ, աշխարհ արարած թող լսէ դիտուս եկածն ու անփորձները թո՛ղ խրատուին իմ թշուառութենէս:

Մեր ամուսնութեան առաջին շաբաթէն սկսեալ կատարելապէս հասկայ թէ ամուսինս՝ Աստիկը, ուրիշ բան չէր եթէ ոչ կեսորջա ձեռքը խաղալիք մը, որ ուզած կողմը կը դարձնէր. հո՛ս դնա, հոն մ'երթար, կնկանդ հետ խօսէ՛, մի՛ խօսիր, աս բանը ըրէ՛, ան բանը մի՛ ըներ — բնաւ դիտողութիւն մը, ընդդիմութիւն մը, կամքի արտայայտութիւն մը չի

կար իր կողմէն մօրը դէմ. եւ եթէ ընդդիմանալ ուզէր իսկ՝ չէր կրնար, որովհետեւ առնական ձեւերու, մաքուր զգեստներու տակ սքօղուած ապուշ մըն էր պարզապէս, և եթէ մայրը չըլլար՝ զինքը շատոնց տարած էին ջուրերը: Զգացում ըսուած բանը բնաւ բարեւ տուած չէր աս մարդուն, և ես հակառակ աղջիկնութեանս տածած երազներուս՝ օր մը սէր մը, գուրգուրանք մը, գգուանք մը չտեսայ ամուսինէս որ անով մխիթարուէի: Շուկայէն դառնալուն՝ չիտակ թաղին սրճարանը կը վազէր թուղթ խաղալու. սրճարանէն գինեւուն կ'անցնէր, ուր լաւ մը գինովնալէն ետք՝ կէս գիշերին տուն կը հասնէր, ու առանց բան մը ուտելու կամ երկու խօսք փոխանակելու անկողին մէջ կը շնթրկէր:

Բայց կեսուրս մոռցանք, կեսուրս՝ զոր յաւէտ մոռնալիք չունիմ: Ո՞ւր է նշանած ատենուան կեսուրս, ո՞ւր է վրաս հիացողը, օրը հարիւր անգամ զիս համբուրողը. հիմայ կը հասկնամ որ Յուդայի համբոյրներ են եղեր, բայց չա՛տ ուշ: Այլ եւս անուն չունիմ տան մէջ, անունս պօսուռ է, եւ ամէն անգամ որ նեղուի, եօթը դուռ հեռուէն լսուելու աստիճան բարձր կը պօռայ. « Տունս տեղս քրքրեցի՛ր, փատցա՛մ հաւ, կէտինն անցնիս, դուն ալ, թրախօմադ ալ, տունդ ալ, խանութդ ալ. ուղուրտուզ ոտքդ եկաւ, մեր հինուց ունեցածն ալ տարաւ »: Ու ես, մէկ կողմէն այս նախատինքները կրելով, միւս կողմէն ալ հօրս տանն ու խանութին անդառնալի կերպով անդունդ գլորիլն զգալով՝ օր օրի կը հալէի ու կը մաշէի, ինչ որ շատ աղէկ կուգար կեսուրս գործին՝ տղան կարգելու պատրուակով ուրիշ յիմար մըն ալ գտնելու և մեծկակ գումար մը ձեռք անցնելու համար: Եթէ պատահէր օր մը, որ եւ է

անհանգստութեան պատճառով քիչ մը ուշանայի անկողնոյս մէջ՝ իսկոյն դուռ դրացի գլուխը կը ժողուրտէր եւ կ'սկսէր ձայնը հասածին չափ պօռալ. « Մեղքըս շինիւնքնիդ, թրախօմայով աղջիկ մ'առնէք. քա՛նտքերնիդ պագնեմ, մարիկնե՛ր ու քուրիկնե՛ր, կէս օր եղած է, տահա անկողինն մէջն է. մէկ համբերէ, երկուք համբերէ, քա՛ ամէն օր է աս, ամենեկն քաշուելու տէրտ չէ՛, Հաճի Պէքիւրի շէքէր կ'ուզէ, քա ո՞ւրկէ գտնամ ես ամէն օր ըռահաթի լոխումը »: Այս եւ այսպիսի հազար լուտանք, անարգանք. բայց որո՞ւ դիմեմ. ամուսին չունիմ գրեթէ, ծնողքս ալ եթէ լսեն անցած դարձածները՝ կաթուածահար կ'ըլլան. ուրեմն լուռ ու մունջ կը քաշեմ, բախտիս վըրայ ողբալով:

×

Մեր ամուսնութենէն տարի մը վերջ, օր մը սեղանաւոր մը կը ներկայանայ հօրս խանութը:

— Արթաքի աղա, սա խանութին ու տունին վարձքը բանի մը նմանցնենք:

— Ի՞նչ խանութ, ի՞նչ տուն, ի՞նչ վարձք:

— Է՛, մի՛ կրակւորի, մենք փեսիդ հետ լմնցուցինք գործը. հէօճէթները իմ անունիս դարձուցինք. կ'ուզես դուն նստէ՛ վարձքը տուր, կ'ուզես ել՝ ուրիշ ուղղուներ կան, անոնց տամ:

Հայրս այս գոյժն առնելուն պէս՝ ուղղակի կեսուրսը վրան կը վազէ:

— Աս ի՞նչ բան է, հաճի խնամի, սարաֆը եկեր տունն ու խանութն առի կ'ըսէ:

— Աս աղէ՛կ... դուն ի՞նչ գործ ունիս տունին

ու խանութին մէջ, աղջկանդ թրախօմա չի տուի՞ր :

— Ի՞նչ թրախօմա :

— Քա՛ աս մարդուն խելքին է եկե՛ր . (բարձր պօռալով) . քա՛ տարու մ'ալ եղանք . պօտուռ աղջիկը հարս ընելէն ետքը եկեր թրախօման ետ կ'ուղէ կոր, սանքի չգտնուած հինտ խումաշի էր աղջիկդ . տէ՛, նահա, խէրը տե՛ս, առ հետդ տար, իմին ասլանի պես տղուս աղջիկ չա՛տ . ոտքը պագնողը, փէ-չին փակողը թող տայ :

Որովհետեւ առուծախի գործողութիւնները կանոնաւորապէս կատարուած ըլլալուն համար՝ ամիս մը վերջ տունն ու խանութը կը գրաւուին, ու հայրս չի կրնալով տանիլ այսչափ վիշտերուն՝ կաթուածահար կ'իյնայ, խեղճ ու անշուք տնակի մը մէջ, զուրկ ու է նիւթական միջոցէ, միմիայն մայրս ունենալով գըլ-խուն վերեւ :

Թէեւ երկար տարիներ անցած են այս դէպքերէն ի վեր, կեսուրս իրեն արժանի պատիժը գտած է, չորս հինգ տարիէ ի վեր անդամալոյժ պառկած է, սակայն դեռ մինչեւ հիմա առջեւէս չհեռանար այն դժբաղդ տեսարանը՝ ուր տառապեցան ծնողքս :

Արդեօք կրցա՞յ հասկցնել սրտիս ցաւը :

ՔԱՍԻՍ

ԱՃԵԱՐՅԻՍ ՎՐԱՅ ՄԻՆԱԿ ԿԵՆԱԼՈՒ ՏԵՂ

ՔՐԻՍՏՈՍԻ 3160 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

Երբ մարդ սոսկումով մը համակեալ կը խորհի այն ժամանակին վրայ ուր ալ ածուխի հանքերը պիտի սպառին՝ կարծես բնաւ չի մտածեր ուրիշ աւելի մօտալուտ եւ աւելի լուրջ վտանգի մը վրայ թէ՛ մեր ածուխի հանքերը սպառելէ առաջ երկիրը պիտի լեցուի, եւ ա՛լ անկարող պիտի ըլլայ ուրիշ կեանքեր պարունակելու :

Թէեւ շատեր կը կարծեն թէ Ծռազատիկն պիտի գայ, բայց իրապէս հեռու չէ այն ժամանակն, ուր ստիպուած պիտի ըլլան երկրի վրայ փակցնել՝ հանքակաւքերու հետեւեալ աղդը՝ « Մինակ կենալու տեղ » Յաւակնատութիւն մըն է թէ՛ բնակիչներն իրենց աճման համեմատութիւնը կը պահեն եւ եթէ սխալ մը կայ այն ալ ասորը նուազելուն կողմը պիտի ըլլայ : Ամէն պատահականութեան հասնելէ առաջ ընդարձակ տեղ մը պիտի ըլլայ ժողովուրդներուն ամենամեծ աճման համար : Ընդհանուր եւ սխալ կարծիք մըն է թէ՛ Պելճիքա աշխարհիս ամէնէն բազմամարդ երկիրն է : Իրաւ է թէ՛ Պելճիքայի իւրաքանչիւր քառ. մղոն 580 բնակչաց միջին թիւ մը կը կրէ, գրեթէ 1,10 ակրոն (4045 մէթր քառակուսի) իւրաքանչիւր բնակչի, բայց Անգլիոյ մէջ ալ 600ի մօտ բնակիչ կայ իւրաքանչիւր քառ. մղոնի վրայ, այնպէս որ Անգլիա աւելի շուտ պիտի հասնի այն արդիւնքին « մարդ գլուխ մեկ ակրոն » իտալիա բարձր դիրք մ'ունի բազմամարդ երկիրներու մէջ, իր 284

բնակիչներով, իւրաքանչիւր 20 մղոնի վրայ, այսինքն մէկ մարդ 2 $\frac{1}{4}$ ակրոնի վրայ, Գերմանիա մէկ բնակիչի համար ունի 2,6 ակրոն, իսկ Աւստրիա՝ մէկ ակրոնէ քիչ: Սպանիա հաշիւ կրնայ 91 բնակիչ դնել մէկ քառ. մղոնի վրայ և Եւրոպական Ռուսիա՝ 51 մարդ: Ասիական Ռուսիոյ մէջ նեղուեցու հարկ չկայ, իւրաքանչիւր բնակիչ 180 ակրոնի տարածութեան մը վրայ հանգիստը կը նայի, կամ պիտի նայէր՝ եթէ կարենար: Չինաստան հակառակ իր անթիւ միլիոններուն՝ մեր բնակութեան հետ բաղդատելու՝ դեռ կրնայ առնուազն 600 միլիոն բնակիչ պարտկել, որովհետեւ իւրաքանչիւր քառ. մղոն միջին հաշուով 200 բնակիչ ունի, եւ Հնդկաստան՝ իր 170 բնակիչներով՝ մէկ քառ. մղոնի վրայ, դեռ բազմամարդ է: Սակայն հետաքրքրաշարժ է դիտել թէ՛ Պոմպայ աշխարհիս բազմամարդ մէկ քաղաքն է, որովհետեւ իր շրջապատին մէջ իւրաքանչիւր ակրոնի վրայ 760է աւելի բնակիչ կը բնակի:

Սակայն կան ցամաքներ՝ ուր կարելի է անհամար միլիոն մարդ բնակեցնել առանց բազմամարդ սեպուելու: Ամբողջ Ամերիկեան ցամաքը միջին հաշուով 14,5 բնակիչ ունի մէկ քառ. մղոնի վրայ, այնպէս որ իւրաքանչիւր Ամերիկեցիի կարելի է 43 նոր բնակիչ աւելցնել առանց Անգլիոյ բազմամարդութեան հասնելու: Քարի գաղթականութիւնը իւրաքանչիւր քառ. մղոնի համար 5,8 բնակիչ ունի, Նաթալ՝ 3,2, Թրանսվալ՝ 6,3 եւ Օթանժ՝ 4,3: Այսպէս Անգլիական բազմամարդութեան հիման վրայ Թրանսվալի մէջ ընդարձակ տեղ կայ՝ 39 միլիոն նոր գաղթականի համար: Օթանժ՝ նոյնպէս կրնայ 16 միլիոնի համար տեղ գտնել, որով կարելի է Հարաւ. Ամերիկէի մէջ տեղաւորել առնուազն Բրիտանիոյ բնակիչներուն կըր-

կինը, առանց որ եւ է անպատեհութեան:

Քանատայի մէջ՝ Թրանսվալի մէջ եղածէն չորս անգամ աւելի տեղ կայ, որովհետեւ Քանատա գրեթէ 2 քառ. մղոն տեղ կրնայ տալ իւրաքանչիւր երեք բնակիչի: Աւստրալիոյ մէջ, ուր 1,5 բնակիչ կայ, մէկ քառ. մղոնի վրայ՝ քիչ մ'աւելի տեղ կայ՝ քան թէ Թրանսայի մէջ:

Բայց դժբաղդաբար, երկրիս սնուցիչ զօրութիւնը սահմանափակուած է, եւ ըստ գիտնոց, այս սահմանը պիտի հասնի՝ երբ բնակչաց թիւն ըլլայ 6,000 միլիոն, այոնքն, հիմակուան թիւին չորս անգամն. որովհետեւ երկրիս իր զաւակներն կը կրկնապատկէ ամէն 140 տարին անգամ մը, դիւրին է հաշուել թէ՛ 280 տարուան մէջ, կամ 2180ին այլ եւս տեղ չպիտի ըլլայ, եւ մինչեւ եթէ այն ժամանակ միջոց մը չգտնուի՝ միւս մոլորակները գաղթելու, հարկ պիտի ըլլայ լուրջ միջոցներ խորհիլ՝ աճման համեմատութիւնն սահմանափակելու:

Եթէ որեւէ միջոցաւ մը կարելի ըլլայ այդ դժուարութիւնը վերցնել եւ եթէ ժողովուրդներն արդի համեմատութեամբ աճին, ա՛լ աւելի դժուար խնդիրի մը պիտի հարկ ըլլայ դիմագրաւել 1000 տարի վերջ, 3160 թուականին, որովհետեւ այդ թուականէն սկըսեալ — զոր բարեբաղդաբար մէկերնիս չպիտի տեսնենք, — երկրիս սերունդն այնքան պիտի աճի որ մէկ քառ. մէթրէ պակաս տարածութեան մը վրայ երեք մարդ պիտի գտնուի. իւրաքանչիւր բնակիչ այսպէս երեք քառակուսի ոտք տեղ ունենալով իր բոլոր պէտքերուն, թէ՛ սննդեան և թէ՛ բնակութեան: Հոս խնդիրը մէկ կողմէ կը թողունք, խոստովանելով մեր անկարողութիւնն աւելի առաջ երթալ:

լու եւ անձնասիրութեամբ կը շնորհաւորենք ինքզինքնիս թէ՛ մեր ժամանակները դեռ երկիրն ընդարձակ տեղեր կը նուիրէ մեզի. եւ թէ ուտելու հաց եւ հանգիստ պառկելու տեղ ունինք:

Թարգմ.

Զ. Ն. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

ԾԽԱԽՈՏԻ ՄՇԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Ծխախոտ սերմանող երկրագործը ամէնէն առաջ կը փնտռէ այնպիսի տեղ մը՝ ուր արեւուն ճառագայթները կարելի եղածին չափ պակաս չըլլան, հոն պիտի չինէ եասքիս մը. կը գծէ ձեւը, տախտակներով կամ շիւղերով հիւսելով կը կազմէ՝ երկու կանգուն լայնութեամբ ու յարմարութեան համեմատ ալ երկայնութեամբ շրջանակ մը. նոյն շրջանակին մէջ մէկ թիղ բարձրութեամբ կը լեցնէ ձիւռ թարմ աղը, որու պաշտօնն է հողը տաք պահել ու չուտ հասցնել ծխախոտի տունկերը, քանի որ ժամանակը ցուրտ է և երկրագործը ստիպուած է փետրուարին սկսիլ իր գործին: Այս աղը շրջանակին մէջ զետեղելէ անմիջապէս վերջ, չորս կամ հինգ մատ լայնութեամբ հին աղբախառն սեւ հող կը մաղէ վրան. այս հողին վրայ է որ պիտի ցանուի հունտը, արդէն շաբաթ մը առաջ հունտը լաթի մը մէջ դրուած թըրջուած ու թարմ աղբի մէջ պահուած կ'ըլլայ:

Եասքիսին այս աշխատութիւնները լմնցնելէն անմիջապէս վերջ կը հանեն հունտը իր թաքստոցէն, որ հիմակ ճաթրտկած կ'ըլլայ աղբին տաքութենէն,

կը խառնեն ձերմակ մոխրի մէջ ու կ'սկսին մաղուած սեւ հողին վրայ հաւասար քանակութեամբ ցանել, հոգ տանելով որ հունտը քանի մը տեղ կրկին ու կրկին չցանուի: Այս հոգէն ազատելու համար է որ մոխրի մէջ կը խառնեն հունտը, անոր ձերմակութենէն օգտուելով հասկնալու համար թէ հաւասար քանակութեամբ ցանուած է: Ասկէ վերջ կէս մատ հաստութեամբ բարակ հող մըն ալ ցանելով վրան թեթեւ մը կը ջրեն ու կը մեկնին: Այն օրէն կ'սկսի ալ երկրագործին աշխատութիւնը. մինչեւ որ ծխախոտին հունտերը բուսնին՝ անիկա ամէն օր երկու կամ երեք անգամ ջուր կուտայ և հոգ կը տանի որ տաք մնայ եասքիսը: Վերջապէս կը բուսնի պղտիկ ծխախոտը՝ ամէնէն առաջ երկու փոքրիկ տերեւիկ դուրս տալով. կ'ուրախանան երկրագործները այն ատեն ու ոգեւորութիւն մը կուգայ իրենց վրայ գործին փարելու. ալ շատ չեն հեռանար անոր քովէն, մէկ կողմէ աւելորդ խոտերը կը մաքրեն՝ որոնք մեր պղտիկ ծխախոտները նեղելէ զատ ուրիշ կոչում մը չունին. ամէն օր ջուր կուտան, աւտու իրիկուն՝ մանաւանդ խոտերը մաքրելէ անմիջապէս վերջ լաւ մը կը ջրեն յատուկ գործիքով մը՝ որպէս զի հողը իր տեղը նստելով ծխախոտին արմատները բացը չման: Այս աշխատութիւնը կը շարունակուի մինչեւ որ ծխախոտին տունկերը ի վիճակի ըլլան հանուելու և արտին մէջ տնկուելու:

Մինչեւ որ տունկերը այս վիճակին հասնին՝ արդէն երկրագործը երկու անգամ փորած կ'ըլլայ իր արտը ու կ'սկսի անոր գիծերը քաշելու:

Գիծ քաշելու գործողութիւնը շատ հաճութեամբ կը կատարէ երկրագործը. նախ արտին մէկ ծայրէն մինչեւ միւս ծայրը շուան մը կը կապէ, ու առաջին

գիծը կը քաշէ այս չուանին ուղղութեամբ. անկէ վերջ չուանը վերցնելով կ'սկսի երկրորդ գիծը քաշել. պայմանաւ որ աչքովը երբեք չհեռացնէ նախորդ քաշուած գիծէն. բաճը ձեռքը մէկ կողմէ հողին զարնելով ու ետ ետ երթալով աչքը կը հետեւի նախորդ գծին, հաւասար հեռաւորութիւն մը դնելով գծերուն մէջ, ու այս գնացքով միւս գիծերն ալ քաշելով՝ ամբողջ արտը կը գծէ:

Կը պատահի որ նոյն օրերուն լաւ անձրեւ մըն ալ կուգայ. այն ատեն երկրագործը իր տրամադրելի բոլոր ոյժերը ժողուելով կ'սկսի գործի. Անիկա արդէն ունի իր մարդիկը կամ օրականով կը գտնայ. իրենց՝ օրական աշխատութեան համեմատ անմիջապէս քանի մը հազար հատ փոքրիկ տունկեր՝ քաղելով եասրիսէն՝ կը տանին արտը, ու կ'սկսին նոյն գիծերուն մէջ մէկ մէկ կանգուն հեռաւորութեամբ տնկել. այս միջոցիս բոլոր արտը գտնուողները տնկելէ զատ ուրիշ պաշտօն մը չունին. իւրաքանչիւր տնկող իր առջեւ պարկի կամ լաթի մէջ կապած է տերեւները, աջ ձեռքը կը գտնուի մէկ թիզ մեծութեամբ հողը ծակելու փայտ մը. թաց է արդէն արտը քանի որ անձրեւ եկաւ. անիկա կը ծակէ հողը աջ ձեռքով, ձախ ձեռքով ծխախոտին տունկին ծիլը անոր մէջ կը դետեղէ. ու արմատը լաւ մը սեղմելով կը մեկնի. չմոռնալով նաեւ ծակը հողով լեցնելու, ապա թէ ոչ տունկին արմատը օդ առնելով կը չորնայ:

Այսպէս նպաստաւոր օդով մը տնկելու գործողութիւնը կ'աւարտի ու երկրագործը այն ատեն գոհունակ սրտով լայն շունչ մը կ'առնէ:

Բայց եթէ արտին գիծերը քաշուած ու ծխախոտին տունկերն ալ ի վիճակի ըլլան տնկուելու, ու միւս կողմէ անձրեւ ալ չտեղայ օրերով, այն ատեն երկ-

րագործը իր գործը ետ չթողելու և առանց անձրեւի գլուխ հանելու համար դարձեալ կ'սկսի գործի. Ասիկա ամէնէն տաժանելի աշխատութիւնն է թէպէտեւ երկրագործին համար, բայց ստիպուած է կատարելու, քանի որ անձրեւ գալու յոյս մը չկայ դեռ երկինքին վրայ. Անիկա կ'ըսէ իր « Հայր մեր »-ը ու իրեններով յուսահատ սրտով մը կը դիմէ արտը. նախ կը քաղեն իրենց օրուան պէտքին համեմատ ծխախոտի տունկերէն, կը լեցնեն մեծ կողովի մը մէջ ու լաւ մը կը ջրեն և կը ծածկեն՝ արեւուն տաքութենէն պաշտպանելու համար. Եթէ տնկելու գործողութիւնը ստանձնողները չորս հոգի են, ասոնցմէ միայն մէկը կրնայ տնկել. միւսներուն գործը տարբեր է. Արտին մէջ ջուր չկենար շատ անգամ ու քիչ մը հեռուն կամ մօտիկը կ'ըլլայ. մին ստիպուած է մինչեւ իրիկուն ջուր բերել ամանով մը. մէկն ալ իր ձեռքը ջուրով լեցուն ամանով գիծերուն մէջ մէկ մէկ կանգուն հեռաւորութեամբ տեղ տեղ երկու քաշի չափ ջուր կը լեցնէ ու կ'անցնի. ասկէ անմիջապէս վերջ կուգայ բուն տնկողը, ինչպէս բացատրեցինք քիչ մը վերը. Ամէնէն վերջը կուգայ ուրիշ մը՝ ձեռքերը վայրի ծառերու ճիւղերով լեցուն. տնկուած իւրաքանչիւր տունկի վրայ մէկ մէկ քիչ ճիւղ ձգելով, ան ալ իր կարգին կը հետեւի միւսներուն. այնպէս որ մէկ գծի մէջ երեք աշխատաւոր իրարու ետեւ մին ջրելով, միւսը տնկելով ու վերջինն ալ անոնց վրայ ճիւղի կտորներ ձգելով, կը յառաջանան մինչեւ գծին ծայրը. Այս աշխատութիւնն ալ այսպէս կը լմնայ. Մինչեւ որ անձրեւ տեղայ կամ տունկերը բաւական զօրանան, ամէն իրիկուն տունկերուն վրայ ձգուած ճիւղերը կը վերցնեն ու առաւօտուն դարձեալ կը դնեն:

Եթէ շատ չորցած է արտը, երկրագործը գոնէ երկու օրը անգամ մը ջուր կուտայ տունկերուն: Մէկ կողմէ չորցածներուն տեղը ուրիշներ տնկելով ու միւս կողմէ արտին մէջ բուսած վայրի խոտերը մաքրելով պարտական է միշտ արտին մէջ գտնուիլ: Ընդհանրապէս տաք օդերուն երեւան կուգայ ծխախոտի որդը՝ որ շատ վնասակար կենդանի մըն է. հողին մէջ կ'ապրի, երբեք գործին չի գար երկրին վրայ ելլել: Այս որդը իրեն բան գործ կ'ընէ հողին մէջէն ճամբայ բանալ ու հասնիլ ծխախոտի տունկին քով. անգամ մը որ հոն հասաւ, ա'լ կամաց կամաց կ'սկսի գործի, կը ծակէ տունկին հողին մէջի գտնը՝ ուսած մասը. մէջը կը մտնէ և ուտելով վեր կ'ելլէ. այն ատեն տունկը կ'սկսի դեղնիլ, կամ մէկէն ի մէկ ծռելով գետին փռուիլ: Երկրագործը կը հասնի ճարտար բծիչին մը պէս տունկին բունը կը խուզարկէ և որդը գտնելով գլուխը կը բրցնէ:

Վերջապէս այս ու այսպիսի աշխատութիւններով երկրագործը առաջ կը տանի իր գործը մինչեւ որ տունկերը մէկ ու կէս թիզի չափ խոշորնան ու տասը կամ տասերկու տերեւ դուրս տան:

Այն ատեն կ'սկսի առաջին պեղումը ընել անոնց շուրջ. մէկ կողմէ արտին խոտերը կը մաքրէ ու միւս կողմէ պզտիկ տունկերուն տակերը փորելով հողը կը կակղեցնէ, աւելի շատ հող տալով արմատին տակ: Ծխախոտի տունկերուն մօտիկ աւելորդ բաներ՝ գետնախնձոր, դդում եւլն. երբեք չանկեր, որպէս զի արգելք չըլլան ծխախոտին մեծնալուն ու անոր ոյժը իրենք չքաշեն:

Մէկ երկու շաբաթ վերջ, արդէն բաւական մեծցած կ'ըլլան տունկերը, մէկ կանգունի չափ՝ քիչ մը աւելի կամ պակաս: Այն ատեն անոնց տակի տալ-

ալքը փոքր հողոտ տերեւները, որ երկու երեք հատ հազիւ կ'ըլլան, փրցնելով կը նետէ ու առատ հող կուտայ անոնց տակ, այնպէս որ երկու գիծերուն մէջտեղի հողերը երկու կողմի վրայ կը քաշէ ու տունկին տակ կուտայ, այն ատեն նախապէս քաշուած գիծերը կէս կանգունի չափ կը բարձրանան գետնի հաւասարութենէն, ու երկու գիծերուն մէջտեղն ալ ինքնաբերաբար նոր գիծ մը կը բացուի: Ասկէ վերջն է որ ծխախոտը արագ արագ կը մեծնայ, ու քանի մը շաբաթէն ալ իր տալքը կոտրել տալու վիճակին կը հասնի:

Այն ատեն երկրագործը կը պատրաստուի ծխախոտին առաջին բերքը, տալքը առնելու: Իր մարդերով կը մտնէ արտին մէկ ծայրէն, կարգաւ սկսելով իւրաքանչիւր տունկէն երեքական կամ չորսական տերեւ կտրելով առաջ կ'երթայ մինչեւ արտին միւս ծայրը: Եթէ այս գործողութենէն վերջ անգամ մըն ալ փորուի ծխախոտներուն տակը՝ աւելի լաւ կ'ըլլայ, բայց շատ տեղեր ա'լ պէտք չեն տեսներ, քանի որ ծխախոտի տունկն պէտք եղածին չափ մեծցած է:

Ծխախոտի տունկը իր տերեւները դուրս տալով մէկտեղ, անոնց հետ միասին դուրս կուտայ նաեւ ամէն տերեւի տակէն մէկ մէկ խօլքով. գործին քաջ տեղեակ երկրագործը երբեք չթողուր որ այս խօլքովները մեծնալով տերեւներուն ուժը իրենց քաշեն, եթէ ասոնք ձգուին իրենց քմահաճոյքին. կը մեծնան արագ արագ ու տունկին ամբողջ ոյժը կը սպառեն. տերեւները կը կորսնցնեն իրենց իւղը ու առանց եփուելու շուտ մը կը դեղնին. ամէն անգամ որ այս խօլքով ըսուածները մատի կամ բռնուելու չափ կը մեծնան, անմիջապէս կտրել նետելու է, երբեք երես տալու չէ որ մեծնան: Տիպէն վերջ ալ

հետզհետէ կ'սկսին կոտորել տիպիսի , օրքան , պիտի աւան եւն . մինչեւ որ հասնին տօնօրին : Բայց ամէն անգամ որ երկրագործը նոր տերեւ փըրցնելու հրաման պիտի տայ , նախ համոզուած պէտք է ըլլայ թէ իւրաքանչիւր տունկերէն երեք , չորս կամ հինգ տերեւ կրնա՞յ կոտորուիլ , հասած են տերեւները , թէ ոչ կը վնասէ իր գործին :

Երկրագործներէն մեծագոյն մասն առանց նկատի առնելու այս պարագան , կը մտնեն արտին մէջ ու կ'սկսին իրենց կոտորուածքը , կը բաւէ որ նախորդ կոտորուածքէն մինչեւ այն օրը տասն օր մը անցաւ , ալ հոգ չեն ըներ տերեւին հասունն ու խալը . բայց իրենց այս սգիտութիւնը շատ չանցած կը հասկնան երբ կը տեսնեն թէ Միքայէլ աղային ծխախոտն իրենց ծխախոտէն տասնապատիկ աւելի լաւ հոտ , գոյն , իւղ ու ծանրութիւն ունի :

Երկրագործն ամէն անգամ որ տունկերէն տերեւ մը կը կտրէ , անոնք լաւ մը իրարու վրայ , կոթը գետինը պատիւր կը դնէ , ու այս վիճակին մէջ կը թողու քանի մը օր , մինչեւ որ լաւ մը դեղնին տերեւներն , այն ատեն անոր բոլորտիքը շարուելով հինգ վեց կանգուն երկայնութեամբ չուաններու վրայ կ'անցնեն յատուկ շիշերով ու երկայն ցողերու վրայ առնելով , դուրսը արեւը կը կախեն :

Այսպէս մէկ կողմէ չուաններու վրայ առնուածները դուրս կը հանէ , ու միւս կողմէ լաւ մը չորցածները — որ 10-15 օրէն հաղիւ կը չորնան եթէ օդը լաւ է — ներս առնելով բարձր տեղ մը առատադին վրայ յատուկ գամուած գամերու վրայ կ'անցնէ , հոն մնալու համար մինչեւ ելլազէին ժամանակը : Այս միջոցիս երկրագործին գործի ամէնէն տաք ժամանակը կ'ըլլայ : Կը պատահի որ արեւը

հանուելիք քանի մը հազար ձող ծխախոտ կ'ունենայ , պարտական է այսչափ ձողերը ի պահանջել հարկին ներս կամ դուրս տանելու . երբեք ծուլութիւն չպահանջեր գործը , ապա թէ ոչ իր բոլոր աշխատութիւնն ալ վրայ կուտայ : Կան տեղեր որ սալաշներու տակ կը չորցնեն առանց դուրս ներս տանելու . այս կերպը թէպէտեւ վերջին նորաձեւութիւնն է , բայց ընդունելի չէ մեզի համար , քանի որ ուղղակի չստանար արեւու ճառագայթներն ու անձրեւի ժամանակ ալ բարակ թացութիւն մը կ'ունենայ : Ինչպէս ըսի , ծխախոտի ձողերը դուրս կամ ներս տանելու պարագային հաճութեամբ ու սրտով աշխատելու է , պզտիկ անհոգութիւն մը կրնայ շատ մեծ վնասներու տեղի տալ , ու միտիւրի վրայ նստեցնել խեղճ երկրագործը :

Երբեք մտքէս չելլեր Այ տարեկան պզտիկ տղայ մըն էի . գիշեր մը ժամը վեցին յանկարծ իրարանցում մը սկսաւ մեր տան մէջ , ամէնքնիս ալ արթնցանք ու հասկնալ կ'ուզէինք թէ ինչ էր պատահածը կամ պատահելիքը :

Մայրս կ'ըսէր . « Մա'րդ , կէս գիշերուն ասանկ մութին ինտո՞ր երեք ժամուան ճամբայ պիտի երթաս լեռներուն մէջէն . մոմդ մարի ի՞նչ պիտի ընես » : Հայրս ծանր գլուխ մարդ մը , « Քու խելքդ չհասնիր Սիրվարդ , անպատճառ երթալու եմ , նայէ երթալով վեր կ'ելլան կոր տումանները , վերջէն աշխատութիւննուս խէրը տեսիր » : Հայրս յաղթեց վերջապէս մօրս խօսքերուն , առաւ քանի մը հատ խոշոր մոմ , լուցկիի լեցուն տուփ մը ու ճամբայ ելաւ : Վախ ըսուած բանը երբեք գոյութիւն չունէր հօրս համար . գիշեր , ցորեկ , գող , աւազակ վայրի վնասակար կենդանիներ երբեք տասնոց մը չէին արժեք հօրս առ-

ջեւ. այս ամէնքը պարտական էին հօրմէս վախճա-
լու, քանի որ անանկ կ'ուզէր. եւ արդէն քանի մը
անգամներ ալ պատահած է որ շատ մը գողեր յաղ-
թուին հօրմէս, որոնք հարիւրին հարիւր գողութիւն
ընելու նպատակաւ գացած էին մեր ծխախոտի արտը:

Անիկա ունէր Պապա Քրիսկեօնն պէս իր Աստուա-
ծաշունչն ու Սաղմոսը, ասոնք էին հօրս զէնքերն որ
միշտ կը պահէր արտն իրեն մօտիկ. երբ կը գուշա-
կէր որ եկողները գող են, ակնոցը կը դնէր ու կը
սկսէր Աստուածաշունչէն կտորներ կարդալ անոնց:
հասկցնելու համար թէ աշխարհի վրայ Աստուծոյ տեղը
մոռնալով ասոր անոր իրաւունքը յափշտակող մար-
դիկ ալ կան, որոնք ուղղակի դժոխք պիտի երթան.
եւ զարմանալին սա էր որ ամէն անգամ ալ կը յա-
ջողէր: Անգամ մը երեք գողեր որ ծխախոտ շորթե-
լու եկած էին, պարապ պարկեր առնելով իրենց
հետ, այնչափ զգածուեցան որ լալով հօրս ձեռքը
պագնելով մեկնեցան, բայց հայրս ետ կանչելով զա-
նոնք, քաշ մը ծխախոտ տուաւ անոնց որ մէջերնին
բաժնեն:

Մոռցայ ըսելու թէ նոյն իրիկունը հայրս ծխա-
խոտի արտէն տուն եկած էր Կիրակիի առթիւ. 2000 է
աւելի ձողեր դուրսը ձգելով. գիշերը քունը չէր տա-
րած, շարունակ դիտած էր իզմիտի լեռներն, մինչեւ
որ բարակ սեւ ամպ մը նշմարելով աճապարանօք ե-
լած էր անկողնէն ու մեկնած: Նոյն գիշերը սաստիկ
հով մըն ալ կար, այնպէս որ հօրս լապտերն հարիւր
յիսուն անգամէն աւելի մարած էր ճամբան: Դեռ
մեր արտը չհասած կը նայի որ ճամբուն վրայ շատ մը
երկրագործներու ծխախոտներն ալ դուրսն են. ամէն
մարդ վստահելով իրիկուան օդին պայծառութենէն
առանց ներս առնելու գիւղ գացած էին: Պահ մը կը

մտածէ թէ սա խեղճերուն ծխախոտները կարգաւ
ներս առնէ ու անկէ վերջն երթայ մերիններուն,
քանի որ քիչ մը վերջը պիտի ոչնչանային. բայց կը
մտածէ թէ մոմերն հատնելու վրայ են եւ դեռ ինք
կէս ժամուան ճամբայ ունի, « Երթամ » կ'ըսէ մըտ-
քէն, « Երթամ ամէնէն առաջ մերինները ներս առ-
նեմ, ու եթէ ժամանակ ունենամ կուգամ ասոնք ալ
կ'առնեմ », ու կ'սկսի քալել, բայց հազիւ 10 վայր-
կեան կը քալէ, կը հասնի Էֆէ Արթինին արտը, հոն
ալ կը տեսնէ որ իրենց ունեցածն ամբողջ դուրսն է,
ալ սիրտը չգիմնար « Աս մարդը շատ խեղճ է, » ը-
սելով կ'սկսի, կէս ժամ չարաչար յոգնելէ վերջ
կը յաջողի երեք չորրորդը ներս առնել, բայց յան-
կարծ կը դիտէ որ անձրեւը թափիթփիլ սկսաւ, նորէն
ճամբայ կ'ըլլայ աճապարանքով մերիններուն հասնե-
լու. կը հասնի վերջապէս. դուրսը գտնուած բոլոր
ծխախոտներն ներս կ'առնէ, հազիւ քանի մը ձողեր
կը մնան դուրսը, կ'սկսի տեղատարափ անձրեւ մը՝
որ 12 ժամ կը տեւէ. ա'լ հայրս եղած տեղէն դուրս
չկրնար ելլել: Այսպէս շատ մը երկրագործներ մո-
խիթի վրայ նստեցան այն տարին: Վերջապէս երկ-
րագործ մը կողմնակի գիտակցութիւններով լեցուն ըլ-
լալու է, գործին մէջէն յաջողութեամբ դուրս ելլե-
լու համար:

Իր ծխախոտի տեսակներուն արժէքն ու կարեւո-
րութիւնը պէտք է որ հասկցած ըլլայ. բան մը որ
ամէն երկրագործի յատուկ չէ. ընդհանուր ապրան-
քին մէկ աչքով նայելու չէ: Օրինակի համար. ծխա-
խոտին ամէնէն սքանչելին կարելի է ձեռք ձգել տո-
րուզի տերեւներուն մէջէն, փոխառ առաջին կարգի
— սա Պոլսեցիներուն ծխած առաջին կարգին չհաս-
կըցուի — ըսուած ծխատոտն այս տորուզի տերեւերը

կ'արտադրեն: Երկրագործներէն հարիւրին երկուքը հազիւ կը հասկնան ու կը ճանչնան սոյն ծխախոտն, եւ արդէն շատ քանակութեամբ չգտնուիր: Հազար քաջ ծխախոտին մէջէն հազիւ մէկ ու կէս քաշ կարելի է գտնել: Օրը երկու հարիւր սիկառ ծխող թիւեաքի մը համար բաւական է այս ծխախոտէն միայն մէկ սիկառ:

Այս ծխախոտին քաշը Րէժիին համար կ'արժէ նոյն իսկ 20, 30, 40 ոսկի: Գիւղացին որովհետեւ չճանչնար մեր աննարկած ծխախոտն, իր ապրանքին հետ խառն կուտայ Րէժիին. ա'լ անկէ անգին Ռէժիին մէջ բան գործ կ'ընեն ու ծխախոտին հակերը քակելով տերեւ տերեւ կը զատեն: 60 քաշնոց հակի մը մը մէջէն 15—20 տերեւ գտնան՝ « պէրէքեաթ վէրսին » ըսելով՝ ապահով տեղ մը կը պահեն ու կը կղպեն:

Երկրագործն տունկերուն խօլթուխները փրցուցած ատեն երբ կը տեսնէ թէ տունկերն իրենց ծաղիկն ալ դուրս տալու վրայ են կամ տուած են, այս դագաթի ծաղիկն ալ կոտրելով կը նետէ ու տունկին վրայ տերեւէն զատ ուրիշ բան չթողուր. միայն թէ՛ առաջիկայ տարուան համար իր պէտքեղող քանի մը ուժեղ տունկերուն ծաղիկները կը թողուր, ու ամէնէն վերջը անոնք կոտրելով կը կտնէ ու կը չորցնէ անոնց հոնտն յաջորդ տարին ցանելու համար:

Երբ չորցնելու գործողութիւնն ամբողջապէս աւարտի, ալ կարգը կուգայ անոնց կլիպագին. անկէ անդին վախ չունի երկրագործն: Եթէ օդը խոնաւ է՝ կակուղ կ'ըլլան արդէն չորցած ծխախոտներն, վար կ'առնեն ու պարպելով չուանին վրայէն, չորս կողմն դարձեալ կը նստին, ու այս անգամ կ'սկսին լաւ մը չտկելով ու բանալով տերեւն, որ բաւական ճարձկած

կ'ըլլայ, իրարու վրայ գետեղել 15—20 տերեւի չափ ու անոնց գլուխներէն եգիպտացորենի կեղեւով մը կապելով մէկ կողմ դնել:

Վարպետ երկրագործն հոս ալ ներկայ կը գտնուի ու իր գործաւորներուն խստիւ կը պատուիրէ որ չըւանէն պարպուած ծխախոտներն խառն ի խուռն իրարու վրայ չգետեղեն, հապա իւրաքանչիւր տեսակ մեծ պղտիկ իրենց կարգին զատ զատ կլիպագէ ընեն: Ասանկով թէ՛ ապրանքն իրար չխառնուիր եւ թէ կրնայ հասկնալ թէ իւրաքանչիւր տեսակէն քանիկա կա՞ն քաջ ծխախոտ ունի: Իսկ եթէ օդը չոր է, ծխախոտները կակուղցնելու համար կը ստիպուին խոնաւ տեղեր կամ հորերու մէջ կտնել: Անկէ վերջ կը հանեն ու կ'սկսին դարձեալ կլիպագին: Այս է կլիպագէ ըսուածն:

Ա'լ աւելի չերկարելու համար գրութիւնս, պիտի ջանամ մնացածն աւելի կարճ կապել ու լմնցնել, քանի որ ծխախոտի մշակութիւնը ընդարձակ գործ մըն է, որուն վրայ կարելի է աւելի երկարօրէն գրել:

Ելիպագէն վերջ եկած է արդէն ծախելու ժամանակն: Երկրագործն 50—70 օխանոց հակեր կը կապէ ու կը տանի Րէժիին: Աւելորդ կը համարիմ հակ կապելու գործողութիւնը բացատրել: Քանի որ ամէն երկրագործ ունի անոր գործիքն ու կը կապէ հակը: Միայն սա ըսել կ'ուզեմ թէ՛ այս հակ կապելու գործողութիւնն ալ բաւական դժուար է գործէ հակցողի մը համար. անիկա ամէն անգամ որ գործիքին մէջ ծխախոտի նոր շարք մը պիտի սկսի, կը հաշուէ ու ամէն մէկ կարգ հաշով կը վերջացնէ: Հակ կապելու գործիքին մէջի կողմի երկու գլուխներէն կէս կէս կանգուն վար գիծ մը կը քաշէ ու կ'սկսի հետզհետէ

շարեւ ծխախոտներն գործիքին մէջ: Հակին երկու կողմը կը շարէ սիւս ըսուած ծխախոտէն քանի մը կարգ, մէջտեղն ալ նոյն սիւսէն կամ արժէք չունեցող տեսակէն եթէ ունի՝ կը շարէ: Բայց անանկի տեղ մը կը շարէ որ հակը Րէթին բացուած ժամանակ մէջտեղի կամ աւելի ճիշդն երկու գլուխներուն մօտ խնամով շարուած անարժէք ծխախոտներն երբեք չեն երեւիր, ու ասանկով վաթսուն քաշնոց հակի մը մէջ կրնայ գետեղել քսան քաշի չափ ստորին ծխախոտ: Ինչպիս ըսինք անդին ուրիշ երկրագործ մը հակ կապած ըլլալու համար միայն կը լեցնէ ծխախոտներն գործիքին մէջ, աճապարանօք կը շարէ հակը, կը կապէ ու դուրս կը հանէ գործիքէն: Րէթին ալ տարուած ժամանակ հակը կը քակուի ու ամէն անգամ որ կը պատռուի հակն, ամէնէն ստորին տեսակներն միայն կ'երեւան: ասանկով ապրանքին արժէքն ալ կը կորսուի ու պակաս գինով կը վաճառուի ծխախոտը:

Այն ամէն երկրագործներն որոնք միշտ հաշիւով սկսած են գործի, ու գիտակցութիւնն ունենալով մտած են գործին մէջ, ամէն անգամ ալ յաջողած են ու իրենց աշխատութիւնները առատապէս վարձատրուած:

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԵՍԿԵԱՆ

Զ Ո Ւ Ա Ր Ժ Ա Լ Ի Ք

Սիրահարք. — Պարո՛ն, անշուշտ այցելութեանս պատճառը ձեզի ծանօթ է:

Հայրը. — Կարծեմ կ'ուզէիք աղջկանս հետ մուսնանալով՝ երջանիկ ընել զինքը, այնպէս չէ՞:

Սիրահարք. — Անտարակո՛յս...:

Հայրը. — Շատ լաւ, ուրեմն իրեն հետ մի՛ մուսնանաք:

— Տասն եւ հինգ օր է որ ծախքերուն համար ստակ մը չունիմ, կ'ըսէր մեծ տան մը մատակարարն իր տիրոջ:

— Իրա՞ւ. եւ ի՞նչպէս ըրիր ծախքերը:

— Կրցածս ըրի:

— Շա՛տ լաւ, շա՛տ լաւ, դարձեալ այնպէս շարունակէ:

Կիճը. — Տե՛ս, սա օրիորդն որ տասնեւութ տարեկան է եւ վաթսունը չորս տարեկան մարդու մը հետ՝ մուսնացեր է: Խեղճ աղջիկ...:

Ամուսինը. — Շատ բարի էք, տիկին, աւելի լաւ է ըսել՝ խեղճ մարդ...:

Դեռատի տիկին մը, օր մը գոհարավաճառի մը խանութը գնաց զոյգ մը ադամանդեայ օղ գնելու:

Համար: Գոհարավաճառն ցոյց տուաւ քանի մը զոյգ օղեր, որոնցմէ գեղեցկագոյնն ընտրելէ վերջ՝ տիկինն խնդրեց որ տուն տանի զայն եւ ամուսնոյն հետ լաւ մը քննելէ վերջ եթէ հաւնի, հետեւեալ օրն ամուսինը վճարէ փոխարէնն:

Գոհարավաճառն որ կը ճանչնար անոր ամուսինն՝ հաւանեցաւ:

Երկու օր վերջը տիկինն ետ բերաւ օղերն, ըսելով թէ՝ հաւնած չէր:

— Ինչո՞ւ, ըսաւ գոհարավաճառն, երեկ գիշեր Կիպրիկ աղային հարսնիքին ներկայ էի, շատ աղէկ վայլած էր ձեզի:

Պարսապահանջը. — Մինչեւ որ վճարես պարտքդ՝ ամէն օր պիտի գամ:

Պարսաքը. — Ուրախ եմ, այն ատեն մեր պարզ ծանօթութիւնը՝ մշտնջենական բարեկամութեան մը կը փոխուի:

— Շատ կը ցաւիմ, ըսաւ մէկն իր ընկերին, շատ կը ցաւիմ սա խեղճ Գրիգորին վրայ, սեպէ թէ աչքերը բոլորովին կուքցան, բան մը չտեսներ:

— Թո՛ղ ամուսնանայ, պատասխանեց ընկերն, եթէ այն ատեն աչքերն չբացուին, կը նշանակէ թէ՝ հիւանդութիւնը անբուժելի է:

— Տէ՛ր հայր, Տէ՛ր հայր, կերակուրներով լեցուն սեղան մը կը տանին, ըսաւ լուսարարը:

— Ինձի ի՞նչ:

— Ձեր տունը կը տանին:

— Քեզի ի՞նչ:

Օ Գ Տ Ա Կ Ա Ր Խ Օ Ս Ք Ե Ր

Բարոյախօսները առաջնորդներ են, որոնք անանկ ճամբաներ կը ցուցնեն՝ ուրիշ մարդ չանցնիր:

Հաւատքը՝ մարդս ամէն փորձանքէ կ'ազատէ:

Մարդոցմէ վախցողը չուտով կ'իյնայ, բայց Աստուծոյ երկնչողը՝ միշտ պիտի բարձրանայ:

Հարստութիւնը նախ նպատակ մը՝ յետոյ միջոց մը կ'ըլլայ:

Բարիքի փոխարէն չարիք հատուցանողին տունէն դժբաղդութիւնը դուրս չելլեր:

Մարդիկ պակասութիւն մը կը նկատեն կնոջ բոլոր յատկութիւններն՝ զորս իրենք չունին:

Գէշ սրտած դանակը՝ փայտը կտրելու տեղ մատը կը կտրէ:

Անօթութեան ամուսինը՝ ծարաւն է:

Ուրիշին յանցանքը մէջտեղ հանողը՝ բարեկամ չունենար:

Պզտիկ ծախքէ մը ազատելու համար՝ ազահը պատին ալ փառասիրութիւնն ալ կը մոռնայ:

Աղքատին ձայնը չի լսելու համար ականջները գոցողը՝ ինքն ալ պիտի աղաղակէ՝ բայց իրեն մտիկ ընող չպիտի ըլլայ:

Հին պտուկներու մէջ եփուած ապուրը աւելի համով կ'ըլլայ :

Մէկը քեզի բարեկամ ընելէ առաջ՝ հետը շատ աղու հաց կեր :

Փառասիրութիւնը անանկ կիրք մըն է՝ որով մարդ իրմէն զատ ուրիշ ո՛չ ոքի կարեւորութիւն կուտայ :

Շողոքորթութիւնը ամօթալի արհեստ մըն է, որ շողոքորդին միայն օգտակար է :

Թթուած գինին ակռաները կճրտեցնել կուտայ : Ազնիւ անձերու հետ յարաբերութիւն ունենալով՝ մարդ բան չկորսնցնէր :

Կասկածոտ մարդ մը՝ գիմացն ելլուէն, կը վախնայ՝ թէ զինքը կը խափէ :

Քիչ խօսողին գործը շուտով կը յառաջանայ :

Բոլոր անարգանքներէն ծաղրանքն է որ չի ներուիր :

Փռքէ յառաջ եկած երջանկութիւնը՝ մէջը պարապ պղնձէ արծանի կը նմանի :

Համբերութիւնը՝ բան գիտնալէ լաւ է :

Քիչով ապրողը՝ բանի մը պէտք չունենալ :

Քիչ ցանողը՝ շատ չի հնձեր :

Բացականչուուն ու մեռնողներուն վրայ գէշ խօսելու չէ :

Նախանձը կը կրծէ հոգին, ինչպէս ժանգը կը մաշեցնէ երկաթն :

Թշնամիի դէմ ինքզինքն ապահովելու միջոցն՝ զայն իրեն բարեկամ ընելն է :

Երիտասարդները՝ տան մէջ իրենց ծնողներէն քաջուելու են, մինակ եղած ատեննին՝ իրենցմէ :

Երեւոյթէն դատելով՝ ո՛չ գովեցէք, ո՛չ ալ դատապարտեցէք :

Պատուաւոր մարդիկ՝ իրենց պարտականութիւն-

ներուն գերին են, մինչեւ որ զայն չկատարեն՝ հանգիստ չեն ըլլար :

Բարեկենդանէ ետքը՝ գլուխը կը քերեն :

Շատ կերուխում ընողը՝ շուտով դադաղ կը մտնէ :

Շատ զգայուն սիրտերը՝ վերջին ծայր երախտագէտ կ'ըլլան :

Մահը քաղցը է՝ երբ վերջին վայրկեանին մարդ կրնայ ինքզինքը մխիթարել իր անցեալով :

Ապերախտին տրուածն՝ երկու անգամ կորսուած է :

Հակառակութիւնը՝ մարդուն տկարութիւնները մէջտեղ կը հանէ :

Հասնիլ ու մեկնիլ, յուսալ եւ յիշել՝ ահա՛ ամբողջ կեանքն :

Հոգնիլ չգիտցողը՝ շուտ կը գործէ :

Վաղուան վրայ մի՛ հպարտանաք, որովհետեւ չէք գիտեր թէ՛ ծագող օրը ի՛նչ կը բերէ :

Ձերին չհանդուրժած դժուարութիւնը՝ մի՛ թողուք որ ուրիշ մը կրէ :

Համբերութիւնը՝ ամէն բանի դեղ է :

Իրաւունք ունեցողը՝ առանց քաջուելու կը խօսի :

Ուրիշներուն պզտիկ ըսելով՝ ինքզինքը մեծ ցուցունել ուզելն աղւոր բան չէ :

Բնաւ ուրիշին չարիք մի՛ ընէք եւ մէկը ձեզի գէշութիւն չպիտի ուղէ :

Առնելը՝ տալէն շատ աւելի դիւրին է :

Իրականութիւնը՝ վիժած աղջիկ մըն է որ հօրը երազը կ'ուրանայ :

Հարիւր ունեցող եւ հարիւր պարտական եղողը՝ բան մըն ալ չունի :

ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՆՆ

ՏՊԱՐԱՆԸ

Փոխադրուած ըլլալով՝

ՊՈԼԻՍ, ՊԱՊԸ ԱԼԻ ԶԱՏԵԱՍ, ԹԻՒ ՅՏ. ԻՊՏԱՐ ԼՊԱՐՈՒ ԴԻՍՏ
Մտացած է տպագրական նոր

Կազմակերպութիւններ

եւ կը տպագրէ ամէն
սեռակ գիրքեր, ման-

ազրեր, հանդիսներ, օրացրեալացներ, հարսանիքի հրաւիրագիրներ,
նամակագրութիւններ, այլաբաններ, եւ տպագրութեան վերաբերեալ ա-
մէն ինչ սեռակ պիտոյնքներ: — Տպարանին սեփական 2000է աւելի
պատկերները յանձնարարեալ տպագրութեան թանկ են ձրի:

Անմեղքի մահուութիւն եւ նոյնպէս:

Գաւառներէն այ կ'ընդունի ամէն ինչ սեռակ յանձնարարութիւններ:

ԶԵՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄԱՔՐՈՒԹԻՒՆ

Մաղիկներու լեզուէն ետքը՝ նամակագրողներու
լեզուն: Եթէ առաւելութիւն մըն ալ չունենայ, գէթ
նորութիւնն ունի իբր արժանիք:

Երկու սիրահարներ ի՞նչպէս կը հասկնան զիրար
նամակի մը պահարանին վրայ նայելով. — Նամա-
կագրողին փակցուելու կերպէն:

Աջ անկիւն վերի կողմը

Երբ շիտակ փակցուած է, գլուխը վեր, կը նշա-
նակէ. — Ձեր տեսութեան կարօտը կը քաշեմ:

Գլխիվայր. — Այլ եւս մի՛ գրէք ինձի:

Հորիզոնական. — Ձիս կը սիրէ՞ք:

Մուռ. — Շուտով պատասխանեցէ՛ք:

Աջ անկիւն վարի կողմ

Շիտակ փակցուած. — Կը սիրեմ ձեզի:

Ձախ անկիւն վերի կողմ

Շիտակ. — Ձեր սէրը զիս շատ երջանիկ կ'ընէ:

Հորիզոնական. — Սէրս ուրիշին տուած եմ:

Գլխիվայր. — Բարի լոյս սիրելիս:

Ձախ անկիւն վարի կողմ

Շիտակ. — Հաւատարիմ պիտի մնամ ձեզի:

Հորիզոնական. — Մի՛ թողուր որ սէրս մարի:

Գլխիվայր. — Ամէն բան զգուշար է:

Անունին հետ մէկ զծի վրայ

Շիտակ փակցուած. — Ընդունէ՛ սէրս:

Մուռ. — Շատ կը փափագիմ ձեզ տեսնել:

ՏԻԿԻՆ ՄԱՔ-ՈՒՒԼԵԸՄՍ ԵՒ ՓԱՅԼԱԿԸ

— Այո՛ւ, պարոն, շարունակեց Պ. Մաք Ուիլերմս, փայլալիւ մարդկային ամենէն ահարկու ախտերէն մին է, Այս հիւանդութիւնը սովորաբար կիներուն յատուկ է, բայց մարդոց վրայ ալ կը տեսնուի, Կին մը կարող է նոյն ինքն սատանին դիմագրաւ ըլլալ, բայց փայլալի մը չղջիւնը բաւական է՝ անոր հաւասարակշռութիւնը կորսնցնելու, Իր կրած սարսափը յաճախ արգահատելի է, Արդ, կ'ըսէի ձեզ, բա՛րեկամ, թէ քունէս ընդոստ արթնցայ՝ լսելով ձայն մը, որուն ուղղութիւնը չէի կարող որոշել «Մօրթիմէ՛ր, Մօրթիմէ՛ր», Այս ձայնը ականջիս կ'ազդէր, Հազիւ գաղափարներս ամիոփած՝ սկսայ մութին մէջ փնտռել՝ գոչելով.

— Իվանժէլի՛ն, Իվանժէլի՛ն. ի՞նչ կայ նորէն, ո՞ր ես:

— Ո՞ւր պիտի ըլլամ, կօշիկներու դարանին մէջ փակուած եմ: Չե՞ս ամչնար որ այսպիսի փոթորկալից ատեն մը անկողին մտած կը քնանաս:

— Ամչնա՛լ, կ'ուզէի իմանալ, տիկի՛ն, թէ ինչպէս կարելի է ամչնալ՝ երբ մարդ կը քնանայ: Այդ ըսածդ ողջմտութեան հակառակ է:

— Մօրթիմէ՛ր:

— Լա՛ւ ուրեմն, հոգի՛ս, ի՞նչ է պատահածը:

— Դեռ կը յանդգնի՞ս այս օգին անկողինդ մնալ:

— Անշո՛ւշտ, յետո՞յ:

— Շուտով ելի՛ր, կը կարծէի թէ քիչ մը կեանքը կը սիրեմ, եթէ ոչ քու շահուի՛ր՝ գէթ իմ եւ զաւակներուդ սիրոյն համար:

— Բայց սիրունիկս...

— Մի՛ խօսիր այդպէս, Մօրթիմէր: Գիտես թէ՛ փոթորիկի պահուն անկողինէ մը աւելի վտանգաւոր տեղ չկայ: Բոլոր գիտական գրքերը այս մասին համաձայն են. իսկ դու դեռ պառկած կը մնաս՝ մի միայն ինձ հակառակելու հաճոյքէն մղուած, և...

— Ո՛չ, Իվանժէլին, ո՛չ, ահա ոտքի ելած եմ, ես...

Խօսքս ընդմիջուեցաւ փայլալէ մը, որուն անմիջապէս յաջորդեց Տիկին Մաք-Ուիլերմսի սուր մէկ աղաղակը եւ որոտման խլացուցիչ թնդիւն մը:

— Ահա՛, աչքովդ տեսար ըրածիդ արգիւնքը: Կարելի՞ է Մօրթիմէր, որ այսպիսի տագնապալից վայրկեանի մը մէջ հայհոյելու ոճիրը գործես:

— Ես չհայհոյեցի տիկի՛ն, եւ ըսած արգիւնքդ ալ ատկէ չէ՛. ընէի կամ ոչ՝ իրողութիւնը անվրէպ պիտի պատահէր. եւ գիտե՛ս, կամ պարտաւոր էիր գիտնալ թէ՛ երբ մթնոլորտը յագեհնայ ելեքտրականութեամբ...

— Այո՛, այո՛, պատճառաբանէ, ուղածիդ չափ պատճառաբանէ: Չե՛մ ըմբռներ թէ՛ ի՛նչպէս կրնաս այսպիսի ընթացք մը ունենալ, երբ լաւ գիտես թէ՛ մօտերը շանթարգել չկայ, եւ թէ այս միջոցիս հէք կնոջդ եւ զաւակներուդ կեանքը նախախնամութեան ձեռքն է, Բայց ի՞նչ կ'ընես հող. լուցիկ վառել ասանկ օդի մը, իրա՛ւ որ խենդ ես:

— Տէ՛ր Աստուած, բայց ի՞նչ մնաս կը ծագի ասկէ, սենեակը թանձր մութի մէջ է:

— Մարէ՛, չուտով մարէ՛ լուցկին, մեզ մեռցնե՞լ է միտքդ: Գիտես թէ՛ կայծակը ամէնէն աւելի լոյսին կը դիմէ: (Ֆօք, — քա՛հ, — պլո՛ւմ, պլո՛ւմ, պլո՛ւմ): Կը լսե՞ս, հիմա ըրածիդ հաւնեցա՞ր:

— Հաւնուելու բան մը չըրի որ: Լուցկի մը թե-

րեւս կարենայ փայլակը իրեն քաշել, բայց չկրնար անոր պատճառը ըլլալ, այդ մասին ապահով եմ, մանաւանդ որ լուցկին քսելս եւ փայլատակելը մէկ եղաւ, գրաւ կը դնեմ, այո՛, մէկի դէմ միլիոն գրաւ կը դնեմ, եթէ...

— Ամօթ քեզ, Մօրթիմէ՛ր, ահա կը տեսնես որ այնքան մօտ կը գտնուինք մահուան, եւ այսպիսի հանդիսաւոր ըրպէի մը մէջ կը յանդգնիս այդ ծաղրական լեզուն գործածել. Մօրթիմէ՛ր, միթէ աղօթքդ ըրի՞ր:

— Միտք ունէի, տիկի՛ն, բայց տասներկու անգամ տասներեքին քանի ընելը մտածելով (Ֆր՞ժօ, — պո՛ւմ, պո՛ւմ, պո՛ւմ, — պո՛ւմ, պո՛ւմ, ֆրա՛ֆ):

— Ա՛հ, կորսուեցա՛նք, կորսուեցա՛նք այդ իրաւանցումին մէջ՝ ինչպէս չկրցար այս վտանգին վրայ մտածել:

— Բայց քիչ առաջ ամէն բան հանդարտ էր, երկնից երեսը ամպի նշոյն անգամ չկար: Ի՞նչպէս կրնայի գուշակել թէ՛ ակնթարթի մը մէջ ամէն ինչ տակնուվրայ պիտի ըլլայ: Մանաւանդ որ այսպիսի անակնկալ դէպքեր անսովոր չեն: Իմ մասիս, չորս տարի առաջուան Զիքակօի երկրաշարժէն ի վեր՝ առաջին անգամ է որ այսպիսի ցաւալի մոռացում մը կ'ունենամ:

— Մօրթիմէ՛ր, այդ ի՞նչ լեզու կը գործածես մոռցա՞ր դեղին տենդը:

— Երկրաշարժին համար գուցէ բսելիք չունենամ, բայց կրողը տանի զիս՝ եթէ անձս պատառխանաւոր համարիմ այն անիծեալ դեղին տենդին, որ...

(Ֆր՞ժօ, պո՛ւմ, պո՛ւմ, պո՛ւմ, պո՛ւմ, ֆրա՛ֆ)

— Ա՛հ, հիմակ ապահով եմ որ կայծակը տեղ մը

ինկաւ: Մօրթիմէ՛ր, ալ չպիտի տեսնենք վաղուան լոյսը. ի՛նչ օգուտ որ յանդիմանութիւններս ապարդիւն պիտի մնան, բայց Մօրթիմէ՛ր,

— Լա՛ւ, ի՞նչ կ'ուզես նորէն,

— Զայնդ այնպէս մը կը հնչէ՝ որ կարծես... Մօրթիմէ՛ր, չըլլայ թէ այս պահուս վառանին դիմացը կեցած ըլլաս:

— Այո՛, ճիշդ այդ մահացու ոճիրը գործելու վերայ եմ:

— Հեռացի՛ր ուրեմն. միթէ որոշած ես ամենքս ալ ի կորուստ մատնել: Չե՞ս գիտեր թէ ելեքտրականութեան լաւագոյն հաղորդիչն է վառարանը, որ արտաքին օդին հետ յարաբերութեան մէջ կը գտնուի: — Հիմա, ըսէ՛ նայիմ, ո՞ւր կը գտնուիս:

— Առ այժմ պատուհանին առջեւն եմ:

— Ա՛խ, Աստուած իմ, արդեօք խելքի՞դ է եկեր: Շո՛ւտ մէկդի քաշուէ, այսօր կաթնակեր մանուկներն անգամ գիտեն թէ՛ պատուհանէ մ'աւելի վտանգաւոր տեղ մը չկայ... Մօր... թի... մէ՛ր...

— Ի՞նչ է:

— Այդ ի՞նչ աղմուկ է:

— Աթոռները կը շարժեմ հողաթափներս փնտըռելու համար:

— Լա՛ւ, հիմա ալ սկսար կարասիները տեղափոխել: Չե՞ս գիտեր թէ՛ այդպիսի գործողութեամբ օդը կը շարժի: Բաւական չէր մեզ բնութեան պատուհասը, եւ ահա սնտաի պատճառներով այդ աղետքը կը ծանրացնես: Բայց յանուն Աստուծոյ, կ'աղաչեմ, մի՛ երգեր այդէս, միտքդ ի՞նչ է, սիրելիս:

— Կը մտածեմ թէ ըրածէս ֆրասս մը չձգիր:

— Հաղար անգամ ըսի քեզի թէ երգը մթնոլորտին մէջ թրթռումներ յառաջ կը բերէ, որոնք ելեք-

տրական հոսանքներն ընթացքը կը խափանեն, —
ի՞նչ կ'ընես դրան կողմը:

— Է՛հ, . . . դայն բանալու կ'աշխատիմ, միթէ այս
ըրա՞ծս ալ յանցանք է:

— Յանցա՞նք... բայց սիրելիս, այդ ըրածդ
կրնայ մահացու ըլլալ: Ամէն ուսեալ անձինք գիտեն
թէ օգի հոսանք գոյացնելը՝ կայծակնահար ըլլալու
ապահովագոյն միջոցն է: Դոցէ՛ դուռը եւ բանալին
դարձուր որ փեղկը չի զարնէ, ապա թէ ոչ՝ կոր-
սուած ենք: Մօրթիմէ՛ր, ի՞նչ ընելու վրայ ես:

— Ոչի՛նչ աղբիւրին ծորակը կը փնտռեմ՝ դէմքս
եւ ձեռքերս զովացնելու համար. կը տեսնես որ հոս՝
խեղդուելու աստիճան տաք կ'ընէ:

— Ա՛հ, այս անգամ խելքիդ մնացորդն ալ փախ-
ցուցիր: Բանի՞ անգամ կրկնած եմ քեզի թէ՛ կայ-
ծակը 99 0/0 ջուրին մէջ կ'իյնայ: Հիմա՛ հասկցայ որ
ալ ազատելու ճար չունինք: Նորէ՞ն աղմուկ, դարձ-
եա՞լ խլրտում:

— Բան մը չէ՛, տիկին, միայն թէ կատուն...

— Կատո՞ւն, ո՛հ, ի՛նչ Կթաղդութիւն, բռնէ
դայն եւ պահարանը խոթէ: Շո՛ւտ ըրէ, հոգիս,
վասնդի այդ կենդանին ելեքտրականութեան սոսկալի
ընդունարան մըն է:

Շուտով գործի սկսայ՝ գլուխս, ոտքերս ու ձեռ-
քերս զանազան արգելքներու զարնուելով, որոնցմէ
ոմանք խիստ կարծր, ուրիշները սրածայր կամ հա-
տու էին. վերջապէս այդ վտանգաւոր որսորդութիւնը
կատարեցի: Կատուն բռնուած եւ պահարանին մէջ
բանտարկուած էր: Տարակոյս չկայ որ իր սուր ճան-
կերուն տակ ձերմակեղէններուս մեծ մասը բզիկ բզիկ
ըրաւ: Այն ատեն՝ տիկինը, հազիւ լսուելու չափ
մեղմ ձայնով՝ հետեւեալ հրահանգը տուաւ:

— Մօրթիմէ՛ր, ամէնէն ապահով միջոցն այս է:
Սենեակին մէջտեղ աթոռի մը վրայ կանգուն կեցիր՝
կանխաւ չեղոքացնելով անոր ոտքերը վատ հաղոր-
դիչ մարմիններով: Այո՛, սիրելիս, այս է լաւա-
գոյնը: Չորս հատ պնակ դիր գետնի վրայ եւ...

(Յը՛տդ, պո՛ւմ, պո՛ւմ, պո՛ւմ, պո՛ւմ, frw'f)

— Կը լսե՞ս, Մօրթիմէ՛ր, օ՛ն շտապէ՛ դեռ հար-
ուածը չի հասած:

— Կըցածս ըրի՛ պնակները դնելու համար. մեծ
մասը ջարդ ու բուրդ ընելէ ետք՝ յաջողեցայ չորսը
գետնի վրայ շարել, ապա աթոռի մը ոտքերը չե-
ղոքացնելով՝ նոր հրահանգներու սպասեցի:

— Մտիկ ըրէ՛, Մօրթիմէ՛ր, գիտես որ մետաղ-
ները շանթարգելի դերը կը կատարեն. գլուխդ դիր
հրչէջի սաղաւարտդ, որ ամբողջովին պղինձ է:

Հնազանդեցայ, բաւական փնտռելէ ետք՝ գտայ
այն առարկան որ ահագին ծանրութիւն մը ունենա-
լով՝ ամառնային այդ տաք գիշերուան մէջ առատ
քրտինքով մը ողողեց դիս. կը կարծէի թէ՛ ա՛լ բա-
ւական պաշտպանուած եմ կայծակի դէմ. բայց ո՛չ,
դեռ քաշելիք ունիմ եղեր:

— Մօրթիմէ՛ր, մարմնոյդ վերի մասը լաւ պաշտ-
պանուած է. հիմա վարի կողմն ալ ապահովելու հա-
մար պարտաւոր ես մէջքդ կապել զինուորականի
սուրդ: Մի՛ դանդաղիր, կ'աղաչեմ:

— Կրկին հնազանդեցայ, եւ գիշերազգեստիս
վրայ կոճկեցի սուրիս կամարը:

— Այժմ Մօրթիմէ՛ր, կը մնայ ոտքերդ պաշտպա-
նել. խթաններդ դի՛ր:

Լռութեամբ կատարեցի իր պատուէրը՝ կատա-
ղութիւնս զսպելով:

— Յայտնի է թէ՛ զանգակի թնդիւնը՝ շանթը

կը հեռացնէ, այդպէս կ'ըսէ ֆրանսերէն գիրքն ալ :

— Այդ գիրքը ֆրանսացիներուն պէս քիչ մը շատախօս ու կասկածելի կը թուի ինձ, բայց...

— Մօրթիմէ'ր, ժամանակ կորսնցնելու ատենը չէ', ձեռքդ բռնէ ճաշի խոշոր զանգակը, որ աջ կողմը նախասենեակին մէջ կը գտնուի, ա'յդ միայն պէտք է վտանգէ զերծ մնալու համար: Ա'հ, բարեկամ, երբ կը մտածեմ թէ վերջապէս ազատելու կէտին հասած ենք:

Մեր փոքր ամարանոցը՝ ձորակի մը վրայ նայող բլրակներու ամէնէ բարձր կատարը կը գտնուի: Մեր շուրջը բազմաթիւ ագարակներ կան, որոնց ամէնէն մօտաւորը չորս հարիւր քայլ անդին է:

Լա'ւ ուրեմն աթոռին վրայ ելայ՝ այդ ծանր զանգակը ձեռքս բռնած, եւ սկսայ ամենայն խնդհմտութեամբ զարնել: Հազիւ 7-8 վայրկեան անցած էր, ահա յանկարծ պատուհաններուն փեղկերը ուժգնութեամբ բացուեցան դուրսէն, կանթեղի մը շողջողուն լոյսը ներս թափանցեց եւ հաստ ձայն մը պօռաց:

— Ի՞նչ է ան, ի՞նչ կ'ընէք հող:

Բոլորովին ամօթահար՝ գետին դնելով զանգակը եւ աթոռէն իջնելով ըսի.

— Բան մը չէ, բարեկամք, փոթորիկին պատճառաւ անհանգիստ ըլլալով կը ջանայի կայծակը հեռացնել:

— Փոթորիկ, կայծակ, այդ ինչ խօսքեր է, պարոն Մաք-Ուիլքըմս, արդեօք ցնորեցա՞ք. գիշերը շատ պայծառ է, լուսինը ամէնուրեք կը փայլի եւ փոթորիկի նշոյլն անգամ չկայ:

Դուրս նայեցայ, ապշուժիւնս ա'յնքան մեծ եղաւ

որ արմանքէս զարմանքէս բաւական ատեն անխօս մնացի: Վերջապէս ըսի.

— Շիտակը բան մը չեմ հասկնար. վարագոյրներու բացուածքէն եւ փեղկերու ճեղքերէն կատարելապէս տեսանք փայլակներն, եւ մինչեւ իսկ որոտումն ալ լսեցինք:

Դրան առջեւ հաւաքուած հետաքրքիրները իրարու ետեւ գետին փռուեցան ըստ հաճոյս խնդալու համար. անոնցմէ երկուքը խնդալէ ճաթեցան մեռան. ողջ մնացողներէ մին դիտել տուաւ.

— Զարմանալի է որ չմտածեցիք անգամ մը դուրս նայիլ, սա՛ ըլլին կատարը: Զեր լսածը թնդանօթի որոտումն է, իսկ փայլակ ըսածնիդ՝ անոր արձակած բոցն է: Հեռագիրը ճիշդ կէս գիշերին բերաւ լուրը թէ Կարֆիլտ նախագահ ընտրուեցաւ Միացեալ Նահանգներու:

ՄԱՔ ԹՈՒԷՑՆ

ՕՐՏԱՆԱՐ ՊԻՏԵԼԻՔ

Տախսակաւածից վրայեց մեկանի բիծեր հանել.— Սենեակներուն մէջ, ուր տախտակամածը գորգով կամ խտրով ծածկուած չէ, դպրոցականին գրասեղանին բոլորտիքը՝ գետինը աղտոտած կ'ըլլայ մեկանի կաթիլներով: Ասոր համար թո'ղ մայրիկները չնեղանան: Մեկան եղած տեղերը քիչ մը կիրի քլօրուկով (քերէճ մէհլէմի) ծեփեցէք եւ յետոյ պարզ ջուրով լաւ մը լուալով ապակիի կտորով մը քերթեցէք:

Գորգերը մաքրել.— Փոշիապատ գորգերը լաւ մը

մաքրելու ամենադիւրին միջոցն է հետեւեալը: Կաղամ-
բի տերեւները մանր մանր ջարդեցէք եւ գորգին
վրայ ցանեցէք. յետոյ աւելով մը՝ որու շիւղերը
կարծր ըլլալու են, լաւ մը շփեցէք: Թէ փոշին կ'ելլէ
գորգին թելերուն մէջէն, և թէ՛ բուրդին նախկին
գոյնը տեղը կուգայ:

Չուաններ երկար ժամանակ դիմացկուն պահել. —
Գործածել սկսելէ առաջ քանի մը օր ամառուան ա-
րեւին ձգեցէք եւ կամ փուռի մը մէջ չորցուցէք,
որպէս զի լաւ մը չորնայ, յետոյ կիօզ քաշը լուծուած
ջուրի մէջ թրջեցէք 48 ժամ:

Հին պատկերներու վրայէն աղօթ հանել. — Հին պատ-
կերներու թուղթին դեղնութիւնը անցնելու եւ առ-
ջի ճերմակութեան բերելու համար՝ պատկերին մե-
ծութեան համեմատ տափակ ամանի մը մէջ օ սր ժա-
վիլ լեցուցէք ջուրի մէջ խառնուած: Երկու վայրկեանի
չափ պատկերը մէջը ձգեցէք եւ անմիջապէս բաց ծո-
րակի մը ջուրին տակը բռնեցէք: Այս գործողութիւն
բաւական ճարպիկութիւն կը պահանջէ՝ պատկերն ալ
չաւրելու համար:

Սեւ քիւլերը մաքրել. — Քանի մը անգամ ծալելէ
ետքը ճերմակ լաթ մը, դրէք զայն սեղանին վրայ:
Թիւնն ալ վրան փռեցէք լաւ մը պրկելով: Շատ կա-
կուղ սպունգ մը թաթխեցէք թէյի կամ ջուրով խառ-
նուած քացախի մէջ եւ թիւնին երեսը անով թրջե-
ցէք: Երբ լաւ մը ծծէ հեղուկը, քիչ տաք արդու-
կով մը վրայէն անցէք: Թիւնին գոյնը վրայ կուգայ
ու բոլորովին նոր երեսոյթ մը կ'առնէ:

Թրշած մուշակները Եսկիլ. — Մուշտակը փռեցէք
սեղանի մը վրայ եւ վրան քիւլերի ձեւով ասիս պո-
ռիֆ (դեղագործներուն քով գտնուածին պէս) ցանե-
ցէք ու ամբողջ գիշերը այդպէս թողուցէք: Առտուն՝
պիտի տեսնէք որ ասիտ պոռիքը ծծեր է ամբողջ
խոնավութիւնը եւ փոշիի վերածուեր է, այն ատեն
բարակ թելէ վրձինով մը մաքրեցէք մուշտակին թե-
լերուն ուղղութեամբ զայն շարժելով:

Ճերմակ ձեռնոցներ մաքրել. — Մածնացած կաթի
մէջ նուրբ սպունգ մը թաթխեցէք եւ մարսիլիական
աճառով մը փրփրցուցէք: Ճերմակ ձեռնոցը լաւ մը
պրկելէ ետքը սոյն սպունգով ամէն կողմը սրբեցէք:
Գործողութեան միջոցին սպունգը քանի մը անգամ
քամեցէք եւ նորէն կաթին ու աճառին թաթխեցէք:
Երբ աւարտէք՝ ձեռնոցը լաւ մը չորս կողմէն քաշելէ
յետոյ կախեցէք որ չորնայ:

Դանակները մաքրել. — Սեղանի դանակները մաք-
րելու համար լեմոնի ջուրով լաւ մը շփեցէք, մինչեւ
որ վրան մնացած արատները անհետին. յետոյ յետա-
նի վրայ սրեցէք: Միշտ հոգ տանելու է զանոնք
տաք ջուրի մէջ չձգելու, որովհետեւ ամէնէն կարծր
պողպատն իսկ կ'աւրուի:

Մորթեր պահել. — Քանի մը տեսակ կենդանիներ
կան, ինչպէս, կատու, նապաստակ, շուն, ճագար
եւ այլն, որոնց մորթերը պահել կ'ուզենք երբեմն,
ահա՛ թէ ինչպէ՞ս յարդարելու է զանոնք:

Մորթը կենդանիին վրայէն հանելուն պէս քսան
եւ չորս ժամ պաղ ջուրի մէջ ձգելու է. յետոյ բթա-
ցած դանակով մը վրայէն միտն ու իւղը քերծելու է:
Այս նախնական գործողութիւնը կատարելէ յետոյ

առէք (միջակ մեծութեամբ մորթի մը համար) 6 կամ 7 հօխա ջուր, տաքցուցէք եւ մէջը լուծեցէք կէս հօխա պաղլեղ ու 100 տրամ կերակուրի աղ, լաւ մը եռացուցէք, յետոյ ձգեցէք որ պաղլի: Երբ ջուրին տաքութիւնը այնչափ քիչնայ որ ձեռք դիմանայ, մորթը մէջը ձգեցէք, քառորդ ժամու չափ աճեցէք եւ երկու օր թաթխուած ձգեցէք հոն, մորթը հանելով ջուրը նորէն տաքցուցէք եւ առջի գործողութիւնը կրկնեցէք:

Վերջապէս երկրորդ անգամ ջուրէն հանելով շիտակ տախտակի մը վրայ դաժնեցէք ձգտելով եւ շուքին մէջ թողէք որ չորանայ: Երբ խոնաւութիւնը կէս մը անցնի, ամէն օր մէկ երկու անգամ լաւ մը քաշեցէք չորս կողմէն որպէս զի կակուղնայ ու ճերմակի: Բոլորովին չորնալէն յետոյ մուշտակին երեսը մազած մոխիր ցանեցէք, որպէս զի խոնաւութիւնը առնէ: Քսան եւ չորս ժամէն ետքը պղտիկ քանակով մը փողինները թոթուեցէք եւ ուզած մորթերնիդ պատրաստուած կ'ըլլայ:

Տոմսակնի՞դ, Պարոնայք, եթէ կը հանիք:

— Պարոն Սմիթսըն, կ'ըսէ՝ դատաւորը՝ ամերիկացի ամբաստանեալին որ արդէն պատասխանած է սովորական հարցումներուն, ամբաստանուած էք երկաթուղիի պաշտօնեայ մը ծեծելով վիրաւորելնուդ համար: Անցեալ փետրուար 23ին, Բարիզէն Մարսիլիա մեկնող ձեպընթացին մէջ կը գտնուէիք: Երբ Մօրէ կայարանը հասաք, երկաթուղիի պաշտօնեայ

մը ներկայացաւ ձեզի եւ քաղաքավարութեամբ մը՝ զոր կը վկայեն ճամբու ընկերներնիդ խօսի, ձեր տոմսակը ուզեց: Նստարանին վրայէն, ուր պառկած էիք...

— Կը քնանայի, ընդմիջեց Սմիթսըն:

— ... Վեր ցատքեցիք եւ անբացատրելի շարժումով մը կով մը սպաննելու չափ բաւական ուժով կռուիի հարուած մը տուիք պաշտօնեային դէմքին: Պրն. Պրիւն, այս է անոր անունը, ինքզինքը կորսնցուց, եւ մինչդեռ ձեզի կը ձերբակալէին՝ հարուածեալ պաշտօնեան բնակարանը կը փոխադրուէր արիւն փոխելով: Երկու շաբաթ անկողին մնաց: Հիմա առողջանալով ձեզի դէմ դատ կը վարէ եւ իբր հատուցում 200 ֆրանք կը պահանջէ. իր պահանջումը...

— Շատ քիչ է, միջամտեց Սմիթսըն: Չէի կարծեր որ այնքան ուժով զարկած ըլլամ, բայց քանի որ եղեր լմնցեր է, կ'ուզեմ կատարեալ հատուցում մը ընել եւ պատրաստ եմ 200 տոլար յանձնել իրեն, ձեր դրամով կարծեմ 1000 ֆրանքի չափ կ'ընէ:

Պրիւնի փաստարանը ոտք ելլելով՝

— Կ'ընդունիմ, յայտարարեց, ամբաստանեալին առաջարկը: Յաճախորդս՝ իմ բերնով՝ կը գոհանայ իրեն եղած հատուցումով եւ ետ կ'առնէ գանգատը:

Սմիթսըն կարծեց թէ դատավարութիւնը լմնցած է եւ ձեռքը զրպանը տանելու վրայ էր, երբ նախագահը շարժումով մը կեցուց զայն:

— Դրամիդ պահեցէք, պարոն Սմիթսըն, ըսաւ դատաւորը, նկատի պիտի առնենք ձեր առատաձեռնութիւնը եւ դանդաղող կողմին ետ քաշուիլը: Բայց դրամը վճարելէն ետքն ալ յանցանքը կը մնայ նորէն եւ պէտք է օրէնքն ալ գոհացնել: Ա՛րդ, ձեր

վրայ առնուած տեղեկութիւնները շատ պատ-
ուարեր են : Ամերիկեան գաղթականութիւնը ձեզ
կ'ընդունի իբր կատարեալ ճենթլմէն մը, լաւ դաս-
տիարակուած ու խիստ բարեկիրթ : Չենք կրնար
գտնել պատճառ մը որու հետեւանքով խեղճ պաշ-
տօնեայի մը վրայ այնքան վայրագ գործ մը կատա-
րել ուզեցիք : Հաճեցէ՛ք այս կէտը բացատրել :

— Անհամբերութեան շարժումի մը տեղի տուի ,
պատասխանեց Սմիթսըն . հինգերորդ անգամն էր որ
տոմսակս կ'ուզէին . . . Ես այնպէս կ'ենթադրէի որ
երկաթուղոյ ընկերութեան վճարած դրամա ոչ մի-
այն զիս Բարիզէն Մարսիլիա փոխադրել կ'երաշխա-
ւորէր , այլ նաեւ իմ հանգստութեանս ալ հոգ տա-
նիլ կ'ենթադրէր : Ես քնանալու իրաւունքիս մէջ
բռնաբարուած էի , և այնպէս վարուեցայ՝ ինչպէս
պիտի վարուէր իմ տեղս ուրիշ ամէն ամերիկացի :

Նախագահն ու դատաւորները ապշած իր երեսը
կը նայէին :

— Ի՞նչ տեսակ մարդիկ են այդ Ֆրանսացիները ,
չարունակեց Պրն . Սմիթսըն , որ երկաթուղի նստե-
լու համար այդքան խրթին գործողութիւններ կը
կատարեն : Ի՛նչ կը նշանակէ այս հազարումէկ պաշ-
տօնեաներու երթեւեկը , կատարուած խիստ քօնթ-
րօյր : Ապուշ բան մըն է պարզապէս . մենք ատոնց
եւ ոչ մէկը գիտենք :

« Ահա՛ օրինակ մը :

« Առնունք Տօյթընէ Միսիսիբի գետին բերանը
երթեւեկող կառախումբն . առնուազն վեց օրուան
ճամբորդութիւն մը կատարէ ան :

« Տօյթընի մէջ երկաթուղիի կայարանը թաղին
քովիկն է , տեսակ մը վրան գոց հրապարակ՝ ուրտեղ
ամէն մարդ կը մտնէ կ'ելլէ : Ազատ էք ուզածնուդ

պէս պտտելու , ճամբաներուն վրայէն կը ցատկէք ,
չարժման մէջ եղող կառախումբերու մէջտեղէ կանց-
նիք . բան ըսող չկայ . եթէ փորձեր կատարող վայ-
րաշարժ մը ետեւնուդ հասնի եւ ձեզի կոխոտէ , ջախ-
ջախէ , բնաւ իրաւունք չունիք գանգատելու , եղածն
ցաւալի բան մըն էր . բայց յանցանքը ձերն է , կեան-
քը այնքան պարապ բան մը չէ որ մարդ անգամ մը
ետին նայելու ձանձրանայ : Ո՞ւր երթալ կ'ուզէք ,
այսինչ կամ այնինչ քաղաքը . կայարանը կառախումբ
մը կայ որ շոգիի վրայ կ'սպասէ . կ'երթաք վախօնե-
րէն մին կը նստիք , տոմսակ ունենաք կամ ո՛չ , ա-
սիկա կարեւորութիւն չունի բնաւ :

« Նայիք մէկէն ի մէկ վայրաշարժը կը սուլէ և
ճամբայ կ'ելլէ . Գիւղէն ելլելուն ընդարձակ դաշտն է
որ կը տարածուի : Անմիջապէս նոր կեանք մը կ'սկսի
կառախումբին մէջ . խումբեր կը կազմուին թղթի սե-
ղանին բոլորտիքը , կամ քանի մը հոգի միասին կը
խօսակցին . ուրիշներ կը պտտկին ասդին անդին ,
վախօններէն դուրս կ'ելլեն եւ կառքերը իրար միա-
ցընող փայտէ նեղ անցքին վրայէն կառախումբին
մինչեւ ծայրը կ'երթան . մարդ բան չըսեր իրենց .
բայց եթէ վար խնան ու մէկտեղերնին կոտրեն՝ բնաւ
իրաւունք չեն ունենար գանգատելու : Երկաթուղիի
ընկերութիւնը անշուշտ ստիպուած չէ անճարակնե-
րուն վճարումներ ընել իրենց կատարած տխմարու-
թիւններուն համար :

« Ասանկ օր մը կ'անցնի . յետոյ երկրորդ օր մը ,
կառախումբը միշտ կը յառաջանայ . գետերու քովէ
կամ վրայէ կ'անցնի , նեղ կիրճերու մէջէ կը սողոս-
կի , ընդարձակ ամայի ու անբեր դաշտերու մէջէ կը
սուրայ :

« Յանկարծ առտու մըն ալ վախօնին դուռը կը

բացուի եւ կառախումբին պետը ներս կը մտնէ :

« — Տոմսակնիդ , պարոններ , եթէ կը հաճիք :

« Ա՛րդ , ենթադրենք որ երեք ճէնթլմէներ զմե-
լինով մէյմէկ փայտի կտորներ տաշելով կը խօսին :
Ասոնցմէ առաջինը փայտն ու զմեկին քովիկը կը դնէ ,
թղթապանակէն տոմսակը կը հանէ եւ պաշտօնեային
կուտայ :

« Այս վերջինը կը քննէ զայն եւ շնորհակալ ըլլա-
լով կը վերադարձնէ :

« Երկրորդ պարոնը կ'ըսէ . — Տոմսակ չունիմ :

« — Ձեր իրաւունքն է այդ , պարոն , ո՞ւր
կ'երթաք :

« — Այս ինչ տեղը :

« — Սա՛ չափ պիտի վճարէք :

« — Ահաւասիկ :

« — Շնորհակալ եմ , կ'ըսէ պաշտօնեան :

« Կարգը կուգայ երրորդին :

« — Տոմսակնիդ , պարոն , եթէ կը հաճիք :

« — Տոմսակ չունիմ :

« — Ձեր իրաւունքն է . ո՞ւր պիտի երթաք :

« — Այսինչ տեղը :

« — Սա չափ է :

« — Այդքան դրամ չունիմ վրաս :

« — Հոգ չէ՛ , պարոն , մնաս մը չունի :

« Ասոր վրայ պաշտօնեան ձեռքը կը վերցնէ և
չուան մը կը քաշէ . զանգակ մը կը զարնուի և կա-
ռախումբը կանգ կ'առնէ :

« — Հաճեցէք իջնել , կ'ըսէ պաշտօնեան » :

Պարոն նախագահը այս լսելուն սոսկումէն վեր
ցատքեց .

— Վա՞ր իջնել , բայց ո՞ւրտեղ :

— Ուր որ ալ ըլլայ :

— Ընդարձակ ամայի դաշտերուն մէջտեղը :

— Հո՛ն կամ ուրիշ տեղ , խնդիր չէ :

— Բայց վայրենութեան , գազանութեան վերջին
խօսքն է այդ , գոչեց պարոն նախագահը ինքզինքէն
ելած :

— Ինչո՞ւ վայրենութիւն , ինչո՞ւ գազանութիւն ,
կրկնեց Ամերիկացին հանդարտ ձայնով մը , երբ
մարդ դրամ չունի , երկաթուղի չի նստիր :

Դատարանը՝ մեղմացուցիչ պարագաներ մէջ բե-
րելով , Պարոն Սմիթսըն դատապարտուեցաւ 50
ֆրանք տուգանքի :

ՄԱՅՐ ՈՒ ՏՂԱՅ

Կան մայրեր որոնք իրենց զաւակը ամուսնացնել
կ'ուզեն երեսանց , մինչդեռ ներքուստ ոգւով չափ կը
խորշին հարսի երես տեսնելէ . այս տեսակ մայրերը
կը նմանին այն կարգ մը ագահներուն որոնք շահիլ
կը տենջան և չեն համարձակիր իրենց դրամը շա-
հագործելու :

Ահաւասիկ Ըռնտիկ տուտուին առջինեկը , որ
գործունեայ և գեղեցիկ երիտասարդ մը եղած է , ա-
մուսնանալ կը փափաքի , բայց իր մայրը դեռ չափ
տհաս կը գտնայ զինքը դրախտէն արտաքսելու :

Քսան եւ հինգ տարին դեռ չէ լրացուցած . բանի
գործի տէր , ինչպէս կ'ըսեն ընդհանրապէս . եկու տես
որ այս մայր ու զաւակին աղջիկ հաւնեցնելը շաբթը-
ուան պահք եւ ուտիք օրերուն կը նմանի . Մայրն
աղցան ուտելէ անդին չանցնիր , մինչդեռ զաւակն
ախորժակի ամէն պահանջում ընդունելի կը գտնայ :

Պարոն Համբիկ, իր մօրը անկատար խոստումներէն՝ որ միշտ կ'ապահովէր թէ իրեն գեղեցիկ հարս մը պիտի գտնայ, ա'լ յոյսը կտրելով՝ խորհեցաւ ինքն իր գլխուն ճարը տեսնել։ Եւ տեսաւ։ Օրիորդ Արմիկին սիրահարեցաւ, որ իրենցմէ չորս տուն վար կը բնակէր։

« Զի՛ք ինչ ծածուկ որ ոչ յայտնեսցի » կ'ըսեն։ Ընտիկ տուտուն նախ կասկածներ ունեցաւ, բայց անցած կիրակի, որ Առջի Պսակ էր, իր զաւկին չի գանգատելը տեսնելով՝ ա'լ բոլորովին համոզուեցաւ թէ՛ Պարոն Համբիկ աղջկան մը սիրահարած է ուստի մտադրեց գործն ստուգել։

Առջի իրիկուն, գիշերուան ճաշէն յետոյ, Ընտիկ տուտուն իր զաւկին ըսաւ։

— Երեկ Սամաթիայէն աղջկան մը համար խապար բերին, աղւորութեան ուեարը չիկայ եղեր։ Երկու հատ տուն, հարուր քէսէ նախըտ։ Էր աղէկ ալ ըռզակ ունի ըսին։ Կալ չարթու երթամ տեսնամ կ'ըսեմկոր։

— Վա՛ղ անցիր մարի'կ ... քիմ պիլիր ի՞նչ ալըման է։

— Ծօ տուն ալ, կարգուիմ, կ'ըսես կ'ըսես, աղջրկան մ'ալ չես հաւնիր։

— Ե՞ս, եօխսա դուն, երկու տարիէ պէրի աղջրկան մը չկրցիր հաւնելու, մարիկ. քեզի բան մը ըսե՞մ, հեռուները փնտռելնուս, մեր քովի Նիկողոս աղային աղջիկը ամէնէն խէրովն է։ ուսեալ, աղւոր, հայրն ալ օլտուխճա վարիյէթը տեղը պատուաւոր էսնաֆ մարդ է։

— Քա սա Արմիկի՞ն համար է ըսածդ, հեռունե՛ր ըլլայ։ Տիտդ քար մը կապէ տէ տար ինքդինքդ ծովը նետէ։

— Հա՛, ծովը պիտի նետեմ, ան պիտի առնեմ. տահա ըսելիք մը ունի՞ս։

— Իրարու խեր տեսնաք, վաղուընէ թէզը չիկայ, ես կլոխս կ'առնեմ կ'երթամ։

— Քեզի բան մը ըսեմ, դուն տեղդ նստէ, ես կ'երթամ օտա մը կը բռնեմ, գլուխս տինճ կը նստիմ։ Այս միջոցին տանը դուռը զարկին։

— Քա՛ սա ատեն ո՞վ է նայիմ, ըսաւ Ընտիկ տուտուն դրան չուանը քաշելով։

— Պարեւ ծեղ, աչվընիտ կը խաղա՞ր կոր, ճայնեց ծանօթ ճայն մը։

— Վա՛յ, դուն ե՞ս, Ալէմ տուտու, հրամայեցք, կերակուր կերա՞ծ ես։

— Հապա՛, հուսա տեղ մըն էի, կերակուրի վար դրին. հայտէ՛ ըսի ճամբուս վրայ է. խախվէն ալ հոս խմեմ ըսի։ Ընտո՞ր ես Համբիկ աղա, տահա քեզի փեսայ չպիտի՞ ընենք։

— Ի՞նչ ընենք, Ալէմ տուտու, մայրս աղջկան մը չկրցաւ հաւնելու քի, հարսնիք մը ընէինք։

— Սուտ է, Թէպէրին աղջիկը կըտայ, չուզեց, ի՞նչ ունէր, խումրիի պէս աղջիկ էր։

— Կեցէր ինծի անանկ պաղապուրին խօսքը կ'ընէ. փատանայի մը կտոր. սուսուէի մը մէջ երկու խօսք անգամ չկրնար ընել։

— Կէջ աղջիկ չէ ամա քիչ մը թութուխ է, ըսաւ Ալէմ տուտու, թէ՛ մօրը եւ թէ՛ զաւկին համամիտ գտնուելու համար։

— Զահէր հարսս մէճլիսներու էլէնճէ պիտի ընէի. ես մօրմէս ինչ եմ տեսեր նէ ան կ'երթամ. մեղքդ քաշեմ Ալէմ տուտու, նոր հարս էի նէ, լման իրեք տարի կեսուրոջս տէմը էլփէնչէ կեցած էի։

— Անանկ է ետ', հալխին աղջիկը զահէր քուկին գերիդ էր :

— Ի՞նչ ըսել է, մենք հոգի չունէինք :

— Կիւճդ չիկայ ամա, Ըռնտիկ տուտու, հիմակու աղջիկները պաշխա զանցայով մեծցած են. ան մեր ատենի բուսումին նայելու ըլլաւ նէ, տանը տուիկը կ'աւրուի. ամա չէմ ըսեր քի ամպարտաւան թապի-յէթ ունենայ. էլ պէթտէ քի հարս ըսածիդ վարքը բարքը տեղը ըլլալու է :

— Աստուծոյ համար դուն ըսէ, Ալէմ տուտու, սա մեր քովի նիկողոս աղային աղջիկը գէ՛շ աղջիկ է, հարցուց պարոն Համբիկ :

— Աղէկ, թէրպիյէլի է տէյի լսեր եմ ամա, եավրում, ներսի դին ո՞վ գիտէ :

— Քա՛, առտուընէ մինչուկ իրիկուն սիւսէրը կուտայ. բէնճիրէյին առջին կը նստի :

— Է՛յ, աղջիկ մը պատուհանին առջին նստելով ի՞նչ կ'ըլլայ. այդ հաշուով աղջկան տէր եղողը տանը պատուհան շինել տալու չէ :

— Տահա քուկին կլխէդ սա՛մ ելլի կը փչէ, անոր անտեղը ես կիտեմ :

— Քեդի բան մը ըսեմ, մարիկ, ես կարգուելէ վաղ անցայ, իմ տեղս դուն կարգուէ, երկու խօսք պակաս կ'ըլլայ, կը լմնայ, ըսելով՝ պարոն Համբիկ իր խուցը քաշուեցաւ :

Հետեւեալ իրիկունը պարոն Համբիկ տուն չէր գացած, Ըռնտիկ տուտուն՝ յայտնի ընել չէր ուզեր, բայց իր զակին բացակայութեան նկատմամբ մեծ անձկութեան մէջ էր :

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՊԱՏԱՌԻԿՆԵՐ

ՇԵՐԱՄՆԵՐՈՒ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Երբեմն շերամի որդը բնաւ տկարութեան նշան մը ցոյց չի տար, սովորականին պէս կ'ուտէ. յետոյ մէկէն ի մէկ տերեւները կրծելէ կը դադրի, շարժումները կ'ընդարմանան, պաղ ճերմակ գոյն մը կ'առնէ՝ կը կակուղնայ ու կը մեռնի. Գանի մը ժամ վերջը մարմինը կը չորնայ և թուխ գոյն մը կ'առնէ՝ որ մանիշակագոյնի կը փոխուի, և ի վերջոյ ճերմակ բորբոս մը կը պատէ ամբողջ մարմինը :

Ամէնէն աւելի հինգերորդ շրջանին կը պատահի այս հիւանդութիւնը, Թրթուրները, որոնք ճիւղերէն վեր մագլցել սկսած էին, մէկէն ի մէկ կանգ կ'առնեն, կը մեռնին և ետեւի ոտքերնուն վրայ կախուած կը մնան : Սոյն հիւանդութեան պատճառ կը կարծուի տեսակ մը մակաբոյծ մանրադիտական սունկ որ Թրթուրին մարմինին մէջը կ'աճի :

Երբ աշխատանոցի մը մէջ այս հիւանդութիւնը տեսնուի, անմիջապէս բոլոր Թրթուրները ուրիշ սենեակ մը տանելու է, և առջի սենեակին ալ լաւ մը ամէն կողմ հականեխելու է :

ՓԵԹԱԿՆԵՐՈՒ ՏՅՂԸ ՈՐՈՇԵԼ

Մեղունները խոնաւութենէ շատ չեն ախորժիր, հետեւաբար փեթակները գետնէն բարձր տեղ մը

հաստատելը նախապատիւ կը համարուի։ Նոյնպէս ուշադրութիւն ընելու է սովորաբար փչող հովերու ուղղութեան. ցուրտ հովերը ֆլեասակար են, ուստի փեթակին մուտքը անանկ ձեւով մը շինելու է որ անոցնմէ պահպանուին։ Ցուրտ տեղի մը չափ անյարմար է նաեւ շատ արեւ զարկած տեղ մըն ալ. որովհետեւ մեղրամոմը կը հալի. ամառուան տաքերուն մէջ այս անպատեհութեան առաջքը առնելու համար յարդով կը ծածկեն փեթակները։

Երբ փեթակները դաշտին մէջ բաց օդին դրուին, ցանկի մը երկայնքը կը շարեն և եթէ հողը խոնաւ է՝ ցիցերն վրայ բարձր բռնեցնել կուտան։ Այս դիրքով, այսինքն, բացօդեայ հաստատուած փեթակներէն աւելի դիւրութեամբ մեղր կը հաւաքուի, զանոնք մաքրելն ու կարգի դնելն ալ կը դիւրանայ։ Անձրեւոտ գաւառներու մէջ փեթակները կը ծածկեն յատուկ շինուած տախտակէ ծածկոցներու տակ։

ՎՆԱՍԱԿԱՐ ՄԻՋԱՏՆԵՐԸ ՋՆՋԵԼ

Ջերմոցներու մէջ բոյսերը կրծող միջատները ջնջելու համար ծխախոտի փոշի կը ցանեն անոնց վրայ. այս միջոցը թէեւ օգտակար է, բայց շատ դժուարաւ կը գործադրուի. պէտք է ջերմոցին բոլոր բոյսերուն քով երթալ եւ մէկիկ մէկիկ վրան ծխախոտի փոշի ցանել։

Նոյնպէս, ջերմոցին վառարաններուն մէջ կը տաքցնեն երկաթի թիւր՝ կարմրնալու աստիճան եւ կը բերեն ջերմոցին մէջ, վրան կը ցանեն ծխախոտի փոշի՝ որ անմիջապէս ածխանալով թանձր մուխերու

ամպեր կը ձեւացնէ։ Կամայ կամայ ծխախոտի մուխը խտանալով կ'իջնէ բոլոր բոյսերուն վրայ և կը ջնջէ ամէնէն գաղտնի խորշին մէջ պահոււած թրթուրը։ Սոյն միջոցը թէեւ արագ ու խնայողական է սակայն մեծ անպատեհութիւններ ալ ունի. նախ գործողութեան ամբողջ տեւողութեան միջոցին ներսը կենալու չէ. ջերմոցին մէջ հասունցած պտուղները և բանջարեղէնները լուալէ կամ խաշելէ ետքը միայն ուտելու է. վերջապէս կան ծաղիկներ որոնց գոյները կ'աւրուին ծխախոտի գործածութեամբ։

ՄՐՋԻՆՆԵՐԸ ՀԵՌԱՑՆԵԼ

Մրջիւնները հեռացնելու ամէնէն պարզ ու ածան միջոցն է անոնց ճամբուն վրայ խոշոր աղ ցանել։ Եթէ այս աղը բոյնին մէջ ալ թափէք, չուտ մը կը ձգեն կը փախչին։ — Պտղատու ծառերու վրայ ելելնին արգիլելու համար, գետնէն մէկ թիզ մը վեր ցողունին վրայ կը կապեն բուրդէ հիւսուած չուան մը որ թրջուած կ'ըլլայ նաւթի մէջ կամ նիքոթինով լուծուած ջուրի մէջ։ Այս չուանին վրայ հասնող մրջիւնները կը նստկին։

Իսկ տուններու մէջ՝ թաց լաթի մէջ կտոր մը քամիր (քեաֆիրի) պահուած տեղը բնաւ մրջիւն չի մօտենար։

ՀԱՒՆՈՅ ՈՒ ՀԱՒԿԻԹ

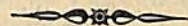
Հազար ու մէկ նեղութիւններ ու պատճառներ հաւերուն վրայ կրնան ծանր հիւանդութիւններ բերել և նոյն իսկ ամենափոքր տկարութիւն մը հաւին

ածելէն կտրուելուն պատճառ կ'ըլլայ, Հաւ պահելը շատերուն վնասաբեր կ'երեւի, որովհետեւ պէտք եղած խնամքները ի գործ չդրուելով հաւերը չեն տար ինչ որ պարտաւոր են: Ծանր հիւանդութիւններէ պատահելիք հոգերէ զատ մանր խնամքներ կան, որոնք որչափ հոգածութեամբ կատարուին, այնքան ալ պահուած հաւը շահաբեր կ'ըլլայ. աս խնամքներուն առաջինը և ամէնէն գլխաւորը սա է. աշխատիլ որ հաւերը չի ոջլոտին:

Ասոր համար հաւնոցը ամէնամաքուր վիճակի մէջ պահելու է. կենդանիներուն տրուած ջուրը վճիտ ըլլալու է. արդէն բնական բերումով ամէն կենդանի ինչ որ ալ ըլլայ, մաքուր տեղ պառկիլ և մաքուր ուտելիք ունենալէ շատ կ'ախորժի: Հաւնոցին պատերը, թառերը, կողովները, ամէն առարկայ յաճախակի լուալու է մէկ օխա ջուրի մէջ 5 - 10 կրամ ասիտ ֆէնիք դնելով: Խոշոր աւել մը այս ջուրին մէջ թաթխելով հաւնոցին չորս կողմը կը սրսկեն, բոլոր պատերը կը լուան, և երբ չորս կողմը չորնայ թուխսի տեղերուն յարդը կը փոխեն: Եթէ պէտք ըլլայ՝ ծծումբի ծաղիկ (քիւքիւրա չիչէ յի) կը սրսկեն հաւերուն վրայ և հաւնոցին պատերը կիրով կը ճերմկցնեն: Նոյնպէս հաւնոցին ներսիդին մէկ անկիւնը կը դնեն քանի մը դոյլ մոխիր՝ հետը քանի մը ափ փոշիացած կիր և ծծումբի ծաղիկ խառնուած, երբ հաւերը նեղուին ճճիներէ կամ ոջիլներէ, այս մոխիրին մէջ կը մտնեն և ամբողջ մարմիննին մէջը կը թաթխեն:

* * * Ծառեր հաւ կը պահեն հաւկիթը առնելու համար. ասոնք եթէ կ'ուզեն շահաւոր գործ մը ընել ամէն տարի անխտիր բոլոր չորս տարեկանէ վեր հաւերը կտրելու կամ ծախելու են: Երեք տարեկան

հաւ մը ամէնէն շատ հսկիթ կ'ածէ, չորրորդ տարին թէեւ հաւկիթներն աւելի խոշոր կ'ըլլան, բայց թիւը շատ կը նուազի: Ա' անկէ ետքը արտադրութիւնը կը քիչնայ. հինգ տարեկան հաւ մը՝ երեք տարեկանի մը չափ սնունդ կ'սպառէ եւ անոր կէսին չափ հաւկիթ չիտար: Ուրեմն լաւ ուշադրութիւն ընելու է, երբ հաւ մը չորս տարեկանը կ'անցնի, անմիջապէս ծախելու կամ կտրելու է: Նամանաւանդ որ երիտասարդ հաւերը կամ տարւոյն սկիզբները ածել կ'սկսին և կամ ածելու եղանակին ամէնէն ետքերը. եւ այս ատեններն է որ հաւկիթին գինը կը սղէ: Սոյն հաշիւով երբ մէկն հաւնոցին մէջ մէկ տարեկան, երկու տարեկան, երեք տարեկան եւ չորս տարեկան հաւեր ունի, կրնայ ապահով ըլլալ թէ՛ ամբողջ տարւոյն միջոցին թարմ հաւկիթ պիտի ունենայ:

ՆՁԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ ԵՒ ՈՐԴԻ

ՏՊԱԳՐԻԶ—ՀՐԱՏԱՐԱԿԻԶ

Կ. Պոլիս, Պապը Ալի շաֆսէի, Դոգսամ լրագրին դիմ

Թ Ի Ի 38

ԱՇԽԱՐՀԻՍ ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿՆԵՐԸ

Երկիրը միշտ ունեցած չէ այն տեսքն, զոր հիմա մենք կը վայելենք։ Այն ժամանակներէն ի վեր, ուր մեր հրապառ երկրագունտը կամաց կամաց պաղեցաւ, շատ ու շատ անգամներ փոխեց իր « դէմքը », իր բարեխառնութիւնը, մթնոլորտը, վրան ապրող կենդանիներն ու աճող բոյսերը անհուն փոփոխութիւններու ենթակայ եղած են։ Հսկայ բուսաբերութիւն մը, որու բրածոյ մնացորդները տակաւին կը գտնենք հողի խաւերուն տակ, անհետացած է՝ ինչպէս նաեւ հրէշային կենդանիներն։

Աւալի երկրիս երեսը կամաց կամաց բնակիչներ ունեցած է, որոնց առաջինները ձուկերն եղած են, յետոյ եկած են սողունները, միջատները, թռչունները, ստնաւորները եւ վերջապէս մարդն՝ արարչութեան յետինն ու գլուխ գործոցն։

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԴԱՐԸ. — Այրեցեալ կլիմայի մը բուսաբերութիւնը ամբողջ երկիւս կը ծածկէ. — Անհուն ծովեր, քիչ խորութեամբ եւ տեղ կղզեակներով լցուած՝ որոց եզերքներէն լոռեր կը կախուին, ահա՛ այս է պատկերն երկրագունտիս՝ նախնական դարերու մէջ։ Այրեցեալ մթնոլորտն ծանրաբեռնուած է թանձր շոգիներով՝ որոնց մէջէն արեւու ճառագայթները չեն կրնար անցնիլ. մշտնջենական գիւշեր մը գրեթէ։ Մինակ խեղճուկ խեցեպատեան մը եռախորը՝ որ հիմակուան նեպուկին (թէզպիհ պէօճէկի) ձեւն ունէր եւ անոր պէս կրնար կլորնալ, կ'ապրէր այդ լոռն անհունութեան մէջ՝ քանի մը ձուկերու հետ, որոնց մարմինը խեցիով պատած էր։

Սակայն մթնոլորտին տաքութիւնը կամաց կամաց

պաղիլ սկսաւ. զայն մթագնող շոգիները թեթեւցան եւ արեւուն ճառագայթները կարող եղան թափանցել երկրիս վրայ։ Այն ատեն ահագին բուսաբերութիւն մը սկսաւ զարգանալ. բոլոր հողերը բեւեռէն մինչեւ հասարակած ծածկուեցան ամենախիտ անտառներով՝ որոնց գաղափարը կուտան Ափրիկէի հսկայ սեւ անտառներն։

Տակաւին գաղջ ջուրերու ճախճախուտներու վրայ բարձրացան ահագին պտերներ (էյրէլթի օթու) որոնք հիմակուան ամենաբարձր ծառերուն չափ խոշոր էին, Բայց եւ ոչ իսկ ծաղիկի հատ մը կը զարդարէր այս միօրինակ կանանչի տարածութիւնը. ո՛չ մէկ աղմուկ, ո՛չ մէկ ձայն արձագանք կուտար անոնց մէջ. մինակ երկակեցաղ սողուն մը գլուխը վեր հանելով ջուրերէն՝ կը շնչէր մթնոլորտի թանձր օդը, և քանի մը հատ միջատներ կը թրթռային լճացեալ ջուրերուն վրայ։

ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ԴԱՐԸ. — Ճիւղղներու ծնունդը, մեծ սողունները. — Դարերու տեւողութեան միջոցին այրեցեալ ջերմութիւնը կ'սկսի բարեխառնիլ. ա՛լ անձրեւներն՝ հեղեղներու պէս վար չեն թափիր, Երկինքը պայծառացած է, եւ արեւը իր ճառագայթները կը ցոլացնէ։ Բուսաբերութիւնը տակաւին հրսկայ, չծածկեր սակայն բոլոր աշխարհիս երեսը։ Ածխաբեր շրջանի ծառաբերձ պտերները նորէն գլուխնին հովուն տուած կ'օրօրին. բայց անոնց մօտ կը բարձրանան նաեւ կոնաբերներ՝ նման հիմակուան նոճիներուն, բացառեւ ծառերու գաղաթը՝ լայն տերեւներու պսակի մը մէջ խոշոր պտուղներ կը կախուին։

Դաշտերու մէջ կը բուսնին արմաւենիները, ան-

տառներու մէջ կ'աճին նշգարիներն, լաստենին (գըզըլ աղաճը), ընկուղենին ։

Այս դարուն մէջ ամբողջ աշխարհիս բնակչութիւնը կը կազմեն սողունները ։ Կրիան երեւան կ'ելլէ ե իրեն կ'ընկերանան այն հսկայ մողէսագդիներն՝ ձրկնամողէզը, մերձամողէզը, որոնց ամէնէն կարճը 10 մէթր երկան է եւ որոնք ջուրերուն մէջ կ'ապրին ։ Վիպական կենդանի մը՝ մաշկամատը՝ ձուկի պէս կը լողայ, թռչունի պէս կը թռչի ։

Երկրիս երեսն այս պահուս միանգամայն հետաքրքրական է ու զարհուրելի ։ Ծովերուն երեսը՝ հասկայ կարապներու պէս՝ մերձամողէզներ կը սուրան իրենց որսին ետեւէն ։ Երբեմն ալ երկու ճիւղներ իրարու հանդիպելով հրէշային կռիւ մը կը սկսին իրարու դէմ ։ Զուրերուն վրայ՝ շերեփագիներ՝ մեր միջուկներուն նման՝ կը թռչտին ։ Պողպատներն իրենց բուստէ (մէրճան) պատերը կը հիւսեն ։ Խոշոր ձուկերու խումբեր ծովերու խորերը կը բնակին ։

ԵՐՐՐՈՐԴԱԿԱՆ ԴԱՐ. — ԱՏՆԱԼՈՐՆԵՐ կը տեսնուին երկրիս վրայ. — Վերջապէս երկրիս հաստատուն կեղեւը թանձրացած է եւ կեդրոնական կրակին իր մակերեսոյթին վրայ բրած ազդեցութիւնը նուազեցուցած ։ Անձրեւները կանոնաւորուած են. արեւը կը կենդանացնէ բոյսերն ու կենդանիները ։ Խոշոր գետեր իրենց ճամբան պեղած են. երկրիս երեսը քողարկող շոգիէ թանձր խաւն այլ եւս գոյութիւն չունի ։ Հիմակուան կաղնիներուն ձեւով ծառեր կը ծածկեն դաշտերն, ուր կաղամախներն դէպ ի վեր կը ցցեն իրենց սուր գագաթները՝ ծաղիկներու ճլմաբիտ գորգեր դարձած են, որոնց վրայ հաղարումէկ գունազեղ միջատներ կը խայտան ։ Թռչունները կ'եր-

գեն ու կը թռչտին. ծովերու մէջ կակղամորթեր եւ խեցեմորթեր կը բնակին ։

Երկրիս երեսն որ մինչեւ այս ատեն ստորին դասակարգի արարածներ տեսած է, կամ ճիւղաղ կենդանիներ, հիմա կը բնակուի սննաւորներու մեծ ընտանիքովը, կապիկները կը վազվզեն անտառներու մէջ ։

Կովերու խումբեր կ'որոճան ընդարձակ դաշտերու մէջ, ձիերու երամներ կը վազվզեն մարգերուն վրայ ։

Խոշոր կենդանիներ համերաշխ կեանք մը կը վարեն այս հաճոյալի բնութեան միջեւ ։ Մեծամարմին ու հսկայ ժանիքներով զինուած պտկածանիներ, սոսկալի մեծագագանը՝ խոշոր ու ճիւղալին ճանկերով զինուած ոտքերով ։

Ասի խոշոր թանձրամորթերու դարն է ։

ԶՈՐՐՈՐԴԱԿԱՆ ԴԱՐ. — Առդի աշխարհի արեւոյտը. — Ահա՛ աշխարհիս կազմութեան վերջին երեսոյթը ։ Հիմակուան ապրող բոլոր կենդանիները ծնունդ կ'առնեն ։ Հողերը հիմակուանին պէս կը կազմուին ։ Խոշոր՝ բայց խաղաղասէր թանձրամորթեր կը լեցնեն կանանչորակ մարգերը ։ Անտառներու կամ քարայրներու մէջ դարանի կը կենան վագրերը, փորենիները արջերը, գիշակեր որսի թռչունները ժայռերու մէջ կը թառին ։

Չորրդական դարը, արդի ժամանակին պիտի նմանէր՝ եթէ երկրիս երեսէն անհետացած չըլլային մամուլները, հսկայ ունգեղջիւրները, եւայլն ։ Այն դարուն մէջ Եւրոպայի գրեթէ ամբողջ արեւմտեան մասն եւ Ալպեան լեռնագօտիներէն սկսեալ ծածկընդունեցաւ սառնակոյտերու ահագին խաւով մը ։ Սոյն

սառերուն քաշուելէն ետքն է որ մարդս երեւան ելաւ։ Մարդուս այս սկզբնական երեւումին ժամանակ ունեցած վիճակն շատ հեռու էր հիմակուան վիճակէն։ Գրեթէ համահաւասար մըն էր այն ատեն զինքը շրջապատող կենդանիներուն, սակայն չնորհիւ իր իմացականութեան հասաւ այսօրուան ամենաբարձր դիրքին։

Թարգմ.

Զ. Ն. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Ա Յ Ծ Ե Ա Մ Ի Ո Ր Ս Ը

Քանի մը տարիէ ի վեր, երեք ընկերներ ու ես, որսորդութեան եղանակին կողայինք քանի մը ամիս անցնել Բ... գիւղին մէջ, որուն շրջակայ ամառներն անսպառ էին եղնիկներով ու մանր երկնէրով։

Անտառին ճամբուն վրայ կը գտնուէր մեկուսացած հիւղակ մը որու պարտէզին մէջ՝ ամէն առտու կը տեսնէինք ազնիւ դիմագծերով անձ մը, որուն շարժումները չէին համապատասխանէր՝ հագած գիւղացիի ճոխ հագուստներուն։

Քաղաքավարութեամբ կը բարեւէր մեզի, բայց բնաւ չէր խօսեր։

Գիւղին մէջ « Պարոն Մատթէոս » հասարակ տնունով կը ճանչցուէր։ Բնաւ զբաղում չունէր և մարդու հետ չէր տեսնուեր։ Գիւղացիներուն կարծիքով շատ հարուստ ըլլալու էր ինչու որ ամէն տարի կարեւոր գումար մը կը յանձնէր քաղաքապետին՝ աղքատներուն բաժնուելու համար։

Իր ժամանակը կ'անցնէր կարգալով, պարտէզը մշակելով կամ անտառին մէջ երկար պտոյտներ ընելով։ Տասը տարիէ ի վեր հոտ կ'ալրի եղեր ծերուկ սպասուհիի մը հետ, որ ինքն ալ գիւղացիներուն գիտցածէն աւելի բան մը չէր գիտեր այդ արտակարգ պարոնին անցեալին վրայ։ Սակայն գիւղացիները դժգոհ ըլլալու տեղ մը չունէին անկէ, ընդհանրապէս շատ վայելած էին անոր առատածեռութիւնները, ուստի հանգիստ կը ձգէին անիկա եւ միշտ տեսակ մը յարգանքով կը բարեւէին։

* * *

Օր մը ուշ մնացած ըլլալով՝ ընկերներս արդէն մեկնած էին, մինակս անտառին եղերքն հասած էի եւ չէի գիտեր որ ճամբան բռնելս, երբ պարոն Մատթէոս դէմս ելաւ։ Բարեւեցի եւ հարցուցի թէ՛ արդեօք կրնամ բարեկամներուս ուրիշ գացած ըլլալուն վրայ տեղեկութիւն մը տալ։ Տուած պատասխանը՝ բարձր դասու ընկերութեան մը յատուկ քաղաքավար չեղալով՝ կը ցուցնէր թէ անտառին ամենամանր ճամբաներն իսկ կը ճանչնայ եւ որսորդութեան ալ շատ վարժ է։

— Որսորդութեան մասին շատ վարժ մէկը կ'երեւիք ըսի, եթէ հաճէիք գալ մեզ հետ եղնիկ մը սպաննելու՝ ընկերներս եւ ես շատ գոհ պիտի ըլլանք։

— Շնորհակալ եմ, պատասխանեց, բնաւ չեմ որսար։

— Բայց որսորդութենէ շատ լաւ հասկնալ կ'երեւիք։

— Ժամանակով շատ կ'որսայի։

Առանց ուրիշ խօսք մը ըսելու՝ Պարոն Մատթէոս բարեւեց ու հեռացաւ։

Այս կարճ տեսակցութիւնը աւելի գրգռեց զիս։

քիչ մը մօտէն ճանչնալու այդ տարօրինակ մարդն : Քանի մը օր վերջն , տեսայ որ պարտէզին մէջ նըստած է , առջի օրուան տուած տեղեկութիւններուն համար շնորհակալ ըլլալու պարտուակով ներս մտայ : Յետին ծայր բարեկրթութեամբ ընդունեց զիս և հրամացույ սրահ մը որ եթէ ճոխ չէր՝ նուրբ ճաշակ մը կը մատնանիչէր : Խօսակցութիւնը երթալով կը մտերմանար և ես կը զարմանայի թէ՛ ասանկ բարեկրթութիւն առնող մէկը ինչպէ՛ս կուգար ճգնաւորի կեանք մը կ'անցնէր գիւղի մը խորը : Սակայն չէի համարձակեր հարցում մը ընել այդ մասին : Այցելութիւններս շարունակեցի , եւ գտած ընդունելութիւնս երթալով աւելի սիրալիր կը դառնար : Սակայն հիւրընկալս կը մերժէր բոլոր հրաւերներս որսին մասնակցելու համար :

* * *

Յաջորդ տարին գիւղ դառնալուս պէս անմիջապէս դացի այցելութիւն տալ Պարոն Մաթէոսի : Զերմ ընդունելութիւն մը ըրաւ ինծի եւ ճաշի վար դրաւ : Սեղանատան պատին վրայէն երկու հրացաններ կախուած էին , թէև մաքուր վիճակի մէջ կը գտնուէին , բայց հին մօտէլ մը կը յատկանշէին : Ասիկա առիթ տուաւ ինծի խօսակցութիւնը որսի վրայ դարձրնելու . խօսակիցս շատ մը մանրամէլ պերով ցուցուց թէ՛ ժամանակով խիստ ճարպիկ որսորդ մը եղած է :

— Ինչո՞ւ համար այլեւս չէք որսար :

— Տխուր պատմութիւն մըն է ատիկա , ըսաւ խօսակիցս , զոր եւ ո՛չ մէկուն պատմած եմ , բայց անցեալ ձմեռէ ի վեր ինծի խօսելէ արգիլող պատճառն այլ եւս գոյութիւն չունենալով , կրնամ ձեզի պատմել : Այս տեղին մէջ խոկ ախանաւտես եղայ որսի անսնկ զարհուրելի միջադէպի մը որ , երդում ըրի

այլեւս հրացան չառնել ձեռքս , եւ քսանեւհինգ տարիէ ի վեր խօսքս կը պահեմ : Անշուշտ իմացած էք Լօնկրիէր մարքիզին մահուան պարագաները :

— Այո՛ , լսած եմ որ որսի ատեն սպաննուած է :

— Ճիշտ է : Պ . տը Լոնկրիէր , ասկէ քանի մը մղոն հեռուն գտնուող դղեակի մը տէրն էր : Ամէնէն սիրելի , ամէնէն հիւրամեծար մարդն էր : Որսի եղանակին , իր դղեակը՝ շրջակայ ազնուականներուն հաճելի ու սիրուն ժողովատեղին էր :

* * *

Կարճ լռութենէ մը ետքը Պ . Մաթէոս շարունակեց .

— Այդ որսորդութեան կը նախագահէին մարքիզն ու իր աղջիկը Տիան :

Անունին աղդեցութիւնն էր՝ թէ ոչ կանուխէն մայրը կորսնցուցած ըլլալուն՝ հօրմէն ստացած քիչ մը առնական կրթութեան հետեւանքով էր որ Օրիորդ Տիան՝ մենէ աւելի սէր տուած էր որսորդութեան : Մեծե աւելի կ'ըսեմ , որովհետեւ ես ալ դղեակին ամէնէն յաճախադէպ հիւրերէն մին էի : Օր . Տիան շատ լաւ նշանառու էր և խիստ քիչ անգամ նապաստակը կամ ճնճղուկը կը պրծէին հրացանին բերնէն : Սակայն իրեն տրուած արտօնութիւնը ատկէ աւելին չէր ներեր . մարքիզը միշտ կը մերժէր իր աղջկան մասնակցելու մեծ որսերու , ինչպէս եղնիկի որսին , որու համար հրացանը մեծ գնդակով մը միայն կը լեցնեն :

Այդ տարին , Օր . Տիան այնչափ աղաչեց իր հօրը , և մենք ալ միանալով իրեն , վերջապէս մարքիզը հաւանեցաւ եղնիկի որս մը պատրաստել իր աղջկան ընկերութեամբն :

Երիտասարդ աղջկան հրացանը լեցուցին ամենամեծ խնամով , և զինքը խումբին ամէնէն ճարպիկ ու

խոհեմ որսորդին հսկողութեան տակ դնելէն ետքը ճամբայ ելան :

Բնաւ չպիտի մոռնամ այս մեկնումը , զուարթ , աղմկալից որսորդներու խումբը ցնծագին շրջապատած տօնին դիւցազնուհին :

Երբ անտառ հասանք , Օր . Տիան եւ իր հսկող ընկերը մազառի մը քովը կեցան , իսկ մարքիզը , եռեսուն քայլ հեռու դարանեցաւ : Որսը սկսաւ ընդհանուր աղմուկի մը մէջ . այն ատենները անտառը լեցուն էր երէններով . առաջին պահուն շիկերէ մը ցատկեց ճամբուն վրայ , եւ ընկերուհիս հրացանի մէկ հարուածով գետին տապալեց զայն . շուտով մը հրացանը լեցուցի՝ երբ քանի մը ձայներ պօռացին .

— Ուշադրութիւն եղնիկի՛ն . . . :

Հինգ սիրուն կենդանիներու խումբ մը՝ չուներէն հայածուած , դէպ ի մեզ կը դիմէր եւ արդէն մարքիզին ու աղջկան մէջտեղը հասեր էր : Ճիշդ քովն էի . երիտասարդ աղջիկը հրացանը ուսը դրաւ եւ ես ձայն հանելու ժամանակ չունեցած երկու անգամ կրակեց . սոսկալի ունում մը խուեցաւ եւ մարքիզը դէպ ի առաջ երեք քայլ առնելով գետին փռուեցաւ : Հրացանի երկու գնդակ ընդունած էր՝ մին կուրծքէն միւսը գլուխէն . մեռած էր :

Ասոր յաջորդող տեսարանը չեմ կրնար պատմել ձեզ . բոլոր որսորդները վազեցին եկան : Ոմանք թշուառ մարքիզին մարմինը կը վերցնէին , իսկ մի քանիները կը ջանային տխուր տեսարանէն հեռացընել թշուառ աղջիկը , երբ նէ դիակի մը պէս նորժգոյն , աչքերը բոցավառ ու սպառնացող , հարցուց .

— Ո՞վ ըրաւ :

Այն ատեն , իրեն ընկերացող որսորդը՝ իրմէ աւելի տոգոյն , յառաջացաւ ու ըսաւ . « Իս . . . » :

Օրիորդ Լօնկրիէր , բառ մը չարտասանեց . ձեռքովը ճամբան ցուցուց յանցաւորին , որ հեռացաւ գլուխը կախ :

* * *

Այդ յանցաւորը , շարունակեց Պ . Մաթէոս , աշխարհէ քաշուեցաւ , սպայ էր՝ հրաժարեցաւ իր սպարէզէն , նոյն իսկ անունն ալ թողուց . որովհետեւ եթէ մէկը այդ անունը տար , քովինը ականջն ի վար պիտի աւելցնէր « Լօնկրիէր մարքիզը սպաննողն է » : Երկար տարիներէ ի վեր ծանօթ մը չունի , մինակ կ'ապրի այն տեղին մօտիկը , ուր տեղի ունեցաւ սոսկալի տուամը : Ցաւալի յիշատակով կեանք մը կը վարէ , թէեւ խղճի խայթ բնաւ չունի , որովհետեւ այդ յանցաւորը . . . անմեղ է :

Օրիորդ Լօնկրիէր , վերջէն ամուսնանալով տիկին վտարէջլ եղաւ . նէ անցեալ ձմեռ մեռաւ , ուստի հիմա կրնամ ըսել թէ հայրը սպաննող գնդակը՝ աղջիկը նետած էր . իր ընկերը բնաւ հրացանը պարպած չէր : Բայց այդ սոսկալի պահուն հասկցած էր թէ՛ ի՞նչ ահաւելի կեանք մը պիտի բոլորէր այդ սիրուն արարածը՝ եթէ գիտնար ճշմարտութիւնը եւ ինքզինքը զոհած էր ներաւ համար :

— Սակայն , գոչեցի՝ ալ կասկած չունենալով որ այդ մարտիրոսը խօսակիցս է , ի՞նչ պատճառ ունէիք այդպէս վարուելու :

— Կը սիրէի Տիան տը Լօնկրիէրը , պատասխանեց Պ . Մաթէոս :

Զ Ո Ւ Ա Ր Ճ Ա Լ Ի Ք

Ամբակում հիւանդ է :

— Ի՞նչ ունիս , կը հարցնէ բժիշկը :

— Մեծ ջերմ մը :

— Ըսե՛լ է ձիու ջերմ ըլլալու է որ շատ մեծ է :

Օրաթերթի մը ընթերցողները , առտու մը զարմանալով կարդացին հետեւեալն՝

(Ա ի տեղ Ֆ դրուած է) :

« Ներում կը խնդրենք մեր ընթերցողներէն Փյս օրուֆն թիւը Փյս կերպով հրփափրփկելնուս հիմփր :

« Յրդէն ծփնուցփծ էինք թէ թերթիս տփուերը պիտի նորոգուին , փրդ փյսօր հին գիրերը թփփելով նորերը չփրեցին գրփչփրները , սփրսփփով տեսփն որ հոս պփկսող գիրը (ա) բնփւ չկփր ձուփրփնէն եկփծ նոր տփուերուն մէջ . թէեւ վփղը փմէն բփն կը կփրգփդրուի , բփյց փյսօր թերթը ետ չձգելու հփմփր պփկփս տփուերուն տեղ ուրիշ գիր դրինք . ուրու հփմփր ընթերցողներուն ներողփմտութիւնը կը խնդրենք » :

Երեւակայեցէք թէ ամբողջ թերթը այս ուղղա՜գրութեամբ շարուած էր :

Ամբակում հոգեւարք է :

— Երեսուն տգրուկ ապսպրեր էի , կ'ըսէ բժիշկը :

— Բայց , տօքթօր , չբռնեցին , կը պատասխանէ հիւանդապահը :

Ամբակում աչքերը կէս մը բանալով .

— Փարան չիտաք հա՛ :

Կառախումբին մէջ , ճամբորդ մը գլուխը դուրս կը հանէ եւ սոսկումէն մազերը ցցուած ետ կը քաշուի :

— Կորսուեցա՛նք , կ'ոռնայ . . . դիմացնուս ուրիշ կառախումբ մը կուգալոր :

— Շուն շան ուրդի՛ , կը գոռայ Ամբակում , հասա ես երթուղարձի տոմսակ առեր ե՛մ :

Հնութիւններու հաւաքիչին սիրտը :

Անճարակ սպասաւոր մը աննման ու մէկհատիկ սափոր մը կը կոտրէ : Յանցաւորը շուտով կը վռնտուի , բայց հաւաքիչը չկրնար մխիթարուիլ :

Իր աղջիկը , տասը տարեկան հրեշտակ մը , վիզը կը նետուի :

— Հայրի՛կ , ինչո՞ւ կը ցաւիս այդչափ :

— Այնչա՛փ աղւոր էր :

— Քու աղջիկներդ ալ աղւո՞ր չեն . քոյրս միթէ գեղեցիկ չէ՞ :

— Ի՞նչ ընեմ , աղջիկներս երկու հատ են , իսկ կոտրած սափօրը . . . մէկ հատիկ է՛ր :

Սրճարանին մէջ երկու բարեկամներ մէյմէկ գաւաթ գարեջուր կը խմեն : Անոնցմէ մին թաշկինակին ծայրէն 20 դրուչնոց մը կը հանէ :

— Անպիտա՛ն , կ'ըսէ բարեկամը , արդեօք ասանկ քանի՞ հատ ունիս :

— Մե՛ղք որ չունիմ , անզաւակ այրի մըն է այս դրամը :

Բնկերութեան մը մէջ Ղազարու յարութեան վրայ կը խօսին :

— Այս դարուն մէջ, կըսէ Ամբակում, մեռելները դիւրաւ գերեզմանէն դուրս չեն ելլեր :

— Անշո՛ւշտ, կը պատասխանէ տղթ. Ք... բը-
ժչկութիւնը մեծ յառաջադիմութիւններ ըրած է :

Ամբակում այցելութեան կ'երթայ հարուստ տիկինն
մը որ նոր զաւակ ունեցեր էր :

Տիկինը՝ ծծմայրին բերել կուտայ պզտիկը եւ այ-
ցելունին ներկայացնելով կ'ըսէ .

— Բոլոր բարեկամներս կը պնդեն թէ շատ կը
նմանի ինծի... դուք ի՞նչ կ'ըսէք, պարոն Ամբակում :

Ամբակում պահ մը կը մտածէ պէպէ՞քը դիտելով ,
եւ յետոյ համոզուած շեշտով մը կը դռչէ .

— Ո՛հ, այո՛, շատ կը նմանի :

Եւ զարմացումի շեշտով մը կը յարէ .

— Սակայն դէմքը շատ տգեղ է :

Կառապան մը ոստիկանապետին առջեւ :

— Վերջապէս, ձեր անուշադրութեամբ պատճառ
եղաք այս արկածին :

— Բայց պարոն, անցորդները՝ կենդանիներէն
աւելի ապուշ են :

— Ի՞նչպէս :

— Հապա՛... ծառուղիները թռչուններով լեցուն
են, միթէ անոնցմէ մէկը կառքի տակ ճմրուած է մէկ
օր մը :

Կանոն Հարսանեաց

Կանոն Ա. — Ամենեքին նոքա որք կամին ամուս-
նանալ, կամ ծնողք եւ ազգականք նոցին հարց ու
փորձ արասցեն զմիմեանց աւուրս ինչ . եւ տեղեկաս-
ցին կերպարանաց, բարուց եւ կացութեան իրերաց :
Եթէ երկոքին կողմունքն հաճ եւ հաւան գտանիցին ,
կոչեսցեն զքահանայս եւ ծանուցեն զկամեցողու-
թիւնս իւրեանց. եւ քահանայքն քննեսցեն զհասն եւ
զչհասն, եթէ հաս իցեն՝ զխնամիս առեալ բերցեն ի
Պատրիարքարանս ի սահմանեալ աւուրն՝ որ է ուր-
բաթ, եւ տացի նշան :

Եւ յորժամ այս ամենայն լինիցի, այնուհետեւ ա-
ռանց բանաւոր պատճառի մի՛ քակեսցի հարսնախո-
սութիւնն : Իսկ եթէ վասն բանասրկութեան քսու ան-
ձանց ոմանց, կամ վասն ագահութեան եւ փառա-
սիրութեան, եւ կամ վասն որպիսի եւ իցէ սնտոի եւ
անբաւական պատճառի կամիցին քակել զհարսնա-
խօսութիւնն, անաչառ դատաստան լինիցի ի Պատ-
րիարքարանս, բանասրկուք պատժեսցին եւ ինքն-
եանք խրատեսցին զգաստանալ :

Բայց երբ կամակորութեամբ նէֆսանիյէթ արաս-
ցին քակել, եթէ ի կողմանէ տղային իցէ յամառու-
թիւնն, նշանն որբ աղջկանց միասցէ՝ որպէս սովո-
րութիւն է ի վաղուց հետէ : Իսկ եթէ աղջկան իցէ,
գին նշանին տացի որբ աղջկանց, եւ դիմադարձ
ով ոք եւ իցէ՝ ըստ արժանւոյն դատեսցի՝ որպէս եւ
արդար իրաւունքն պահանջեն :

Կանոն Բ. — Որովհետեւ ըստ սովորական եւ քա-

ղաքական կարգի՝ բովանդակ վիճակ ազգիս ի չորս գլխաւոր աստիճանս որոշի, ամին իրի նշանն, ըռգակըն, ճէհէզն՝ ի չորս տեսակս որոշեցան ըստ պատշաճի իւրաքանչիւր աստիճանի այսու օրինակաւ,

Նշանն լինիցի բուպիէ ոսկի ըստ յարմարութեան աստիճանի իւրաքանչիւրոյ. բայց ծաղիկ, թէլ, չէքէր, ամենեւին մի՛ գտանիցի, եւ մի՛ ոք երկու նշան արասցէ, զմինն յայտնի տալով, և զմիւսն ծածուկ ի տուն աղջկան առաքելով:

Նշանն առաջին էլայի՝ 50 բուպիէ, եւ արծաթ տուփ մի, եւ մէկ չէվրէ, և ըռգակն մինչեւ տասն հազար զուրուշ եղեցի: Ճէհէզն չորս խաթ, տիւղ պուհուր էնթարի, սէվայի էնթարի, սէլիմիէ էնթարի, իփէկլի փէսէնտ իշլէմէ էնթարի. և քիւրքին՝ վարչախ, սամուռ, էլմա, քաքում, և երեք շալ, գլխու կապելիք կանաչ գունով ամենեւին մի՛ լիցի:

Նշանն երկրորդ էլայի՝ 40 բուպիէ, արծաթ մի, և մէկ չէվրէ. եւ ըռգակն մինչեւ հինգ կամ վեց հազար զուրուշի, ճէհէզն երեք խաթ լիցի, էնթարիքն՝ սէվայի, սէլիմիէ, շալաքի, և քիւրքին՝ սամուռ, էլմա և քաքում, և երկու շալ լիցի, և կանաչ գունով գլխու կապելիք մի լիցի:

Նշանն էլսատի, 30 բուպիէ, մէկ արծաթ տուփ, եազմա տէստիմէլիով, և ըռգակն մինչ երեք հազար զուրուշի. ճէհէզն երեք խաթ, էնթարիքն՝ սէլիմիէ, շալաքի, ագուէզա եւ քիւրքին՝ սամուռ, էլմա, զընճապ, եւ մէկ շալ լիցի:

Նշանն առաջին էտնայի՝ 10 բուպիէ, մէկ հասարակ եազմայով, ըռգակն մինչեւ հինգ հարիւր զուրուշ եղեցի. ճէհէզն երկու խաթ լիցի, էնթարիքն՝ թէլի հագիր, և չէթարի, քիւրքին՝ նափէ զընճապ, և մէկ ինկիլիզ շալ:

Նշանն երրորդ էտնայի՝ հինգ բուպիէ, մէկ տէստիմէլով, եւ ըռգակն մինչեւ հարիւր զուրուշ լիցի: Ճէհէզն մէկ խաթ, մէկ թեթեւ հագիր էնթարի, մէկ նափէ քիւրք, կամ մէկ չուխա չաքէթա, եւ մէկ թեթեւ ինկիլիզ շալ:

Կանոն Գ. — Ի հանդերձս հարսին մի՛ գտանիցի մարգարտով, փուլու, թըրթըրլը, թէփէշալի միսիլլի բանած լաթեղէն և կամ մարգարտով, փուլով՝ թըրթըրով բանած գլխու կապելիք, բանուած կամ անվայելուչ կերպ կերպ շապիք, կամ հարսի չէտիք փապուճի վրայ կըլապտանլը սրմալը բան. կամ կըլապտան կամ սըրմայ խարճով կամ մարգարտով թախտայ բապուճի, թէուլիք, ֆիլառ, նալըն, քարեղէնով զարդարուած սանտր, և այլ այսպիսի ինչ:

Կանանչ գունով լաթեղէն ամենեւին մի՛ գտանեցի: Պօխճալըսի փեսայի կամ կնքահօր կամ ուրիշի, և կամ փոխանակ պօխճալըսի այլ ինչ ընծայ՝ բոլորովին մէն եղեալ է:

Կանոն Դ. — Քէսէպիչէ անունն ամենեւին մէն եղեալ է. այլ ըստ սովորութեան, մէկ շաբաթ առաջ քան զհարսանիքն՝ հարսանեաց տեսքն ընդ քահանայից իւրեանց ի միասին եկեալ խօսք կապ արասցեն առ ի որոշել և յատկացուցանել զօրն հարսանեաց:

Բաղանեաց ստակ ամենեւին չըլլայ, և հարսնացուն հասարակ աւուր պէս ի բաղանիս տանին ամենայն պարկեշտութեամբ, ամենեւին հանդիսութիւն չըլլայ, և բաղնեպանին ուրիշ ժամանակ ինչ հախ կուտային՝ նոյնչափ տան. հարսանեաց պատճառաւ մէկ փարայ աւելի չտան. եթէ բաղնեպանն աւելի փարայ ուզէ, գան ի Պատրիարքարան խապար տան:

Կանոն Ե. — Քօղքն սատէ չիչէքլի սէլիմիէ լինիցի, միօրինակ էլաի, էվսատի և էտնայի, և ո՛չ բնաւ յայլ նիւթոյ զի արգիլեալ է ամենեւին:

Էլա և էվսատ հարսնետէրքն՝ յետ լրանալոյ հարսանեաց առաքեսցեն զայն քօղքն յեկեղեցի թէ՛ մին իւրեանց՝ առ ինամակալուն որբ աղջկանց. զի յորժամ որբ և աղքատ աղջկունք ամուսնացեն, տացի նոցա ձրի, զի արասցեն քօղք և շինեսցեն յետոյ հանդերձ և զգեցցին, և աղօթող լինիցին վասն պարգեւողաց նոցա:

Քօղքի վրայ էլմասեղէն բան կապել կամ թէլէ պսակ կապել ամենեւին մէն եղեալ է. փափաք ունեցողն եթէ թէլփէչէ ունիցի, ի վերայ քօղքին զայն թէլփէչէ կապեսցէ փոխանակ պսակին:

Կանոն Զ. — Շեարք հարսանեաց մի կոչեսցեն զբարեկամս կամ զդրացիս իւրեանց ի հարսանիս. եւ եթէ կոչեսցեն եւս՝ հրաւիրեալքն մի՛ գնասցեն վասն եկեղեցական ազգային կանոնաց, և մի բնաւ ուղարկեսցեն ընծայս՝ ինչ՝ աչքիւոյս, կամ՝ երեստեսէ, կամ այլ ինչ անուամբ՝ թէ առուրս հարսանեաց և թէ յետոյ, իսկ եթէ առաքեսցեն ոմանք՝ տեարք հարսանեաց մի ընդունեսցին զընծայսն՝ այլ յետս դարձուցեն:

Կանոն Է. — Կոչեսցեն ի հարսանիս ազգականքն և կնքահայրն, նաեւ փեսայն եթէ ունիցի վարպետ և նոքա եւս սէլէյով շէքէր կամ քեսսէյով անուշ մի տանիցեն, զի այսպիսի ընծայք յամենայն ժամանակս բոլորովին արգիլեալք են:

Կանոն Ը. — Կնքահայր կամ կնքամայր առնուլ թէ ի հեռի և թէ ի մօտ տեղ՝ յաւուր կիւրակէի բնաւ մի երթիցեն, այլ քանի մի օր յառաջ առանձինն հրաւիրեսցեն:

Կանոն Թ. — Ի հարսանիսն չէնկի մի գտանիցին եթէ այր իցէ չէնկին և եթէ կին, և սաղը մի լինիցի և ի ճանապարհին չաղը մի՛ չալեսցի:

Կանոն Ժ. — Ի կերակուրս հարսանեաց խամուր իշի բնաւ մի լինիցի, և առաջին էլային կերակուրքն հանդերձ անուշեղէնօք տասը տեսակ եղիցի, եւ երկրորդ էլային վեց տեսակ, և էվսատին չորս տեսակ, և առաջին էտնային երեք տեսակ, և երկրորդ էտնային երկու տեսակ եղիցի, և ոչ աւելի ամենեւին:

Կանոն ԺԱ. — Ի կիւրակէ օրն հինա տանել մի՛ լինիցի, այլ օր առաջ ի կողմանէ փեսային այր մի առեալ զքօղքն և զմոմն տարցէ ի տուն հարսին, և եթէ կամին՝ կին մի ևս ընդ նմա երթիցէ:

Կանոն ԺԲ. — Տուն հարսին եթէ հեռի իցէ՝ կամ ծով աշըը, զհարսն Ֆէրաճէյով բերցեն ի ցերեկի յաւուր կիւրակէի, և մի՛ հանդիսիւ ի գիշերի:

Կանոն ԺԳ. — Հարսին և փեսին մոմն այսպէս լիցի. մոմն առաջին էլային չիֆթը հինգ օխա, երկրորդ էլային չորս օխա, էվսատին երեք օխա, առաջին էտնային երկու օխա, երկրորդ էտնային մէկ օխա, և աւելի քան զսոսա մի՛ լիցի. և մոմերուն վրայ թէլ կամ սուտ ծաղիկ մի՛ գտանիցի՝ սատէ լինիցի. և թէ ոք ունիցի փափաք, թէլսիզ գորտէլա կապեսցէ, և ո՛չ այլ ինչ:

Կանոն ԺԴ. — Ի ձեռս փեսային թուր, կամ ի վիզն պոյուն եաղլըղի, ի գլուխն թէլ կամ սըրմայ կամ էլմասեղէն գարդ ամենեւին մի՛ գտանիցի. այլ միայն նարօտն լինիցի նշան փեսայութեան և մի ի տուն հարսին թէլ կամ սըրմա կապեսցի ի գլուխ փեսային, զի արգիլեալ է ամենեւին:

Կանոն ԺԵ. — Եթէ հարսնետունն մօտ իցէ և հար-

սառ երթիցեն, ի ճանապարհին եկեղեցական զգեստ, չուրջառ, չապիկ մի՝ զգեցցին. զօնլայ կամ չալղը մի հանցին առաջի փեսային, և դռնչէք ընծայ մի՝ տայցեն փեսային զի արգելեալ է:

Կանոն ԺԶ.— Հարսն և փեսայն քանի մը օր յառաջ քան զպսակն խոստովանեսցին և հաղորդեսցին, և զպսակն զկնի կէս գիշերին՝ որ լուսանայ երկու շաբաթի, պսակառութիւնն հարսանեաց եւս ի նոյն առաւօտ լինիցի, և լրացի հարսանիքն, և ամենայն հարսնեւորք առանց ճաշ ինչ առնելոյ ի տուն հարսանեաց՝ երթիցեն ի տունս իւրեանց:

Կանոն ԺԷ.— Ի կողմանէ ծնողաց կամ փեսային կամ ազգականաց, և կամ ի կողմանէ կնքահօրն՝ երեստեսէ կամ այլ ինչ ընծայ մի՝ տացի հարսին, և ո՛չ հարսն տացէ ընծայ ինչ նոցին:

Կանոն ԺԸ.— Ի ձեռք պագի օրն ի տուն աղջկան բազմութեամբ մի՝ երթիցեն, և հացկերոյթ մի՝ լինիցի, և փեսային ընծայ մի՝ տացի:

Կանոն ԺԹ.— Եէտի անունն ամենեւին արգելեալ է, բայց յետ աւուրց ինչ ի կողմանէ աղջկանն ի տեսութեան հարսին երթիցեն, բայց ընծայ բնաւ երբեք մի՝ տանիցեն:

Եւ յառաջին Բարեկենդանին ի գնալն իւրեանց ի տուն փեսային, և յառաջին Զատիկին ի բերելն զհարսըն ի տուն իւրեանց, փեսային կամ հարսին ընծայ մի՝ տայցեն, և մի՝ առնուցուն:

Նոյնպէս ի Կաղանդի կամ ի օտնի Ծննդեան և ի սուրբ Զատիկի մինչ երթայ փեսայն ի շնորհաւորութիւն առ ազգականս հարսին, նոր փեսայ է ասելով ամենեւին ընծայ մի տացի. ո՛չ չէվրէ և ոչ այլ ինչ:

Կանոն Ի.— Պէշիկն և նորին թախըմըն ի կողմանէ հարսին մի՝ յուղարկեսցին, և մի՝ ևս փոխանակ

պէշիկի ընծայ տացի, և մի՝ բնաւ ի կողմանէ փեսային պահանջեսցին. զի այսպիսի ընծայք բոլորովին մէն եղեալ են:

Տ Ա Պ Ա Ն Ա Գ Ի Ր

Կինս հոս է, ո՛հ ինչ կայան,
Թէ իր և թէ իմ հանգստեան:

* * *

Յուրտ շիրմիս ներքեւ
Հանգչի իմ կնիկ՝
Չեմ պատճառ թէ և
Բայց... գոհ եմ սաստիկ:

— Սատանան ժամանակաւ Յորին դէմ ապստամբելով անոր հարստութիւնը, առողջութիւնը և զաւակները առաւ, բայց հոգին աւելի աղէկ ցաւցնելու համար կինը անոր թողուց:

Գեղեցիկ կնոջ մը ամուսինը որ սոսկալի կերպով տգեղ էր, օր մը ճամբորդութիւն կատարելու համար մեկնած պահուն՝ ըսաւ կնոջը.

— Տիկին, կը պատուիրեմ քեզ որ մանաւանդ այս բացակայութեանս ատեն ուրիշը չսիրես:

— Ո՛հ, մի՛ վախճար, բարեկամս, ըսաւ կինը, այդ բանը միայն քու ներկայութեանդ ատեն միտքէս կ'անցնի:

ԱԿԱՄԱՅ ԳԻՒՂԱՅԻՆ

Եփրեմ, աղա չկրցաւ տակաւին դառնալ գիւղէն ուր գացած էր ամսուն անցնելու համար:

Ընդհանրապէս անոնք կ'երթան գիւղ՝ որ գիւղ երթալու կարողութիւն ունին կամ անոնք որ գիւղ երթալու կարողութիւն չունին:

Առաջինները կ'երթան պարզապէս զուարճանալու համար, իսկ երկրորդները կ'երթան քիչ մը մաքուր օդ ծծելու համար. եթէ ոսկի չունինք՝ գոնէ քիչ մը մաքուր օդ ունենանք ըսելով: Առաջիններն ալ իրաւունք ունին, երկրորդներն ալ, միայն թէ՝ առաջինները կրնան ամենայն դիւրութեամբ դառնալ գիւղէն, մինչդեռ երկրորդները մեծ դժուարութեամբ կը յաջողին, եթէ երբէք յաջողին, դառնալ իրենց տունը, ապա թէ ոչ կ'ստիպուին գիւղացի ըլլալ, այսինքն միշտ մաքուր օդ ծծել:

Գիւղ երթալը շատ դիւրին է, գործն անկից դառնալուն վրայ է: Եփրեմ աղա կանխաւ եթէ համոզուած ըլլար այս ճշմարտութեան՝ ցարդ կրնար իր ընտանիքով իջնել գիւղէն առանց կրելու այն դժուարութիւններն՝ որոնց ներքեւ կը մաշի այսօր:

Ամէն գիւղ գացող նախ և առաջ պարտի գիտնալ թէ՝ պարտաւոր է կողոպտուիլ տեղացիներէն այն գիւղին, որուն օդը ծծելու կը յանդգնի: Ինչ որ գիւղացին կ'ուտէ երկու դահեկանի, հիւրը կ'ուտէ չորսի: Բացարձակ ճշմարտութիւն մ'է աս: Չեմ ուտեր, պիտի ըսես. կը սխալիս, ուտելով պիտի ուտես, բռնի կը կերցնեն քեզի: Ինչո՞ւ հեռուն երթանք, ահաւասիկ կենդանի օրինակ մ'է Եփրեմ աղան, որ Վոսփորի գիւղերէն մին գացած է այս տարի օդա-

փոխութեան համար:

Եփրեմ աղա իր ընտանիքը տեղաւորցնելէ յետոյ այն տան մէջ զոր վարձած էր՝ դուրս կ'ելլէ ուտելիքի, խմելիքի, վառելիքի և այլն պատրաստութիւններ տեսնելու:

Նախ և առաջ կը մտնէ նպարավաճառի մը խանութը:

— Օ՛հ, Եփրեմ աղա, բարի եկաք, աս տարի հոս եկէր էք, շատ աղէկ ըրեր էք, գիւղերնիս, շիտակը խօսելով, շատ աղէկ է, ուրիշ գիւղերու չնմանիր: Եփրեմ աղա բան մը պէտք է նէ տանք:

— Այո՛, քիչ մը ձէթ, քիչ մը պանիր, բրինձ, սա-

եաղի, բաթաթէս, մաքարօնի, լուբիա, ձիթ ապտուղ:

— Շատ աղէկ, շատ աղէկ:

Նպարավաճառը կը պատրաստէ նպարներն և սպասաւորին հետ տուն կը ղրկէ:

— Պարտքերնիս ի՞նչ է:

— Թո՛ղ մնայ հիմա, թող մնայ, պղտիկ բան մ'է, գնա՛ քէյֆդ նայէ՛: Տունէն բան մը պէտք ըլլայ նէ՛ իմաց տան կը ղրկեմ ես:

Եփրեմ աղան կ'ուրախանայ նպարավաճառէն ասանկ վարկ մը գտած ըլլալուն վրայ և ինքնիրեն կ'ըսէ, ի՞նչ կըթեալ մարդիկ են այս գիւղին նպարավաճառները:

— Եփրեմ աղա՛, փայտ, ածուխ չպիտի՞ առնէք, կը հարցնէ մէկը խանութին տոջեւ կայնած:

— Առնեմ պիտի:

— Մօ՛ տղայ, երկու չէքի փայտ, չորս պարկ ածուխ կըռէ ու ղրկէ Եփրեմ աղային տունը:

— Բանիէ՞ն կուտաք կոր:

— Մի՛ վախնար կռիւ չենք ըներ, Եփրեմ աղա:

— Չէ՛, այսինքն ստակը տամ:

— Մենք ոտակ չենք առներ, բանդ գնա. կը պատասխանէ վաճառողն Եփրեմ աղային ուսր ծեծելով:

— Շատ լաւ, չնորհակալ եմ, կ'ըսէ Եփրեմ աղան և դէպ ի մնավաճառին կերթայ:

— Օ՜օ՜օ, Եփրեմ աղա, քանի օխա զրկեմ:

— Ձորս օխայի չափ պիտի առնեմ, քանիէ՞ն կուտաք կոր:

— Բան մը չէ, կը համաձայնինք. բաներնիդ գացէք, ես տղուն հետ կը զրկեմ:

Եփրեմ աղան գոհ է այս դիւրութիւններէն:

Աս մարդիկը կը ճանչնային Եփրեմ աղան. Ամենեւին ոչ, կարասիներուն փոխադրութեան օրը կամ տունը վարձած օրը, գիւղացիները սորված են անոր անունը, մականունը և արուեստը:

Եփրեմ աղան դեռ առաջին օրը ճանչցուած է գիւղացիներէն և այլ ևս չկրնար չորս քայլ առնել առանց պատասխանելու այն հարցմանց, որ այլ և այլ խանութներէն կ'ուղղուին իրեն:

— Եփրեմ աղա, քանի մը օխա ելակ զրկե՞մ տունը:

— Եփրեմ աղա, կօշիկներդ ներկել չե՞ս տար:

— Եփրեմ աղա, սա սթաքօզին չե՞ս գրուիր:

— Եփրեմ աղա, սա պարպուենիայէն քանի մը օխա զրկե՞մ:

— Եփրեմ աղա, ընկուղներէն չառնե՞ս քիչ մը, աղայք կ'ուտեն:

— Եփրեմ աղա, պատուական գինի ունիմ, պի՛նլիս մը զրկե՞մ տունը:

— Եփրեմ աղա, մեզնէ առուտուր չե՞ս ըներ, քիչ մը խավեար տա՞մ:

— Եփրեմ աղա, աղաքներդ մեր դպրոցը չե՞ս զրկեր:

— Եփրեմ աղա, միսը ուսկի՞ց կ'առնես կոր:

— Եփրեմ աղա, երկու սագ կայ, բիւնքօյի դրէ, քեզի ալ գրե՞մ քանի մը թիւ:

— Եփրեմ աղա, ծխախոտն ինչո՞ւ ինձմէ չես առներ:

— Եփրեմ աղա, երկու երեք դոյզ պօթին զրկե՞մ տունը տղոց համար:

— Եփրեմ աղա, հիւանդ ըլլաս նէ ինծի պիտի կանչե՞ս ես:

— Եփրեմ աղա, ջուրն ինչու համար ուրիշ տեղէն կ'առնես կոր:

— Եփրեմ աղա, ջղային տկարութիւն չունի՞ս քիչ մը:

Եւ Եփրեմ աղան այս հարցմանց կը պատասխանէր ժպտելով հաւանութեան նշաններով, և կը գնէր գիւղին խանութպաններէն միշտ ապագային վճարելու առաւելութեամբ: Եւ երբ տուն դառնար՝ կը յանդիմանուէր կնոջմէն՝ որ թեւերը բանալով կ'ըսէր.

— Եփրեմ աղա, խենթեցա՞ր ի՞նչ եղար, քառասուն օխա ֆասուլիան ե՞րբ պիտի ուտենք:

— Բառաստուն օխա՞ մի:

— Եփրեմ աղան խրկեց ըսելով՝ կը բերեն ու կը բերեն, մինակ ֆասուլիա՞, բաթաթէս ալ բերին, բրինձ ալ, պանիր ալ, ի՞նչ գիտնամ, քիւէրը լեցուեցաւ... դուռ բանալէն գոցելէն ժամանակ չեմ կրնար կոր գտներ:

— Կ'ուտենք կնիկ, կ'ուտենք, չպիտի նետենք ա՛: Ելլանք քիչ մը քաղինօն երթանք:

Այսպէս Եփրեմ աղան, առանց ստակի նեղութիւն քաջելու, կ'ուտէր, կը խմէր, և ուրախ կ'ըլլար և կը կարծեր թէ պարտական չէր օր մը վճարելու:

Բայց խասըմը կը մօտենայ, ամառուան համար եկողները հետզհետէ կ'իջնան: Եփրեմ աղան ալ կը

պատրաստուի իջնելու: Նախ և առաջ հաշիւները մաքրելու է: Հացավաճառ, մսավաճառ, նպարավաճառ և այն ամէն բառերն որ վաճառ կը վերջանան՝ վաթսուն ոսկւոյ մօտ գումար մը կը պահանջեն: Բացի հացէն, ամէն բան կրկին գնով նշանակուած է: Եփրեմ աղան դիտողութիւն կ'ընէ գիներու վրայ: Դիտողութիւն չեն ընդունիր վաճառավեճ խանութպաններն: Գիւղ գնացողը ստակին խնայելու չէ, կ'ըսեն, ձմեռը մենք ինչո՞ւ հոս կ'սպասենք կոր, կ'ըսեն, ամառը քանի մը դրուշ վաստկելու համար:

Եփրեմ աղան մանրուք չունի, գնումները կը դադարին:

Վաճառավեճ խանութպաններն ամէն առաւօտ՝ և ամէն երեկոյ նաւամատոյցը կ'երթան և Եփրեմ աղային կը մօտենան:

— Եփրեմ աղա, ե՞րբ պիտի երթաք:

— Եփրեմ աղա, ինծի կը հանդիպի՞ս:

— Եփրեմ աղա, մոռցար մեզի:

— Եփրեմ աղա, այս իրիկուն կ'սպասեմ քեզի:

Եփրեմ աղան շուարած մնացած է:

Մէկ երկու օրէն Եփրեմ աղան նորէն կը շրջապատուի նաւամատոյցին վրայ խանութպաններէն, որ իրարու հետ կը խօսին:

— Պապա մարդ է Եփրեմ աղան... քօնօլը շատ աղէկ է:

— Բանաբէներն ալ գէշ չեն:

— Հայելիներն այսօր ծախէ նէ՛, երեսուն ոսկի ամէն մարդ կ'առնէ:

Եփրեմ աղան հեռուանց կը տեսնէ այս խանութպաններն և զանոնք չտեսնել կը կեղծէ: Խանութպաններն կը մօտենան անոր:

— Ի՞նչ կայ, ի՞նչ չկայ Եփրեմ աղա:

— Մեզի չհանդիպեցա՞ք, Եփրեմ աղա:

— Ե՞րբ պիտի տեսնուինք, Եփրեմ աղա:

Եփրեմ աղան փոխառութեան կը դիմէ և պարտուց կէսը կը վճարէ: Խանութպաններն վստահ են թէ իրենց առնելիքներն ամբողջապէս պիտի առնեն, որովհետեւ Եփրեմ աղային նոյնքան վարկ բացեր են՝ որքան կ'արժեն անոր կարասիքը:

Եփրեմ աղան չկրնար սակայն մնացած պարտքը վճարել և որոշում կուտայ այս տարի գիւղը անցունել:

— Եփրեմ աղա, ե՞րբ պիտի իջնաք:

— Այս տարի հոս պիտի մնամ, օդը շատ աղէկ եկաւ մեր տիկինին, վար իջնամ ի՞նչ ընեմ: Խոնաւ է, նստուելու տեղ չէ որ:

— Շատ աղէկ խորհեր էք, Եփրեմ աղա, իմին ալ գործս ներեր նէ՛, ես ալ չէի իջնար:

Տիկինը իջնալ կ'ուզէ:

— Եթէ չպիտի կրնայիր իջնալ նէ, ինչո՞ւ հոս բերիր ինծի, կը հարցնէ ամէն գիշեր:

— Գէշ ըրի կնիկ:

— Աղէկ ըրիր, բայց ձմեռն ի՞նչ ընեմ հոս միսմինակ պայխուշի պէս:

— Բան մը կ'ընենք:

— Ես կ'երթամ տուն նստէ:

Խանութպաններն ի ժողով կը հրաւիրէ Եփրեմ աղան, անոնց կարծիքն առնելու համար: Խանութպաններն մեծամասնութեամբ կ'որոշեն որ Եփրեմ աղային համար շահաւոր է գիւղ մնալը: Ուստի Եփրեմ աղան կ'ստիպուի խանութպաններու որոշումը գործադրել և օգափոխութիւն ընել ձմեռն ալ:

Ո՛վ որ իւր քսակին որոշումը չի գործադրեր, կը ստիպուի խանութպաններու որոշման համակերպիլ:

Բայց Եփրեմ աղան, այժմ չարաթը չորս անգամ Պոլիս կ'իջնայ և երբ իր բարեկամաց հանդիպի, կ'ըսէ անոնց .

— Կը զարմանամ կոր ձեր վրայ, ի՞նչպէս կը նստիք կոր այս խոնաւ տեղերը, գիւղի օդին վարժուեցայ տէ՛ր այս կողմերը մոլթ կ'երեւան կոր ինծի :

Յ. Յ. ՊԱՐՈՆՅԱՆ.

ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԻ ԵՒ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆ

Շատ մարդիկ կը վիճարանին, կը կռուրտին շուկայի խնդիրներու վրայ, մինչեւ իսկ իրարու հետ ամէն յարաբերութիւն կտրելու կ'սպառնան՝ անանկ պատճառի մը համար որուն ինչ ըլլալը և ո՛չ մէկերնին լաւ հասկցած են .

Այս տեսակին կը պատկանի նաեւ Դրամագլուխ և Դրամաքեր կամ Աշխատութիւն եւ Աշխատաւոր բառերը Ասոնց իմաստը լաւ մը հասկցուած չէ և շատ անգամ երկդիմի վիճախօսութիւններու տեղի կուտան :

×

Ենթադրենք պահ մը որ Աւստրալիա գաղթող Անգլիացի կամ Ֆրանսացի գործաւորներ կրող նաւ մը ճամբան փոթորիկի բռնուելով, Խաղաղական Ովկէանոսին մէկ պզտիկ ու ամայի կղզիներէն մէկուն եզերքներուն վրայ խորտակուի, և այդ ճամբորդներէն տասը հոգիի չափ՝ մագապուր պրծելով՝ ցամաք ելին միմիայն իրենց անձը ազատելով : Ասոնց մէջը կայ մեքենագէտ մը, կօշկակար մը, որմնադիր մը, ժամագործ մը, եւայլն : Այս մարդերը կը ներկայացնեն ահագին ազդակ մը՝ Աշխատութիւնը :

Ի՛նչ պիտի ընեն : — Պիտի ջանան ինքզինքնին ապրեցնել : Եթէ կղզիին վրայ բոյսեր կը գտնուին, եթէ քանի մը որսացուելիք կենդանիներ կան՝ նաւաբեկները չպիտի մեռնին անօթութենէ, բայց իրենց վիճակը շատ արգահատելի պիտի ըլլար :

Պիտի կրնա՞ն կեանք վարել : — Շատ կասկածելի է այդ : Կօշկակարը՝ որքան ալ որ ճարպիկ ըլլայ իր արհեստին մէջ, նորէն չպիտի կրնայ զոյգ մը կօշիկ չինել՝ ինչպէս որ կը պատրաստէր Լոնտոնի մէջ : Նոյնպէս մեքենագործը չպիտի կրնայ հեծանիւներ չինել, ո՛չ ալ ժամագործը՝ ժամացոյց մը մէջտեղ հանել : Բոլոր այս առարկաները նոյն գործաւորներուն ձեռքէն կ'ելլային, սակայն մեր ենթադրած պարագային մէջ ամէնքն ալ անկարող են բան մը արտադրելու . ըսել է այդ առարկաները միեւակ աշխատութեան արդիւնք չեն եղեր :

Ի՞նչ կը պակսի այս գործաւորներուն : — Գործիքներ, շինութեան նախնական նիւթերը, պէտք եղած աշխատանոցները : Արդ, այս գործիքները, նիւթերը եւլն, կը ներկայացնեն Դրամագլուխ ըսուածը :

Ենթադրենք հիմայ որ, մօտակայ կղզիէ մը մարդիկներ նաւակով՝ գործիքներ, և ամէն տեսակ նիւթեր բերին : Մեր նաւաբեկեալները կարող պիտի ըլլան իրենց արհեստը ի գործ դնել՝ քանի որ գործիք եւ նիւթ ունին : Բայց այդ գործիքները երկինքէն չինկան, դրացիներն էին որ հայթայթեցին զանոնք : Կը կարծէ՞ք որ պարապ տեղը նուէր տուին անոնց, անշուշտ ո՛չ, անոնք փոխ տուին նաւաբեկեալներուն պայմանաւ որ պատրաստուած առարկային կամ յառաջ եկած հունձքին մէկ մասը իրենց պատկանի : Դրամագլուխէն օգտուելով՝ աշխատութեան յառաջ

բերած արդիւնքին այդ մասը կը կոչուի Տոկոս կամ Հասոյթ :

Մեր քաղաքակիրթ ու կաղմակերպեալ քաղաքներուն մէջ միեւնոյն սկզբունքին վրայ հիմնուած են ամբողջ գործառնութիւնները : Ճարպիկ գործաւոր մը որ երկու բազուկներէն զատ ուրիշ բան չունի , չի կրնար օգտակար առարկայ մը յառաջ բերել : Իրեն դեռ շատ բաներ կը պակսի՝ շինուածանիւթեր եւ գործիքներ : Հետեւաբար շինուած առարկայ մը՝ զոյգ մը կօշիկ , հեծանիւ մը , ժամացոյց մը , եւլն . միմիայն սոսկ աշխատութեան արդիւնքը չէ , այլ յառաջ եկած է աշխատութեան՝ գործիքներու միջոցաւ՝ կաշիին , մետաղին եւլն . վրայ կապարած գործողութիւններէն , այսինքն Դրամագլուխին միջոցաւ :

×

Հիմայ հարցնենք . այդ դրամագլուխը ուսկի՞ց եկաւ : Արդեօք լեռան խոտին պէս ամէն տեղ կը բուսնի՞ր եւ ուզողը կրնա՞յ զայն հաւաքել . թէ ո՛չ , նախորդ աշխատութեան մը արդիւնքն է ան :

Կը բաւէ պահ մը խորհիլ տեսնելու համար թէ ամէնափոքր դրամագլուխը , ամէնաչնչին մէկ գործիքը աշխատութեան մը արդիւնքն է :

Ահա կացին մը . Աշխատութեան արդիւնք է այն , զոր մարդ մը շինած է : Ծինողը՝ զայն կը յանձնէ ուրիշի մը որ ծառերը պիտի կտրէ : Այս երկու մարդերն ալ հաւասարապէս իրաւունք ունին այդ կացինին վրայ : Փայտահարն ի՞նչպէս պիտի փոխարինէ կացինը շինողին աշխատութեան իրեն ըրած ծառայութիւնը : Անշուշտ կտրած փայտէն մաս մը տալով անոր : Արդ , կացինը կը ներկայացնէ մեր դրամագլուխ ըսածը , փոխարէն տրուած փայտն ալ՝ տոկոս , շահաբաժին , եւայլն ըսուածն :

Գործի մէջ , այդ անհրաժեշտ գործիքը , դրամագլուխը ունեցողն , բուն իսկ այդ գործիքը փոխ չի տար , հապա , զայն գնելու համար հարկ եղած դրամը կը հայթայթէ : Կերպաս հիւսողին , օրինակի համար , չելլար ժագառի գործիք մը տար , հապա զայն ծախու առնելու չափ դրամ , բայց դրամ տայ եւ կամ գործիքը , արդիւնքը մի եւ նոյն բանն է փոխ առնողին համար :

Հիմա հարցնենք թէ ի՞նչ է աշխատութիւնը : Այս բառը գրեթէ միշտ մեր մտքին առջեւ կը բերէ ձեռքի աշխատութիւնը՝ որ կը հոգնեցնէ մարմինը , կը քրտնեցնէ եւ անդամները կը ջախջախէ : Այս գաղափարը խորհրդանշան մըն է , բայց չբացատրեր աշխատութեան ամբողջ իմաստը ներկայ դարու մէջ աւելորդ առման տեսակէտով : Որովհետեւ , եթէ մինակ երկաթագործներ ու փայտահարներ գտնուէին իբր աշխատող՝ մարդկութեան վիճակը չպիտի տարբերէր երկաթի դարու մէջ ունեցածէն : Արդի ճարտարարուեստի հրաշալիքներու ծնունդ տուողը ձեռքի աշխատութեան տեղը՝ մտքի աշխատութիւնը բռնելն է . ամէն նոր մեքենայ աւելի ուշիմութիւն կը պահանջէ եւ աւելի քիչ կը յոգնեցնէ : Գիտութեան ամէկ մէկ նոր գիւտն՝ մտքէն մաս մը աւելի ուշադրութիւն եւ ուշիմութիւն կը պահանջէ եւ աւելի քիչ կը յոգնեցնէ : Հետեւաբար դրամագլուխին արժէքը բարձրացնող աշխատութիւնը՝ շատ անգամ մտքի աշխատութիւնն է :

Ահաւասիկ շատ մը անցորդներ . մին լրագիր կարդալով իր գրասենեակը կ'երթայ , մեծ վաճառատան մը մէջ պաշտօնեայ է , չենք կրնար ըսել թէ արհեստաւոր մըն է սա . բայց ո՞վ կրնայ պնդել թէ պարագրիդ մըն է : Ահա՝ մեքենավար մը , որու ամբողջ

պաշտօնը ելեքտորական քանի մը կոճակներու վրայ կոխել եւ շարժիչին վրայ հսկելու մէջ կը կայանայ . բնաւ չյոգնիր, ձեռքերն իսկ չաղտոտեր : Ծո՞յլ մըն է արդեօք :

Միւս կողմէ փոշիի ամպի մը մէջ կը հասնի մէկը՝ մուշտակ հագած, սեւ ակնոցներով, աթոռակի մը վրայ ելած, քանի մը ժամուան մէջ 150 քիլովէքը ճամբայ կտրած է . ոտքի վրայ կենալու կարողութիւն չունի, քրտինքի ու փոշիի մէջ թաղուած է . հազիւ քանի մը վայրկեան միջոց ունի հանգչելու : Այս մարդն է, կ'ըսենք ինքնին . ճամբարիտ աշխատողն : Անիկա կը հանէ իր ակնոցներն եւ կը ճանչնաք որ միլիառատէր մըն է դիմացիննիդ . իր հաճոյքին համար է որ կը յոգնի ան եւ ըրած աշխատանքը բանի մը չծառայեր : Ուրեմն, հակառակ երեւոյթին, յոգնութենէ պարտասեալ այս մարդն աւստոյ մը չէ, ընդհակառակն՝ աշխատողն՝ վերը տեսած անցորդներն են . անոնք թէեւ քիչ կը յոգնեցընեն իրենց մկաններն, բայց մտքերնին միշտ աշխատութեան մէջ է . անոնց ըրածը կը ներկայացնէ յարատեւ ու արդիւնաբեր ջանքը որ կը տրուի որոշեալ գործի մը որ չի կրնար վաղուան յետաձգուիլ : Ահա՛ այս է աւստոսքիւնը :

Աշխատանոցներու, հանքերու, գործարաններու, մեծ վաճառատուններու մէջ մտաւոր եւ մարմնական աշխատութիւնը միանգամայն գոյութիւն ունին : Նիւթական աշխատութիւնը շուտով կը տեսնուի . մինչդեռ մտաւորականը քիչ մը դժուարաւ կարելի է նշմարել . որովհետեւ՝ ուղեղին մէջ է որ տեղի կունենայ . բայց ասի չուզեր ըսել թէ օգտակար չէ ան :

Առանց այս վերջնոյն՝ ճարտարարուեստը բնաւ գոյութիւն չպիտի ունենար, եւ այսօր եւ ոչ մէկ

յառաջադիմութիւն պիտի ունենայինք :

Արդարեւ մարդկութեան օգտակար ամէն գիւտ, մտաւոր աշխատութեան մը արդիւնքն է : Երբ ժողիւս Մազոն յաջողեցաւ կալվանազօծումը հնարել եւ հազարաւոր գործաւորներու կեանքը խնայել զանոնք ազատելով անդիկի շոգիէն, հանքի մը մէջ աշխատող ու քրտինք թափող գործաւորի մը տքնութիւնը չունեցաւ երբեք : Նոր գիւտ մը ընող ամէն գիտուն՝ հազարաւոր գործաւոր սերունդներու ներկայացուցած ոյժին համարժէք զօրութիւն մը ստեղծած կ'ըլլայ : Ըսել է « աշխատութիւն » բառը մինակ մարմնական յոգնութեան վերապահելու չէ, եւ ոչ ալ « աշխատող » բառը՝ մինակ ձեռքերը գործածող գործաւորին :

Բայց մինակ խելիւ չբաւեր, ճարտարուեստի ձեռնարկի մը յաջողութեան համար գիտէ՞ք ուրիշ ի՞նչ պէտք է որ հնարիչն իր քովն ունենայ . քննական ոգիի տէր օգնական մը . պէտք է որ գիտութիւնը ամբողջացուի գործերու հասկացողութեամբ : Անիկա բոլորովին տարբեր բան մըն է : Տիւֆօ մեծ ձեռնարկուն, որ ամբողջ քաղաքի մը սալայատակումը կը ստանձնէր, բնաւ դաստիարակուած չէր եւ ճարտարապետական յատակագծերու մէջէն բան մը չէր հասկընար : Վանտէրպելտ հայրը՝ որ Միացեալ Նահանգաց ղոգենաւներու առաջին ընկերութիւնը կազմողն եղաւ, չէր կրնար առանց տառասխալի նամակ մը գրել : Ասոր փոխարէն, այս մարդիկը անձնայատուկ յատկութիւններ ունին՝ գործունեայ, յարատեւ, գործ մը լաւ դատող, յամառ են, եւ կը ներկայացնեն տարբեր տեսակ աշխատութիւն մը, այն է ձեռնարկուի, վարիչի կամ տնօրէնի յատկութիւնը :

Ի՞նչ է գործատէրի մը պաշտօնը : Նախ ձեռնարկութիւնը, գործաւորը, վաճառատունը կը բանայ,

կ'ստեղծէ։ Բարիգի մէջ, եւ գրեթէ Եւրոպայի մէջ, Լուվրի նորաձեւութեան վաճառատունը մէկ հատիկ է. անոր երեք հիմնադիրները երբ սրճարանի մը մէջ ժամադրութիւն տուին ընկերակցութեան պայմաններն որոշելու համար, այնքան նիւթական աննպաստ պայմաններու մէջ կը գտնուէին որ իրենցմէ մին, Հէրիօ, մէկուկէս ժամ իր ընկերները սպասեցնել տուաւ, չի կրնալով բացակայիլ այն վաճառատունէն, ուր կը ծառայէր, վախնալով որ ճամբայ կուտան իրեն, դեռ նոր ստանձնելիք պաշտօնին մէջ չհաստատուած։

Ասկէ կարող էք դատել թէ ի՞նչ աշուրի ջանք եղած է այս մարդոց ըրածը, որոնք կամաց կամաց ստեղծած են Լուվրի վաճառատունը։

Գործատէրին երկրորդ աշխատութիւնը վարելն է։ Ասիկա ալ՝ բնական ձիրքեր կը պահանջէ, նախատեսութիւն, մտքի յստակութիւն, ճիշդ որոշում մը տալ։ Այս յատկութիւնները շատ քիչ կը գտնուին։ Առհասարակ մէջ գրեթէ շատեր տեսած ու դիտած են ասիկա. լաւ պաշտօնեայ մը որ իր գործն հիանալի կերպով կը կատարէ, օր մը կ'ելլէ իր հաշոյն գործի կ'սկսի. ինքն ալ ունի այն վիճակը, զոր իր գործատէրը ունէր, երբ գործի սկսաւ։ Բայց մեր պաշտօնեան չյաջողիր. գործատէր ըլլալով կը սնանկանայ. մինչդեռ պաշտօնեայ եղած ատեն շատ լաւ կը կատարէր իր գործն։ Ինչէն յառաջ կուգայ այս։ Սա է թէ՛ գործատէրը զատ աշխատութիւն մ'ալ կը կատարէ։ Գործ մը վարելու այս յատկութիւնն է որ կ'ուղղէ ձեռնարկի մը ընթացքը։ Եթէ այդ յատկութիւնը պակսի, ձեռնարկը չի յաջողիր հակառակ գործաւորներուն ճարպիկութեան։

Այս բնական յատկութիւններէն զատ, ամէն վայրկեանի յարատեւութիւն մը պէտք է։ Մեծ ձեռնար-

կութիւն մը սկսողին համար գիշեր, ցերեկ. հանգիստ չկայ բնաւ։ Երբ յաջողութիւնը սկսի, նայիս մրցակիցներ երեւան կ'ելլեն։ Պէտք է որ գործատէրը վերսկսի իր աշխատութիւնը՝ բոնած գիրքը չկորսնցնելու համար։ Այս յարատեւութիւնը գործարանի մը մէջ՝ տիրոջմէն զատ մէկը չի կրնար ունենալ, եւ եթէ ունենայ իսկ՝ ո՛չ անոր չափ։ Որովհետեւ գործատէրն աւելի մօտէն կը քննէ, կը տեսնէ իր գործերն. եթէ գէշ գործեր ըլլան՝ գործաւորը շատ շատ իր օրականը կը կորսնցնէ, մինչդեռ գործատէրը կրնայ սնանկանալ, վրայ տալով իր պատիւն, կեանքն, եւ նոյն իսկ փրկել ընտանիքին պատիւն ալ։

Վերջապէս, գործաւորին պաշտօնը կը կայանայ պատրաստուած վաճառքը ծախելուն մէջ։ Որովհետեւ աշխատողին համար խնդիրը միմակ բան մը չինելը չէ, այլ չինածը ծախելու է։ Արդ, գործաւորը չի խառնուիր այս կէտին, իր օրականը կը գանձէ ու կը քաշուի մինչդեռ գործատէրը պիտի ջանայ պատրաստուած ապրանքը դրամի փոխել, անով վճարելու համար գործաւորն ու իր անձնական շահը։

Հիմակ կը տեսնէք որ ու եւ է ճարտարարուեստի մը յաջողութիւնը քանի՛ տարրերէ կը բաղկանայ. — Դրամագլուխ մը շահագործել տալու համար մարմնական աշխատութիւնը պէտք է։ Մարմնական աշխատութիւնը կատարեալ ընելու համար՝ մտքի աշխատութիւն պէտք է։ Վերջապէս՝ ձեռնարկը յաջողութեամբ պսակուելու համար վարիչ խելք մը պէտք է։ Ասկէ երեք հետեւութիւն կրնանք հանել։

Եթէ արդի ճարտարարուեստին հոգին եղող մտաւոր աշխատութիւնը պակսի, բնական է որ գործը բռնաւ չկատարուիր։ Ուրեմն բնական է որ արտասովոր յատկութիւններ ունեցող մարդիկ՝ արտասովոր թո-

չակներ ստանան՝ քանի որ իրենց կատարած ծառայութիւնը հասարակ մարդ մը չի կրնար կատարել։ Օրինակի համար ապակեղինաց գործարանի մը մէջ, լաւ չի՛ փչող գործաւոր մը մինչեւ օրը կէս ոսկի կրնայ շահիլ՝ մինչդեռ անոր քովը կեցող եւ շիշերը մէկիկ մէկիկ իրեն տուող գործաւորն հազիւ 10—15 ղրուշ կ'ընդունի։ Նոյնպէս ալ, երբ ճարտարագէտ մը անհաւատալի շահ մը կ'ընէ մեծ ձեռնարկէ մը, ամէն մարդ, համեմատութեան դնելով պաշտօնեայի ամէնէն բարձր ամսականին հետ, կ'ըսեն ինքնիրեննուն թէ՛ ճարտարագէտին ըրած շահն օրինաւոր չէ, առանց սակայն խորհելու որ եթէ անիկա միայն իր աշխատութիւնը ետ քաշէր՝ գործն ամբողջովին պիտի վիժէր։

Երկրորդ հետեւանքն է, երբ գործատէրը կը տեսնէ որ շահերն իր ակնկալածին չափ չեն եւ իրեն բաժին՝ գործաւորի մը ամսականին պէս բան մը միայն կը մնայ, կը քաշուի գործէն եւ ձեռնարկ մը առանց վարիչի կը մնայ ու կը կործանի։

Նոյնպէս երրորդ հետեւանքն է դրամագլուխին ինկած շահու բաժինին քիչութիւնը, որով, դրամունեցողն՝ աւելի շահաւոր գործեր ունենալով կամ անոր ակնկալութեամբ դրամագլուխը կը քաշէ կ'առնէ։

Թարգմ.

Զ. Ն. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Օ Գ Տ Ա Կ Ա Ր Խ Օ Ս Ի Ե Ր

Աստուծոյ չուգածը՝ սուրբը չի կրնար։
Նիհարները գեր մարդերէն աւելի կ'ուտեն։
Մարդ՝ չունեցած բանը չի կրնար կորսնցնել։

Ուրիշները չենք գովեր վախնալով որ մենէ վեր (գերադաս) կը համարուին անոնք։

Տկար միտքերը իրենց հասողութենէն վեր գըտնուած բաները կը դատապարտեն։

Երկայն լեզու ունեցողին ձեռքը կարճ կ'ըլլայ։

Երեք դժուար բաներ կան. գաղտնիք մը պահել, նախատինք մը մոռնալ, պարտաւ ժամանակ անցնել։

Առանց աշխատութեան հաճոյք չկայ։

Աշխարհիս վրայ անուն մը չի ներէ աւելի դժուար արհեստ չկայ։

Աշխատինք ինքզինքնիս բանի մը օգտակար ըլլալու վիճակի մէջ դնել, մնացեալն ուրիշի գործն է։

Աղքատին հացը՝ փուռին մէջ կը սառի։

Կորսուած մէկ օրուան պարապը՝ բնաւ չլեցուիր։ Ատելութեան պղտիկը չըլլար։

Չարախօսելով քնացողը՝ բամբասելով կ'արթնայ։

Մեր յոյսերուն համեմատ խօսք կուտանք եւ վախցածնուս չափ՝ խօսքերնիս կը պահենք։

Ազնիւ հոգի մը իրեն հանդէպ արդար չեղողներուն հետ իսկ արդարութեամբ կը վարուի։

Գոհ չեղող մէկը, չկրնար ուրիշը գոհացնել։

Վախցիր շատ խօսողէն, մանաւանդ շատ լաւ խօսողէն։

Երանի այն մարդուն, որու մեղքը Աստուած երեսին չգարներ։

Շատ քիչ խօսելով է որ մարդ կրնայ խօսիլ։

Մեծ հարուստ մը, մեծ զանգակ մը, մեծ գետ մը՝ երեք գէշ դրացիներ են։

Երբ հոգին ծարաւի է՝ մինչեւ անգամթոյն կը խմէ։

Շատակեր տիրոջ ծառան ու շունը միշտ անօթի կը մնան։

Սուտ խօսողը երկու բան շատ կը գործածէ, շատ մը խոստումներ ու շատ մըն ալ ներողութիւն:

Սեղանի վրայ ամէն մարդ համաձայն կը գործէ: Վիճաբանութիւնը թոքերու մենամարտ մըն է, ամէնէն հովիւուն յաղթական կ'ելլէ:

Գէշ տրուած վարձատրութիւնները՝ արժանի եղողները կը յուսահատեցնեն:

Պզտիկ գետակները շատ աղմուկ կը հանեն, որովհետեւ խորունկ չեն, մեծ գետերը լուռ կը հոսին:

Երբ սխալ մը գործենք, ջանանք անոր դարման մը գտնել, և ո՛չ թէ ինքզինքնիս արդարացնել:

Աստուծոյ առջեւ խոնարհեցէք և պիտի փրկուիք: Շատ մեծ անուն մը ունենալն, բաւական ծանր բեռ մըն է:

Խելացի մարդը քիչ տեղ կը բռնէ և քիչ տեղ կը փոխէ:

Աղէկ խօսիլը արժանիք մըն է, իսկ աղէկ գործելը արժանիքներու ամէնէն մեծն է:

Իրական քաջութիւնը՝ մինակ ելլելու համար օգանաւ մը չէ, այլ անկարգել մը իջնելու համար ալ: Բնաւ պատիւները չեն գար անձայն արժանիքը գտնելու:

Բացարձակ անձնութիւնը՝ միամիտ բնաւորութիւն ունեցողներու համար գերագոյն հաճոյք մըն է:

Տեսակ մը լիառք ալ իր պարտականութիւնները կատարելն է մինչեւ ամենայետինը:

Ամէնէն աւելի յաջողութեան մէջ է որ խոհմութեամբ վարուելու է:

Անձնասիրութենէն կը ծնի ատելութիւնը:

Աւելի լաւ է չամիչի հատիկ մը ընդունիլ իրեն համար, քան երկու հատ թուզ՝ դրացիին համար:

Խելացի մարդը չի նստիր լուռ, հապա եղածին

դարման տանելու համար զուարթութեամբ աշխատիլ կ'սկսի:

Յտքէն եկողը՝ դուռը կը գոցէ:

Մէկը որ ողորմութիւն տալու համար ինքզինքը բնաւ չի նեղեր, անիկա բնաւ բարեսրտութեան հաճոյքը չպիտի վայելէ:

Ձեր երջանկութեան վրայ մի՛ խօսիք ձենէ աւելի դժբաղդի մը առջեւ:

Սիրելը՝ զինքը սիրողին բարիք կամենալ է:

Կիրակի օրուան անձրեւը՝ մինչեւ շաբաթ կը տեւէ:

Մէկը որ կը կարծէ թէ՝ կրնայ առանց ուրիշին պէտք ունենալու ապրիլ, կը սխալի:

Ամէն մարդ կրնայ քիչ կամ շատ բան մը ընել, և այդ կրցածը՝ իրեն պարտականութիւնն է:

Մէկը որ ձեռքը արօրին վրայ դնելով միշտ ետին կը նայի, չուտով ետ պիտի երթայ:

Պզտիկ աղբիւրէն ուզածիդ պէս կը խմես:

Աշխատութիւնը՝ օրերը կը կարճեցնէ և կեանքը կ'երկարէ:

Շողօքօրթութիւնը կեղծ դրամ մըն է, որ մարդուս ունայնամտութեանը շնորհիւ յարգ կը գտնէ:

Երբ խիղճներնիս հանդարտ է և մարմիննիս հիւանդութենէ զերծ՝ ինքզինքնիս երջանիկ համարելու եմք:

Բարիք գործելու համար արտասովոր պարագաներու մի՛ սպասեր, սովորական առիթն օգտուիլ ջանայ:

Մի՛ վախնար, որովհետեւ քեզի հետ եմ, բանի մը մի՛ դարմանար՝ որովհետեւ ես քու տէր Աստուծոյ եմ:

Կ Ե Ռ Ա Ս Ե Ն Ի Ն

(ՄԵՆԱԽՈՍՈՒԹԻՒՆ)

Ա՛հ, որչա՛փ կը սիրեմ կեռասներն. այս սէրս ինծի համար կիրք մը, պաշտում մը եղած է: Ամբողջ երջանկութիւնս կեռասներին կը պարտիմ: Ճիշդ երեք շաբաթ եղած է որ ելած էի վանքէն, ուր առած եմ դաստիարակութիւնս: Ամբողջ տունը տակնուվրայութեան մէջ գտայ. քոյրս Վարդուհի պիտի ամուսնացնէին: Բուրիկս իր անունին պէս գեղեցիկ է. ամէն մարդ վրան կ'սքանչանայ. մինչդեռ ես... աւա՛ղ:

Մայրիկս միշտ կ'ըսէ.

— Վարդուհի սքանչելի ամուսնութիւն մը պիտի ընէ, բայց Սիւզան, խեղճը, շատ դժուարահաճ ըլլալու չէ՝ թէ ոչ տունը պիտի մնայ:

Մեր բարեկամներէն տիկին մը, Վարդուհիի համար երիտասարդ բժիշկ մը առաջարկեց, շատ յաճախորդներու տէր, հարուստ, մեծ ապագայ կը խոստանայ:

Երկու կողմէ ալ պէտք եղած տեղեկութիւններն առնելէ ետք, առաջին տեսութիւնն որոշեցին: Տիկին Բ... որոշեալ օր մը մեր տունը պիտի բերեր երիտասարդն: Առաջուրնէ մօրս ապսպրեց.

— Ամէնէն աւելի ուշադրութիւն ըրէ որ Տօքթօր Արման մինակ օրիորդ Վարդուհին տեսնէ, եթէ ուրիշ երիտասարդուհիներ տեսնէ, կրնայ ըլլալ որ շփոթի եւ հաւանութիւնն տայ այն աղջկան՝ որու համար չէ որ եկած էր:

Մայրիկը շատ խնդաց այս խօսքին վրայ: Ե՛ս, տգեղ Սիւզա՞նն էի որ Վարդուհիի ոտքը պիտի առ-

նէի: Սակայն տիկին Բ... ի հաճոյք պատճառելու համար հիւրասրահէն արտաքսուեցայ:

Շատ ցաւ չիմացայ այս տարագրումէս, որովհետեւ սաստիկ վախ կ'զգայի տեսնել այդ գիտուն երիտասարդն՝ կապոյտ ակնոցով, խոժոռ դէմքով, ցամքած միտքով: Ուստի գիրք մը առի եւ պարտէզ վախայ. կեռասներին մը վրայ մագլցեցի ու ճիւղերուն մէջ տեղադրուելով սկսայ գիրքս կարդալ ու կեռաս ուտել: Մայրիկը կ'ըսէ թէ իմ տարիքս աղջկան մը համար ամօթ է ծառերու վրայ ելլել, բայց հիմա զբաղած ըլլալուն, անշուշտ զիս չպիտի տեսներ:

Յանկարծ, ոտքի ձայն առի, եւ վար նայեցայ... Տէ՛ր Աստուած, ի՛նչպէս ամէցայ. ծառին տակը երիտասարդ մը կեցեր, եւ սքանչացումով մը ինծի կը նայէր: Շատ սիրուն կեցուածք մը ունէր: Բարակ պիս, կրակոտ աչքեր: Անշուշտ քրոջս ձեռքը խնդրող խոժոռադէմ գիտունը չէր ասիկա: Նոյն իսկ եթէ ան ըլլար, ի՞նչ գործ ունէր պարտէզին մէջ:

— Օրիո՛րդ, հազար ներում կը խնդրեմ, ըսաւ, տան դուռը զարկի՝ բացող մը չեղաւ. ես ալ պարտէզին վանդակադռնէն ներս մտայ. բայց կը տեսնէք որ ճամբաս կօրսնցուցի եւ ծառաստանին մէջ ինկայ, որու ամէն մէկ ծառն սքանչելի պտուղներ կը կրեն: Կասկարմիր կտրեցայ ու թոթովեցի:

— Ըսել է, Տօքթօր Արմանն էք դուք որ այսօր պիտի գար... (քիչ մնաց քոյրս տեսնելու պիտի ըսէի)... մայրիկս տեսնելու:

— Ճի՛շդ է, օրիորդ, կը ներէ՞ք հարցնել թէ օրիորդ Վարդուհիի՞ հետ է որ պատիւ ունիմ խօսելու: Ինծի Վարդուհիին հետ կը շփոթէր, զուարճալի բան չիտակը:

— Ո՛հ, ո՛չ, Պարոն, Վարդուհին քոյրս է, ես Սիւ-

զանն եմ, Բնաւ անոր չեմ նմանիր : Ան գեղեցիկ է ,
խեղացի ու կրթեալ է :

— Հապա օրիորդ Սիւզանը , ա՞ն ինչպէս է :

— Ա՛հ , ես... մայրիկս « արապինա » զրած է
անունս :

— Ի՞նչ կ'ըսէք , այդ անունը ձեզի բնաւ չէ յար-
մարած . բայց , եթէ վար իջնէք , կրնանք աւելի դիւ-
րաւ խօսակցիլ :

Վար իջնելուս առաջին արգելքը , ինքը այդ պա-
րօնն էր :

— Պարո՛ն , ըսի , քիչ մը վարը , հաղարջենիներու
ետին սքանչելի կոճկածաղիկներ ունինք , չէ՞ք ուզեր
անգամ մը զանոնք տեսնել :

Ծաղրածու ակնարկով մը ինծի նայեցաւ ու ամէն
մէկ բառին վրայ չարամտութեամբ յենլով ըսաւ .

— Միմիայն ձեզի հաճելի ըլլալու համար , օրի-
որդ , կ'երթամ կոճկածաղիկները տեսնելու :

Հեռացածին պէս , ծառէն վար ցատքեցի եւ քովը
վազեցի :

— Սրահն երթանք , պարո՛ն , ըսի , մայրիկը դըժ-
գոհ պիտի ըլլայ : Զեզի տեսնելու չէի ես :

— Իրա՛ւ , օրիորդ , եւ ինչո՞ւ համար զիս չպիտի
տեսնէք :

— Որովհետեւ ... որովհետեւ... ոչի՛նչ . խենդ
բաներ կ'ըսեմ կոր ես ալ : Բայց դուք տիկին Ք... ի
հետ պիտի գայիք այսօր :

— Տիկին Ք... վերջին պահուն իմաց տուաւ թէ
չպիտի կրնայ գալ , ես ալ համարձակեցայ մինակս այ-
ցելել հոս , եւ չիտակը չեմ զղջար այսպէս ընելուս :

Այս խօսքերն անանկ ձեւով մը ըսաւ որ նորէն
կարմրեցայ : Իրաւ որ Վարդուհիի ասպագայ ամուսինն

խիստ համակրելի անձ մըն է : Քեռայրս շատ պիտի
սիրեմ :

Կը հաւատա՞ք արդեօք , երբ Տիկին Ք... պաշ-
տօնապէս արտօնուեցաւ բանակցելու , եկաւ մայրի-
կէն... իմ ձեռքս խնդրեց Արմանի համար :

Մայրս սարսափեցաւ , Վարդուհի նեղացաւ եւ ես
այնքան երջանիկ եղայ , ա՛յնքան որ չեմ կրնար ը-
սել :

Հիմա՛կ , դուք ըսէք , իրաւունք չունի՞մ կեռասե-
նիները սիրելու :

Թարգմ. Զ. Ն. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

ԼԻԼԻ ՊԸԹԼԸՐ

ԵՐԿԻՐԱԳՈՐԾՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԿՈՎԵՐՈՒ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

Կովերը՝ իրենց ցեղին համեմատ քիչ կամ շատ կաթ
կուտան , նոյնիսկ միեւնոյն տեսակէ երկու կենդանի-
ներ խիստ տարբեր քանակութեամբ կաթ կ'արտադ-
րեն : Երկրագործները որոշիչ նշաններ ունին լաւ
կաթնտու կով մը զատելու համար : Հոս չպիտի խօ-
սինք այդ զանազանութիւններուն վրայ միայն պիտի
մատնանչենք սովորամոլութիւն մը , որու հետեւան-
քով կաթնատու եզները բոլորովին անշարժ վիճակի
մը մէջ կը պահուին : Այս կենդանիներուն առջեւ կը
դնեն առատ սնունդ մը , կարելի եղածին չափ շատ
կը փոխեն անոր խշտիքը , և ամէնափոքր շփատանք

մը իսկ չեն ընել տար անոր: Դուրս հանելով աղ-
բիւրէն ջուր խմցնել իսկ շատ կը համարուի: Մէկ
խօսքով այս կովերը անշարժ կը մնան և բաց օդին
չեն ելլեր:

Բայց կրնանք ըսել թէ՝ այդ կենդանիները դուրս
հանելը անհրաժեշտ է, նոյն իսկ կարելի է աշխատ-
ցնել զանոնք թեթեւ գործերու առանց յոգնեցնելու:
Այս կերպով, իրաւ, օրական կաթին քանակութիւնը
կը քիչնայ, բայց այդ պակսածը ջուրն է միայն,
չափաւոր շարժումներ կատարող և բաց օդին պտտող
կովին կաթը անհամեմատ կերպով աւելի լաւ կ'ըլլայ
և պարունակած սերին քանակն ալ գրեթէ կրկնա-
պատիկ:

Ըսել է որ կովերուն կաթէն կարագ կամ պանիր
հանող երկրագործը՝ իր կենդանիները գործածելու է
թեթեւ աշխատութիւններու մինչդեռ կաթը ծախողը
լաւ կ'ընէ երբ կը ձգէ որ կովերը անգործ մնան գո-
մին մէջ:

ԳԻՐՑՈՒԵԼԻՔ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐԸ

Գիւղացիները շատ անգամ սա խորհրդածու-
թիւնը կ'ընեն. «Գէորգ աղբարին կովը շատ ծերա-
ցեր է, ալ չկրնար աշխատիլ, երթամ աժան մը
գնեմ ու գիրցնեմ անիկա»:

Դիւրին է հասկնալ թէ՝ ասիկա ամէնէն անմիտ
հաշիւն է: «Որովհետեւ նոյն իսկ գիւղացիներն ալ
գիտեն որ կենդանի մը քանի ծերանայ, այնքան քիչ
իւղ կը բռնէ»:

Երբ շատ մը սնունդ և ախոռին մէջ ալ լաւ տեղ
մը կայ, պարարտացնելու համար ընտրուած կենդա-

նին պէտք է ըլլայ երկու երեք տարեկան բան մը,
ամէնէն յարմար տարիքն աս է. իսկ հինգ տարեկա-
նէն վեր բնաւ կենդանի մը գնելու չէ զայն պարար-
տացնելու յոյսով: Երեք տարեկան կով մը աւելի քիչ
ժամանակի մէջ կը գիրնայ՝ քան թէ եօթը տարե-
կան մը:

Պարարտացնելու համար գնուած կենդանիին
սրունքները բարակ ու կարճ ըլլալու են, ուսերը քա-
ռակուսի կամ լայն, կռնակը և երիկամունքը լեցուն,
մարմինը կայտառ և ծածկուած մազերով, որոնք ցից
կը կենան և չէ թէ մորթին կը փակչին: Եթէ գնումի
ժամանակ այս կէտերուն ուշադրութիւն ըլլուի և գիր-
ցնելու ժամանակ ալ սնունդին վրայ կծծիութեամբ
չվարուի, պարարտացած կենդանին խիստ չահաբեր
կ'ըլլայ:

ՑՈՐԵՆԸ ԻՆՉՊԵՍ ՑԱՆԵԼ

Ցորենը խիտ ցանելու է թէ ոչ բաց բաց.—
Շատերը կ'ըսեն որ խիտ ցանելու է, իսկ ուրիշներ կը
խրատեն բաց ցանել:

Երկուքն ալ իրաւունք ունին, որովհետեւ ամէն
մարդ իր կարծիքը կը կազմէ նոյն իսկ իրեն փորձա-
ռութեան վրայ. առատ հունձք մը կախում ունի
հունտին տեսակէն, ցանուելու եղանակէն, և իրեն
հողէն, և այլն. այնպէս որ ամէն երկրագործ կրնայ
իր փորձառութեան վրայ յենլով՝ ինքնիրեն օրէնք
մը ձեւել այս հարցումին համար:

Ծանփը կատարուած ժամանակը՝ առաջին տարբե-
րութիւնը կը դնէ. քանի կանուխ ցանուին այնքան
քիչ հունտ դնելու է, որովհետեւ առաջին եղանակին

ցանուած ցորենին ծիւերը աւելի ոյժով կ'ըլլան, և դեռ սառույցքի չի բռնուած կը խոշորնան, նոյեմբերի մէջ կամ աւելի ետքը կատարուած ցանքերուն, որչափ խիտ ցանուի, այնքան լաւ է:

Երկրորդ տարբերութիւն մը կը դնէ՝ ցանելու կերպը: Ձեռքով կը ցանէք թէ ոչ ցանելու մեքենայ մը ունիք: Եթէ ձեռքով կը ցանէք՝ բնական է որ ցորենին մէկ մասը կը կորսուի. հատիկը՝ հողի չփըշուած կոյտերու վրայ կ'իյնայ կամ ծակի մը խորը կը կորսուի, հողը կամ բնաւ չծածկեր զայն և կամ ցորենը շատ խորունկ թաղուելով բնաւ չծլիւր: Այս հաշուով երկու կամ երեք հատիկին մէկը պիտի կորսուի: Մինչդեռ ցանող գործիքը, պէտք եղած խորութեան մէջ պիտի գետնդէ հատիկը ուղղուած հեռաւորութեամբ, այն ատեն կորուստ գրեթէ բնաւ չըլլար և կէս առ կէս կամ երրորդ համեմատութեամբ խնայողութիւն մը կ'ըլլուի:

Հողին տեսակին համեմատ հունտը շատ կամ քիչ դնելու է: Լաւ պատրաստուած, խնամով աղբուած դաշտին վրայ, բնական է որ գրեթէ բոլոր հունտերը կը ծլին. մինչդեռ երբ հողին մէջ վայրի խոտերու հունտեր մնացած են՝ որոնք ցորենին հետ միեւնոյն ժամանակ կը ծլին, այս վերջինները դժուարաւ պիտի մեծնան քանի որ հողին սնունդին մէկ մասը խոտերուն կերթայ: Այս պայմաններուն մէջ լաւ մաքրուած արտը միեւնոյն հունձքը կուտայ՝ քան թէ չի խնամուած դաշտը՝ անոր կէսին չափ հունտ միայն ցանուելով:

Վերջապէս ցանքին քանակութիւնը որոշելու համար, ցորենին տեսակն ալ նկատի առնուելու է. Օրինակի համար, կան տեսակներ որոնց արմատները շատ մօտիկ ըլլալով զիրար կը նեղէն, մինչդեռ ուրիշ

տեսակներու արմատները քանի մը թելիկներ միայն ունենալով որչափ ալ խիտ ցանուին, իրարու վնաս չեն տար:

Ինչպէս կը տեսնէք, ցորենը ցանելու եղանակը կախում ունի շատ մը պարագաներէ, զորս խելացի երկրագործը լաւ մը ուսումնասիրելու է. միշտ յաջող հունքի մը կը հասնի:

ՅՈՐԵՆԻ ՀԱՍԿԻՆ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԸ

Թափումը.— Երբ հովը կը փչէ ցորենի դաշտին վրայէն, բոլոր հասկերը կը ծռին, իրարու կը փակչին և հովին դէմ տեսակ մը պատուար կը դնեն՝ եթէ հովը քիչ մը սաստիկ ըլլայ, դիւրաբեկ ցողունները չկրնալով դիմադրել անոր զօրութեան՝ մէկիկ մէկիկ կը կոտորին և հասկերը վար կը կախուին: Այս աղէտին առաջքը առնելու համար հովին փչած ուղղութեան մէջ կը ցանեն ցորենը, անանկ որ երբ ցողունները մեծնան, տեսակ մը անցք կը թողուն իրենց մէջտեղը, ուրկէ օդի հոսանքը կ'անցնի և իր ոյժը չկորսուի:

Տարբեր միջոց մըն ալ կայ թափումին առաջքն առնելու համար: Շատ երկրագործներ խնամով կը դիտեն հունտին ծիւը, երբ ծիւերը գետնէն վեր մէկ թղաչափ կամ քիչ պակաս բարձրութեան կը հասնին, մանգաղով մը կը հնձնեն երեսէն՝ կէսէն քիչ մը վեր բարձրութեամբ, անանկ որ երկու երկար տերեւները իյնան, իսկ հասկը կրելիք ցողունը չվնասուի:

Այս միջոցով ցորենի բոյսերուն վրայ կանանչ քիչ մնալով՝ ցողունն ու հասկը զօրաւոր կ'ըլլան:

Պարպում.— Երբեմն հողին մէջ՝ ցորենի հունտին կազմութեան տարրերէն մին կը պակսի, այն ատեն

ցողունը թէև իր բնական բարձրութեան կը հասնի, և հասկը սովորականին պէս կը կապուի, սակայն հատիկը կամ բնաւ չկազմուիր և կամ շատ պզտիկ, տխրիկ կը մնայ:

Կը պատահի ալ որ, ճիշտ հունտը կազմուած միջոցները օղին տաքութիւնը շատ կը բարձրանայ և երաշտութիւն մը կը տիրէ, այն ժամանակ սնունդը չկարենալով ցողունէն վեր սինչեւ հատիկին ելլել, ցորենը շատ պզտիկ կը մնայ և կամ բնաւ չերեւիր:

ՄԵՂՐԱՆՈՒՍՆԻ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ընկերական պարտաւորիչ այցելութիւնները տալէ, երեկոյթներ ու ճաշեր սարքելէ վերջ, Վէթէօյլ ամուր մեկնեցաւ դէպի Անգլիա, ամուսնական ճամբորդութիւնը կատարելու համար:

Ամէն ֆրանսացի նորապսակ ամուսնաշուք ձեռքը բերանը հասնողները—դէպի Իտալիա կը մեկնի: Բայց տիկին ժան Վէթէօյլ, տակաւին օրիորդ տը Լիւսեյ եղած ժամանակէն մեծ փափաք մը ունեցած էր ճամբորդութիւն մը կատարել Անգլիոյ մէջ, և մանաւանդ այցելել Սկովտիոյ գեղեցիկ լիճերը: Հիմակ որ իր ամուսինին՝ Կասթօն Վէթէօյլի մէկ բարեկամը, իրենց տրամադրութեան տակ կը դնէր Լոմօնտ լիճին եզերքը ունեցած մէկ դղեակը, դիւրաւ կը բացատրուի թէ՛ ժան չզնաց ծտալիա՝ որ ա՛լ դասական բան մը եղած է ամուսնական ճամբորդութիւններու:

Անգլիոյ ցամաքը ելած, երկաթուղիին բոլոր արագութեամբը դէպի Լոնտոն կ'ընթանային: Կասթօն լեզուանի աղայ մը չըլլալուն՝ տարբեր կերպով մը

կը ջանար սիրելի Պառնալ իր կնոջ, այն է նէրա բոլոր ուզածը կատարել: Կառախումբը Գաթամի կաթարանը կանգ առաւ: Հոն մօտիկը ծաղկեվաճառի մը խանութին մէջ սքանչելի վարդերու փունջ մը կար: Ժան տեսաւ զանոնք. «Տե՛ս, ըսաւ ամուսինին, ի՞նչ աղւոր են»: Եւ դեռ խօսքը չէր աւարտած, Կասթօն վակոնէն դուրս ցատկեց:

* * *

«Երբ զոյգ մը, աչք աչքի, զուարթօրէն կը մեկնի, ա՛լ բնաւ չի մտածեր մնացողին վրայ: Անձնասիրութիւն...: Սակայն ի՞նչպէս կարելի է մեղադրել զանոնք քանի որ կը սիրեն զիրար: ապագան երազի մը պէս գեղեցիկ կը թուի անոնց, երանի թէ՛ այս սէրը տեւեր»:

Այսպէս կը խորհէր տիկին տը Լիւսիլ, աղջկանը մեկնելէն ի վեր: Տունը պարապ կ'երեւէր իր աչքին: Կանուխէն այրիացած, ինքզինքը ամբողջովին աղջկանը նուիրած էր: Եւ հիմա եկեր այդ աղջիկը առեր էին իր ձեռքէն: Գէթ՝ երիտասարդ զոյգը խոստացած էր ամէն մէկ կայարան հասնելուն՝ հեռագիր մը ղրկել:

Առաջին հեռագիր մը, Գալէէ քաշուած, մայրիկը կը հանդարտեցնէր՝ զուարթ ճամբորդութիւն մը յայտնելով: Երկրորդ մը՝ Տուվրէն՝ սիրուն բառերով կը բացատրէր թէ ի՞նչ գեղեցիկ էր Լոմօնտի կարճ ճամբորդութիւնը:

Երջանիկ լուրերու դիւրաւ կը վարժուի մարդը, երբ երրորդ հեռագիրը բերին, տիկին տը Լիւսիլ կէս մը խնդալով բացաւ չալան: Սակայն քար կտրեցաւ. սխալ կը կարդար արդեօք, երեք չորս անգամ

իրարու վրայ կարգաց, հեռագիրը սա բառերը կը պարունակէր.

«Լոնտոն: Լաւ ճամբորդութիւն: Մինակ եմ: Կասթոն: Քաթամի կայարանը մնաց»:

Մինակ: Տակաւին երէկ իր վարժուած Բարիզի փողոցները չէր պտտեր առանց ընկերի, հիմա միսինակ մնացեր է Լոնտոնի պէս ահագին քաղաքի մը մէջ: Մայր եղիք և ելէք աղջիկնիդ ամուսնացուցէք: Ինչո՞ւ համար ամուսինը կայարանը մնացեր էր: Ի՞նչ անցեր էր մէջերնին: Անհամաձայնութիւն մը: Կըռուած էին արդեօք: Գուցէ զատուած իսկ:

Ամբողջ մտատանջութիւնը մինակ իրեն չկարենալով վերապահել, տիկին տը Լիւսիլ, իր փեսին հօրը պարոն Վէթէօյլի՝ մարդ զրկեց որ գայ և անմիջապէս հեռագիրը անոր կարդացուց:

— Ի՞նչ կ'ըսէք, պարոն:

— Ճամբորդութիւններու մէջ ասանկ բաներ կը պատահին. վստահ եմ որ ետքէն մեր զաւակները շատ պիտի խնդան ասոր վրայ միասին:

— Միասին... Աստուած տար: Բայց խնդիրը անանկ չէ: Իրարմէ զատուեր են. տեսէ՛ք: Արդեօք ինչո՞ւ համար... Իմ աղջիկս շատ հեղահամբոյր բնաւորութիւն մը ունի. գուցէ ձեր տղուն ընթացքը...:

— Ի՞նչ գաղափարներ, տիկին, բայց ո՛չ բաժանում կայ, ո՛չ կռիւ: Սխալմամբ Կասթոն կայարանը մնացած ըլլալու է, երբ ձեր զաւակը կառախուսէր մէջ ճամբայ կ'ելլէր: Այս թիւրիմացութիւնը չուտով կը կարգադրուի. ահա՛ ձեր ծառան հեռագիր մը կը բերէ. պիտի տեսնէք որ իրաւունք ունի՞մ եղբեր:

Ծառան իրա՛ւ հեռագիր մը կը բերէր: Զորբորդը՝ Տիկին տը Լիւսիլ փութով կարդաց:

— Հիմա ալ, պարոն, ձեր որդին Լոնտոն հասեր է և անկէ կը գրէ:

«Ժան մեկնած է. կառախուսը կը նստիմ»:

— Բնականաբար. քանի որ կինը Լոնտոն չէ, ինք ալ կառախուսը կը նստի ետեւէն երթալու համար:

— Ձեր պատճառաբանութիւններէն բան չեմ հասկընար. պարոն, իմ գիտցածս մեր զաւակները իրարմէ բաժնուած են: Կասթոն Քաթամ իջած է. սակայն ըրածին վրայ խպնելով ուղած է նորէն աղջկանս հետ հաշտուիլ և կառախուսը նստելով անոր ետեւէն Լոնտոն գացած է: Ժան հպարտ է, աղէկ գիտեմ, իր արհամարհանքը ցոյց տալու համար Կասթոնի, Լոնտոնէ մեկնած է... Ա՛խ... անանկ բարեկիրթ երեցող երիտասարդէ մը ասանկ բան ա՛լ կը յուսացուէ՞ր...:

Այս ողբ ու կոծը ընդմիջուեցաւ նոր հեռագիրով մը: Կասթոնի հայրն և Ժանի մայրը միասին կարդացին. և երկուքն ալ «հէ՛» մը արձակեցին:

Այս անգամ լուր տուողը Ժանն էր. «Ողջ առողջ Բէնթըրպըրի հասայ, պարոն Հէրվարը գտայ, անհող եղիք»:

Կարգը տիկին տը Լիւսիլի եկաւ շփոթելու և պարոն Վէթէօյլ ձայնը բարձրացուց:

— Աս ի՞նչ ըսել է: Ձեր աղջիկը Քաթամ կը թողու որդիս, և երբ ան Լոնտոն կ'երթայ, նէ դէպի Բէնթըրպըրի կը փախչի, քաղաք մը որ իրենց ճամբորդութեան ծրագրին մէջ չկար, և հոն կը գտնէ պարոն Հէրվար մը. բայց նախ հարցնեմ թէ՛ ո՞վ է Հէրվարը. կը ճանչնա՞ք զինքը:

— Շատ մոերմօրէն: Սիրուն աղայ մըն է, խիստ լաւ ընտանիքէ: Կը զարմանայի որ ինչպէ՞ս կ'ըլլայ աղջիկս ամուսնութեան չուզեր:

— Դէ՛հ չէ՛, չիտակը խօսելով: Ձեր աղջիկը՝ իր ամուսնը կէս ճամբան ձգելով՝ կ'երթայ նախկին թեկնածու մը կը գտնէ:

— Կը կարծէ՞ք, պարոն, թէ...

— Ձեմ կարծեր, ապահով եմ: Դուք բացատրութիւն մը տալու էք:

— Աւա՛ղ, պարոն, ի՞նչ կ'ուզէք որ ըսեմ. քանի որ կը տեսնէք թէ՛ բան մը չեմ հասկնար:

Այս պահուն վեցերորդ հեռագիր մը հասաւ Լոնտոնէն քաջուած ժանի ստորագրութեամբ. «Հեռագրով քսան հազար ֆրանք շրկեցէք Լոնտոնի ընդհանուր դատախազին՝ իբր երաշխաւորութիւն»:

Կասկած չկար թէ՛ տուամ մը տեղի ունեցած էր: Ոստիկանութիւնը միջամտած էր: Ժան և Կասթօն ձերբակալուած էին և ազատ արձակուելու համար դրամական երաշխաւորութիւն կ'ուզէին: Ի՞նչ ըսել, ի՞նչ ընել. ամուսնութենէ երկու օր ետքը ասանկ խայտառակութիւն մը:

Չարիքը պատահած էր. ազատուելէ զատ ուրիշ բան չկար ընելիք. երկու ծնողքները զատուեցան իրարմէ:

* * *

Ամբողջ գիշերը, տիկին տը Լիւսիլ չկրցաւ աչքը գոցել: Առտուան դէմ քիչ մը թմրութիւն եկաւ ու քնացաւ: Բաւական ուշ էր՝ երբ արթնցաւ: Նամակները աչքէ անցնելու վրայ էր երբ Անդլ. դատական նախարարութեան վերնատաներով խոշոր պահարան մը ձեռքին եկաւ: Հասցէին գիրը ժանի գիրն էր: Շուտով պատուեց զայն ու կարդաց:

«Սիրելի մայր իմ,

«Յուսամ թէ գոհ մնացիք ձեր զաւակներէն, որոնք

իրենց խոստումը բռնեցին, ամէն մէկ կայարանէ ձեզի հեռագրելով:

«Այսպէսով տեղեակ եղաք մեր յուզումնալից ճամբորդութեան: Ո՛հ, ի՛նչ յուզումնալից:

«Երբ Քաթամ հասանք. տեսայ որ կայարանին դուրսը սքանչելի վարդեր կը ծախեն: Ամուսինս անմիջապէս վախճնէն դուրս նետուեցաւ անոնցմէ գնելու համար, բայց կառախումբը չպիտի սպասեր այդ կայարանին մէջ, երբ ուղեւորները իջան՝ պաշտօնեաները սուրեցին և ճամբայ ելանք: Կասթօն թէև ուզեց կառախումբին վրայ ցատկել, բայց չթողուցին:

«Երբ Լոնտոն հասայ միևնա՛կ, մտածեցի ի՞նչ ընելու է: Անշուշտ սպասելու էի որ յաջորդ կառախումբով ամուսինս գայ: Բայց զարմանալի գաղափար մը արթնցաւ մտքիս մէջ: Եթէ ես Քաթամ երթայի՝ Կասթօնը դիմաւորելու, շատ սիրուն բան մը պիտի ըլլար: Անմիջապէս տոմսակ մը առի և վախճն մտայ: Կառախումբը ճամբայ ելաւ. բայց... Քաթամ կանգ չպիտի առնէ եղեր: Ստիպուեցայ Քէնթըրպրի իջնել, բաւական շփոթեր էի. ինչ ընելիքս չէի գիտեր. երբ լաւ հագուած պարոն մը մօտեցաւ ինծի. երեւակայեցէ՛ք թէ՛ ո՞վ էր: Պարոն Հէրվարը...: Գտնուած կացութիւնս բացատրեցի իրեն և ինքզինքը իմ տրամադրութեանս տակ դրաւ: Նորէն կառախումբ նստանք Լոնտոն դառնալու համար: Ծամբան շատ մը խօսակցեցանք միասին մեր ծանօթներուն վրայ:

«Կառախումբը կանգ առաւ: Քաթամ Եանկարծ դռնակը ուժգին բացուեցաւ և Կասթօն ներս խուժելով պարոն Հէրվարի օձիքէն բռնեց, «թշուառակա՛ն» գոչելով: Հէրվար ինքզինքը պաշտպանեց: Նայիս բազմութիւնը խռնուեցաւ «Ամուսինս է» գո-

չեցի: Կասթոն՝ օտարական մը անհնելով քովս՝
գլուխը կորսնցուցեր էր:

«Ասիկա շատ լաւ նշան է, և ես խիստ գոհ մնացի:

«Մինակ, հասարակութեան առջեւ խայտառակութիւն մը տեղի ունեցած էր, և Անգլիացիները այս մասին չեն կատակեր բնաւ: Մեզի պահականոց տարին ճամբան պարոն Հէրվարը ներկայացուցի: Հիմա եթէ դրամական երաշխաւորութիւն մը տանք, ազատ պիտի ըլլանք ճամբորդութիւննիս շարունակելու:

«Սիրելի մայրս, արդեօք որչափ զուարճացաք այս արկածովս: Իրաւ որ ես շատ գոհ եմ սովորական ճամբորդութիւն մը չըրած ըլլալուս համար: Սիրուն չէ՞ միթէ ամուսինը կորսնցնել, անոր ետեւէն երթալ երբ անիկա քու ետեւէդ կուգայ և ձեռնկուքի մը մէջ իրար գտնել, մեկնելէ առաջ դատաւորին ներկայանալ: Թող չըսեն թէ միօրինակ ճամբորդութիւն մը ըրի: Իմ պզտիկ բարեկամուհիներս եթէ արկածս լսեն նախանձնուն պիտի ճաթին:»

Թրգմ. Զ. Ն. Պ.

ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ ԵՒ ՈՐԴԻ ՏՊԱԳՐԻԶ—ՀՐԱՏԱՐԱԿԻԶ

Կ. Պոլիս, Պապը Ալի ճասսէսի, Իգսաւ լրագրին դէմ

Թ Ի Ի 38

Զ Ո Ւ Ա Ր Ճ Ա Լ Ի Ք

Տիկին Ք. ի ուսերը այնքան գեղեցիկ են որ նէ բնաւ չվարանիր ծայրայեղ սեգօլթի շրջագետներ կրել: Դրամատէր մը, անցեալ օր, ներս սեղանակից ըլլալով՝ քովը նստած էր:

Յաջորդ օրը, դրամատէրին բարեկամներէն մին հարցուց թէ չքնաղ բարեկամուհին ի՞նչ հագուստ կը կրէր:

— Իրաւ որ չեմ գիտեր, պատասխանեց, հագուստը սեղանին տակէն կ'սկէր:

Նշանաւոր վիրաբոյժը Կամակում, հիւանդի մը վրայ վիրաբուժական գործողութիւններ կը կատարէր ի ներկայութեան խումբ մը ուսանողներու: Հիւանդը ցաւէն՝ սոսկալի ազաղակներ կ'արձակէր:

— Լռէ՛, կը հրամայէ Ամրակում, ձայնս չլսուիլ կոր...

Խիկար ութը տարեկան շատակեր տղայ մըն է: Օր մը, ճաշը լմնալէն ետքը տղւոր կարկանդակ մը կը բերեն սեղանին վրայ:

— Ես ալ կ'ուզեմ, կ'ըսէ Խիկար:

— Դուն ալ կ'շտացար, տղաս, կը պատասխանէ մայրը:

— Զէ՛, մայրիկ, եթէ ոտքի կենամ, ստամոքսիս մէջ նոր տեղ կը բացուի:

Շատ պարտք ունեցող մը, որ տասը տարի դրամ մը իսկ չէր վճարած պարտատէրներուն, կը մեռնի:

— Հոգին տուաւ, կ'ըսէ մէկը:

— Հասաւ ինք ողջութեանը երդումը քան զոր բան մը չտուած պիտի մեռնի:

Պարոն մը գուարճանալու համար ձուկ կ'որսայ և երեք ժամուան մէջ բան մըն ալ չբռնէր: Պարապորդ մը որ սկիզբէն ի վեր զայն կը դիտէր, յօրանջելով կ'ըսէ ինքնիրեն՝ բարձր ձայնով.

— Օ՛ւՖ, ձուկ բռնելէն աւելի ի՞նչ ապուշ բան կայ:

Անճարակ ձկնորսը կ'իմանայ ասիկա:

— Զուկ բռնողները դիտել, կը պատասխանէ:

Ամբակում ձեռքը սքանչելի քամէլիա մը ունի զոր տիկինն մը կը ցուցնէ:

— Զարմանալի բան, կ'ըսէ նէ, սխտոր կը հոտի կոր:

— Ո՛չ, կ'ըսէ Ամբակում կամաց մը, սխտոր հոտողը ես եմ:

Անգլիոյ դատարաններուն մէջ, ամբաստանեալ կողմը իրաւունք ունի ուղած հարցումը ընել վկաններուն: Անգամ մը թունաւորումի վրայ կը դառնար խնդիրը: Քիմիագէտ մը, որ թունաւորուած մարդուն աղիքները տարրալուծած էր, իր վկայութիւնը տալու կը պատրաստուէր, երբ պաշտպան փաստաբանը ոտք ելաւ և հրաման խնդրելէ ետքը հարցուց գիտունին:

— Կրնա՞ք արդեօք ըսել թէ աղատքեղը (մայտանօս) ի՞նչպէս կը տնկեն:

Վկան համր կը մնայ, առանց պատասխանելու:

— Ի՞նչ է Լուսինին ազդեցութիւնը բուսաբերութեան վրայ, կը կրկնէ փաստաբանը:

Քիմիագէտ վկան ապշած դարձացած երեսը կը նայի:

— Տեսրք երդուեալք, կը գոչէ անմիջապէս փաստաբանը, ի՞նչպէս կ'ուզէք հաւատ ընծայել մէկու մը որ գիտութեան մէջ այսքան խակ է... դուք ալ տեսաք:

Թաղական խորհուրդը կը կանչէ դպրոցին անօրէնը ու կը հարցնէ խստիւ:

— Ինչո՞ւ Բ...եան ուսուցիչը չէք ճամբեր:

— Ի՞նչ պակասութիւն կը տեսնէք վրան:

— Է՛հ... յարդի պէս մարդ է, . . . պաշտօնին անյարմար:

— Յարդէ ըլլալուն համար ուտե՞լ կ'ուզէք կ'որ:

Ամբակումի ականջը կը հասնի թէ իր տուած հացկերոյթներուն միջոցին՝ քանի մը հրաւիրեալներ իր կնոջը հետ ծունգ ծունգի կը սեղմեն: Ասոր առաջքը առնելու համար կ'ստիպէ կինը որ ելեքտրական զանգակին կոճակը ծունգին վրայ դնէ:

Ամէն անգամ որ զանգակը կը զարնուի Ամբակում մտքէն կ'ըսէ.

— Սա մարդն ալ հրաւիրելու չէ այլեւս:

Հինգ տարեկան աղջիկ մը իր մօրը.

— Մայրի՛կ, դուն ստախօ՞ս ես:

— Չէ', զաւակս:

անցներով՝ կը ցուցնեն ժամերը ըստ ինքեան: Մարդոց ամէնէն հին գիւտը՝ արեգակնային ժամացոյցը՝ ամէնէն ճիշտ ժամը կը ցուցնէ, քանի որ արեւը ինքնին կը նշանակէ զանոնք՝ և ո՛չ ոք անկէ աւելի լաւ կրնայ գիտնալ ժամը քանին ըլլալը: Ետ մնալէն կամ առաջ երթալէն ա՛յլ չվախցուիր և ամէն ժամացոյցներէ ալ աժան է. միայն վստիկեանի կամ երկվայրկեանի ճշգրտութիւնը չկրնար տալ: Պէտքերի հովիւները՝ որոնք մինչեւ ցայսօր գլանածեւ փայտէ արեգակ-

Աւագէ ժամացոյց

Արեգակնային ժամացոյց

նային ժամացոյցներ կը գործածեն՝ կրնան անով ալ գոհ ըլլալ, քանի որ գիտնալիքնին սա է թէ՛՝ ե՞րբ կենդանիները դուրս հանելու կամ հաւաքելու է: Բայց այսօր կառախուսեալ ժամանակներու ու մեկնումին համար՝ արեգակնային ժամացոյցի մը ձգած չուքը չպիտի բաւեր կայարանապետին, մանաւանդ որ այս ժամացոյցը քաղելու համար արեւ պէտք է: Արեւ չեղած ատեն ժամը գիտնալու համար ուրիշ միջոց մը խորհեցան:

* * *

Ջուրին երկարատեւ ու միօրինակ անկումը հիմքոնեցին ժամերը որոշելու համար: Քրիստոսի ծննդեանէն ի վեր ջուրի ժամացոյցներուն ամէնէն նշանաւորը՝ Հարուն-էլ-Րաշիտի նուիրածն է Մեծն Կարլոսի՝ յատուկ դեսպանի մը միջոցաւ: Այս սքանչելիքը շին-

ուած էր ոսկի դրուագեալ անագապղինձէ, ժամերը չըջացուցակի մը վրայ կը նշանակուէին: Ամէն անգամ որ ժամը լրանար՝ երկաթ է գնդիկներ՝ զանգակի մը վրայ իյնալով՝ ասեղին ցուցուցած ժամուն չափ կը հնչեցնէին: Կէս օրին, տասներկու ճիւղերը դուրս կ'ելլէին՝ տասներկու պատուհաններէ: Ամբողջ գործիքը ջրով կը բանէր: Ասկէ շատ առաջ Եւրոպայի մէջ, և ուրիշ երկիրներ, նախկին Ժողովրդոց մէջ, իրէ ժամացոյցը ծանօթ էր: Չինացիք՝ Քրիստոսէ 2679 տարի առաջ կը գործածէին զայն: Հնդկաստանի մէջ զարմանալի կերպ մը կար ժամը գիտնալու: Ջրով լեցուն ամանի մը մէջ կը դնէին տակէն պղտիկ մը ծակուած նաւակ մը, ջուրը կամաց կամաց ներս կը մտնէր և նաւակը աստիճանաբար ընկղմելով՝ մէկէն ի մէկ յատակը կը գլորէր. այս նաւաբեկութեան տեւողութիւնը միշտ միեւնոյնը կ'ըլլար: Հին ջրային ժամացոյցները խիստ պարզ էին. երկու ամաններ՝ մին միւսին վրայ դրուած. վրայի ամանը՝ որ ջրով լեցուն կ'ըլլար՝ յատակէն ծակ մը ունէր, ուրկէ կը կաթկթէր ջուրը տակի ամանին մէջ: Արդի ջրային ժամացոյցն աւելի կատարելագործեալ է. կը բաղկանայ փայտէ բարձր չըջանակէ մը, վերի կողմը հաստատուած են երկու թելեր որոնց միւս ծայրերը պղտիկ թմբուկի մը առանցքին փաթթուած են. թմբուկին մէջը շառաւղածեւ սենեակներու բաժնուած է՝ որ ջուրը կը բռնեն: Երբ թելերը ամբողջովին փաթթուած են առանցքին շուրջը՝ թմբուկը կը գլորտնուի չըջանակին վերը՝ նման կախուած վարագոյրի մը (upor): Այս դիրքին մէջ թմբուկը կը ձգտի վար իջնել՝ թելերը քակելով: Բայց եթէ սենեակներէն մէկուն մէջ ջուր դնենք, թմբուկը ինքն իր վրայ դառնալով կ'ափուկուի ժամանակ անանկ դիրք մը

պիտի առնէ՝ որ ջրով լի սենեակը՝ փաթթուած թե-
լին կռնակի կողմը դալով՝ մնացեալ պարապ սենեակ-
ներուն ծանրութեան դէմ դնելով՝ հաւասարակշու-
թիւն մը պիտի հաստատէ և թմբուկը անշարժ պիտի
մնայ չի կրնալով քակուիլ։ Արդ՝ եթէ սենեակները
բաժնող երեսներուն վրայ մէկ մէկ ծակեր բանանք,
ջուրը ծանր ծանր անցնելով՝ թմբուկի դառնալուն
դէմ դնող ոյժին մէկ մասը պիտի նուազի՝ որով
այս վերջինը դանդաղօրէն պիտի իջնէ։ Այս էջքին
տեւողութիւնը ճանչնալով, դիւրին է շրջանակին
վրայ ժամերը նշանակող աստիճան մը դնել։ Ահա՛,
ջրով ժամանակ գիտնալու միջոց մը։ Սկզբունքը պա-
հելով՝ կարելի է զատ միջոցներ յարմարցնել։ Այրող
գաւազան մը, հոսուն ջուր մը, թափող աւազը, քաղ-
ուող զսպանակ մը՝ կրնան միեւնոյն նպատակին ծա-
ռայել։ Միջին դարու մէջ կը գործածէին՝ ջուրի տեղ
սև մարմարի նուրբ աւազ, զոր գինիի մէջ կ'ալրէին,
կը չորցնէին և ինն անգամ կը կրկնէին այս գործո-
ղութիւնը։ Կը դնէին այս աւազը երկու ապակիէ
ձաքարաձեւ գունտերու մէջ՝ մին միւսին վրայ հա-
ղորդակից փոքր ծակի մը միջոցաւ։ Մէկ ժամ կը տե-
ւէր առաջին վերի ամանէն վարինին մէջ աւազին
հոսիլն, ուրիշ ետքը գործիքը վերիվայր կը դարձնէին։
Հին ատեններ զօրանոցներու մէջ կը գործածուէր
պահակներուն փոփոխութիւնը ծանուցանելու համար։

* * *

Չինացիք գործածած են առաջին անգամ կրակն
իրը միջոց ժամանակը չափելու։ Տեսակ մը փայտ
կը խարտոցէին ու կը ծեծէին և իւզոտ ու խժային
նիւթերու հետ խառնելով գաւազանիկներու ձեւ
կրտային։ Հարուստներու և մանտարիներու գոր-

ծածութեան համար կը պատրաստէին խիստ յարգի
անուշահոտ փայտեր։ Այս գաւազանիկները գրչի
մը հաստութիւն ունէին, և երկայնութիւնին՝ փայտի
ազնուութեան համեմատ՝ մատի մը չափէն մինչեւ
1—2 մէթրի կը հասնէին։ Ատոնք կռատուններու առ-
ջեւ կը վառեն։ Այս գաւազանները այրելով լոյս չեն
տար բնաւ, այլ միայն ժամը ցուցնելու համար կը
գործածեն։ Չինացիք, արթնցող ժամացոյցի տեղ
ալ կը գործածէին հետեւեալ միջոցը, օրինակի հա-
մար, երբ կ'ուզէր գիշերը որ և է ժամուն արթննալ
գործի մը պատճառաւ, պառկելէ առաջ կը վառէր
իր գաւազան-ժամացոյցն և ճիշտ այն կէտն՝ ուր
կրակը պիտի հասնէր իր ուղած ժամուն, փոքր ծա-
նութիւն մը կը կախէր։ Ճիշտ ատենին ծանրութիւնը
կ'իյնար և հանած աղմուկը բաւական կ'ըլլար քնացող
չինացին արթնցնելու։ Ֆրանսայի մէջ, Ս. Լուի և
Շարլ Ե. ժամը գիտնալու համար աստիճանաւորեալ
մոմեր կը գործածէին։ Գիշերային իւզի ճրագներն
ալ (խարե ֆիքիլի) կրնան իրը ժամացոյց ծառայել։
Իւզին վրայ կը ծփայ սունկի կտոր մը՝ որ թելով
մը՝ ժամերը ցուցնող շրջացուցակի մը վրայ դարձող
ասեղի մը հետ կապուած է, իւզը վառելով՝ կ'ապառի,
սունկը կ'իջնայ և ասեղը կը դառնայ ցուցակին վրայ,
որուն առջեւ խկ վառելով պանորդը՝ գիշեր ատեն
կարելի է ժամերը տեսնել։

Արեգակի, ջրային և հուրէ ժամացոյցները աչքէ
անցնելէ ետքը, կը հասնինք մարմնոյ ծանրութեամբ
չարժող գործիներուն։ Մեքենագիտութիւնը՝ պարզ
բնական գիտութեան տեղը կ'անցնի։ Խոշոր ժամա-
ցոյցը կը հնարուի. թէև գիտը Ժ. դարուն կը վե-
րագրեն՝ սակայն Ժ. Դ. դարէն առաջ ժամացոյց տես-
նուած չէ (ժամացոյցին մեր տուած իմաստով)։ Անկէ

ի վեր եղած կատարելագործութիւնները ո՛չ թէ միայն զայն աւելի օգտակար ընելու նպատակաւ էին, այլ և զուարճալի ու հետաքրքրաշարժ դարձնելու։ Ժամեքը նշանակող ասեղներուն միացած էին ուրիշներ, որոնք օրերը, շաբաթներն, ամիսներն, լուսնոյ երեւոյթները, կենդանակերպերու նշանները ցուցնելու և ասոնց նման հազարումէկ բաներ ցուցնելու կը ծառայէին։

Միջին դարու մէջ ամէնէն նշանաւոր, ամէնէն բաղադրեալ ժամացոյցն էր Սթրագպուրի մայր եկեղեցւոյնը։ Ասոր շինութիւնը սկսած է 1352ին և լրացած է 1842ին։ Հինգ հարիւր տարի ժամացոյց մը չինելու համար՝ քիչ մը երկար կ'երեւի, բայց սա ալ կայ որ ժամացոյցը երեք անգամ նորէն շինուեցաւ։ Չորս պատկերներ՝ որոնք կեանքի չորս տարիքները կը ներկայացնեն՝ կուգան իրարու ետեւէ քառորդ ժամերը զարնելու։ Առաջին քառորդին տղայ մը կը զարնէ ոսկորէ օղակով մը, կէս ժամին երիտասարդ մը՝ որսորդի հագուստով՝ կուգայ զարնել ձեռքը բռնած նիզակով։ Երեք քառորդին՝ հարուածը՝ կուտայ մարտիկ մը՝ իր սուրով։ չորրորդ քառորդին հարուածը կուտայ ծերունի մը՝ իր անթացուպով։ Երբ այս վերջինը ետ կը քաշուի, մահը կուգայ և ոսկորով մը ժամը կը զարնէ։ Վերեւը կը գտնուի Գրիստոսի պատկեր մը, երբ մահը կէս օր կը զարնէ, տասերկու առաքեալները կ'անցնին իրենց Տիրոջ ոտքին առջեւէն և գլխով կը բարեւեն։ այն ատեն Գրիստոս կը խաչակնքէ։ Առաքեալներն անցնելու միջոցին՝ աշտարակին գագաթը թառած աքաղաղը թեւերը կը թօթուէ, վիզը կը շտկէ և երեք անգամ կ'երգէ։

Միջին դարու քաղաքացիք, անոնք՝ որոնց քաղաքը զարդարուած էր ժամացոյցով մը, այնքան

նախանձախնդիր էին ատոր վրայ՝ որ ամէն միջոց ի գործ կը դնէին զայն շինող վարպետն արգիլելու համար ուրիշ նման մալ չինելէ։ ԺՁ. դարուն՝ Ժամագործ Բլավէ ողջ ողջ այրուեցաւ։ Նոյնպէս Սիբինս՝ որ 1598ին՝ Լիոնի ժամացոյցը շինած էր։ Միջին դարէն ետքը՝ ինքնաշարժ արձանիկներով ու պատկերներով զուարճանալու տեղ՝ գիտական կատարելագործումներով զայն աւելի ճշդել ջանացին և երբ ճոճանակի օրէնքները հնարուեցան ու ճանչցուեցան՝ ժամացոյցին յարմարցնելով զայնս, կանոնաւորիչը հնարեցին։ Սոյն միջոցաւ ստացան երկվայրկեանը, Հազարումէկ մեքենաներ երեւակայեցին, որոց ամէնէն հետաքրքրաշարժներէն մին հետեւեալն է։ Հին ազնուական ընտանիքի մը անդամներէն մին ունէր անագէ սկաւառակ մը՝ որու եզերքներուն վրայ փորուած էին ժամերը։ Զուր լեցնելով մէջը կը դնէին կրիայ մը, որ դառնալով քիթն կը ներկայէր այդ միջոցին ժամուն համապատասխան թուանշանին վրայ։ Եթէ զայն շեղէին՝ անմիջապէս առջի դիրքը կ'առնէր կըրկին։ Եթէ հանդարտ ձգէին, կրիան դառնալով՝ օրուան տասներկու ժամերը կը ցուցունէր ճշդիւ։ Ասոր բացատրութիւնը շատ դիւրին է։ Ժամացոյցը ծածկուած է տուփի մը մէջ, որու վրայ դրուած է անագէ պնակը, ասեղը զօրաւոր մագնէտ մըն է հիւսիսային և հարաւային բեւեռներով։ Կրիային մարմնոյն տակ ալ կը գտնուի ուրիշ մագնէտ մը՝ որ ունի երկու բեւեռները, արդ ասեղը հաստատուած ըլլալով, կրիային մարմնոյն մէջ գտնուող մագնէտը անոր համապատասխան դիրք մը կ'առնէ որ միշտ միեւնոյնն է մէկ ժամի համար, քանի՜ ժամացոյցին ասեղը դառնայ, կրիան ալ՝ իր մէջը գտնուած մագնէտին հետ դառնալով՝ դիրքը կը փոխէ և յաջորդական ժամերը կը

ցուցնէ՝ քիթը դէպ ի անոնց երկնցնելով։ ԺԸ. դա-
րուն մէջ՝ Բաֆիէրի, հնարած էր ժամացոյցը որ երեք
տարի մը կը բանէր առանց լարուելու պէտք ունե-
նալու։ Այս ժամացոյցներէն շատերը գեղարուեստի
հրաշալիքներ են։ Ամէնէն նշանաւորն է Նրեմ Ծնորմ-
նէրը, մարմարիոնէ քանդակուած, անուանի Շալքո-
նէի ձեռամբ՝ Լուի ԺԵ.ի ժամանակ։ Ժամերը նշա-
նակուած են հորիզոնական դարձող գլանի մը վրայ
և շնորհքներէն միոյն մատն՝ անշարժ կը ցուցնէ ժամը՝
գլանին վրայ։ Այս ժամացոյցին արժէքը իրր գեղար-
ուեստական գործ՝ խիստ մեծ է, տէրը դայն ցուցադ-
րած էր 1900ի արուեստահանդէսին, ուր տեսնողնե-
րէն մին հիասքանչ մէկուկէս միլիոն ֆրանք տալ առա-
ջարկեց անոր փոխարէն, բայց մերժուեցաւ։ 1797ին
անգլիական կառավարութիւնը դրամի պէտք ունենա-
լով՝ ժամացոյցներու վրայ տուրք մը դրաւ։ Պատի
ժամացոյցները, տարին 30 դրշ. կը վճարէին, զոր-
պանի ոսկիէ ժամացոյցները 60 դրշ.։ Ասով՝ ժամա-
ցոյցը Անգլիոյ մէջ իրր պերճանքի առարկայ միայն
գործածուեցաւ։

Գրպանի ժամացոյցներուն գիւտը բաւական հին է։
Շարլ Ե.ի ժամանակ է որ պողպատէ երկդ (forshlag)
չղթայ մը ինքն իր վրայ փաթթուելու գաղափարն
ունեցան։ Այն երկդը քակուելով՝ անիւները կը դար-
ցնէ։ Սոյն զսպանակը քիչ տեղ բռնելով՝ ամէն
ջանք ի գործ դրուեցաւ կարելի եղածին չափ փոքր
ժամացոյցներ շինելու։ Ա.գարանջաններու, աղամանդ-
եայ զարդերու, հովանոցի կոթերու, և մատնիի մը
վրայ ժամացոյց դետեղելու գաղափարը նոր բան մը
չէ։ ԺԶ. դարէն ի վեր ատոնք ճանչցուած էին։ ԺԸ.
դարուն՝ ամէն աղամանդեայ զարդ՝ ժամը կը ցուցնէր։

Այսօր, ժամացոյցները այնքան ընդհանուր են որ
ամենաչնչին գումարի մը փոխարէն կ'ստանաք գոր-
ծիք մը՝ որ մեծն կարլոսի ջրային ժամացոյցէն շատ
աւելի ճիշտ կը ցուցնէ ժամը։

Թարգմ.

Ձ. Ն. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Բ Ս Ս Ն Փ Ս Ր Ս Յ Ո Վ

Ա Շ Ե Ա Ր Հ Ի Ս Բ Ո Ղ Ո Ր Ո Ս Կ Ի Ն

Բրիտանոսի թուականին, այսինքն ասիէ 20 դար
առաջ, տղու մը պէս զուարճանալով, 20 փարա,
երկու տասնոց տարի Յոբ եւ Մարութապա դրամատան
պահ տուի, բաղադրեալ տոկոսով։ Եւ հպարտ մէկու
մը պէս որ միլիոններ աւանդ կը ձգէ դրամատուն մը,
գործիս գացի։

Հիմա որ քսան դարեր անցան, եւ ես գործերէս
քաշուեցայ, կուզեմ ունեցած չունեցածս հաշուել։

Հաշիւներս կանգ կ'առնեն 1895ին: Անկէջ ի վեր իմ հարստութիւնս հարիւրին 5 տոկոսով գրեթէ 1/5ը աւելցած է, բայց ի՞նչ հոգս է հարիւր միլիոն, եռիլիոնները, ի՞նչ կ'ըլլայ երբ միլիոն մը վակոններով ոսկիէս մաս մը ինծի բերող քանի մը կառախումբեր ձգմբան կորսուին: Հարստութիւնս այնքան անհաշուելի է որ պանքային դիմելով չեմ կրնար ունեցածս պահանջել, որովհետեւ բառ մը չկայ դեռ այդ քանակութիւնը չափող, քառիլիոնները, ութիլիոններ՝ բոլորովին անբաւական են:

Եւ ես Յորի պէս աղքատ եմ:

×

Ըսել է Քրիստոսի թուականին առաջին տարին 20 փարա արժողութեամբ դրամ մը տարի դրամատուն մը ձգեցի, հարիւրին 5 բաղադրեալ տոկոսով:

Հարիւր տարի ետքը, երբ յաղթական թրաժան՝ Դանուբէն կանցնէր, իմ քսան փարաներս՝ 60 զրուշի մօտ բան մը յառաջ բերած էին: Երկու հարիւր տարի ետքը տուն մը կրնայի գնել՝ ունեցածս 100 ոսկիի մօտ բան մըն էր: Երեք հարիւր թուականին աղւոր դղեակ մը, պարտէզ մը, ախոռ մը կրնամ ունենալ: 12 հազար ոսկիի տէր եմ: Չորս հարիւր տարիէն՝ մէկ ուկէս միլիոն ունիմ:

Ոսկին՝ իր զաւակները չուտեր, բայց իր զաւակներն ոսկին կը խեղդեն: Ոսկիին ու ժամանակին ծայրն ոչնչութիւն է:

Ութն հարիւր թուականին, երբ Շարլմայն, Արեւմտաքի թագաւոր կը հռչակուէր, իմ դրամարկշներուս մէջ 470,000,000,000,000 ոսկի կար: Եւ հազարերորդ թուականին Յոր եւ Մարուսաղայ դրամատունը

ինծի պարտական էր 8,000,000,000,000,000 ոսկի:

Ա՛լ յոյսս կտրեցի որ պանքէոս իր պարտքը ետ կուտայ ինծի, որովհետեւ ամբողջ աշխարհս (երկրագունտն ամբողջ) ոսկիի զանգուած մը ըլլալու էր որ կարենար իմ պահանջքիս փոխարժէքը հաւասարակշռէր:

Հապա՛, հազար հինգ հարիւր թուականին, երբ Քոլոմպոս Ամերիկան կը գտնէր, ես կարող էի Ամերիկան ալ, անոր բնակիչներն ալ, Քոլոմպոսն ալ ծախու առնել իմ պանքան դրած 20 փարայովս՝ որ այն ատեն 300,000,000,000,000,000,000,000,000 ոսկիի կը հասնէր: Այն ժամանակ 50 հատ արեւներու ծանրութիւնը հազիւ հազ իմ ոսկիներուս ծանրութիւնը պիտի ներկայացնէր: Եւ եթէ ուզէի, չըջակայ մոլորակներն երկրիս միացնող ոսկիէ՝ կամուրջներ պիտի կրնայի ձգել: Ես այս թիւը չեմ կրնար ըմբռնել, մաթեմատիկոսներն ալ զայն հասկնալու համար հաշիւներ կը ցուցնեն, բայց իրենք ալ խելք չեն կրնար հասցընել:

Ա՛լ հաշիւնիս զադրեցնենք. կը բաւէ այսքան հարստութիւն. հիմա 692,000,000,000,000,000,000,000,000,000,000,000 ոսկիի տէր եմ, բայց եկու տես որ Յոր եւ Մարուսաղայ դրամատունը սնանկացաւ, մինակ հաշիւներս պատրաստելու ձեռնարկելով՝ առանց տակաւին բան մը վճարած ըլլալու: Ի՞նչ կըրնամ ընել, եթէ լուսինը, երկիրս, արեւը, բոլոր մոլորակները իրար գան ու ոսկի կտրին, նորէն իմ պահանջքս չի վճարուիր:

Աշխարհիս սկիզբէն մինչեւ այսօր հողին տակէն կամ գետերու աւազներու մէջէն 5 միլիոն ոսկիի հաւասար այդ թանկագին մետաղէն հանուած է, այսինքն 1500 խորանարթ մէթր ծաւալով ոսկի: Բայց

Ի՞նչ է այդ իմ ունեցածիս բաղդատմամբ, եթէ աշխարհիս 1500 միլիոն բնակիչներէն ամէն մէկը տարին ինծի 50 միլիառ ոսկի բերեր յանձնէր, 10 վեցիլիոն տարի դէրամ պիտի գանձէի: Սերունդներ իրարու պիտի յաջորդէին և իմ ոսկիս պիտի գար լեցուէր ու լեցուէր, ծովերէն, հովիտներէն դուրս թափէր, լեռները ծածկէր, երկրագունտիս վրայէն վար պիտի վազէր՝ ձեւացնելով անանկ հեղեղ մը որու հոսանքին մէջ աշխարհիս նման 20 միլիոն գունտեր պիտի կորսուէին:

Կ'երազե՞մ արդեօք, թէ ո՛չ խելքիս եկաւ:

Անհամար գործաւորներ ոսկիի կոյտէս մաս մը կ'առնեն եւ սեղան մը շինել կը ձեռնարկեն 800,000 քիլոմէթր իւրաքանչիւր կողմը՝ մէկուկէս քիլոմէթր թանձրութեամբ: Հոգ մի՛ ընէք ամբողջ ոսկիի կոյտէն մատնոցի չափ բան մը իսկ պակասած չէ: Այս սեղանին վրայ, որու երեսը տիեզերքի եթերին մէջ կը լողայ, աշխարհիս մէջ գտնուող բոլոր մարդիկ, կին, տղայ, ծեր եւայլն, ոսկիի կտորէն կը նետուին անդունդին մէջ. ամէն մէկը 6000 ոսկիի համարժէք, ամէն մէկ վայրկեանին, եւ հազար տարի ետքը, այս մարդիկը տակաւին 25 հազար երկիւրիոն տարի եւս աշխատելու են ունեցածս հատցնելու համար:

Մարդիկը կը ձանձրանան: Կ'երթան իմ ոսկիէս երկու քարափներ կը շինեն, իւրաքանչիւրը 15 միլիոն քիլոմէթր երկայն, վեցուկէս հազար քիլոմէթր լայն ու 1300 քիլոմ. բարձր: Յետոյ 1500 միլիոն բնակիչները, ամէն մէկ վայրկեան մէյմէկ պանքնթի ծրար կը նետեն անդունդին մէջ. մէկ ծրարին արժէքը 25 միլիոն ֆր. է (Ֆրանսայի կառավարութեան պարտքը). նորէն հազար տարի ետքը հարստութեանս 1,940,000,000րդ մասը միայն վատնուած է դեռ:

Երեւակայեցէք Նիակարայի ջրվէժ մը համակ ոսկիէ (ուրիշինը չհասկնաք՝ իմ ոսկիս) որ մէկ միլիոն տարի կը հոսի, ամէն մէկ երկվայրկեան 400 միլիառ ոսկի կ'անցնի ջրվէժին բերնէն, եւ իմ ունեցածիս ամենացինչ մասը դեռ չպիտի վատնուէր. ամբողջ հարստութիւնս սպառելու համար ասոր նման 100 միլիոն Նիակարա պէտք էր, եւ որոնք աղմուկով ու խտրուքով 30 միլիոն տարիներ պիտի հոսէին:

Երկաթուղիի ճամբայ մը շինենք, անանկ ճամբայ մը որուն մէկ ծայրէն մեկնող ձեպընթաց մը (ժամը 100 քիլոմէթր կտրող) միւս ծայրն հասնելու համար 78 տարի անդադար պիտի քալէ: Օրինակի համար երկիրս արեգակին միացնող կամուրջ մը որ տասներեք ուկէս միլիոն քիլոմէթր լայնք ու նոյնքան ալ թանձրութիւն ունենայ. երկայնութիւնը արդէն 148 միլիոն քիլոմէթրի կը հաւասարի՝ ունեցած ամբողջ ոսկին երովս այս ճամբան շինելէ ետքն ալ դեռ բան կ'աւելնայ:

Եթէ ուզեմ հարստութիւնս բաժնել աշխարհիս բոլոր բնակիչներուն (15000 միլիոն հոգի) երկրագունտիս խոշորութեամբն ոսկիէ գունտեր կը շինեմ և այդ բնակիչներուն ամէն մէկին 16ական հատ կուտամ: Այն ատեն ամէն մարդ հարուստ կ'ըլլայ, այսինքն ինծի չափ աղքատ: Ոսկիին արժէքը կախում ունի իր առատութենէն կամ քիչութենէն, եթէ աշխարհիս վրայ միայն մէկ ցորենի հատիկ մը գտնուէր՝ երկրիս բնակիչներէն եւ ո՛չ մէկը պիտի կրնար գնել դայն, հակառակ իրեն ժառանգ ձգած 16 հատ ոսկիէ գունտերուն:

Թարգմ. Զ. Ն. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Միսիթարական Թուղթ

ԻՄ ՅՈՒՆԵՏԵՍ ԲԱՐԵԿԱՄԻՍ

(Զոր լիանելով սիրունին, ամուսնացաւ ուրիշի մը հետ)

Կը խոստովանիմ որ կորուստնիդ անդարմանելի է, յանձին այն չքնաղագեղ հուրիին, զոր կը պաշտէիք լռելեայն ի բոլոր սրտէ, և որուն հետ սակայն, եթէ ոչ ամուսնանալով երջանիկ ընտանիք մը կազմել, գէթ մինչեւ աշխարհի վերջը զբօսնուլ էր ձեր տենջը:

Թաշկինակներուս պաշտօն չպիտի յանձնեմ այս առթիւ ձեր կարճատես աչքերէն հոռած արցունքները սրբելու, — որովհետեւ անոնցմէ ոմանք աղտոտ են, և ոմանք ալ լուացարարին քով կը սպսսեն — և ոչ ալ գանկս պիտի ճաթեցնեմ համոզելու համար զձեզ թէ գեղեցիկ սեռը ձեր կարծածին չափ տգէտ չէ, և թէ զանոնք գնահատելու համար դեռ բաւական պանիր հացի կը կարօտիք, այլ պիտի աղաչեմ որ, տխուր իրականութեան հետ այսչափ մօտէն չփռելէ ետք, թող տաք Շօթէնհաուրին օձիքը ու ինքնին երկասիրէք գործ մը, որ յուսեցեսուրեան մարմնացումն ու վերջին խօսքը ըլլայ:

Բայց որո՞ւ կ'ուզուիմ ես այս տողերը, միթէ դուք իրօք լքուած սիրահար մը, կամ յուսավրէպ նշանած մէք:

— Անշուշտ ո'չ մին եւ ո'չ միւսը, այլ վարպետ որսորդ մը, որուն լարած ցանցիւն այն ատեն մինակ

կրնան պրծիլ օրիորդները, երբ տխուր իրականութիւնը զայ հասնի, — 25-28 տարիքը, — ու դրականագէտ համոզէ զիրենք որ, Ախերէն, օֆերէն, յաւիթեմական եղումներէն, կը սիրեմ զֆեզներէն վերջ, բան մը կը պակսի իրենց, աշխարհիս մէջ ապրելու համար... ամուսին մը կարծեմ, և այն ատեն՝ երանի այն ամուսնոյն, որ ձեր հասուցած օրիորդներէն մին կ'ընտրէ իրեն կենակից:

Ինչ համոզումդ ինչ է, այս ամուսնորուն նկատմամբ այս երկու դժբաղդ ամուսիններէն ո՞րն է արդեօք արգահատելին՝ կ'ըսես, ահաւասիկ այս կէտն է որ կը չփոթէ զիս ու բացաբանչել կուտայ Պալզաքին հետ — ո՞ր Պալզաքն է ըսածս գիտե՞ս, խառամանցի Մինա Պալզաքը, որ Պոլսոյ հրապարակէ ապրանք գնելու եկած ժամանակ, երբ տեսնար որ վաճառականներու հանած — վարած գործակատարները զինք կատղեցնելու համար յատկապէս խենթ ու խելառ գիներ կը պահանջեն, իր խառամանցիական շեշտովը կը պօռար:

— Կռան լիվուր տա պէօյէ հէսպպ եօ՛խ:

Զեր կուան լիվրին մէջ այսպիսի հաշիւ մը կա՞ր, որ այն, (ի՞նչ ըսեմ) հրեշ, ո՛հ, ներեցէք, կը չփոթիմ, չեմ կրնար ածական մը, տիադոս մը, հոմանիչ մը, պատուանուն մը, սահման մը տալ իրեն, իրեն՝ որ արդէն ինքնին տուաւ իր վճիռը, ու գծեց սահմանը, երբ ձեզի պէս սիրուն բանաստեղծի մը գողտրիկ սողերը ոտքի տակ առնելով — կամ առ ոսկ կոխելով, եթէ նեղուիք — գնաց կոթնեցաւ ոսկեղէն հորթի մը, որ աւա՛ղ, պիտի ջախջախէ զինք, իր սուր եղջիւրներովն ու անտանելի լուծովը, թէ և ըլլան ատոնք գոհարներով զարդարուած:

Հաւատացէք որ, դեռ հաւատալս չգար կոր այս

Խորքից ?? ըսենք որ հեղինակութիւններնիդ մոռացաւ, — թէև ընաւ հաւանական չթուիր որ այնպիսի գրական գոհարներ, մոռացութեան տակ թաղուին կնոջական սրտի մը մէջ — , թարգմանութիւններնուդ ի՞նչ պիտի ըսէ, հապա այն ոտանաւորներնիդ ո՞ւր դնենք, որոնք ընդհանրապէս աշխարհաբար կը ծնէին, ու գրաբար կ'ապրէին: Եթէ այս ամէնը մինչեւ իսկ առ լուսնակն, առ ձիւնածաղիկն ալ մոռնայ, բան մը զոր երբեք չպիտի կրնայ մտքէն հանել, ձառակ Ոսկեղէն Դպրութեան մէջ կարգայ հրաշակերտնիդ ըսել կ'ուզեմ, այն խորիմաստ տողերը, որոնց խրաքանչիւրին առջեւ ժամերով հիասքանչ չի մնալ չիրնար ընել ամէն արարած, որ յոռետես է, աւաղ, որ մեղացս չատութենէն ինձ համար միշտ գոց դուռ մը պիտի մնայ ան:

Մի՛ լաք, բարեկամ, ձեր դժբաղդութիւններուն վրայ, ողբը անկարողներուն բաժինն է, փառք Աստուծոյ, դուք դեռ երիտասարդութիւն, հմտութիւն, դրամ, կարող, խորամանկութիւն ունիք, մանաւանդ որ յոռետես ալ էք: Այս ամէն առաւելութիւններն ունենալէ վերջ, ա՛լ ինչ կը պակսի ձեզ թեթեւօրիկ կիներն ու աղջիկները զգլխելու. սակայն օգտուեցէք անցնալին փորձառութենէն, Ռօմէօ եւ Ժիւլիէրը ամենեւին բերաննիդ մ'առնէք, մեղքերնին չունն առնէ, ես այնպէս կը կարծեմ որ, այդ թշուառականները եղան պատճառ ձեր հրատոյչոր սիրոյն այս ապարդիւն եզրակացութեանը, ո՞ւր է, կը յիշե՞ք, ակամջը խօսելիքին հետ ժամերով առանձնացած Ռօմէօ Ժիւլիէրի այլ և այլ թարգմանութեանց բաղդատութիւնը կ'ընէիք, ես այնպէս կ'ըսեմ որ անոնց դժբաղդ կեանքը ձեր վրայ ալ ազդեց և չղբբանօրէն խօսելով՝ վարակուեցաք միեւնոյն ախտէն, որ ուրիշ բանով չէր բժշկուէր,

եթէ ոչ իմ գրածներս չկարդալով, ու յոռետեսութեան վրայ երկար հատոր մը գրելով:

* * *

Գրեցէ՛ք, բարեկամ, գրեցէ՛ք, կ'աղաչեմ գրեցէք յոռետեսութեան վրայ, երկար հատոր մը գրեցէք որ ես ալ սորվիմ սա գետինը անցնելիք յոռետեսութիւնն ու մարդու մէջ մտնալու երես ունենամ, եթէ ոչ ի՞նչ է աս իմ քաջածա, Մինի մինի տղաքներ, դպրոցական պատանիներ, պիւսերնին չսուսած խմբագիրներ ամբողջ յոռետես են, և ես, մեծ մարդ մը՝ դեռ յոռետեսութեան վրայ դադափար մը իսկ չունիմ:

Անցեալ օր, երեկոյթի մը մէջ, տասնըութը տարեկան սիրունիկ աղջկան մը հանդիպեցայ, զոր մատնանիչ կ'ընէին իբրեւ ծայրայեղ յոռետես, ու ինքն ալ թաքուն հպարտութիւն մը կ'ըզար իր այս տաղանդին վրայ, տաղանդ մը՝ որ փառք Աստուծոյ, մենաշնորհ չէ քանի մը հոգիի ձեռք, և այսօր մեր դպրոցականներուն ամէնքն ալ—հաղուադիւտ բացառութեամբ—դեռ աչք չբացած, չորս կողմերնին չնայած, յոռին ու բարին չճանչցած, կատաղի յոռետեսներ են. . . Թուղթի վրայ:

Ո՞վ կ'ըսէ որ Եւրոպայի մէջ մերիներուն չափ յոռետեսներ ըլլան, մեր խմբագրատուններուն զամբիւղներուն հարցուցէք թէ՛ օրական քանի՞ քանի՞ յօդուածներ, ոտանաւորներ, բանաստեղծութիւններ կը կլլեն, որոնց ամէնքն ալ ուրիշ բան չեն կրկներ, եթէ ոչ իրենց յաւիտենական երգը, յոռետեսութիւն: Մէկը կը գրէ, « պէտք է մեռնիլ », միւսը՝ « Ո՞հ, ծո՛ւմ, քա՛նի քաղցը է ալիքներուդ տակ թաղուած մնալ », մէկ ուրիշ մը՝ « ո՛հ, ածո՛ւխ, ածո՛ւխ, կ'երկրպագեմ քու կարմիր կանանչ բոցերուդ, որոնք կրնան նպատակիս հասցնել զիս », չեմ գիտեր թէ՛ գեհնին կա-

րօտն ալ քաշողներ կա՞ն թէ ոչ՝ մեր յոռետեսներուն մէջ:

Եւ սակայն հակառակ այսքան աշխարհէ զգուողներու, յուսահատներու, մահ երազողներու, չտեսայ մեր յոռետեսներէ մին, որ վայրկեան մը հրաժարէր իր զուարճութիւններէն, տոբիններէն, զրօսանքներէն, սիրահարութիւններէն, ու իրականապէս գործադրէր ի՞նչ որ թուղթի վրայ կը քարոզէր ամէն օր, և ամէն մարդ ալ իմանար որ այս ինչ յոռետեսը, « նկատելով որ... » վերջ տուած է իր յոռետես կեանքին՝ ալիքներուն յանձնելով անկենդան դիակը: Չէ՛, ատանկ բան ընող չկայ. հապա՛ — ամէն օր ա՛խ, օ՞ֆ, ոչնչութիւն, ունայնութիւն. ահաւասիկ այսչափ:

Ես կը կարծեմ որ մեր յոռետեսները այն յոռետեսներուն աշակերտներն են, որոնք խիկար իմաստունը համոզեցին թէ՛ « այս աշխարհս ունայնութեան աշխարհն է, թէ չէր արժէր այսպիսի ցաւերով ու վիշտերով պաշարուած կեանքի մը համար. չարչարուիլ, թէ քիչ օրէն պիտի թողէին երթային այս աշխարհը և թէ քանի որ խիկար պարարտ ոչխար մը ունէր, այս աշխարհէս հրաժեշտ չտուած, պէտք էր որ ընկերովի զուարճութեան մը մէջ մորթէին ուտէին զայն »: Խիկար իմաստուն՝ իբրեւ դիւրահաւան մարդ, համոզուեցաւ այս ամէնուն, և, հակառակ իր կնոջ բողբոջներուն, ոչխարը առջեւը ձգած, ընկերներուն հետ գնաց գետին եզերքը: Երբ ոչխարը կրակին վրայ դրին ու եփել սկսաւ, յոռետեսները հանուեցան ու սկսան գետին մէջ լողալ: Խիկար նկատելով որ չէր արժեր այսպիսի վիշտերով պաշարուած աշխարհի մը համար զգեստ պահել, և թէ մօտ օրէն պիտի մեռնէին, իբրեւ ճշմարիտ յոռետես՝ մէկիկ մէկիկ ժողովեց յոռետես ընկերներուն լաթերն ու կրակի

տալով ամէնքն ալ մոխիր դարձուց: Հա՛րկ է նկարագրել լողացողներուն վիշտը, երբ ցամաք ելլելով լաթերնուն տեղ մէկ մէկ մոխրակոյտ ու խիկարին սաւնմեղ պատասխանը գտան, « Այս անարժան կեանքին համար չէր արժեր լաթ պահել »:

* * *

Գիտեմ արժանաւորութիւննիդ վիրաւորուած պիտի զգաք, երբ փոխանակ Ռուսոյի, Լամարթինի, Կէօթէի, Շօթենհաուէրի, և ուրիշ հռչակաւոր հեղինակներու, խիկարէն ապացոյցներ բերեմ ձեզի. բայց միթէ ի՞մա է յանցանքը որ կանուխ ծնած եմ ու պատեհութիւն չեմ ունեցած Եւրոպայի հեղինակներու անունները գոց սորվելու. միթէ ես չէի՞ ուզեր այս առթիւ գրել ձեզի. « միխթարուեցէ՛ք, բարեկամ, միխթարութիւնը տխրութեան սպեղանին է, ինչպէս կ'ըսէ Ռասին, կամ Հիւկօ, կամ Շէյքսպիր: Ի՞նչ կը կարծէք, միթէ ես նախանձ չեմ զգար երբ մեր գրողներէն ոմանք ի դէպս կամ յանդէպս, սուտ կամ իրաւ, ամէն գրուածներուն մէջ տաս տասնըհինգ Եւրոպացի հեղինակներ կը խառնեն »:

Հիմա, ինչ որ է, գէշ աղէկ մեքիններն ալ սկսան գաղափար ունենալու, հապա ասկէ ութը տասը տարիներ առաջ տեսնէիր, որո՞ւն բերնին էր ինկեր առանց առջեւէն ու ետեւէն տասը տասնըհինգ հատ Եւրոպացի հեղինակներ ունենալու գրական ասպարէզը իջնել, ամենահասարակ բառերը անգամ անոնց բերնովը պիտի խօսուէին, և ո՛չ ոք արտօնութիւն ունէր մէկու մը « երջանիկ օրեր կը մաղթեմ ձեզ » ըսելու, այլ ստիպուած էր անմիջապէս պոչին փակցնել « որպէս կը մաղթէր Լամարթին՝ այն աշխարհառչակ բանաստեղծը, որուն քնարերգութեանց ստուար հատորները դիզուած եմ այժմ գրասեղանիս վրայ »: արժանիք

մը՝ որ ամէնուն բերնին ջուրերը կը վազցնէր :

Բայց ինչո՞վ սկսանք և ինչո՞վ վերջացուցինք . խեղճ բարեկամս, միթէ իրաւունք չունի՞ս յոռետես ըլլալու , երբ փոխանակ մխիթարականի , ասանկ երկմիտական մը կարգալու պիտի ստիպուիս : Այս պարագային մէջ ո՞վ կ'ըսէ որ աշխարհս յոռի չէ , մարդիկ չար չեն : Լա՛նք , բարեկամս , լա՛նք քեզի հետ , և քեզ տեսնեմ , այսօրունէ սկսեալ այլ ևս ո՛չ ծխէ , ո՛չ խմէ , ո՛չ կեր , ո՛չ թատրոն գնա , և ո՛չ ալ գեղեցիկ սեռը հրապուրէ , որովհետեւ աշխարհ յոռի է :

ՔԱՍԻՍ

Օ Գ Տ Ա Կ Ա Ր Խ Օ Ս Ք Ե Ր

Պնդելով չէ որ մարդ կը համոզուի :

Երբ հաճոյքները մեզ կը քնացնեն , կը կարծենք թէ մենք հաճոյքները սպառեցինք :

Ամէն բանի մէջ Աստուած միտքերնիդ բերէք , եւ անիկա պիտի յարդարէ ձեր ճամբան :

Լալով ցանողը՝ խնդալով կը հնծէ :

Երջանիկ ըլլալէ առաջ խնդալու է մարդ , որովհետեւ կրնայ ըլլալ որ առանց խնդալու մեռնի :

Տալու երջանկութիւնը , ընդունելու երջանկութեանէն աւելի է , որովհետեւ մարդ տուածն աւելի երկար ատեն կը յիշէ՝ քան թէ առածը :

Գաղափարները դրամագլուխ մըն են , որոնք տաղանդի միջոցաւ շահ կը բերեն :

Մակաչք մարդն՝ ո՛չ մէկ բանով գոհ կը մնայ :

Մարդիկ արձաններու կը նմանին , իրենց տեղէն պէտք է դիտել զանոնք :

Քու անունդ ճանչցողները քեզի կը վստահին , ո՞վ Աստուած , որովհետեւ դուն քեզի փնտռողը երեսի վրայ չես թողուր :

Առանց շնորհի գեղեցկութիւնը՝ առանց կերի կարթ մըն է :

Անթուրիւնը աշխատողին դռնէն կը նայի , բայց ներս մտնել չհամարձակիր :

Կասկածողը չի խաբուիր :

Մարդս իր անցեալը միշտ աչքին առջեւ ունենալու է , փորձառութիւն ըսուածն այս է :

Բարեկամս իրենց պակասութիւնովը միաւին սիրելու է :

Աշխարհս կ'որ է . դառնալ չգիտցողը չուտով կը գլորի :

Շատ գիտցողները շատ քիչ կը խօսին , բան մը չգիտցողները՝ շատ կը խօսին :

Կրակը փչողը՝ կայծերէն զգուշանալու է :

Ուշ տալը՝ մերժել ըսել է :

Մերումններու խրատները՝ ձմրան արեւուն կը նմանին , կը լուսաւորեն առանց տաքցնելու :

Փորձառութիւնը բժիշկի մը կը նմանի , որ հիւանդութիւնը անցնելէն ետքը կուգայ :

Աստուծոյ ձեռքին տակ խոնարհեցէք , որպէս զի օլտք եղած ժամանակը ձեզի բարձրացունէ :

Գրելէ առաջ խորհիլ սորվեցէք :

Ենթադրելը դիւրին է՝ բայց գիտնալը դժուար :

Բաղդը չի փոխեր մարդիկը , զանոնք դիմակի տակ կը ծածկէ :

Յանցանք մը չունեցողը երբ ներում կը խնդրէ , յանցանք դորձած կ'ըլլայ :

Փառասէրը շատ քիչ անգամ փաղձանքին կը տիրանայ , բայց գրեթէ միշտ ունեցածը կը կորսնցնէ :

Մուլութիւնը աղքատութեան բանալին է :

Առանց կեղեւի ընկոյզ չըլլար :

Ակռանին կճրտող շատ մարդիկ, խածնելէ կը վախ-
նան :

Փութով որոշում տուողը՝ չուտով կը զղջայ :

Բնաւ կրթութիւն չառնող մէկը գէշ կրթութիւն
առնողէն նախամեծար է :

Տոպրակին՝ մէջի եղածը կը հաւնուի :

Նախատինքնը աւագի վրայ գրեցէք, իսկ բարե-
գործութիւնը մարմարիոնի վրայ :

Գեղեցկութիւնը ծաղիկ մըն է, որու հոտը բարե-
գործութիւնն է :

Երկար վիճաբանութիւններու մէջ ճշմարտութիւնը
չուտով կը կորսուի :

Ագահները՝ ժառանգորդին խնդացնելու համար
կը զիզեն :

Օրինակը՝ բոլոր քարոզներէն ամէնէն պերճախօսն է :
Կրցած ատեն չուզողը՝ ուզած ատենը չպիտի կըր-
նայ :

Կիներուն համար, իրաւունք վաստկելու լաւագոյն
միջոցը, անուշութիւնն է :

Մինակ իրեն օգտակար եղողը՝ բանի մըն ալ օգուտ
չունենար :

Երջանկութիւնը ընդհատուելու է որ զգալի ըլլայ :

Երբ ցաւ մը չկրնար այլեւս մեծնալ, քիչնալ
կ'սկսի :

Երբ մարդ իր ծնողներուն ըրած բարիքները կը
յիշէ՝ ժամանակ չունենար այլեւս անոնց պակասու-
թիւններով զբաղելու :

Աղքատութենէ հարստացողը՝ հպարտներուն
մեծն է :

ԿՐՕՆՔՆԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Եգիպտացիներու կրօնքը. — Եգիպտացիները շատ
կրօնային ժողովուրդ մը եղած են : Ամէնէն առաջ
սկսան պաշտել Նեղոս գետն, Արեւն, Լուսինը և բո-
լոր երկնային մարմինները և ընդհանրապէս բնութեան
բոլոր երեւոյթներն : Յետոյ ձեւերնին փոխուեցաւ :
Ամէն նահանգ, ամէն քաղաք իր աստուածն ունէր,
որ Արեւին մէջ կերպարանափոխուած էր : Օսիրիս՝ Սէթ
աստուածը ծովը նետեց : Իր կինը՝ Իսիս երկար ատեն
փնտռելէ ետքը՝ վերջապէս գտաւ Օսիրիսը՝ ուրկէ
ունեցաւ զաւակ մը՝ Հօրօս : Օսիրիս բարի ոգին էր,
իսկ Սէթ՝ չարը : Հօրօս իր վրէժն առնելու համար
սպաննեց Սէթ աստուածը : Եգիպտացիները կը պաշ-
տէին նաև կենդանիները, որովհետեւ կը հաւատային
թէ աստուածները՝ սովորաբար անասուններու մար-
մինին մէջ մտնելով երկրիս վրայ կ'իջնեն մարդոց վը-
րայ հսկելու համար : Ամէնէն շատ սիրուած կենդա-
նիներն էին՝ կոկորդիլոսը, կատուն, բազէն, այծն և
մանաւանդ Փիւնիկ թռչունն եւ Ապիս կովը : Փիւնիկը
հրաշալի թռչուն մ'էր որ ամէն հինգ հարիւր տարին
անգամ մը կը յայտնուէր եւ որ իր աճիւններէն վե-
րակենդանանալու շնորհը կը վայելէր : Ապիս կովը
Օսիրիսի հոգին էր եւ Յիթահի երկրորդ կեանքը,
Մէմփիսի մէջ կը պաշտուէր եւ մեռնելէն ետքը կը
թաղուէր յատուկ շիրմի մը մէջ :

Կարգ մը Եգիպտացիներ աւելի բարձր կրօնք մը
կը դաւանէին, կը հաւատային միակ Աստուծոյ մը
գոյութեան, որ ստեղծած է ու տէրն է ամբողջ աշ-
խարհի, նոյնպէս կ'ընդունէին թէ՛ մարդս չորս տար-

րերէ բաղկացած է. Մեռնելէ ետքը կը կարծէին որ հոգին կը ներկայանար ատենանի մը առջեւ, որու կը նախագահէր Օսիրիս: Եթէ մեղաւոր դատաւարտուէր, ամենասոսկալի տանջանքներու զոհ կ'ըլլար, իսկ եթէ իբր արդար ընդունուէր՝ մասնակից կ'ըլլար յաւիտենական երջանկութեան:

Եգիպտական տաճարները ահռելի մեծութիւն մը ունին. նշանաւոր է Քարեմֆի տաճարը, որու շինութիւնը և կահաւորումը 3000 տարիներ տեւած է. նուիրուած է Թեփեսոսի աստուածին՝ Ամմոնի, կէս քիլոմէր երկայնութիւն ունի, Սփինքսներու ճամբով մը միացած է Լիւքսորի տաճարին՝ որ երկու քիլոմէր հեռուն կը գտնուի:

Քաղդէացիներու եւ Ասորեսացիներու կրօնքը. — Շատ քիչ բան ծանօթ է Քաղդէացիներու հին կրօնքին վրայ: Քարերու, գետերու և կենդանիներու պաշտամունքը մեծ տեղ մը գրաւած էր: Հին քաղդէական աւանդութեան մը նայելով Օանես աստուածը որ քաղաքակրթութեան առաջին սկզբունքները տուած էր մարդուն, ձուկի մարմինով և մարդու գլխով ու ձայնով եկած է աշխարհ:

Յետոյ պաշտեցին բարի ու չար ոգիները, որոնք կ'անցնին սահող ամպերուն մէջէն, փայլատակող կայծակին ու անտառին ծառերուն միջեւ շնչող փոթորիկին մէջէն: Ոգիներու հաւատքէն ծնաւ մոգութեան արուեստը, այսինքն ինքզինքը անոնց հաճելի ընելու միջոցը, որուն գաղտնածածուկ մեքենայութիւնները մոգերն ու կախարդները գիտնալ կը ձեւացնէին: Քաղդէացիները աստղահմայններուն և բաղդ նայողներուն մեծ հաւերն են: Ասորեստանցիք ու Քաղդէացիք ամենամեծ կարողութիւն մը կ'ընծայէ-

ին երկնակամարը լուսադարձող գունտերուն և անոնց մէջ ապագային գալիք գաղտնիքը ջանալով գուշակել՝ աստղաբաշխութիւնը հնարեցին: Իրենց գերագոյն աստուածն էր Իլու եւ անոր յաջորդներն էին Անու, Պէլ և Էա:

Ասորեստանի իշխանները՝ նման եգիպտոսի փառաւորներուն, կրօնական յատկանիշ մը կը ներկայացնէին. գտնուած խորաքանդակ հնութիւններուն վրայ միշտ ներկայացուած են աստուածներու զոհ մատուցանելու գիրքին մէջ:

Քաղդէական տաճարները շինուած են զանազան գոյներէ աղիւսներով և հինգ կամ վեց յարկերէ կը բաղկանան ոսկեզօծ գմբէթով մը ծածկուած. այս ահագին շէնքերը նուիրուած էին ամէնէն ամեհի ու երեւելի աստուածներուն: Սակայն երկրորդական աստուածները աւելի պղտիկ տաճարներով կը գոհանային: Շատեր կը պնդեն թէ՝ Հերոդոտոսի ժամանակ Բաբելոնի մէջ տեսնուած տաճարը՝ Ս. Գրքի նկարագրած Բաբելոնի աշտարակի հիմերուն վրայ կը բարձրանար:

Փիւնիկեցիները եւ Կարգեդոնացիները. — Երկար, շատ երկար ժամանակներ՝ գետերը, լեռները, ծառերը Փիւնիկեցիներու պաշտամունքին առարկայ դարձան: Հազարաւոր տարիներ այս ժողովուրդը ուխտի գնաց Ատոնիա գետին ափունքին՝ որու կարմրուկ ջուրերուն համար կ'ըսէին թէ Աստուծոյ երակներէն վազած է: Փիւնիկեցիք զարմանալի պաշտամունք մ'ալ ունէին. այն է Պեթիլներու՝ կոնաճեւ կամ հաւկթաճեւ քարերու, մանաւանդ երկինքէն ինկած օդաքարերու պաշտօնը: Կամաց կամաց Փիւնիկեցիները փոխեցին իրենց աստուածները, որոնք իւրաքանչիւր քաղաքի համար տարբեր անուն մը կ'առնէին, բայց դիտելի է-

որ մէկ բառ մը միայն Բաալ, միշտ կ'ընկերանար այդ զանազան անուններուն։ Մեկգաթ Բաալը իրենց բերած էր այբ ու բէնի անվիճելի բարիքը։

Կարգետոնացիներունը՝ Թանիք աստուածուհին էր որուն պատկերը կը զարդարէ բոլոր դրամներին ու գերեզմանին։ Բաալ-Համօն կամ Մօղիք այրող աստուածն էր որու մարդկային զոհեր կ'ընծայէին երբ մեծ վտանգ մը կ'սպառնար երկրին։

Փիւնիկեան կամ Կարգեդոնի տաճարներէն եւ ո՛չ հատ մը կանգուն կը մնայ այսօր. մինակ գիտենք թէ անոնք կը բաղկանային ընդարձակ շրջափակերէ, որոնց չորս կողմը գոցուած էր շէնքերով, մէջտեղը կը բարձրանար սեղան մը՝ քարէ շինուած՝ որ էր տեղի սրբութեան։

Յունական աստուածներ. — Յոյները կը հաւատային մարդոց նմանող աստուածներու, որոնց վերագրեալ արկածները կը ձեւացնեն դիցաբանութիւնը։

Գլխաւոր աստուածներն էին Զէիւս (Արամազդ), երկինք աստուածն, ասոր հայրն էր Քրօնոս (Կրօնոս), Արամազդի կինն էր Հերա, դիցուհի լուսինին, եւ Թագուհի կիներուն. Արէս՝ փոթորկի ու պատերազմի աստուածը. Նեֆախսթս՝ կրակի աստուածը. Աքէնէ (Աթենաս) գիտութիւն աստուածը, Հերմէս՝ քաջերու աստուածը եւ բանբեր Արամազդի, Աքօլօն՝ արեւու եւ երաժշտութեան աստուածը, Արսեմիս՝ (Անահիտ) ակերու եւ որսերու դիցուհին, Աֆրօսիսէ՝ (Վէնիւս) սիրոյ ու գեղեցկութեան դիցուհին։ Յոյները կը հաւատային թէ՛ բոլոր այս աստուածներու խումբը Ողիմպոս լեռան վրայ կը բնակի։

Ջուրերուն աստուածութիւնները կը հպատակէին Բօսէիսօնի (Պիսիդօնի) ծովերու աստուածին, իսկ ստորերկրեայ ոգիները՝ Հարեսի (Պղուտոնի)։

Երկրիս գլխաւոր աստուածութիւն էր Տէմքէր (Դեմետրէ)՝ դիցուհի հունձքերու, իր աղջիկը Բերսեւ Լիօն՝ դժոխքներու շատուածին ամուսինն էր։

Յոյները բազմաստուածեան ժողովուրդ մըն էին, կը հաւատային իրենց աստուածներուն անմահութեանը սակայն կ'ընդունէին միեւնոյն ժամանակ թէ անոնք կը տառապին, կը վշտակրին, կը սիրահարին, կը նախանձին, կը վիրաւորուին եւայլն։

Հռոմայեցիներու աստուածներ. — Հռոմէացիք՝ Յոյներու հաւատալիքներն ու ծեսերը ընդունած էին։ Գրեթէ բոլոր Ողիմպական աստուածները իրենց յատկացուցած էին տարրեր անուններով, եւ անոնց վրայ ունեցած գաղափարներէն ձեւացում մը երեւակայելով՝ մէյմէկ կուռքեր կը շինէին իրր թէ այդ աստուածներու ներկայացուցիչներն են ու զոհ կը մատուցանէին անոնց առջեւ։ Այդ պաշտօնը կը կայանար որոշեալ ծեսերով ու պաշտօնական հանգիտակատարումներով զոհաբերում կատարել եւ սրբազնացեալ աղօթքներ կարդալ։

Հռոմայեցիք կը պաշտէին մեռեալներուն հոգին եւ ուրուականներուն (խօրթլաք) կը հաւատային։ Քաղաքացիներուն պէս անոնք ալ կը յաւակնէին ապագան գուշակել եւ մասնաւոր բաղդահմայներ ունէին։

Իշխանութիւնը՝ պէտն էր Սիպիլեան գրքերուն, (յունարէն լեզուաւ գրուած), որու կը դիմէին վճարանգի ժամանակ։

Քրիստոսէ 200 տարի առաջ թէեւ կարգ մը արեւելեան ժողովուրդներու հաւատալիքներ Հռոմի մէջ մուտ գտան, սակայն չուտով մարեցան ինքնին։

Քրիստոնէութիւնը իտալիոյ մէջ թափանձեց առաջին դարուն, նախ հալածանքներ կրեց, յետոյ 311ին, Կալերիանոս կայսրն թոյլատուութեան հրովար-

տակ մը հանեց որով քրիստոնէութիւնը ազատ կը-
րօնք մը կը հռչակուէր. վերջապէս 325ին Կոստան
դիանոս կազմակերպեց քրիստոնեայ եկեղեցին.

Տրուիսներու կրօնք. — Այս կրօնքը կը դաւա-
նէին Կոլուացիներն. ո՛չ կուռք ունէին, ո՛չ տաճար.
պաշտամունքներնին կը կատարէին կաղնիի անտառ-
ներուն խորերը: Տարւոյն առաջին օրը Տրուիսները
(կրօնական պաշտօնեայ) հանդիսաւոր կերպով կաղնիի
ծառերուն վրայէն կը հաւաքէին ոսկի դանակով կիյ
կոչուած տեսակ մը սունկ: Այս ժամանակներէն մնա-
ցած է Տօլմէն, մանկիր կոչուած անտառ ահագին քա-
րերու շարքը, որոնք ամբողջ տարածութիւններ կը
ծածկէին:

Սկանսինաւեան դիցաբանութիւնը. — Ետտայի եր-
գերը մեզի կը ծանօթացնեն այս դիցաբանութիւնն
որ Կոթայի եւ Տեւտօն ազգերու վրայ ունեցած ազ-
դեցութեան համար շատ կարեւոր է՝ երբ ճշդեւ ուզ-
ուի անոնց պատմութեան սկիզբներն: Հիւսիսի հին
ցեղերու կրօնական հաւատալեաց պատմութիւն՝ շատ
մութ է. սա գիտենք թէ անոնց առաջին աստուա-
ծային ցեղէն իբր նախահայր ունեցած է Իմար, Երկ-
րորդ ցեղին աստուածները Աս կը կոչուին եւ ի գը-
լուիս ունին Օսին՝ պաշտուած Դանիացիներէն ու Կո-
թացիներէն իբր առաջին աստուածը. մինչդեռ Նոր-
վեկիացիներն այդ պատիւը կուտային Քօրի և Շը-
ուեացիները՝ Ֆրայի:

Երբ աշխարհիս վախճանն հասնի, Օսին աստ-
ուածներու գլուխը անցած պիտի վանէ միւսքիլիամ-
ները (կրակի որդիները) եւ նոր մարդկային սերունդ
մը պիտի սկսի:

Ծեսերը կը բաղկանային աղօթքէ ու զոհարերու-
թենէ: Ամէն մարդ, իր վիճակին համեմատ՝ պտուղ-

ներ, կենդանիներ կամ մարդկային զոհեր կը մատու-
ցանէր: Իւրսալայի հրաշագեղ տաճարը նուիրուած էր
Օտինի, որուն պատին մէջ քանդակուած պատկերին
առջեւ միշտ կենդանի զոհի մը արիւնով լեցուած
տաշտ մը կը գտնուէր: Բոլոր քրմուհիներն ալ իրա-
ւունք ունէին տապագային համար զուլակութիւններ
ընելու:

Պրահմականութիւնը. — Պրահմականութիւնը բնաւ
հիմնադիր չէ ունեցած: « Մանուի Օրէնքները » մի-
ակ գիրքն է որ այս կրօնքին ամենազուտ արտա-
յայտութիւնն է:

Վերջացող դարուն ետքերը՝ սանսքրիտ լեզուին
եւ հնդկական գաւառարարբաներու ուսումնասիրու-
թիւնը մեծ լոյս սփռեց այս ծածկուած կրօնքին վը-
րայ: Հնդիկ Պրահմիներու սրբազան գիրքերուն մէջ
առաջին տեղը կը գրաւէ Վեհան՝ որ Պրահմականու-
թեան Աստուածաշունչն է: Յետոյ կուգան Մանարա-
Տարմա-Սասքա (Մանուի օրէնքը) եւ մեծ դիւցազ-
ներգութիւններ՝ Մահապ Արաթա, Ռամայանա, վեր-
ջապէս Բուրանաները:

Քանի մը հեղինակներ դիտել կուտան թէ՛ բարին
ու չարին՝ երկու աստուածներու աւանդութիւնը կը
նմանի Զրադաշտի դաւանանքներուն: Նոյնպէս հին
Գերմանները իրենց իբր նախահայր կ'ընդունէին
Մանիսը, Հելլէններն ալ իրենց Մինոս՝ աստուածովը
համանմանութիւն մը կ'ունենային Հնդիկներու Մա-
նուին:

Մանուի օրէնքները. — Ամբողջ հատորը գրուած
է Աստուծոյ ներշնչութիւնով՝ ինչպէս որ Եփրայեցիներու
օրէնքները Աստուած տուած էր Մովսէսի՝ Սինա լե-
ռան վրայէն: Հնդիկ աստուածաշունչին առաջին
մասը շատ նմանութիւններ ունի Մենդոց գրքին հետ,

ասկէ կը հետեւցուի թէ՛ ամենայնեալ ժամանակներ հրեաներն ու Արիանները միեւնոյն ցեղին կը պատկանին :

Այս առաջին Մանուի կը յաջորդեն վեց ուրիշներ ալ՝ որոնց իւրաքանչիւրը արարածներու նոր սերունդ մը ստեղծած և աշխարհ կառավարած է ժամանակ մը : Արդ, իւրաքանչիւր Մանու տասն և մէկ աստուածներու կեանքին տեւողութեան չափ ապրած է, իւրաքանչիւր աստուած՝ 32000 տարի կեանք ունեցած է : Հոս կը տեսնուի թէ Հնդիկ ականդութիւնը հազգին ժամանակի տեւողութիւն մը կուտայ աշխարհիս ստեղծման ու անոր զարգացման համար, ինչ որ համապատասխան է արդի գիտութեան կարծիքներուն : Դիտելի է նաև այս վեց մանուներու թիւն որ կը համապատասխանէ աշխարհիս ստեղծման վեց օրերուն : — Հիմա եօթներորդ Մանուն է որ կը տիրէ հնդիկ կրօնին մէջ :

Արդի պրահմականութեան մէջ, Պրահմա տէրն է որ ինքնիրեն գոյութիւն ունի և որ և է զգայարանքի տակ չիյնար, այլ միտքը միայն կ'ըմբռնէ բոլոր արարածներուն ստեղծիչը և աշխարհիս հոգին՝ որով տիեզերքը գոյութիւն ունի : Պրահմայէ յառաջ կուգան երեք աստուածային անձնաւորութիւններ, որոնք են Պրահմա (ստեղծող աստուած), Վիշնու (պահպանիչ) և Սիվա (աւերիչ աստուած) : Ասոնք կը կազմեն հինգիկ երրորդութիւն :

Յետոյ կուգայ Սաթի, Պրահմայի կինը՝ Արեաներու դիցուհին՝ պաշտպան գեղարուեստի ու խաղաղութեան :

Սիվայի կինն է Բարվաքի, լեռան աղջիկը՝ պատերազմներու դիցուհին և աւերածներու ոգին :

Երջանկութեան ու բարեբերութեան դիցուհին է

Լաքմի կամ Բրի՛ Վիշնուի ամուսինը՝ որ ծնունդ առած է ալիքներու ծոցէն :

Երկու մեծ յղացումներ կը ներկայացնեն Պրահմական բնագիտութիւնը, համաստեղծութիւնը՝ այսինքն Պրահմա և նոգեփոխութեան հաւատալիքը :

Առաջինը ամէնքս ալ գիտենք : Գալով երկրորդին՝ սապէս կը մեկնուի. հոգին սկիզբէն ի վեր գոյութիւն ունենալով՝ հիմա կը պատժուի իր անցեալ մեղքերուն համար և ասկէ վերջն ալ պիտի ապրի՝ արդի կեանքի յանցանքները քաւելու համար, առանց սակայն անցեալին մեղքերը յիշելու կարողութիւնը ունենալու :

Հնդիկը՝ սոսկալի ապաշխարանքներու կ'ենթարկէ ինքզինքը, կամաւոր մարմնական տանջանքներ կը կրէ՝ գործած մեղքերը քաւելու համար :

Հնդկաստանի տաճարները տարօրինակ ոճով մը շինուած են : Քրիստոսէ առաջ շինուածներէն շատ քիչեր, այսօր կանգուն մնացած են, մեծագոյն մասը միջին դարու տեւողութեան միջոցին կառուցուած են :

Պուսայութիւն. — Երկրագունդիս բնակչութեան քառորդը պուտտայադաւան է : Քրիստոսի թուականէն 7 դար առաջ հնդկաստանի մէջ այս կեանքը քարոզած է Սափեամունի իշխանը՝ մականուանեալն Պուսա իմաստուն, (չուսաւորեալ) : Պուտտայականութիւնը չուտով տարածուեցաւ հնդկական ցամաքակղզիին մէջ՝ ուրկէ արտաքսուեցաւ ալ վերջէն, և չուտով ընդունուեցաւ Չինաստանի, Ճաբոնի, Սէյլանի, Ճավայի, Քոչինչինի, Պիլիպինոյ, Թիպէթի բնիկներու ու Մոզոններու և Թաթարներու երկրին մէջ :

Սաքեամունի օրէնքները երկու օրինակ գրուած են, մին սանսկրիտ լեզուաւ՝ զոր Հօտիսն գտաւ Նէ-

բօլի մենաստանին մէջ, երկրորդը կը գտնուի Սէյլանի քուրմերուն ձեռք և Բալի լեզուաւ գրուած է:

Պուտտայականութեան մէջ ամէն բան երկու գըլխաւոր գաղափարի վրայ կը դառնայ հոգեփոխութիւնը՝ որ անվախճան ապաշխարանքի մը գաղափարն է և որ կը նկատուի իբր միակ նշանակութիւնը կեանքի գոյութեան: Յետոյ, Նիրվանայի գաղափարը՝ որ իբր գերազոյն հատուցումի և տառապանքներու վախճանի գաղափարի յղացումն է:

Պուտտայական վարդապետութեան հիմը կը կազմեն չորս գերագոյն նշանակութիւնները, որոնք բոլոր հաւատացեալներէ ընդունուած են:

Առաջինը սա է թէ՛ ցաւը անբաժան է կեանքէն որովհետեւ ծերութիւնը, հիւանդութիւնն ու մահը բաժինն են ապրող էակին:

Երկրորդը՝ ցաւը զաւակն է բաղձանքին որով մարդիկ կը կապուին նիւթին, երիտասարդութեան, առողջութեան, կեանքին:

Երրորդ ճշմարտութիւնը տեսակ մը միութարութիւն կը բերէ երկու առաջիններուն՝ թէ կեանքն ու ցաւը կրնան դադրիլ Նիրվանայով (էութեան ոչնչացումը):

Չորրորդ՝ հասնելու համար հերվանային, պէտք է իր էութեան մէջ ջնջել բաղձանքը և հեռացնել բոլոր արգելքները, որոնք կ'ընդդիմանան Նսէն հրաժարելուն:

Մեծ Լամայի (պուտտայականութիւն) դաւանանքի ծէսերն ու հանդիսաւորումները խիստ շատ նմանութիւններ ունին հռոմէական եկեղեցւոյ ունեցածին: Թարթարներուն մէջ արդարեւ կը տեսնուին մեծ քահանայապետը, հոգեւոր իշխանութիւնը ունեցող նահապետներ, Լամաներու Ընդ. ժողով մը, որու մէջ

կ'ընտրուի կրօնապետը, վանքեր ու միաբանութիւններ, մեռեալներուն համար աղօթք ընել (հոգեհանգիստ), գաղտնի խոստովանանք, սուրբերու բարեխօսութեան կոչում, ծոմապահութիւն, ոտնալուայ, թափօրներ, օրհեալ ջուր, և այլն: Ասիկայ կրնանք մեկնել՝ եթէ ի նկատի առնենք թէ՛ այն ժամանակները երբ Թարթար հայրապետներ հաստատուեցան Թիպէթի մէջ, շրջակայ երկիրները լեցուած էին քրիստոնեայ բնակչութիւններով:

Պրահմականութիւն և Պուտտայականութիւն գրեթէ 750 միլիոն հաւատացեալ ունին:

Մովսիսականութիւն. — Երբայական կրօնքի հիմը այնքան ամուր եղած է և հրեաները այնքան փառած են իրենց հաւատալիքներուն որ 18 դարերէ ի վեր ցրուած այս ժողովուրդին մէջ դեռ հաստատ կը մնայ ան:

Մովսիսականութեան սկիզբներէն միայն կը մնայ հնգամասեանը՝ որ բաժնուած է Մնեղաց Գրքի, Նից գրքի, Ղեւսականքի, Թուոց և Երկրորդ. Օրինացի:

Ղեւտական ցեղը միայն կրնար կատարել կրօնական պաշտամունքները և հսկել Տապանակ Ուխտի վրայ, որու մէջ կային պահուած տասնաբանեայ պատուիրանքի երկու քարետախտակները: Ժամանակէ ետք այս կրօնական իշխանութիւնը անցաւ Յուդայի ցեղին—Յուդայէն ծնաւ Յիսուս Քրիստոս, որուն Մեսիան ըլլալը չուղեցին ընդունիլ հրեաները:

Երբ Մովսէս օրէնքներ կը դնէ հասարակաց օգուտին անուամբ, մէջ խառնելով Աստուծոյ կամքը, շատ խիստ է, բայց երբ պէտք կ'ըլլայ բարոյականի կէտ մը կարգադրել, այն ատեն սքանչելի փիլիսոփայութեամբ մը կը գործէ: Իր օրէնքով կ'ենը հաւա-

սար կը դնէ մարդուն բայց շատ թեթեւ պայմաններով :

Թալմուսը կը բովանդակէ եբրայական տաճարական օրէնքները՝ և կամ բաբունիներու տուած բացատրութիւնները՝ Մովսէսի գրեալ օրէնքին վրայ :

Մովսէսական կրօնքին յարողներուն թիւը գրեթէ 5 միլիոնի կը հասնի :

Մազդէզականութիւն. — Զօրօասթրի կրօնքը, կը կոչուի Մազդէզականութիւն կամ համաշխարհային գիտութիւն և իբր օրինագիրք ունի Ավեսթան, որուն մէկ մասը միայն Վանսիւրա՝ (սատանաներու դէմ գիրք) կը մնայ Բաբսիս կոչուած ժողովուրդին ձեռքը :

Զօրօասթրը Գրիստոսէ 25 դար առաջ կ'ապրէր, և Ուրմիզիլ ձեռքէն բնդունեց օրէնքներու գիրքը (Ավէստա) : Ուրմիզիլ՝ բարի հոգին էր՝ իսկ Ահրիմանը՝ չար :

Մազդէզականութիւնը բարձր ու սուրբ բարոյական մը ունի : Հաւատացեալ մարդը պէտք է ըլլայ բարի, լաւ խորհուրդներ ունենայ և բարին խօսի : Ընտանիք մը պահել, դաշտը մշակել, մէյմէկ առաքինութիւններ նկատուած են :

Ծէսերու ամբողջութիւնը կը կայանայ տաճարին կրակը վառ պահել և աղօթել : Ուրմիզիլ ո՛չ արձան ունի, ո՛չ տաճար : Իր միակ պատկերը կրակն է :

Մինչեւ այսօր դեռ կան Հնդկաստանի մէջ ժողովուրդներ (ինչպէս բարսիսները) որոնք սոյն կրօնքին հաւատարիմ պաշտողներն են :

ԶՈՒԱՐՃԱԼԻ ԴԱՏԱՍՏԱՆ

Աղէկ սկսող և գէշ վերջացող բաներուն գլուխը դնելու է գինովներու կերութիւնը : Զուարթութեամբ գաւաթ գաւաթի զարնելով կը խմեն, և երբ լաւ մը գինովեան գզուրտիլ կ'ըսկսին և բանա երթալով կը վերջացնեն :

Այսպէս, երեք ընկերներէ երկուքը օր մը ոստիկանութեան դատարանի առջեւ կը հանուին, մին՝ կանըմալ իբր գանգատող, միւսը Ֆիւրիօ՝ ամբաստանեալ : Երրորդը՝ որու վրայ պիտի խօսուի՝ Տընէօ կը կոչուի :

Կիրակի օր մը երեքն ալ կանըմալի տունը հաւաքուելով կ'երթան ընկերովի գինովնալու : Դուրս ելլելէ քանի մը ժամ ետքը Տընէօ՝ անծանօթ կնոջ մը դէմ յարգանքի պակասութեան մէջ գտնուելով անմիջապէս կը ձերբակալուի : Իրիկուան դէմ կանըմալ՝ որ գէշ գինովութիւն մը ունի, ինքզինքը գետը նետելու կ'ըլլայ, բայց ոստիկան մը օձիքէն բռնելով ոստիկանատուն կ'առաջնորդէ :

Կը մնայ Ֆիւրիօ, որ գինովցած ժամանակը գործնական մարդ կ'ըլլայ : Գիտնալով որ կանըմալ պահած դրամ ունի, կը վաղէ գրպանելու : Բայց շուտով ինքզինքը բանտը կը գտնէ :

Հիմա խնդիրը դատաստանի ձգուած է. կանըմալ կը խօսի : — Ասանկ բաներէն շատ ցաւ կ'իմանամ, Ֆիւրիօ հին բարեկամ մըն է : (խօսքը ամբաստանեալին ուղղելով) Ֆիւրիօ, երեսդիտեսնել չեմ ուզեր : Ֆիւրիօ. — Զիս չե՞ս ուզեր, չե՞ս ուզեր, երկու անգամ չթողուցի որ ինքզինքդ գետը նետես :

Կանըմալ. — Այո՛, բայց այս անգամ թողուցիր :

Ֆիլիւրիօ. — Չեմ կրնար բանս գործս ձգել, ետեւէդ պատիւի որ գետը չիյնաս:

Նախագահը. — (Ամբաստանողին) Ատոնք ձգեցէք հիմա, գողութեան պարագաներուն վրայ խօսեցէք:

Կանրվալ. — Ահաւասիկ. Տընէօ եւ Ֆիլիւրիօ տունս գալով, մէկտեղ սենեակս ելանք եւ թաշկինակիս մէջ պահած դրամներէս ութը ֆրանք առնելով դուրս ելանք:

Նախագահը. — Հապա ըսիր որ, Ֆիլիւրիօ, ձեր պայուսակին մէջէն գողցած է դրամը:

Կանրվալ. — Այո՛, մանրուք դրամը թաշկինակիս մէջ կը պահեմ, բայց պայուսակիս մէջ ցուցուցած էի իրեն 3 հատ 100 ֆրանքնոց պանքնօդ եւ 10 ֆրանքնոց ոսկի մը: Ուստի 8 ֆրանքն առնելնուս վերջը դուրս ելանք դուարձանալու համար: Ճամբան Տընէօ անվայել բան մը ըրաւ եւ օձիքը ձեռք տուաւ: Ֆիլիւրիօ ու ես գացինք այնչա՛փ խմեցինք, այնչա՛փ խմեցինք որ ինքզինքս ջուրը ձգելս եկաւ:

Նախագահը. — Աւելի լաւ էր քիչ մը ջուր խառնէիր գինիիդ հետ, այն ատեն դուն ալ ջուրը չէիր իյնար:

Կանրվալ. — Իրաւունք ունիք, տէր նախագահ, բայց ամէն բան չեմ կրնար մտածել:

Նախագահը. — Ըսել է Ֆիլիւրիօ տեսնելով որ ձեզ պահականոց կը տանին, ինք վազեր սենեակդ ելեր ու դրամներդ առեր է:

Կանրվալ. — Երբ հարցաքննութենէ մը ետք ինծի թող տուին, գացի պառկեցայ. առտուն տեսայ որ պահած դրամներս չկային:

Ամբաստանեալը նախ կ'ուրանայ եւ պատմութիւն մը կ'ընէ ըսելով որ այդ գիշերը՝ գիւղը ծերուկ սպասուհիի մը տունը անցուցած է: Այդ սպասուհին

հարցաքննուելով կը պատասխանէ. « Գիշեր ատեն Ֆիլիւրիօ կառքով տունս եկաւ, 25 ֆրանք ձգեց. նորէն կառքով դուրս ելաւ ու քանի մը ժամ ետքը վերադարձաւ. կառավարին 15 ֆրանք վճարելով ճամբեց: Ինքը գինովութենէն ոտքի վրայ կենալու կարողութիւն չունէր. գնաց պառկեցաւ: Առտուն հարցուցի թէ այդչափ դրամ ո՞ր կից ձեռք անցուցեր է. մէկ մօրեղբորմէս ժառանգ ինկաւ, պատասխանեց:

Միւս կողմէ, Կանրվալի բնակած տան վարձակալներէն մին, տեսած էր Ֆիլիւրիօն նոյն տան նըրբանցքներուն մէջ, գողութիւնը կատարուած ժամուն:

Վերջապէս Ֆիլիւրիօ, առջի օրը գրպանը հինգ փութա չունենալով, Կանրվալի դիմած էր 4 ֆրանք փոխ առնելու համար:

Ֆիլիւրիօ կ'ստիպուի խոստովանիլ թէ գողցածն 130 ֆրանք էր. իր բանալիով Կանրվալի սենեկին դուռը կը բացուէր. իբր գլջում յայտնեց որ գինին էր գողութիւն ընել տուողն:

Դատարանը չորս ամսուան բանտարկութեան դատապարտեց զայն:

Կանրվալ. — Վա՛խ, բարեկամս, սիրտս կը խշխշայ, երկու անգամ կեանքս ազատեցիր:

Նախագահը. — Դուրս հրամայե՛ք:

Կանրվալ. — (Դուրս ելլելով). Սէնի քովիկը մինակ ձգեցիր ինծի:

Թարգմ. Զ. Ն. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

ՊԱՐՈՆ ՔՕՐՆԻՇՕՆԻ ԵՐԱՋԸ

Պարոն Քօրնիշօն՝ Ք. ընդարձակ առեւտրական տան գրադիրներէն մին է :

Երեսուն և մէկ տարիներէ ի վեր, — ըսողը ինք է — երեսուն և մէկ բանթալօնի յատակ հինցուցած է միեւնոյն սև կաշիով ծածկուած թիկնաթոռին վրայ :

Իր տունէն գրասենեակ կ'երթայ՝ ինչպէս հանրակառքի մը ձիերը երկու կայարաններու միջեւ կ'երթեւեկեն, առանց ո՛ր և է երազ մը կազմելու իրենց մտքին մէջ, վստահ թէ՛ իր աշխատութիւնովն է որ կը յառաջանան այդ ընդարձակ գործածութիւնները :

Պարոն Քօրնիշօն, իր վաթսուն տարեկան հասակին մէջ՝ տակաւին երիտասարդ է ինչու որ կեանքը անցուցած իր թիկնաթոռին վրայ հանգիստ նստած, առանց մտահոգութիւններու, ինչպէս որ ճամբորդները գիշեր ատեն երկաթուղիի վակոնին մէջ առանց հոգ ընելու կը կտրեն կ'անցնին ամէնէն ցից լեռներուն կողերը :

Պարոն Քօրնիշօնի փառքն ու պարծանքը իր Սօֆի աղջիկին է. բաւական սիրուն ու տնարար օրիորդ մը, որուն բարձր դասէն կենակից մը գտնելը հայրը վրան առած էր :

Աւելի ճիշտը ըսելով՝ իր փեսան գտած էր արդէն յանձին պարոն Քապասօնի՝ իր ծառայած հաստատութեան տնօրէնին :

Օր մըն ալ ճաշի հրաւիրեց... պարոն Տնօրէնը, որ չմերժեց իր 30 տարուան պաշտօնեային խնդիրքը : Սեղանին տակ փոխանակուած քանի մը բարեկամական խօսքեր անանկ կարծեցնել տուին պարոն Քօրնիշօնի թէ՛ իր տնօրէնը զգլխած Սօֆիի հրապոյրներ-

րէն՝ ներս ձեռքը պիտի խնդրէ : Ծերուկը հաւատաց ասոր, տոգորուեցաւ այս գաղափարով և շարաթ մը չանցած՝ գրասենեակին մէջ ամէն մարդ գիտէր Օր. Սօֆիի ապագայ նշանախօսութիւնը :

— Հէ՛, հայր Քօրնիշօն, իմացանք որ օրիորդը կ'ամուսնացնէք կոր :

— Հապա՛, հապա՛ :

— Կ'երեւի թէ հարուստ նպարտվածառ մը ընտրած էք... :

— Քօրնիշօնի աղջիկը շուտով չամուսնանար ստորին մարդերու հետ :

Եւ այս ստորին բառին արտասանութիւնը իր բերնէն լսելու էր :

Տասն եւ հինգ օր անցաւ :

Տասն և հինգ անգամ արեւը ծագեցաւ ու մարը մտաւ այն օրէն, մարտի 16էն ի վեր, որ հռչակաւոր ճաշը տրուած էր : Բայց պատասխան մը չէր առած դեռ Պ. Քօրնիշօն - արդեօք իր յոյսերը պարա՞պը պիտի ելլէին :

Ապրիլ 1ի առտուն տունէն դուրս ելլելու վրայ էր, երբ դռնապանը նամակ մը տուաւ իրեն : Հասցէին գիրը տնօրէնին գիրն էր : Քիչ մնաց ծերուկը նուաղէր յուզումէն. ինքզինքը ժողովուց ու պահարանը բացաւ :

« Սիրելիս պարոն Քօրնիշօն :

« Իմ ապագաս ձեր ձեռքն է : Սօֆիի հօրմէն կախում ունի իմ երջանկութիւնս : Ո՞վ կրնայ գեղանի օրիորդը տեսնել ու չսիրահարիլ :

« Որով պատիւ ունիմ օրիորդ Սօֆիի ձեռքը խնդրել :

« Հաճեցէք ընդունիլ և այլն :

Ծերուկը ուրախութենէն կը ցատկըռտէր. տասն անգամ կարգաց նամակն և թուղթը ձեռքը ծածա- նելով, վազեց դէպի պաշտօնատեղին. չար բաղդէն Սէնի վրայ ձգուած կամուրջէ մը անցնելու պահուն՝ հովը խլեց ձեռքէն թանկագին նամակն և տարաւ ջուրը ձգեց: Պահ մը ապշած մնաց: Քօրնիչօն թուղ- թին ետեւէն նայեցաւ, յետոյ շարունակեց ճամբան խոր մտածումներու մէջ թաղուած: Գրասենեակ հա- սաւ, ծանր ձայնով մը հարցուց.

— Քապառօն եկա՞ծ է:

— Այո՛, պարոն Քօրնիչօն:

Գրագիրը առանց նշմարելու՝ իր ընկերակիցներուն փոխանակած ակնարկները, շիտակ տնօրէնին սենեակը մտաւ:

— Ի՞նչպէս շնորհակալ ըլլալ, պարոն Քապառօն այն պատիւին համար, զոր ինծի պէս պարզ պաշ- տօնեայի մը կ'ընէք:

— Ի՞նչ պատիւ, պարոն Քօրնիչօն:

— Այս առտուան գրած նամակնիւզ զիս...

— Բայց ես ձեզի գրած չեմ:

— Հապա այս առտուան նամակովնիւզ Աղջկանս Սօֆիի ձեռքը կը խնդրէիք:

— Ո՞ւր է այդ նամակը, տեսնեմ:

— Դժբաղդաբար հովը թռցուց:

Տնօրէնը անանկ կարծեց որ խեղճ պաշտօնեային կտրնցուցածը միտքին հաւասարակշռութիւնն է, և չուզելով հակառակ խօսելով ծերուկը վշտացնել, ուս- տի ըսաւ:

— Իրաւունք ունիք, հայր Քօրնիչօն, բայց հիմա ատենը չէ ատոր վրայ խորհելու: Վաղը միասին կը խօսակցինք այդ մասին:

Իրաւ ալ յաջորդ օրը հոգեբան — յիմարաբոյժ մը

զննեց ծերունին և վճիռ տուաւ թէ փառամոլու- թեան ախտին ծայրագոյն աստիճանէն վարակ- ուած է:

Ամբողջ ամիս մը՝ նախկին գրագրին ճաղատ գլուխը տուշով ջրեցին, և եթէ լերկ գանկին վրայ խոտ չբուսաւ, տակէն սա գաղափարը աճեցաւ թէ՛ կրնայ սխալած ըլլալ, և թէ նամակը կրնար գոյութիւն չունենալ:

Հիմա իր պաշտօնատեղին է նորէն, և երբեմն կը խօսի իր անցած հիւանդութեան վրայ: Ընկերները կը վախնան յանցանքնին խոստովանելու, որովհետեւ կրնայ ըլլալ որ վռնտուին:

ԺԱՄԱՅՈՅՑ ՄԸ ԳՏՆՈՂ ՊԱՐՈՆԸ

Հանրակառքին վրայէն նշմարեցի Պրըլօք բարե- կամս, որու դէմքն ու հագուստը տակնուվրայ էին: Շուտ մը վար իջայ վազեցի քովը դացի:

— Ատ ի՞նչ է, Պրըլօք, դէմքդ աւրուեր է:

— Մի՛ հարցներ, քիչ մնաց բանտ պիտի երթայի: Կարծեցի թէ անպարկեշտ բան մը ըրած ըլլալու է, ուստի ձայնս խոտացուցի:

— Կը սխալի՞ս, պատասխանեց... բանտ պիտի երթայի, որովհետեւ Սեն-Միչէլի ծառուղին վրայ ժամացոյց մը գտայ եւ հաւատարմաբար տարի Բա- րիդի առաջին դօմիսէրին յանձնեցի, բայց ի՞նչ կ'ը- սես, պատմեմ մտիկ ըրէ:

— Սիրով կ'ունկնդրեմ:

— Աղէկ ուշադրութիւն ըրէ, թող քեզի խրատ ըլլայ ասիկա, երբոր ժամացոյց մը գտնես: Իմ գը-

տածս ոսկիէ խոշոր ժամացոյց մըն էր, շիտակ գացի Տիւբրէ փողոցի առաջին գոմիսէրին եւ խնդրեցի որ քանի մը վայրկեան իրեն հետ տեսակցիմ, ներս մըտցուցին զիս, ուզած մարդս առտուան չօքօլան խմելու վրայ էր:

— Ի՞նչ կ'ուզէք, հարցուց:

— Պարոն գոմիսէր, ըսի, պէտք եղած ձեռով, ձեզի բերի ժամացոյց մը զոր երեկ գիշեր գտայ: Խօսքս աւարտելու ժամանակ չտուած գոմիսէրը ոտքի ցատքեց, կրկնելով.

— Ժամացոյց մը... ժամացոյց մը...

Թեոյոյ խօսքն երկու ոտիկաններուն ուղղելով.

— Դուռն ինչո՞ւ չէք գոցեր. ջաղացքի պէս ամէն մարդ ներս կը մտնէ դուրս կ'ելլայ կոր:

Եւ մինչեւ որ հրամանը չկատարուեցաւ, ոտքի վրայ կեցաւ անհանդարտ դիրքով մը: Թեոյոյ աթոռին վրայ տեղաւորուելէն ետքը.

— Հաճեցէք այդ առարկան ինծի յանձնել:

Հանեցի իրեն տուի ժամացոյցը զոր անմիջապէս գրամարկդին մէջ դնելով երեք անգամ կղպեց:

— Ո՞ւր գտաք, հարցուց ինծի:

— Սէն-Միշէլի ծառուղիին վրայ, պատասխանեցի:

— Գետի՞նը ձգուած, սալայատակի՞ն վրայ:

Պատասխանեցի թէ այդպէս է:

— Զարմանալի՜ բան, աւելցուց, վրաս կապածոտ նայուածք մը ձգելով. ժամացոյցի մը տեղը սալայատակի մը վրայ չէ:

— Իրաւունք ունիք, ըսի ժպտելով:

— Կը բաւէ՞, բացատրութիւն չեմ ուզեր, հրամայեց գոմիսէրը, չոր ձայնով մը:

— Ի՞նչ է անուննիդ, հարցուց:

Անունս տուի:

— Ո՞ւր կը բնակիք:

— Պլանշ փողոց, թիւ 26:

— Ի՞նչ է ձեր ապրուստին միջոցները:

Բացատրեցի թէ 600 ոսկի եկամուտ ունիմ:

— Ժամը քանի՞ն կար, վեր ի վերոյ, երբ ժամացոյցը գտաք:

— Առտուան ժամը տասներկուքին:

— Իրա՞ւ, ըսաւ խօսակիցս ծաղրական շեշտով մը:

— Ի՞նչ կ'ընէիք այդչափ կանուխ Սէն-Միշէլ փողոցին մէջ. դուք որ Պլանշ փողոցը կը բնակիմ կ'ըսէի:

— Ի՞նչպէս, ես կ'ըսեմ:

— Այո՛, դուք այդպէս կ'ըսէք, նայինք...

— Բայց ճիշդը կը խօսիմ կոր ես:

— Ատիկա հաստատել պէտք է, ինչ եւ է. հիմա հարցումներու միայն պատասխան տուէք. այդչափ կանուխ ի՞նչ գործ ունէիք այդ հեռաւոր թաղին մէջ:

— Պա՛հ. բարեկամի մը տունէն երեկոյթէ մը կը վերադառնայի:

Ասկէ առաջ ուրիշ դատապարտութիւն կրած ես, Պրըլօք, հարցուց գոմիսէրը:

— Դատապարտութիւն... Ի՞նչ կ'ըսէք, պարոն, դիմացիննիդ ճանչցէք:

Խօսքս շաւարտած դիմացինս ոտքի վրայ ցատկեց եւ վրաս խնդալով, Օրէնքն ալ ծաղրել. դուն կ'ըսես թէ անունդ Պրըլօք է, թէ Պլանշ փողոց կը նստիս, թէ 600 ոսկի եկամուտ ունիս. բայց ես ինչէ՞ն գիտնամ ասոնց շիտակ ըլլալը. դուքէ այս գտայ ըսած ժամացոյցդ ալ գողցած ես, եւ թէ... ոստիկաններ սա մարդուն վրան պրպտեցէք:

Ակնթարթի մը մէջ վրաս գլուխս մերկացուցեր էին:

Այս պատմութեան միջոցին Պրըլօքի ձայնը կը դողար տակաւին. իսկ ես զուարթ քահ քահ մը ձգեցի:

— Եթէ անգամ մըն ալ ժամացոյց մը գտնեմ, կրկնեց բարեկամս, մարդու բան չպիտի հարցնեմ:

Զ Ո Ւ Ա Ր Ճ Ա Լ Ի Ք

Ամբակում կինը կորսնցուցած է. անդարմանելի կորուստ, ինեղձն անմխիթար է:

— Ութ օր չտեւեր, կ'ըսէ, երկրի վրայ ոտք չը պիտի դնեմ:

— Անձնասպա՞ն պիտի ըլլաս:

— Ո՛չ, նստով ճամբորդութիւն պիտի ընեմ:

Նամակագրութեան դժուարութիւններ:

— Ինչ որ ալ ըլլայ Բ... անուն հանած մարդ է, նամակին գլուխը « Մեծանուն տէր » պիտի դնեմ:

— Զգէ՛, ապուշը դուն ալ, աւանակին մեծն է:

— Դո՛ւն ի՛նչ պիտի գրէիր:

— Բայց պարզապէս « Սիրելի ընկերակիցս »:

— Գիտե՞ս, զոքանչիս հետ ամուսնացայ:

— Ինչո՞ւ համար:

— Երկու զոքանչ չունենալու համար:

Գիւղացի մը՝ բաղդադուչակի մը կը դիմէ ապագան գիտնալու համար:

— Մինչեւ քառասուն տարեկան աղքատ պիտի մնաս, կ'ըսէ գուշակը:

— Անկէ ե՞տքը:

— Աղքատութեան պիտի վարժուիս:

Անգլիացի մը Փրանսուհիի մը հետ կ'ամուսնանայ. մեղրալուսնի ճամբորդութեան միջոցին անանկ կը պատահի որ հանրակառք նստին:

— Օ՛հ, հանգիստ է՞ք, կը հարցնէ ամուսինը:

— Այո՛, բարեկամ:

— Նստարանը կակո՞ւղ է:

— Խիստ կակուղ:

— Շատ չէ՞ք ցնցուիլ կոր:

— Բնա՛ւ:

— Արեւն աչքերուդ չզա՞րներ:

— Ո՛չ, չուք է սիրելիս:

— Օ՛հ, եէ՛ս, տեղերնիդ ինծի տուէք ուրեմն:

Տիկին Մ. իր ամուսինը կորսնցնելու դժբաղդութիւնն ունեցաւ. Բարեկամուհի մը կը ջանայ զայն մխիթարել:

— Ինքզինքդ ատանկ մի՛ ձգեր, սիրելիս, սանկ քիչ մը զօրաւոր եղիր ցաւիդ դէմ:

— Ա՛խ, շատ ջղային եմ... ձեռքս չէ... ատանկ պզտիկ պատճառ մը ջիղերս ոտք կը հանէ:

- Կիրակո՛ս ,
- Էֆէնտի՛ս :
- Աս նամակները թղթատուն չե՞ս տարեր :
- Բայց , էֆէնտի՛ , ես իմ գործերս չլմնացի
դեռ , ի՞նչպէս ձերինները կատարեմ :

Ոստիկանութեան պահականոցը .

- Ամբաստանեալ , ապրելու միջոցներ ունի՞ս :
- Հապա՛ , տէր նախագահ տեսէ՛ք , և գրպանէն
հացի խոշոր կտոր մը կը հանէ :

- Տօքթօր , շատ հիւանդ եմ . կովի պէս կ'աշխա-
տիմ , գայլի պէս կ'ուտեմ , շան պէս կը յոգնիմ . . . :
- Անանկ է նէ , պարոն , անասնաբուժի մը դի-
մեցէք :

Պանքեռներու միջեւ :

- Այս տարի ի՞նչ շահաբաժին վճարեցիր :
- Անցեալ տարուանին կրկինը :
- Աղէկ գործերդ յարմարեցուցեր ես . անցեալ
տարի ի՞նչ վճարած էիր :
- Ոչի՛նչ :

Կենդանիներու ձայնի նմանցնող մարդերու տա-
ղանդին վրայ կը խօսուի .

- Ես , կ'ըսէ Ամբակում , բարեկամ մը ունիմ ,
երբ աքաղաղի ձայն հանէ . . . արեւը կը ծագի :

Սօֆի գծագրութեան մրցանակը առած է . իր
պարգեւին , թղթէ պսակին և գծագրութեանը
հետ տուն կը դառնայ : Պատկերը կը ներկայացնէ
հին հռոմայեցիի մը դէմքը :

- Բայց , կ'ըսէ հայրը , աչքը չե՞ս գծեր :
- Հայրի՛կ , դպրոցը աչք ընելը արգիլուած է :

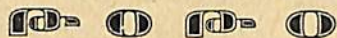
Ամբակումի ագահութիւնը ամէնուն բերանը ին-
կած է :

Օր մը ստիպուած ըլլալով հարուստ տիկնոջ մը
ծանրագին նուէր մը ընել , անքիֆանիի մը խանութը
կը մտնայ : Բայց ամէն բան սուղ կ'երեւի իրեն .
ի վերջոյ առանց բան մը գնելու դուրս ելլելու վրայ
էր երբ կորտած պնակի մը փսփոսները աչքին զար-
կաւ :

- Այս ի՞նչ է , հարցուց :
- Ոչի՛նչ , պարոն , սպասուորը դուրս պիտի նետէ :
- Լաւ ուրեմն , շուտ մը ծրարեցէք այդ կտոր-
ները և Տիկին Ք . . . ի տունը ղրկեցէք :

Հրամանը կատարուեցաւ : Ամբակում մտքէն կ'ը-
սեր : — Երբ ծրարը տիկինին ձեռքը հասնի , պիտի
կարծէ որ սպասուորը տարած ժամանակը կտորած
է : Այս գաղափարէն ոյժ առած՝ անմիջապէս կ'եր-
թայ տիկինին այցելութիւն մը տալու : Քիչ մը ետքը
պնակն ալ կը հասնի : Ամբակում կը պատրաստուի
պնակը բերողին անճարակութեանը վրայ հայհոյանք-
ներ թափելու , երբ ծրարը կը քակուի , սոսկում . . .
պնակին ամէն մէկ փշրուած կտորը զատ թուղթերու
մէջ ծրարուած է՛րն :

Նիակարայի ջրվեժին մօտ,
Զբօսաւորջիկ մը . — Արդեօք ջրվեժին մօտեցա՞նք .
Առաջնորդը . — Այո՛, պարոն, գրեթէ քովն ենք .
Եթէ տիկինները հաճին քիչ մը լսել, ջրվեժին հա-
նած սոսկալի աղմուկը պիտի լսենք :

Կէս օր է, Հայրիկը սանդուղէն վեր կ'ելլէ դան-
դաղ քայլերով կէսը չհասած դեռ, սովորական պոռ-
չքառքներուն ձայնը կ'առնէ :

— Նորէն Թօթօն սկսեք է, թշուառականը սկսաւ
տունը տեղը տակնուվրայ ընելու :

Թօթօ մէկհատիկ տղան է տունին. կը հասկնաք
թէ ամէն բան անոր հրամանին յատկացուած է. հա-
պա եթէ տղան ելլայ բան մ'ըլլա՞յ: Եւ գիտէ՞ք, պըզ-
տիկ պատճառէ մը, չեխելէ մը, տղան բան մը կ'ըլ-
լայ, կը մեռնի: — Թօթօ ալ գիտէ թէ պզտիկ բանէ
մը կը մեռնի ինք, ուստի ուղածը չտուածնուն պէս
ձայնը կը ձգէ. անանկ ձայն մը որ սպասուհիներն
ահաբեկ վեր կը վազցնէ եւ դրացի պառաւները պա-
տուհան կը հանէ:

Հայրիկը սանդուղին վրայէն կը գուշակէ տղուն
վիճակը և նեղացած շարժումով մը դուռը կը զարնէ :

— Քիչ մը կամաց զարնէիր, տղուն հանած աղ-
մուկը բաւական է:

— Ի՞նչ եղաւ նորէն, ստահակը:

— Սպասուհին չեխեց զայն:

— Սուս եղի՛ր, աղւոր աղաս, Մարիամ չար աղ-
ջիկ մըն է. ցամաք հաց պիտի ուտէ:

Եւ մայրիկը՝ տղուն մազերուն գանգուրները կար-
գի կը դնէ ու մարգարտանման արցունքը կը սրբէ:

— Հիմա՛ ապուր պիտի ուտես... գիտե՞ս ապուրն
կը մեծցնէ քեզի... մայրիկին հատօ ըրէ...:

Թօթօ բնաւ տեղէն չեւերար:

— Ա՛ռ, նայէ, ի՞նչ աղւոր դգալ է,

Թօթօ դգալը կ'առնէ եւ... բռա՛ֆ պատուհանէն
դուրս կը նետէ ապակին կոտրելով:

— Չե՛մ ուզեր... նա՛:

— Չափը կ'անցնի կոր. կ'ըսէ հայրիկը, ապուրդ
խմէ՛, եթէ ոչ կը սորվեցնեմ քեզի:

Իբր պատասխան, Թօթօ պնակը կ'առնէ եւ պաղ-
արինուլթեամբ, հօրն աչքին մէջ նայելով, դգալին
ետեւէն դուրս կը նետէ:

Ակնթարթի մը մէջ, պատմելու համար պէտք ե-
ղածէն աւելի քիչ ժամանակի մէջ, հայրիկը կը բռնէ
Թօթօն եւ վերի սենեակը տանելով՝ ուր հին կարա-
սիններ լեցուած էին, հոն կը ձգէ ու վրայէն կղպելով
վար կուգայ սեղան նստելու:

— Քիչ մը հանգիստ ուտենք հացերնիս, կ'ըսէ,
բայց տեսնելով որ մայրիկն աչքերը վար կ'առնէ:

— Ի՞նչ, գէ՞շ ըրի, կ'աւելցնէ: Քիչ մըն ալ մնար՝
երեսնիս թքներ պիտի:

— Թքնե՞լ ի՞նչ ըսել է: Տղան ապուրը չուտեր, դուն
ալ բռնի կերցնել կ'ուզես: Քու չսիրած կերակուրդ
եթէ եփեմ, վրան անգամ չես նայիր. հիմա ելեր
պզտիկ տղան կ'ստիպես որ ընէ, ինչ որ դուն չես
կրնար ընել...:

Հայրը. — ...:

Նե. — Եթէ գործիդ մէջ նեղացար այսօր, պատ-

ճառ մը չունիս բարկութիւնդ տղուդ վրայ առնելու :

Հայրը. — Գէ՞ջ ըրի կ'ըսես :

Նե. — Մտիկ ըրէ՛ :

Իրաւ ալ, ստահակը, ձայնը վարի յարկէն իմացը-
նելու համար կրցածին չափ կը պօռար :

Հայրը. — Գնա՛ վար բեր սըվիկա :

Մայրիկը կը վազէ եւ թեւերուն վրայ առած կը
բերէ Թօթօն, կասկարմիր կտրած, բարկութենէն
հեւալով :

— Խեղճ տղայ : Տե՛ս, արիւնը դարձեր է... տ-
նուշա, նայէ՛, սա միսէն կ'ուտե՞ս :

— Չէ՛ :

— Ինծի սիրելիդ ցուցունելու համար :

— Չէ՛ :

Եւ Թօթօ պնակը անդին ասդին կը հրմշտկէ :

— Հապա ի՞նչ կ'ուզես, ըսէ տեսնեմ :

— Նա՛ կ'ուզեմ, կ'ըսէ Թօթօ, եւ մատովը սեղանին
վրայ սոսինձի ամանը ցոյց կուտայ :

— Բայց անիկա սոսինձ է, տղաս, չե՞ս գիտեր
մէկտեղ պատկերներ փակցուցինք անով :

— Անկէ կ'ուզեմ :

Հայրը. — Ի՞նչ կը տուտայ նորէն :

Նե. — Սոսինձը կ'ուզէ :

Հայրը. — Խեղճ է, ի՞նչ է :

— Նորէն մի սկսիր, Աստուածդ սիրես, Սոսինձը
կ'ուզէ կոր նէ, կտոր մը տուր :

— Ա՛ռ, թշուառական, կեր որ կոկորդդ փակչի :
Աստուած տար լեզուդ փակչէր, ձայնդ կտրէիր :

— Ի՛նչ անսիրտ մարդ ես :

Թօթօ հեծկլտալ կ'սկսի. հայրիկը սոսինձին ամանը
մէկ ձեռքն անոր կ'երկնցնէ, Թօթօ շունչը կը ծան-
րացնէ՝ նշան է թէ նորէն պօռալ պիտի սկսի :

— Նայինք, նորէն ի՞նչ պիտի ուզես :

— Առաջ դուն կեր :

— Ի՞նչ, սոսինձը ուտե՞մ :

— Հա՛, կեր :

— Սոսինձէն մարդ չմեռնիր, ի՞նչ կ'ըլլայ սանկ
քիչ մը առնես նէ, աւելցուց մայրն :

— Շնորհակալ եմ, կշտացայ :

— Գէթ ուտելու պէս մը ըրէ, դուրսը կը թքնես :

— Իւհի՛ւ... Իւհի՛ւ... Իւհի՛ւ...

Հայրը. զինաթափ, դգալը սոսինձին երեսը կը
պտտցնէ եւ բերանը կ'առնէ առանց կլլելու՝ դէմքը
ծամածռելով :

Մայրը, յաղթական, կը գրկէ Թօթօն, — Տեսա՞ր
տղաս, ի՛նչ աղւոր հայրիկ է :

Թօթօ կատաղութեամբ դէպի ետեւ կը նետուի
եւ դէմքը բարկութենէն կասկարմիր կտրած կը պօռայ :

— Հա՛... ամբողջ երեսի սերը ան կերա՛ւ...
ամբողջ սերը կերա՛ւ...

Թարգմ.

Զ. Ն. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Գ Ի Ի Պ Ե Ր Ո Ւ Հ Ա Մ Ա Ր

Գիւղերու տուներու ներքին և արտաքին կազմա-
կերպութիւնը մեծ մասամբ առողջութեան հակա-
ռակ է :

Գաւառներու տուները առհասարակ ֆերբին ըսուած
հողէ և յարդէ խմորէ բաղկացած աղիւսներով շին-
ուած են, այս պատճառաւ տուներու մէջ փոշին ան-
պակաս է : Մաքրելու համար երբ աւել սկսին փո-
շիի ամպ մը կը կազմեն, որու փնասակար մթնոլոր-

տին մէջ շնչելով բնականաբար կը մնասուի առողջութիւննին : Հարկ է ուրեմն աւելիէ առաջ սենեակը ջուր սրսկել ու յետոյ թեթեւ և կամայ աւելի, որպէս զի փոշիները օդը չլեցուին :

Գեղջկական տուններու մէջ փոշիի շատութեան մէկ պատճառն ալ իրենց երկրագործական զբաղմունքն է, այսինքն հողի և յարդի փոշիներու մէջ գործելէ վերջը, առանց մաքրուելու տուն կը մտնեն : Միշտ մաքուր պահելու համար, հարկ է, սովորական հագուստներէ զատ, հողագործութեան համար յատկապէս շինուած հագուստներ ունենալ, զորս տուն մտնած միջոցին հանելով՝ սովորական հագուստները հագնին, ինչպէս որ շատ մը երկիրներու հողագործները կ'ընեն, որով իրենց բնակարանները կը մնան միշտ մաքուր :

Գաւառական տուններու համար քոնիք ըսուած կրակարանները անհրաժեշտ դարձած են, թէ՛ կերակուր ու հաց եփելու և թէ՛ ձմեռը տաքնալու համար : Հացի և կերակուրի թոնիրները ձմրան մէջ երկու տեսակ մնաս կը պատճառեն : Նախ կերակուրներէ ելած շոգին, որ երբեմն դարչելի հոտ մոռնի, թոնիրը նստողներուն մեծապէս կը մնասէ, շատ անգամ հիւանդները և նորածին մանուկները տաք մնալու համար թոնիրին վերմակներուն տակ կը պառկեցնեն, որ չափազանց մնասակար սովորութիւն մըն է : Երկրորդ թոնիրներու վերմակներու ներքեւ նստելով տաքնալ ուզողները, յաճախ տաք տեղերնուն ցուրտը ելլելով սրզը ու եկ (ընթացիկ) ըսուած հիւանդութեանց ենթակայ կ'ըլլան . ուրեմն թոնիրները նստելու սովորութիւնը մնասակար ու հակառողջաբանական է : Թոնիրները՝ նստելու կամ պառ-

կելու սենեակներուն մէջ շինելու չէ, այլ անոր համար տեղ մը որոշելու է :

Գեղջկական տուններու մէջ լուսաւորման միջոցները զանազան են . որոնց մէջէն մնասակարներն են, առանց շիշի կազի լամբարներ գործածել պարզ պատըրոյգով, որմէ ելած մուխին չվարժուողը կարծես պիտի խեղդուի : Այս սովորութիւնը գրեթէ ամէն տան մէջ ընդհանրացած է . իրենց հին և մաքուր սովորութիւնը, այսինքն մոմ վառելը ձգելով հետեւած են քաղաքակրթութեան սիպն կեդեւին : Ուրեմն խալառ ջնջելու է առանց շիշի կազի լամբարներ գործածելը, և պիտի համարձակիմ ըսել թէ՛ այն գիւղացին որ Պոլիս մասնաւոր վարժութիւն ըրած չէ կազի լամբարի գործածութիւնը, երբեք տունը կազ մտցնելու չէ : Ամենաաղքատ գիւղացին եթէ իր տունը լուսաւորել ուզէ, մոմ պէտք է գործածէ և կամ եթէ մոմ վառելու կարողութիւն չունի, կազէն աւելի լաւ է վառել խղոտ մարխ (չըրա) :

Թոնիրէն զատ, գաւառական տուններու մէջ օձախներ կան ուր կը վառեն լուացք ընելու և կերակուր եփելու համար փայտ, որմէ ելած մուխը կը լեցուի ամբողջ շէնքին մէջ և կը մնասէ աչքերու և թոքերու : Ասոր իբր դարման օձախները լաւ կերպով շինելու է, այնպէս որ երբեք մուխը դուրս չտան :

Պառկելիք և նստելիք սենեակները, դըվարի և մալի ախոռներու հետ հաղորդակցութիւն ունենալու չեն, անկից բուրած մնասակար և գարշահոտ օդն առողջութիւնը կը խանգարէ : Երկյարկ տուններու մէջ ընդհանրապէս ախոռի վրայ կը շինեն ձմրան սենեակները, որպէս զի անասուններու շունչով տաք մնան : Չափազանց մնասակար և տգէտ գաղափար մըն է այս . այդ կարգի սենեակներուն օդը մնասա-

կար նիւթերով լեցուն է, որ յառաջ կուգայ անասուններու շունչէն։ Ուրեմն պէտք չէ ախոռներու վրայ սենեակ շինել և ախոռներու մէջ պառկիլ։ Այս բարեկարգութիւնները մեծ ծախքերու չեն կարօտիր, ինչ որ պիտի ծախսուի սխալ և ֆլատակար եղանակով շինուած գեղջկական տան մը, նոյն ծախքը կ'երթայ նաև առողջաբանական տեսակէտով շինուած տան մը համար։

Գիւղացին՝ մաքուրքիւնը ամէն բանի մէջ իրեն նշանաբանն ընելու է. մաքուր պառկելու է, կերակուրի ամանները, սենեակները, վերջապէս ամէն բան։

* * *

ՆՁԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ ԵՒ ՈՐԴԻ

ՏՊԱԳՐԻԶ—ՀՐԱՏԱՐԱԿԻԶ

Կ. Պոլիս, Պապր Ալի ճաքսէսի, Իգճամ լրագրին դէմ

Թ Ի Ի 38

Վ Ե Ր Զ

5345-5346

